

תמצית ההלכה

סיכום קצר וברור של טור ב"י שו"ע מ"א ט"ז ומ"ב

ללומדי קניין הלכה | חורף ה'תשפ"ד | סימן שי"ט – ש"מ

ללומדי

קניין הלכה

תמצית ההלכה

סיכום קצר וברור של טור ב"י שו"ע מ"א ט"ז ומ"ב

חורף ה'תשפ"ד | סימנים שי"ט – ש"מ

פסקי ההלכה

כללי הלכות בורר - א' הבורר פסולת מתוך אוכל אפילו בורר בידו ולא בכלי, ודעתו לאכול מיד, חייב, (אפילו ביד אחת, או שהפסולת מרובה מהאוכל). ב' הבורר בכלי שדרך לברור בו כגון נפה וכברה, אפילו בורר אוכל מתוך פסולת ודעתו לאכול מיד חייב, ואפילו דעתו לאכול שניהם חייב. ואם בורר אוכל מתוך פסולת בכלי שאין דרך לברור בו פטור אבל אסור ואפילו בחצי גרוגרת אסור, דבנפה וכברה חצי שיעור אסור מן התורה. ג' הבורר אוכל מתוך פסולת בידו, אם בדעתו לאכול לאחר זמן ואפילו באותו יום חייב, ואין מותר לברור אלא כשבורר אוכל מתוך פסולת בידו ודעתו לאכול מיד, ואז אפילו כשהפסולת מרובה מהאוכל מותר.

אם בורר מין מחבירו, ודעתו להניח שניהם לאחר זמן, חייב, כיון שתיקן את שניהם לאכילה, (ולא דמי למסנן חלמון מתוך החלבון ע"י מסננת דמותר כיון שאינו מתקנס לאכילה), ודלא כהפמ"ג. בה"ל ד"ה היו.

אם בדיעבד נאסר המאכל ע"י הברירה - הפמ"ג: אסור באותה שבת, ולהגד"א אם בירר בשוגג מותר לאלתר, ובמקום צורך אפשר לסמוך על הגד"א. בה"ל ד"ה ובורר.

מה נקרא לאלתר - מותר לברור בידו אוכל מתוך פסולת כדי לאכול לאלתר, וכתב הרמ"א שכל מה שבורר לצורך אותה סעודה מיקרי לאלתר, אפילו אם אחרים אוכלים איתו, והיינו אפילו אם הסעודה נמשכת כמה שעות, ואפילו אם הוא מכין לאחרים והוא לא אוכל איתם מותר, ואפילו אם ברר כדי להאכיל לבהמה ועופות לאלתר שרי.

אם נשאר מברירתו לסעודה אחרת אין בכך כלום, אך אם נתכוין כדי שישאר לסעודה אחרת חייב חטאת, ואם בירר לאותה סעודה ונמלך להשאיר לסעודה אחרת, דעת הפמ"ג שאין בזה חיוב חטאת אך לא אריך למעבד הכי, וצריך ראייה לדבריו.

סימן שי"ט

מלאכת בורר

בורר הוא אחד מל"ט מלאכות שבת, וחייבים על זה חטאת בשוגג ומיתה במזיד כמו בשאר מלאכות. וענין מלאכת בורר הוא תיקון המאכל שבתערובת (וה"ה שאר דברים) ע"י הפרדתו מן הפסולת. ויש להזהר בכל מקום שיש תערובת של אוכל ופסולת, או של שני מינים, שלא לעבור על איסור בורר, אלא לעשות באופן המותר בשבת (והיינו להוציא את מה שהוא רוצה להשתמש בו מתוך השאר, בידו ולא בכלי, ורק לפני האכילה או השימוש, וכדלהלן). וכתב המ"ב "ובעוונותינו הרבים הרבה אנשים נכשלים באיסור בורר, ועל כן אראה לבאר אותה בעזר ד' בכל פרטיה".

סעיפים א' ב'

איתא בגמרא (שבת ע"ד.) **תנו רבנן היו לפניו שני מיני אוכלים, בורר ואוכל, בורר ומניח, ולא יברור, ואם בירר חייב חטאת. מאי קאמר, ואסיק אמר אביי דהכי קאמר בורר ואוכל לאלתר בורר ומניח לאלתר ולבו ביום לא יברור ואם בירר נעשה כבורר לאוצר וחייב חטאת.** ואמרינן בתר הכי היו לפניו שני מיני אוכלין ובידר ואכל ובידר והניח, **רב אשי מתני פטור, ורבי ירמיה מדפתי מתני חייב. ורב אשי מתני פטור, והא תני חייב, לא קשיא הא בקנון ותמחוי הא בנפה וכברה.** וכתבו הראשונים שבנפה וכברה אסור אפילו בבורר לאלתר.

ובהא דבורר ומניח לאלתר פירש רש"י לאכול לאלתר שאין זה דרך בוררים. והתוספות כתבו בורר ומניח לצורך אחרים.

שיעור לאלתר - כתבו הראשונים דלאלתר היינו שיעור מה שמיסב על השולחן באותה סעודה בלבד. אמנם ברבינו ירוחם משמע שאם הוא בורר אחר הסעודה, כל שבורר לצורך סעודה אחרת באותו יום בעצמו הוי לאלתר, אבל לפניו או בתוך הסעודה חשיב לאלתר רק לצורך אותה הסעודה. והמרדכי כתב דדוקא להתחיל ולאכול אחר ברירתו שרי, אבל לאכול אחר שעה נעשה כבורר לאוצר, וכן משמע ברמב"ם, ואפשר שכל שבורר לצורך סעודה, כל זמן שמיסב באותה סעודה חשוב לאלתר, כדברי רבנו חננאל.

מהרמב"ם משמע שאם בירר להניח עד אחר שלש או ארבע שעות, יש חילוק בין בורר אוכל מתוך פסולת לבורר אוכל אחד מאחר, דבורר אוכל מתוך פסולת חייב, ובבורר אוכל אחד מאחר לא מייחייב אלא אם כן בירר שחרית לאכול בין הערביים. וצ"ב מנין לו חילוק זה.

מרש"י משמע שכל שהוא בורר בידו, אע"פ שהוא מטיל את האוכל לתוך כלי אחר ואפילו לתוך נפה וכברה מותר, כיון שהוא בורר לאכול לאלתר.

אם בורר בשחרית לבין הערביים, או אפילו בזמן מופלג מבין הערביים, חייב, ויש מתירים בשני מיני אוכלין לברור לצורך הסעודה הבאה אחרי שגמר את הסעודה, ויש להזהר בזה כי זה נוגע לאיסור דאורייתא.

ברירת עלי חסה - עלים מעופשים של שלאטיין (-חסה) אסור מדאורייתא לבורר, ואם הם ראויים לאכילה ע"י הדחק אסור מזרבנן לבורר, ואם בורר את העלים הטובים מן המעופשים סמוך לסעודה מותר. ואם כל העלים מחוברים לקלה אחד והעלים המעופשים הם החיצוניים, מותר להסיר את העלים המעופשים כמו שמותר להסיר קליפה.

מה שנוהגים להכין בצלים בחומץ לסעודה שלישית ובוררים את העלים הטובים מתוך הכמושים והמתולעים, מותר רק לברור את הטובים מן הרעים סמוך לסעודה, והמחמיר ועושה זאת מערב שבת תבוא עליו ברכה, כי קשה להזהר בדיני הברירה בזה, אך אין למחות בידי המקילים.

סעיף ג'

ברירה בשני מיני אוכלין

איתא בגמרא (שבת ע"ד). **תנו רבנן היו לפניו שני מיני אוכלים, בורר ואוכל, בורר ומניח, ולא יברור, ואם בירר חייב חטאת.**

הרא"ש לומד מדברי הגמרא שגם בורר אוכל מתוך אוכל, האוכל שרוצה לאכול עכשיו נקרא אוכל והשני נקרא פסולת, ואסור לברור את מה שאינו רוצה לאכול עכשיו, וכן פסקו הטור והשו"ע.

פסק ההלכה - היו לפניו שני מיני אוכלים והוא חפץ באחד מהם, מה שרוצה עכשיו נחשב אוכל והשני נחשב פסולת.

מה נחשב שני מינים לענין ברירה - הנה איסור ברירה הוא באוכל ופסולת או בשני מיני אוכלין, ויש לברר מה נחשב שני מינים ויש בזה איסור ברירה, וכתבו הפוסקים ששני מיני דגים אע"פ שהחתיכות גדולות וכל אחת ניכרת בפני עצמה, אך הם מעורבים יחד יש בזה ברירה (התרומת הדשן הסתפק בזה, ונטה להחמיר מפני שזה ספק חיוב חטאת. בית יוסף). אבל דבר שהוא מין אחד, אע"פ שבורר חתיכות גדולות מתוך קטנות לא מיקרי ברירה, אא"כ חלק מהם אינם טובים כמו האחרים כגון שהתקלקלו, או שחלק מדג חי וחלק מדג מת, ורוצה לברור אלו מאלו, דאז צריך לברור את מה שרוצה לאכול עכשיו. ואפילו ב' מינים ובורר את החתיכות הגדולות או הקטנות של שני המינים יחד, מותר. ותפוחים חמוצים ומתוקים מסתפק הפ"מ"ג אם זה ב' מינים, ואם מחמת החמיצות אינם ראויים לאכילה ודאי זה נחשב לפסולת, ואפילו אם הם ראויים לאכילה ע"י הדחק אסור מזרבנן. ובשר צלי ומבושל נחשבים לשני מינים, וכ"ש בשר של סוגי עופות שונים.

ברירה במין אחד - הט"ז מחמיר שגם במין אחד יברור את מה שרוצה עכשיו, או שיקח מה שיגיע לידו, אבל הרבה אחרונים הסכימו שמותר גם להוציא את מה שאינו רוצה עכשיו.

ברירה בכלים - בכל שני מינים כגון כלים ובגדים שייך ברירה, וצריך לברור את מה שהוא צריך עכשיו.

סילוק דברים כדי להגיע למה שהוא צריך - אם תלויים כמה בגדים וכדי למצוא את בגדו הוא מסלק את שאר הבגדים, או שמסלק בקערה כמה מינים כדי להגיע למין שלמטה, אפשר דלא הוי בכלל בורר, ועיין בזה בקטע הבא מש"כ הביאור הלכה.

ברירה לא הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה אע"פ שאינו צריך את הפסולת שמוציא, משום שענין המלאכה הוא שהאוכל אינו ראוי כ"כ כשהוא מעורב בפסולת, וע"י הברירה מיפה

את המין שהוא חפץ בו, וזה שייך בין באוכל ופסולת ובין בשני מינים מעורבים והוא חפץ באחד מהם, שאותו מין מתייפה ע"י הברירה. אמנם אם מין אחד מונח ע"ג המין השני ואינם מעורבים יחד, נראה שמותר לסלק את המין הראשון כדי להגיע למין שתחתיו (אפילו למ"ד מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב), דכיון שאין המינים מעורבים לא חשיב ברירה, ואף את"ל שהם נחשבים מעורבים וחשיב ברירה, אין להחמיר רק כשמסלק את המין שלמעלה ודעתו להניחו ללאחר זמן, אבל אם דעתו להגיע למין שלמטה לא הוי בכלל בורר כלל, ועכ"פ לא הוי מלאכה הצריכה לגופה, ואין להחמיר בדבר. בה"ל ד"ה לאכל מיד.

סעיף ד'

האם יש אופן שמותר לברור פסולת מתוך אוכל

איתא בגמרא (ביצה י"ד): **תנו הבורר קטנית ביום טוב, בית שמאי אומרים בורר אוכל ואוכל, ובית הלל אומרים בורר כדרכו. ובגמרא אמר רבן גמליאל במה דברים אמורים כשהאוכל מרובה על הפסולת, אבל פסולת מרובה על האוכל דברי הכל נוטל את האוכל ומניח את הפסולת. פסולת מרובה על האוכל מי אינא מאן דשרי, לא צריכא דנפיש בטירחא וזוטר בשיעורא.** ומשמע בגמרא שיש אופן שמותר לפי ב"ה לברור פסולת מתוך אוכל, ויש לברר מהו אופן זה, והאם היתר זה נאמר גם בשבת או רק ביו"ט.

שיטת רש"י שכוננת הגמרא דהיא שהרוב פסולת גם לפי ב"ה אסור לברור, ואפילו לטלטל אסור משום מוקצה, דהמיעוט בטל לגבי הרוב והוי ככולו פסולת, אבל היכא דנפיש בטירחא וזוטר בשיעורא, והיינו כשהפסולת מועטה אבל היא דקה שזה טורח להוציאה, מותר להוציא את האוכל, ואם טורח הוצאת האוכל מרובה מטורח הוצאת הפסולת מותר לב"ה להוציא את הפסולת. וכתב הר"ן ש"מ דאירי שהאוכל דק ומועט והפסולת מרובה וגסה, וקמ"ל שאף שיותר קל להוציא את הפסולת מותר רק להוציא את האוכל, וסיים הר"ן שיתכן ששני הדברים נכונים.

דעת הטור - הטור פסק שאם יש טורח בברירת האוכל יותר מברירת הפסולת, בורר כדרכו לזרוק הפסולת, ואם יש יותר טורח בברירת הפסולת כגון שהוא דק נוטל אוכל ומניח הפסולת, וכל זה כשהאוכל מרובה על הפסולת בכמותו, אבל אם כמות הפסולת מרובה אסור אפילו לטלטלו מפני שהאוכל בטל ברוב הפסולת. וכתב הבית יוסף שהטור פוסק כדעת רש"י, ואע"פ שדין זה נאמר לגבי יו"ט, סובר הטור שאין חילוק בדין זה בין שבת ליו"ט. והטור מוסיף (ומקורו מהרא"ש) שאגוזים ובוטנים שנשתברו ומזוניהם עדיין עם הקליפה, אע"פ שהקליפה מרובה על האוכל לא חשיב רובו פסולת, כיון דאורחיהו בהכי והוי שומר לפרי.

דעת הרמב"ם - הרמב"ם חולק על רש"י וסובר שבפסולת מרובה על האוכל אין האיסור מצד מוקצה, אלא שבזה פשיטא שאסור לברור פסולת מתוך אוכל, ולברור אוכל מתוך פסולת מותר כיון שאין דרך ברירה בכך, וכוננת ר"ג שאף שאם האוכל מרובה גם בשיעורו וגם בטירחא מותר לברור את הפסולת, אם הפסולת דקה וזה יותר טירחא להוציא את הפסולת אסור להוציא את הפסולת. עוד מבואר ברמב"ם שכל ההיתר להוציא את הפסולת כשהאוכל מרובה זה רק ביו"ט, אבל בשבת הבורר פסולת מתוך אוכל חייב בכל גוונא, וזה שכתב הרמב"ם בהלכות שבת שהבורר פסולת מתוך אוכל אפילו בידו אחת חייב, וכ"כ הר"ן בשם רבינו חננאל, ויליף לה מדאמר חזקיה (שבת ע"ד). הבורר תורמוסין מתוך פסולת שלהן חייב, ומדקאמר סתמא משמע אפילו לאלתר, וטעמא משום דעיקר בורר היינו פסולת מתוך אוכל. וכתב המגיד משנה שכן דעת הרמב"ן, וכן משמע מהרי"ף, וכ"כ הסמ"ג והסמ"ק. ומכל מקום לענין בורר אוכל מתוך פסולת משמע דבכל גוונא שרי בשבת לפי

שיטה זו, ואפילו פסולת מרובה. ובשו"ע פסק כדעת הרמב"ם.

פסק ההלכה - אין לברור פסולת מתוך אוכל אפילו ביד אחת, ואפילו בורר כדי לאכול לאלתר חייב, ואפילו אם האוכל מרובה וזה יותר טירחא לברור את האוכל (דביו"ט צריך לברור את הפסולת משום שמחת יו"ט), אסור.

ברירה בשעת אכילה - בברכי יוסף כתב שמהר"י אבולעפיא מיקל לברור פסולת מתוך אוכל בשעת האכילה ממש, דזה דרך אכילה, ומהרי"ט צ"א אסור (ובשו"ע סובר כמהרי"ט ז), וכתב שמסתימת הפוסקים משמע לאסור, והבה"ל (ד"ה הבורר) כתב שנחלקו בזה הראשונים, עוד כתב (ד"ה מתוך) שאפשר שאין למחות ביד המקילים, דיש להם על מי לסמוך.

ברירה בעצמות - כתב המאמר מרדכי שאסור לקרוע את הדג מגבו ולהסיר את השדרה שבאמצע, וכן בשעת אכילה אסור להשליך את העצמות, אלא יאחז בעצם ויאכל את הבשר ואח"כ ישליך את העצם, וחתיכה שאין עליה בשר לא יגע בה ויאכל רק את הבשר שבקערה. וכתב הבה"ל דלא מבעיא בשעת האכילה דאפשר שאין למחות ביד הנהוגים לברור, דיש להם על מי לסמוך, אלא אף קודם האכילה יש ללמד זכות על המקילים, דאם העצמות רכות וראויות ג"כ לאכילה ומצוי שאוכלים אותם אח"כ, אין עליהם שם פסולת, ואפילו בעצמות קשות י"ל שזה תיקון אוכל בעלמא ולא ברירה, כיון שהעצמות והבשר מחוברים יחד, (וכמו שמותר לקלף קליפה של אוכל), ובלבד שיאכלו לאלתר אבל ללאחר זמן יש להזהר מאד, ועצמות שאין עליהם בשר יזהר שלא לבוררם, אלא יאכל את הבשר והעצמות ישארו בקערה, ואם קשה לו לדקדק בזה, ימצוץ כל עצם לפני שמשליכה. בה"ל ד"ה מתוך.

הכנת גאלע בשבת - המכנינים בשבת בבוקר מאכל הנעשה מרגלי בהמה לסעודה שלישית, צריכים להזהר כדלהלן: א' לא לקלף שומים ובצלים, דכיון שאוכל מזה לאחר זמן הוא בורר. ב' לא לחתוך את השומים והבצלים דק דק דיש בזה משום טוחן, (ויש מחמירים בזה אפילו בלאלתר). ג' לא לתת את השומים והבצלים לתוך רוטב שהיד סולדת בו והוא בכלי ראשון, ונכון להזהר גם בכלי שני, ואם היד נכזבת בו בודאי יש להזהר בזה מאד. ד' לא לברור את העצמות מהבשר ולהשליכם, דזה בורר, אלא ימצוץ כל עצם בפה לפני שיזרקנה. בה"ל ד"ה חיב.

סעיף ה'

ברירה בתורמסין

איתא בגמרא (שבת ע"ד). **חזקיה אמר הבורר תורמוסים מתוך פסולת שלהן חייב. לימא קסבר חזקיה אוכל מתוך פסולת אסור. שאני תורמוסים דשלקיה ליה שבנעא זימני ואי לא שקלי ליה מסרת, וכפסולת מתוך אוכל דמי.**

רש"י מביא ג' ביאורים בגמרא:

א' תורמסין שולקים אותם ז' פעמים כדי למתקם, ואם לא מוציאים את האוכל מתוך הפסולת האוכל מסריח ע"י השליקה, ולכן כל זמן שהאוכל מעורב בפסולת יש לאוכל דין פסולת ואסור להוציאו כמו שאסור להוציא פסולת מתוך אוכל.

ב' תורמסין יש בהם משובחים שצריכים בישול ז' פעמים, ויש בהם גרועים שדי להם בפעמיים ושלש, וכוונת הגמרא שאסור להוציא את המשובחים אחרי פעמיים או שלש אע"פ שהם משובחים יותר, דחשיב כפסולת כיון דאי לא שלקי ליה (לפי ביאור זה הגירסא שלקי ולא שקלי) מסרת, ואילו הגרועים לא יסריחו אם לא ישלקם כיון שכבר נגמר בישולם.

ג' רבינו הלוי גורס ואי שקלי ליה מסרת, והיינו שכשנטולו נימוח בין אצבעותיו ונמאס, ולכן ההוא דשקיל הוא כפסולת, והנשאר הוא אוכל עד שחוזר ונטולו.

והרמב"ם כתב הבורר תורמוסין מתוך פסולת שלהם חייב, מפני שהפסולת שלהן ממתקת אותן כשישלקו אותם עמהם, ונמצא כבורר פסולת מתוך

אוכל וחייב. וכן פסק השו"ע.

פסק ההלכה - הבורר תורמסין מתוך הפסולת שלהם חייב, מפני שהפסולת שלהם ממתקת אותם בשליקתם יחד, ובלא זה התורמוס מר מאד, והפסולת אינה מרה כ"כ.

סעיף ו'

פירוק גרעיני תבואה מהשיבולים

אסור למלול שיבולים כדי להוציא את האוכל מתוכם, ואיסור זה אינו משום בורר (כיון שעדיין יש כאן פסולת), אלא משום שזה דומה למפרק שזה תולדה של דש, ונ"מ שגם במולל כדי לאכול לאלתר אסור, אמנם בשינוי מותר וכדלהלן. ובסעיף ז' יבואר דין ניפוי המלילות שהוא אסור משום בורר.

איתא בגמרא (ביצה י"ב): **המולל מלילות מערב שבת, למחר מנפח מיד ליד ואוכל, אבל לא בקנון ולא בתמחוי.** ומפרש בגמרא דדוקא מערב שבת אבל בשבת אין מוללין מלילות.

עוד איתא בגמרא (שבת קכ"ח). **תניא חבילי פיאה איזוב וקורנית, הניסין לעצים אין מסתפק מהם בשבת, למאכל בהמה מסתפק בשבת מהם, וכו', ומולל ואוכל, ובלבד שלא ימלול בכלי (הרבה), דברי רבי יהודה, וחכמים אומרים מולל בראשי אצבעותיו ואוכל, ובלבד שלא ימלול בידו הרבה כדרך שהוא עושה בחול.** והיינו שלרבי יהודה מותר למלול בידו הרבה, ורבנן מחמירים וסוברים שמותר רק בראשי אצבעותיו, אבל בכל היד אסור. ומלילה היינו שאם בא לאכול הזרע מולל השרביטין שהזרע בתוכו.

עוד איתא בגמרא (ביצה י"ג): **כיצד מולל, אביי משמיה דרב יוסף אמר חדא אחדא (בין האגודל לאצבע), ורב אויא אמר חדא אתרתי (בין האגודל לשתי אצבעותיו).** רבא אמר כיון דמשני אפילו חדא אכולהו נמי.

ונחלקו הראשונים בדברי הגמרא בביצה אם היתר זה של מלילה באצבעותיו נאמר רק ביו"ט או גם בשבת, דעת התוס' שרק ביו"ט מותר, והקשה הר"ן שבגמרא שבת קכ"ח. מבואר שגם בשבת מותר למלול, והביא שהרז"ה מתרץ שבשבת מותר רק בחבילי פאה איזוב וקורנית, אבל בחבילי תבואה וקטניות מותר רק ביו"ט, ויש מתרצים שבשבת מותר למלול רק כדי לרכך את האוכל, אבל לפרק את האוכל מתוך הקש אסור. אבל דעת הר"ף והרא"ש והרמב"ם ורבינו ירוחם שדברי הגמרא להתיר מלילה באצבעות כדי לפרק את הזרע מהגבעולים נאמרו גם לגבי שבת, ופסקו כרבא, וכן פסק השו"ע, והרמ"א חושש לדעת המחמירים לגבי שבת.

פסקי ההלכה

אין למלול שיבולים כדי לפרק את הגרעינים מתוכם, מפני שנראה כדש (כ"כ רש"י, ומשמע דהוי דרבנן, ומרבינו חננאל והערון משמע שזה דאורייתא), אלא ימלול בשינוי, והיינו שימללם בראשי אצבעותיו ולא בידו, וימלול רק מעט. וכתב הרמ"א שיש מחמירים וסוברים שאסור לפרק את הגרעינים מתוך השיבולים אפילו כדי לאכול לאלתר, ורק לרכך את השיבולים מותר בשינוי, אמנם אם נתפרקו הגרעינים מן השיבולים בערב שבת מותר לקלפם בשבת לכו"ע אם דעתו לאכול לאלתר, ואפילו לקלוף הרבה מותר.

לרכך תפוח קשה, אפשר דמותר אפילו בלי שינוי.

קילוף קטניות - אין להוציא הקטניות מהשרביטין (-תרמילים) אלא מעט וע"י שינוי, והעולם מקילים בזה, וצ"ל שבעודם לחים הוא כמפריד אוכל מאוכל, אמנם ביבשים, או בקטניות שהשרביט אינו ראוי לאכילה, אסור לכו"ע בלי שינוי, אף שדעתו לאכול מיד, ואפילו אם ניתקו את הקטניות מן השרביטין

אסור, ואם אין דעתו לאכול מיד אסור אפילו בשינוי, כיון שיש בזה איסור בורר.

פירוק אגוזים מהקליפה - כתב הרמ"א שיש להחמיר שלא לפרק את האגוזים מתוך קליפתם הירוקה, אבל את הקליפה הקשה או את הקליפה הדקה שעל האגוז עצמו מותר לקלף לכו"ע.

לזוים ובוטנים שנשברו ועדיין הם בקליפתם, מהפמ"ג כאן משמע שיש לברור דווקא אוכל מתוך הפסולת, אבל בסימן תק"י הביא הפמ"ג שלא שייך בזה ברירה כי זה תיקון האוכל, ושירי באוכל לאלתר.

איתא בגמרא (ביצה י"ג:) **תנן התם המקלף שעורים מקלף אחת אחת ואוכל, ואם קלף ונתן לתוך ידו חייב** (במעשר). **אמר רבי אלעזר וכן לשבת. איני והא רב מקלפא ליה דביתיהו כסי כסי, ורבי חייא מקלפא ליה דביתיהו כסי כסי, אלא אי איתמר אסיפא איתמר, המולל מלילות וכו'.** וכתבו התוספות שרש"י מבאר שאם קלף ונתן לתוך ידו חייב היינו במקלף מתוך השיבלים, ותימה א"כ איך קילפו לרב כוסות מלאים, והא אמרינן לעיל דמולל מלילות מערב שבת וכו', משמע הא בשבת אסור. ותירצו התוס' ששם מדובר לתלוש מהשיבלים שזה מפרק שזה תולדה דדש, והכא מיירי בשכבר נתלשו מערב שבת מן השיבלים, ונשאר עליהם הקליפה החיצונה, ולכן מותר. בית יוסף.

סעיף ז'

נפוח מלילות

בסעיף ו' נתבאר דין הפרדת גרעינים מהשיבלים שזה אסור משום מפרק, ובסעיף זה יתבאר באיזה אופן מותר לברור את הגרעינים מהשיבלים, ומתי יש בזה איסור בורר.

איתא בגמרא (ביצה י"ב:) **המולל מלילות מערב שבת, למחר מנפח מיד ליד ואוכל, אבל לא בקנון ולא בתמחוי.** עוד איתא בגמרא (שם י"ג:) **כיצד מנפח, אמר רב אדא בר אבהה מנפח מקשרי אצבעותיו ולמעלה** (ולא בכפו). **מחכו עלה במערבא כיון דמשני אפילו בכנולא ידא נמי. אלא אמר רבי אלעזר מנפח בידו אחת ובכל כוחו.**

וכתב הרמב"ם כשהוא מנפח מנפח בידו אחת בכל כחו, אבל לא בקנון ובתמחוי, גזירה שמא ינפח בנפה ובכברה שהוא חייב. וכתב המגיד משנה שדווקא בידו אחת מותר, אבל בשתי ידיו אסור, וכ"כ הר"ן, ולפי זה הא דתני מנפח מיד ליד, הכונה באותה יד עצמה, ובדעת הטור שכתב מנפח מיד ליד אפשר דס"ל שגם מיד לחברתה מותר, כמשמעות הברייתא י"ב: .

פסק ההלכה - אסור לנפח מלילות בקנון או בתמחוי, גזירה אטו נפה וכברה שיש בהם חיוב חטאת, ולא ידבק שתי ידיו וישים את המלילות בין שני הידים וינפח, וכן אינו נכון לנפח מיד לחברתה, אלא מנפח ביד אחת בכל כוחו, וזה מותר אפילו אם יש לו הרבה מלילות.

סעיף ח'

הסרת פסולת הכרשינים

איתא במתני' (שבת ק"מ.) **אין שורין את הכרשינין, ולא שפין אותן, אבל ונתן לתוך הכברה או לתוך הכלכלה.**

פסקי ההלכה

אין לשרות כרשינים במים כדי שהפסולת תעלה, ואין שפים אותם ביד בשביל להסיר את הפסולת, אבל מותר לתת אותם בכברה אע"פ שהפסולת נופלת דרך נקבי הכברה, כיון שאינו מתכוין לכך, וברש"י משמע שמוותר רק אם לא היו פסיק רישא שהפסולת תפול.

אוכל ופסולת המעורבים, אסור לשפוך מים כדי שהפסולת תרד למטה או כדי שתעלה למעלה.

אסור לשטוף תפוחי אדמה וכדומה במים כדי להסיר את האבק והעפר מעליהם.

סעיף ט'

סינון שמרים במשמרת

אחד מהאופנים של הפרדת משקה מהפסולת הוא ע"י סינון המשקה במסננת, ויש מחלוקת בגמרא אם זה מלאכת בורר או מלאכת מרקד, ודבר זה אסור בודאות כאשר הסינון מכשיר את הדבר לאכילה, כמו סינון שמרים במשמרת העומדת לכך, כמבואר בסעיף זה, ובסעיף הבא יבואר מה הדין בדבר שהוא ראוי לשתיה גם בלי הסינון, באיזה אופן מותר לסננו כדי להשביחו.

איתא במתני' (קל"ז:) **רבי אליעזר אומר תולין את המשמרת ביום טוב ונותנין לתלויה בשבת, וחכמים אומרים אין תולין את המשמרת ביום טוב, ואין ונותנין לתלויה בשבת.** והלכה כחכמים. ובגמרא איתא **תלה מאי, וכו', אמר אביי מדרבנן, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול.** עוד איתא בגמרא (קל"ח.) **שימור מאי** (שנתן שמרים לתלויה), **אמר רב כהנא שימור חייב חטאת.** עוד איתא בגמרא **משום מאי מתרינן ביה, רבה אמר משום בורר, רבי זירא אמר משום מרקד. אמר רבה כוותי ידי מסתברא, מה דרכו של בורר נוטל אוכל ומניח פסולת, אף הכא נמי נוטל את האוכל ומניח את הפסולת. אמר רבי זירא כוותי ידי מסתברא, מה דרכו של מרקד פסולת מלמעלה ואוכל מלמטה, אף הכא נמי פסולת מלמעלה ואוכל מלמטה.** ומבואר שסינון במסננת אסור מדאורייתא, או משום בורר או משום מרקד.

וכתב רש"י שלרבה גם אם התרו בו משום מרקד הויה התראה, אבל לרבי זירא אם התרו בו משום בורר לאו התראה היא. והרמב"ם כתב הבורר שמרים מתוך המשקין הרי זה תולדת בורר או תולדת מרקד וחייב. ונראה שהוא פוסק כרבה ומפרש כרש"י שגם אם התרו בו משום מרקד הויה התראה. והטור כתב דאסור משום בורר, כרבה, ולא כתב אם חייב משום מרקד משום שלא בא לבאר דיני החיוב והפטור.

אמנם אף שאסור לסנן שמרים במסננת, מ"מ איתא במתני' (קל"ט:) **נותנין מים על גבי שמרים בשביל שיצלו.** ופירש רש"י שנותנין מים בשבת על גבי שמרים הנתונים במשמרת מבעוד יום, כדי שיהיו צלולים לזוב.

פסק ההלכה - אסור לתת שמרים במשמרת, כדי שהיין יהיה צלול, אפילו אם המשמרת תלויה מערב שבת, (וחייב חטאת משום בורר, או משום מרקד, ואסור לתלות את המשמרת בשבת), אבל אם נתן את השמרים במשמרת מערב שבת, מותר לתת מים על השמרים כדי שיזובו המים עם מקצת מהיין שבשמרים, משום שהמים צלולים והוא אינו בורר את המים, וכן מותר לתת את השמרים מערב שבת, אע"פ שהיין זב בשבת. ומותר לתת בשבת מים על שמרים שבחבית כדי שיקלטו טעם יין, ולשתות מהם בשבת.

סעיפים י' ו"א ו"ב

סינון מים ויין וכדומה

להלן יבואר באיזה אופן מותר לסנן משקין במסננת ואין בזה משום בורר או מרקד, כגון כאשר הדבר ראוי לשתיה לרוב בני האדם גם בלי הסינון, ומתי הדבר אסור משום בורר או משומר, וכן מתי אף שאין איסור בברירה צריך לשנות מדרכו בחול או להזהר מעשית אהל ע"י תלית המסננת, ומתי יש איסור מלבן ע"י סינון מים בבגד.

איתא בגמרא (שבת קל"ט:) **אמר זעירי נותן אדם יין צלול ומים צלולין**

פסקי ההלכה

מים או יין או שאר משקין, אם הם עכורים לגמרי שאינם ראויים לשתיה, אסור לכו"ע לסננם בין במשמרת בין בסודר, משום בורר.

ואם הם עכורים במקצת באופן שאפשר לשתותם, אבל רוב בני אדם מקפידים שלא לשתותם בלי סינון, אסור לסננם במשמרת, אבל בסודר שאין דרך לסנן בו מותר, אך יעשה בשינוי והיינו שלא תהיה גומא בסודר לקבל את היין, והרמב"ם אוסר אף בסודר וטוב לחוש לדבריו.

ואם הם צלולים שרוב בני אדם שותים אותם כך, מותר לסנן אע"פ שיש בהם קצת קיסמים או קמחים, (ויש מחמירים דדווקא כשכולם שותים מהם כך מותר), ומי שהוא איסטניס ואצלו אינו ראוי לשתיה בלא הסינון, אפשר דאסור לו לסנן. אמנם יש בזה חילוק, דין ושאר משקין מותר לסנן בין במשמרת בין בסודר אפילו אם הסודר אינו מיוחד לכך, אבל מים אסור לסנן בסודר (י"א משום ששריינו זהו כיבוסו, וי"א שמא יבוא לסוחטו). ויין לבן דעת הט"ז שדינו כמים, אבל הא"ר חולק עליו. והרמב"ם אוסר בין מים בין יין ושאר משקין במשמרת, כדי שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, והלכה כדעה ראשונה.

ויין מגיתו שתמיד הוא עכור ושותים אותו כך, כל זמן שהוא תוסס (-שנראה כרותח), לדעת הרמב"ם מותר לטרוף את החבית עם השמרים ולתתם לתוך הסודר, ולדעה הראשונה מותר גם במשמרת, וה"ה בחומץ אף שהוא עב ועכור דינו כיון מגיתו, אבל אם הוא עב הרבה שאינו ראוי לשתיה כלל, אסור לסננו אפילו בסודר. וחומץ שהתלעעע וניכרים בו התולעים נגד השמש, אסור לסננו אפילו בחול.

כפיפה מצרית שאינה עשויה לשמר בה בימות החול, מותר לסנן בה אפילו יין או מים עכורים קצת (לדעה ראשונה). ויזהר שלא יגביה את הכפיפה משולי הכלי טפח, לשו"ע הטעם שלא יהיה כעובדין דחול, ולדבריו בצלולים לגמרי מותר, וי"מ הטעם משום חשש אהל, ולפ"ז אסור גם בצלולים, אמנם לא הוי אהל אלא כשמכסה את כל חלל הכלי, אבל בלאו הכי מותר, ואפשר שזה מותר גם לטעם השו"ע, ובפרט בצלולים, ואם התקין את הכפיפה מערב שבת אין בזה משום אהל.

סעיף י"ג

סינון ע"י קשים וקיסמים

איתא בגמרא (שבת קל"ט): **אמר רב פפא לא ליהדק איניש צינייתא בפומיה דכוזי דחביתא, משום דמיחוי כמשמרת.**

ופירש רש"י דהיינו שאין לשים בפי כלי חרס קטן קשים וקיסמים ולערות דרכם את היין, דאין לך מסננת גדולה מזו. וכתב הר"ן שאין זה בורר ממש, שהרי עוברים שם שמרים, ומ"מ כיון שיש קיסמים ולכלוך שלא עוברים שם דמי למשמרת.

פסק ההלכה - כלי שעל ידו מוציאים את היין מהחבית, אסור לתקוע בפיו בחזקה קשים וקיסמים, ואפילו מערב שבת, כדי לסנן בו בשבת יין עכור קצת, דדמי למשמרת כיון שהקיסמים מעכבים את הקיסמים והלכלוכים מלעבור, אבל יין צלול שמוסננו מקיסמים דקים שבו מותר, ואם אינו מהדקם בחוזק, בראב"ד משמע שמוותר, ובטור סתם ולא חילק בזה.

סעיף י"ד

עירוי מכלי לחבירו באופן שהפסולת נשארת בכלי הראשון

איתא בגמרא (שם) **דבי רב פפא שפוי שיכרא ממנא למנא, אמר ליה רב אחא מדפתי לרבינא הא איכא ניצוצות, לבי רב פפא ניצוצות לא חשיבי.**

לתוך המשמרת בשבת ואינו חושש, אבל עכורים לא. מיתבי רשב"ג
אומר טורד (מערב) **אדם חבית של יין יינה ושמריה ונותן לתוך המשמרת בשבת ואינו חושש, תרגמה זעירי בין הגיתות שנו.** ופירש רש"י שההיתר בין הגיתות הוא מפני שאז כל היינות עכורים ושותים אותם בשמריהם, וממילא אין כאן תיקון דבלאו הכי משתתני. והרמב"ם כתב שהטעם מפני שכל זמן שהוא תוסס עדיין לא נפרדו השמרים מן היין יפה יפה, וכל היין נחשב כגוף אחד. וכתב הר"ן שבר"ף משמע כהרמב"ם.

עוד איתא במתני' (שם) **מסנין את היין** (מפני הקמחים) **בסודרין ובכפיפה מצרית.** ובגמרא שם איתא **מסנין את היין בסודרין, אמר רב שימי בר חייא ובלבד שלא יעשה גומא. ובכפיפה מצרית, אמר רב חייא בר אשי אמר רב ובלבד שלא יגביה מקרקעיתו של כלי טפח.** שיטת רש"י שהאיסור בעשית גומא הוא משום עובדין דחול, אי נמי שלא יבוא לידי סחיטה. והאיסור להגביה מקרקעיתו של כלי טפח, לרש"י הוא משום עשית אהל, ולרבינו יונה משום שינוי והיכר, ובמסנן בסודרין שיש שינוי במה שלא עושה גומא א"צ עוד שינוי, דאם האיסור משום אהל אפילו במסנן בסודרין נימא הכי. וכ"כ המגיד משנה.

והא דאיתא במתני' שמסננים את היין בסודרים ובכפיפה מצרית, לכאורה מיירי ביין שאינו צלול, דאם היין צלול הרי נתבאר לעיל שמותר לסננו גם לתוך משמרת העשויה לכך. וכ"כ המגיד משנה בשם הרשב"א, אלא שכתב שצ"ל שאין בו שמרים כלל אלא שהוא עכור, דאם יש בו שמרים אסור אפילו בסודרים וכפיפה מצרית, וכן דעת הר"ן דאיירי ביין עכור שאפשר לשתותו כך אבל רוב האנשים מסננים אותו, דבזה מותר ע"י שינוי ובלבד שלא יעשה גומא ושלא יגביה מקרקעיתו של כלי טפח, אבל יין צלול שרוב האנשים לא מקפידים לסננו מותר לסננו אפילו במשמרת כדי שיהיה צלול ביותר, ויין עכור שא"א לשתותו בלא סינון אסור אפילו בסודרים וכפיפה מצרית, וכן משמע מרש"י, וכן דעת הטור שהתיר לתת יין צלול ומים צלולים וכן חבית עם שמריה בשעת הגיתות לתוך משמרת, ובסודרים אפילו באינם צלולים שרי, אלא שנראה מהטור שאפילו ביש בהם שמרים מותר בסודרים וכפיפה מצרית, אמנם י"ל שכל שהוא עכור קצת חשיב יש בו שמרים, אבל אם יש בו שמרים כל כך שאין שותים אותו כך מודה הטור שאסור גם בסודרים וכפיפה מצרית.

אבל הרמב"ם סובר שיין שאין בו שמרים או מים צלולים מותר לסננו בסודרים ובכפיפה מצרית כדי שיהא צלול ביותר, וכן יין מגיתו כל זמן שהוא תוסס, אבל במשמרת אסור אפילו מים ויין צלולים, כיון דמצי אתי בה לידי חיוב חטאת, ויין או מים שאינם צלולים אסור אפילו בסודרים גזירה אטו משמרת, (ומשמרת דזעירי ודרשב"ג הכונה שמוותר לשמרו בסודרים וכפיפה מצרית, אבל במשמרת עצמה אסור).

מתי סינון אסור משום ליבון - כתב הטור שבסינון מים בסודרים יש איסור ליבון (-כיבוס), מפני שהוא חושש לליבונו, אבל במשמרת אין איסור ליבון כיון שהיא עשויה לכך, ובשאר משקין חוץ מיין אף בסודרים אין איסור ליבון. וכבר נחלקו הראשונים אם יש איסור ליבון בשרית בגד במים, דדעת הרשב"ם שיש איסור ליבון בשרית בגד במים, וי"א דלא אמרינן בבגד שרייתו זהו כיבוסו אלא בשיש בו טינוף, אבל אם אין בו טינוף אין אסור לשרותו משום כיבוס אלא גזירה שמא יסוחט, וכתב הסמ"ג דלא גזרינן שמא יסוחט אלא במים שהבגד מתלבן ומתכבס בכך, אבל סחיטת שאר משקין שאינה אסורה אלא משום דש, לא חיישינן שמא יסוחט, כי אין רגילות לסוחטו.

סעיף י"ז

איסור בורר או בונה בעשית גבינה

איתא בגמרא (שבת צ"ה.) **מחבץ חייב משום בורר, [מגבן חייב משום בונה].**

פסקי ההלכה

המוציא את החמאה מן החלב, או שנותן קיבה וכדו' לתוך החלב, או שעושה כלי כעין גמי ונותן את הקום בתוכו ומי החלב נוטפים, או שמעמיד חלב במקום חם כדי שיהיה גבינה, כל זה בכלל מחבץ שזה תולדה של בורר, ואסור אפילו ע"י נכרי, וכן האוסף את השומן שצף על החלב גם זה בכלל בורר, (ואסור אפילו כשאוכלו לאלתר, כיון שבורר בכף), ולכן יזהר שכשיגיע סמוך לחלב ישאיר מעט מהשומן, או שיטול מעט מהחלב עם השומן, אמנם אם עושה זאת לצורך חול אסור משום מכין, ואם עושה זאת כדי שלא יתקלקל מותר ע"י נכרי כשאינו בורר בצמצום וכנ"ל, דהכנה לחול מותרת ע"י נכרי במקום פסידא.

הלוקח קום ועושה ממנו גבינה חייב משום בונה, כיון שמקבץ ומדבק חלקים זה לזה.

מותר לתת **שומשמיין ואגוזים לתוך דבש,** אבל לא יקבצם בידו להפרידם מן הדבש, (ומשמע כאן שהאיסור משום בורר, וא"כ לצורך לאלתר מותר, אך המ"א מוכיח שאסור משום לש, וא"כ אף לאלתר אסור), ואסור לגבל הרבה אלא רק מעט מעט, ולדעת ה"א בסימן שכ"א גם עצם נתינת השומשמיין והאגוזים לדבש אסורה משום לש. אבל מותר להפריד מאכל עבה מן הרוטב ע"י כף, דזה דרך אכילה. נהגו שלא לתת שמרים במשקה בשבת כדי להעמידם, אע"פ שראוי לשתותו בשבת, והמ"א כתב שזה תולדת בורר.

מלאכת זורה - אחד מל"ט אבות מלאכות הוא הזורה את התבואה ברחת לרוח. וכתב הרמ"א שהרוקק ברוח בשבת והרוח מפזרת את הרוק חייב משום זורה, והמ"ב כתב שלא ראינו מי שחושש לזה, כיון דאינו מתכוין לזה, וכ"ש דאין זה דרך זורה, ומותר לשפוך מעט מים מהחלון, אף אם הרוח מפזרת את הטיפות, ואם הרוח מסייעתו להעביר את הרוק או את המים ד' אמות אסור.

עיקרי הדינים

הבורר חייב באחד מג' אופנים: א' בורר פסולת מתוך אוכל. ב' בורר בכלי שדרך לברור בו (ואם אין דרך לברור בו אסור מדברגן). ג' הבורר ללאחר זמן. אבל הבורר אוכל מתוך פסולת בידו לצורך לאלתר מותר, ולאלתר היינו סמוך לתחילת הסעודה. כל דבר שאינו חפץ בו נחשב פסולת. אין ברירה אלא בשני מינים או באוכל ופסולת. גם בכלים וכדו' יש איסור ברירה. סילוק חפצים כדי להגיע לדבר אחר אפשר דלא הוי בכלל בורר. בענין ברירה בשעת אכילה ממש נחלקו בזה הראשונים. גם סינון אסור משום בורר (וי"א משום מרקד), ואם המשקה ראוי לשתייה בלא סינון אין בזה איסור דאורייתא, (אמנם אסור לסנן מים בסודר משום כיבוס או מחשש סחיטה, ופעמים אסור משום עובדין דחול), ואם רוב בני האדם נוהגים לסנן מותר לסנן בסודר ובשינוי, וטוב להמנע גם מזה. מותר לערות יין מכלי לחבירו, אך יעצור כשמתחיל לצאת יין מבין השמרים. זבוב שנפל למשקה אין להוציאו אא"כ נוטל עימו מעט מהמשקה. מחבץ אסור משום תולדת בורר.

סימן ש"כ

סחיטת פירות בשבת ודין משקין שיזבו מהפירות בשבת

מלאכת דש היא אחת מל"ט מלאכות האסורות מדאורייתא בשבת, ודישה היינו להפריד את גרעיני התבואה מקליפתם, ותולדת מלאכת דש היא מלאכת מפרק, והיינו כגון סחיטת פרי לצורך הוצאת מימיו, או סחיטת בגד מהמים הבלועים בו, (והאחרונים דנו

וביאר רש"י דהיינו שמותר לשפוך בנחת מכלי חבירו (דלשון שפוי היינו בנחת), באופן שהפסולת נשארת בתחתית הכלי, אבל אסור לשפוך את הטיפות שיוצאות מתוך הפסולת בסוף הקילוח, דזה בורר, ובבי רב פפא היו מפסיקים כשהגיעו לטיפות אלו.

פסק ההלכה - מותר לערות בנחת מכלי לחבירו, או להגביה חבית כדי לשפוך את היין אף אם יוצא יין מתוך השמרים, ובלבד שיזהר שכשיפסיק הקילוח ויתחילו לטפטף הטיפות שמתפספות בסוף הקילוח יפסיק לערות, דבזה הוא בורר את הטיפות מתוך הפסולת, אמנם אם דעתו לשתות מיד גם זה מותר, דהוי ברירת אוכל מתוך פסולת, ועיקר הברירה היא ביד. ואם נתן קיסמים בפי הכלי, אף בשותה מיד אסור כשנפסק הקילוח, דהוי ברירה בכלי. ולשפוך שומן מהרוטב אסור אפילו בלי כף, דהשומן נחשב פסולת לגבי הרוטב, אא"כ רוצה לאוכלו מיד, או ששופך עם השומן מקצת מן הרוטב.

כתב הרוקח בהלכות יום טוב שמותר להגביה חבית יין על איזה דבר כדי להוציא את היין היטב. וכתב הבית יוסף שפשוט הוא דהוא הדין בשבת.

סעיף ט"ז

נתינת ביצה במסנתת של חרדל

איתא במתני' (שם) **ונתנין ביצה במסנתת של חרדל.** ובגמרא (ק"מ.) איתא שהטעם הוא **לפי שאין עושיין אותה אלא לגוון.**

וביאר רש"י והר"ן שמסנתת שנתן בה חרדל לסננו מותר לתת בה ביצה אע"פ שהחלמון יורד למטה עם החרדל והחלבון נשאר למעלה עם הפסולת, ולא חשיב כבורר אוכל מתוך פסולת כיון שהחלבון והחלמון שניהם אוכלין הם, ואין נותנין אותה לתוכו אלא לתקן מראה החרדל. וכן פסק הטור. והרמב"ם מבאר דברי הגמרא באופן אחר [שהביצה עוזרת לסינון החרדל].

פסק ההלכה - אין לתת חרדל במסנתת בשבת או ביו"ט, משום שהפסולת נשארת למעלה, אבל מסנתת שנתן בה מערב שבת חרדל לסננו, מותר לתת בה ביצה בשבת, אע"פ שהחלמון יורד בשבת למטה עם החרדל והחלבון נשאר למעלה ואינו עומד לאכילה, משום שגם את החלמון אינו מסנן לאכילה אלא כדי ליפות את מראה החרדל. ואם כוננתו לאכול את החלמון אסור, ויש מקילים בזה, ונכון להחמיר, ולכן יש להזהר מלברור את החלמון ע"י כלי, כדי לטרוף אותו ולתת אותו בקפה במקום חלב (אף היכא שאין בזה משום מבשל), אבל ביד לצורך לאלתר מותר, ולשפוך מקליפה לקליפה ג"כ נחשב כבורר בידו.

סעיף ט"ח

מים שיש בהם תולעים מותר לשתותם ע"י מפה בשבת, כיון דבורר בשעת שתיה או אכילה אין זה מעיין מלאכה (וכתב הבית יוסף שרק בתולעים שא"א לשתות בלי סינון שמא יבלעם צריך לטעם זה, אבל אם יש שם קשים וקמחים שאפשר לשתותם ע"י הדחק בלי סינון בלאו הכי לא הוי בורר), ומשום מלבן ליכא כיון שאין כאן לכלוך, ולדעת הסוברים בסימן ש"ב שיש בזה משום מלבן אסור לשתות מים ע"י מפה, אבל יין או שאר משקין מותר לכו"ע, ובא"ר סובר שלכו"ע מותר גם במים, ובמקום הדחק יש להקל כיון שאינו מתכוין לכביסה. ולענין חשש סחיטה אין חוששים כיון שרק מקצת המפה נשרתה, אבל יזהר לא לשתות ע"י בית יד כותנתו, דבזה יותר חוששים שיסחוט מפני שמצטער בלבישתו.

זבוב וכדו' שנפלו למאכל או למשקה אין להוציאם לא בכלי ולא ביד, אלא יקח עם הזבוב מעט מהמאכל או המשקה ויזרוק, ויש מקילים בנפל לתוך המשקה, אך למעשה קשה מאד להקל בזה.

למה אין בזה איסור בורר, וכן חליבה או ריסוק חלות דבש באופנים מסוימים אסורים משום מפרק. ובסימן זה יבוארו דיני סחיטת פירות או כבשים ושלקות, ומתי חכמים אסרו את המשקין היוצאים מעצמם מהפירות בשבת, גזירה שמא יסחוט בשבת ובהמשך הסימן יבואר מתי אסור לרסק שלג וברד בשבת (משום שהוא מוליד מים, או גזירה שמא יסחוט), ומה אסור לעשות בבגדים רטובים מחשש שמא יסחוט (ויעבור על איסור מלבן), ודיני צביעה באוכלין.

סעיפים א' ב'

איתא במתני' (שבת קמ"ג): **אין סוחטין את הפירות להוציא מהן משקין** (דהוה ליה מפרק תולדה דדישה), **ואם יצאו מעצמן אסורין** (גזירה שמא יסחוט לכתחילה). **רבי יהודה אומר אם** (הפירות היו מכונסים) **לאוכלין היוצא מהן מותר** (דלא ניחא ליה במה שזבו וליכא למיגזר שמא יסחוט), **ואם למשקין היוצא מהן אסור**.

ובגמרא איתא **אמר רב יהודה אמר שמואל מודה היה רבי יהודה לחכמים בזיתים וענבים** (שאע"פ שהפירות היו מכונסים לאכילה היוצא מהם אסור). **מאי טעמא כיון ד** (רוב פירות אלו) **לסחיטה ניהו יהיב דעתיה** (וניחא ליה בהכ"ז). **ועולא אמר רב, חלוק היה רבי יהודה אף בזיתים וענבים. ורבי יוחנן אמר הלכה כרבי יהודה בשאר פירות, ואין הלכה כרבי יהודה בזיתים וענבים**.

אמר רבה אמר רב יהודה אמר שמואל מודה היה רבי יהודה לחכמים בזיתים וענבים, ומודים חכמים לרבי יהודה בשאר פירות. אמר ליה רבי ירמיה לרבי אבא אלא במאי פליגי, אמר ליה לבי תשכח. אמר רב נחמן בר יצחק מסתברא בתותים ורמונים פליגי, דתניא זיתים שמשך מהן שמן וענבים שמשך מהן יין והכניסין בין לאוכל בין למשקין היוצא מהן אסור, תותים שמשך מהן מים ורמונים שמשך מהן יין והכניסין לאוכלין היוצא מהן מותר, למשקין ולסתם היוצא מהן אסור, דברי רבי יהודה. וחכמים אומרים בין לאוכלין בין למשקין היוצא מהן אסור.

ובהמשך הגמרא (קמ"ד) איתא **אשכחן רבי יהודה דמודי לרבנן בזיתים ובענבים. רבנן דמודו ליה לרבי יהודה בשאר פירות מנלן, דתניא סוחטין בפגעין ובפרישין ובעוזרדין** (דלאו אורחיהו בהכי ואין כאן משום דש), **אבל לא ברמונים** (דאורחיהו בהכ"ז). **ושל בית מנשיא בר מנחם היו סוחטין (בחול) ברמונים** (וכיון שיש שסוחטים רימונים אסור לסוחטם בשבת), **וכו' אמר רב נחמן הלכה כשל בית מנשיא בר מנחם**.

דעות הראשונים

כתב הר"ף שהיוצא להלכה שיש כאן ג' סוגי פירות החלוקים בדינם לענין סחיטה, זיתים וענבים אין סוחטים אותם בשבת, ואם יצאו מהם משקין מעצמן אסורים, בין בעומדים לאכילה בין בעומדים למשקין. ותותים ורימונים אסור לסוחטם בשבת, ואם יצאו מעצמן, אם עמדו לאכילה היוצא מהם מותר, ואם עמדו למשקה היוצא מהם אסור, כרבי יהודה. ושאר פירות כגון פגעין ופרישין סוחטים אותם בשבת. וכ"כ הרא"ש והרמב"ם והסמ"ג, וכן פסק בשו"ע.

דעת האוסרים סחיטת כל הפירות, ומתירים רק סחיטה כדי למתק את הפרי- הסמ"ק חולק על הראשונים הנ"ל שמתירים לסחוט פירות שאינם עומדים לסחיטה כלל, וסובר שמותר לסחוט שאר פירות רק כדי למתקם, אבל לסחוט בשביל להוציא מהם את המשקין שבהם אסור גם בשאר פירות, זיתים וענבים ותותים ורימונים אסור לסוחטם אפילו כדי למתקם, גזירה אטו היכא שסוחט בשביל להוציא מהם את המשקין. וכ"כ רבינו ירוחם שלדעת רש"י אסור לסחוט שום פרי, ומקורם דאיתא בגמרא אהא דאמר רב נחמן

הלכה כשל בית מנשיא בן מנחם, מנשיא בן מנחם הוא רובא דעלמא (וכי מפני משפחה אחת נחשיב שדרך לסחוט רימונים), ומסיק **אלא היינו טעמא** (דבר נחמן שאמר שלהלכה אין סוחטים) **כדרב חסדא, דאמר רב חסדא תרדין שסחטין ונתנן במקוה פוסלין את המקוה בשינוי מראה, והא לאו בני סחיטה ניהו, אלא מאי אית לך למימר כיון דאחשבינהו הוה להו משקה** (לדידיה, אע"ג דלעלמא לא חשיב), **הכי נמי כיון דאחשבינהו הוה להו משקה**. ולפי זה הא דאיתא בברייתא שמותר לסחוט פגעין ופרישין, היינו בסוחט כדי למתק את הפרי, ולא בסוחט לצורך המשקה, אבל רימונים אסור לסחוט אפילו כדי למתקם, שכיון שבי מנשיא היו סוחטים בחול לצורך משקה, בשבת אסור אפילו כדי למתק, ולא משום דבי מנשיא הם רובא דעלמא, אלא דחיישינן שאם נתיר כדי למתק יבואו לסחוט בשביל המשקה, וכיון שהוא מחשיב את זה הוה משקה וחייב, אבל בפגעין ליכא למיחש להכי, כיון שאף אחד לא סוחטם למשקה. וכן דעת התוס' שלמסקנה מותר לסחוט פגעין וכדומה רק כדי למתקם, אבל לצורך המשקה אסור, דכיון דאחשביה הוה ליה משקה. ודעת המתירים שאין טעמו של רב חסדא משום דאחשביה, אלא כדאמר רב פפא בגמרא שם דטעמא משום דהוה דבר שאין עושין ממנו מקוה לכתחלה וכל דבר שאין עושין ממנו מקוה לכתחלה פוסל את המקוה בשינוי מראה, ולפי זה סוחטין היינו כפשוטו לצורך המשקה, ולא רק די למתק את הפרי. ולפ"ז י"ל שגם רש"י ותוס' סוברים שהמסקנה כרב פפא ומותר לסחוט פגעין אף לצורך המשקה, דכיון דמציינן לפרושי סוחטין כפשטיה הכי נקטינן, ולפי זה מה שהגמרא שואלת **וכי בית מנשיא הוה רובא דעלמא**, צריך לתרץ שבאמת יש עוד הרבה שסוחטים את זה בחול, ונקט חד מינייהו, וחשיבותא דרבים היא חשיבותא אע"פ שאינם רובא דעלמא, כדאמרינן שם בגמרא שלרבי אליעזר המקיים קוצים בכרם לוקה משום כלאים, **שכן בערביא מקיימין קוצים**, ואמרינן התם **מידי איריא ערביא אתרא הכא בטלה דעתו אצל כל אדם**.

פסק ההלכה- זיתים וענבים סחיטתם אסורה מדאורייתא משום מפרק שזה תולדה של דש, ותותים ורימונים אף שהם עומדים לאכילה סחיטתם אסורה מדרבנן כיון שדרך מוקצת בני אדם לסוחטם, ופירות שאין דרך לסוחטם מותר לסוחטם, ואף אם כוונתו בסחיטה בשביל המשקה מותר. ודעת הב"ח שכל פרי אסור לסחוט אם כוונתו למימיו, ורק אם כוונתו למתק את הפרי מותר, ולדינא אין להחמיר בזה, ורק במקום שנהגו להחמיר אין להקל, ואם סוחטו לקערה כדי לטבל את המאכל מותר לכו"ע, מלבד בזיתים וענבים.

אלו פירות אסור לסחוט כמו תותים ורימונים- כתב הבית יוסף דהא דאיתא בגמרא שאסור לסחוט תותים ורימונים, לאו דוקא תותים ורימונים, אלא הוא הדין לכל פרי שדרך לסחוטו למימיו אסור לסחוטו בשבת. ולא עוד אלא אפילו אם רובא דעלמא אין נוהגין לסחוט אותו פרי למימיו, אם נודע לנו שבשום מקום סוחטין אותו למימיו אסור לסחוטו, כדמצינו ברימונים שלא היו נוהגים לסחוטם ואפילו הכי אסור משום דבית מנשיא, ואפילו לפי המקשן רק יחיד בטלה דעתו אצל כל אדם, אבל מקום שכך דרכו אסור, כדחיישינן למנהג ערביא גבי מקיים קוצים בכרם. אמנם כל זה כשדרך בני המקום ההוא לסחוטו לשתות מימיו להסיר הצמא או לתענוג, אבל אם אין דרכם לסחוט למימיו אלא לרפואה נראה דלא מיתסר משום הכי, שהרי פרישין ורימונים הרופאים סוחטים אותם לעשות ממימיהם משקין, ודוחק לומר שבימיהם לא היו סוחטין אותם הרופאים כלל.

פסקי ההלכה

פרי שדרך לסוחטו באיזה מקום כדי לשתות את מימיו מחמת צמא או תענוג דינו כתותים ורימונים, ולדעת הרמ"א מותר לסחוטו בשאר מקומות

מבעוד יום, אבל אם חתך צימוקים ונתן עליהם מים וסחטם בשבת חייב, כיון שבזה אין היין זב מאיליו, אבל אם נתן את הצימוקים והיין לתוך משמרת או סודר מערב שבת, מותר לשתות מהיין בשבת, אא"כ המשמרת לא מגיעה ליין שבכלי, דאז היין שזב היה ניכר ואינו מתבטל.

סעיף ד'

סחיטה לתוך אוכל

איתא בגמרא (שבת קמ"ד): **אמר רב יהודה אמר שמואל סוחט אדם אשכול של ענבים לתוך הקדרה** (של תבשיל כדי לתקנו, דמוכחא מילתא שאין כוונתו למשקה אלא לאוכל, ולא הוי מפרק כדרכו אלא הוי כמפריד אוכל מאוכל), **אבל לא לתוך הקערה** (דפעמים הוא עומד למשקה, ואע"פ שאין דרך לשתות מהקערה לא מוכחא מילתא ואסור). **אמר רב חסדא מדברי רבינו נלמד חולב אדם עו לתוך הקדרה, אבל לא לתוך הקערה.**

דעות הראשונים - נחלקו הראשונים מתי מותר לסחוט לתוך אוכל, י"א שהיתר סחיטת אשכול לתוך אוכל נאמר רק ביום טוב ולא בשבת, דהא תנן **אין סוחטין את הפירות להוציא מהם משקין וכו'**, ואוקימנא בזיתים וענבים דבין למשקין בין לאוכלין היוצא מהם אסור. וי"א שגם בשבת זה מותר, והא דתנן אין סוחטין וכו' לא איירי בסוחט לתוך אוכל, ורק חליבה אסורה בשבת ומותרת רק ביום טוב. והרא"ש בפסקיו הביא רק דעת הרי"ף שמתיר גם בשבת, ובתשובה הביא דעת החולקים וכתב שהמחמיר תבוא עליו ברכה. ודעת הראב"ד להתיר סחיטת אשכול לתוך אוכל בשבת, אמנם אם הענבים עומדים למשקה כתב לאסור, ובעל ההשלמה מתיר אף באשכול העומד למשקה.

פסק ההלכה - מותר לסחוט ענבים (אפילו עומדים למשקה) לתוך אוכל בין בקדירה בין בקערה, וכתב המ"ב שבסעיף ח' מובא שר"ח אוסר בזה, אך רוב הפוסקים חולקים עליו והלכה כהמתירים, ומ"מ המחמיר תבוא עליו ברכה. ולסחוט לתוך כלי ריק אסור אף אם עתיד לתת את המשקין לאוכל וחיובא נמי איכא, וכן לתוך משקה אסור וחיובא נמי איכא.

הר"ן והסמ"ק מתירים לסחוט אשכול לתוך אוכל בשבת, ואוסרים חליבת עז לתוך אוכל משום בורר.

סעיף ה'

סחיטת פירות בוסר לתוך אוכל - יש מי שאומר שגם ענבים בוסר מותר לסחוט לתוך אוכל, ור"ת אוסר בבוסר, וכן נחלקו בשאר פירות שאינם ראויות לאכילה, ולמעשה יש להחמיר, ואם אוכל לאלתר את המאכל שסוחט לתוכו את הבוסר יש מתירים כמו לענין בורר לאלתר, ויש אוסרים כיון שדרך ברירה בכך, ונכון להחמיר, דבמלאכת דש לא מצינו קולא באלתה, אך אם הבוסר ראוי לאכילה ע"י הדחק אין למחות ביד המיקל בזה.

סעיף ו'

סחיטת לימונים

כתב הבית יוסף שבשבלי הלקט מביא שדעת הרי"ד לאסור לסחוט לימונים חדשים שסוחטים אותם לזימונים, דדמו לזימונים, והרב רבי יהודה ב"ר בנימין כתב שנראה שמותר לסחוט לימונים, דדמו לפגעין ופרישין שאין דרך לסוחטם, ומותר לסוחטם בקערה אע"פ שאין בה אוכל ועתיד לערב שם אוכל, דידוע שמטרתה היא למתק את האוכל ולא לצורך שתיה, ואם היה אוכל בקערה לכו"ע מותר לסוחטם לתוך הקערה. והרא"ש ורבינו ירוחם מתירים לסחוט לימונים. ובמצרים נוהגים לסחוט גם בשבת לימונים לתוך מים שנתנו

אא"כ דרך להביא מאותו מקום משקה זה לשאר מקומות, ולדעת המ"א כל שנודע לנו באיזה מקום אנשים שסוחטים פרי זה, אפילו הם רק קצת מאנשי אותו מקום שעושים כך מחמת שיש להם הרבה פירות, אסור בכל העולם לסחוט פרי זה, אא"כ בשאר מקומות לא היו סוחטים גם אם היה להם הרבה פירות, שאז אומרים שבטלה דעת הסוחטים אצל כל אדם, ואפילו באותו מקום מותר, ויש חולקים על עיקר דינו של המ"א, ועכ"פ במקום שנהגו לסחוט אין להקל.

פרי שסוחטים אותו לרפואה, אין נחשב שדרך לסוחטו.

תפוחים דינם היום כתותים ורימונים, מפני שיש מקומות שסוחטים מהם הרבה, אבל מותר לסחוט תפוח מבושל משום שסוחט ממנו את כל האוכל.

האם מציצת פירות אסורה משום סחיטה

דעת היראים שאסור למצוץ בפיו ענבים וכדומה, וכן בשר שבלוע בו מרק או פת הטבולה בין, וכתב "חוששני לו מחטאת". אבל בשבלי הלקט כתב בשם הרב רבי בנימין דאין במציצת בשר ופת או פירות משום סוחט, דאין זה דרך סחיטה כלל, ועוד מה חשיבות יש למשקה בתוך פיו, ואפילו אם יתכוין למצוץ המשקה ממנו בפיו אוכל הוא חשוב ובטלה דעתו אצל כל אדם. והבית יוסף נוקט כדעת המתירים, וכתב שלפי זה מותר למצוץ קנה סוכר בשבת.

פסק ההלכה - מותר למצוץ את המיץ של הפירות בפיו, וכן בשר מותר למוצצו מן המרק או למצוץ פת מן היין, ואפילו למצוץ ענבים מותר, דאין זה דרך סחיטה. ויש אוסרים למצוץ זיתים וענבים או תותים ורימונים. ולענין הלכה נכון להחמיר בזיתים וענבים, אמנם אם מכניסם לפיו ומוצצם ומשליך את החרצנים לחוץ, מותר לכו"ע, דדרך מאכל הוא.

דבש שזב בשבת מחלות דבש מרוסקות - איתא במתני' (שבת קמ"ג): **חלות דבש שריסקן מערב שבת** (שבאופן זה הדבש זב מאיליו מתוך השעוה ואין דרך לסחוט) **ויצאו מעצמן, אסורין** (שמא יבוא לרסקם), **ורבי אליעזר מתיר** (כיון שאין דרך לרסקם). ובגמרא (קמ"ו): **כי אתא רב אושעיא אייתי מתניתא בידיה, זיתים וענבים שריסקן מערב שבת, יצאו מעצמן אסורין, ורבי אליעזר ורבי שמעון מתירין**. ופסקו הראשונים כר"א ור"ש. ובסימן רנ"ב מבואר מה נחשב ריסקן בזיתים וענבים.

דיני משקין שזבו מהפירות בשבת

משקה שזב בשבת מזיתים וענבים אסור בשבת, גזירה שמא יבוא לסחוט לכתחילה, אא"כ נתרסקו הפירות יפה (דאינם מחוסרים דיכה) מערב שבת (דין זה נתבאר בסימן רנ"ב סעיף ה'), וגיגית מלאה ענבים שבועטים אותם במקלות זה לא נחשב שהם נתרסקו מערב שבת, אמנם ענבים שנתרסקו אפילו בשבת לתוך יין שיצא מערב שבת המשקין מותרים, דכל מעט שיצא מתבטל מיד בשישים, אבל אם היין זב במדרון לתוך היין שבכלי אסור, כיון שהיה ניכר בפני עצמו, והוי דבר שיש לו מתירין.

חלות דבש שריסקם מערב שבת ויצאו משקין מעצמם, מותרים.

מותר לתת בשבת ענבים לתוך יין כדי שיתבקעו ויוציאו יינם, או לשרות צימוקים וכדו' כדי לעשות מהם שתיה.

משקין שזבו מפירות שרובם עומדים לאכילה, אם פירות אלו עמדו לאכילה מותר, דלא ניחא ליה במה שזבו ואין לחשוש שמא יסחוט, ואם הפירות עמדו לסחיטה או בסתמא אסור.

סעיף ג'

נתן מים על חרצנים וזגים כדי לעשות תמד, מותר לקחת מהמים בשבת, ואפילו אם לא נתן מים והיין זב מאיליו מותר לשתותו כיון שהענבים נתרסקו

שזה תולדה של מלאכת דש, ופירות שעומדים לאכילה ומקצת בני אדם סוחטים אותם כתותים ורימונים סחיטתם אסורה מזרבונו, ופירות שאין דרך לסוחטם כלל סחיטתם מותרת. סחיטה לתוך אוכל מותרת, והחמיר תבוא עליו ברכה. סחיטת כבשים ושלקות מהמשקה הבלוע בהם, אם סוחט כדי לתקנם מותר, ואם סוחט לצורך המשקין אסור. מציצת פירות נחלקו הפוסקים בדינה, ונכון להחמיר בזיתים וענבים. חז"ל גזרו שמשקין שזבו מהפירות בשבת אסורים, גזירה שמא יסחוט, והיינו בזיתים וענבים, או בתותים ורימונים וכדו' שהעמידם לסחיטה.

ריסוק שלג וברד

סעיף ט'

איתא בגמרא (שבת נ"א): **אין מרוקין** (שביירה לחתיכות דקות) **לא את השלג ולא את הברד בשבת בשביל שיזוב מימיו, אבל נותן הוא לתוך הכוס או לתוך הקערה** (אע"פ שנימוח מאיליו) **ואינו חושש.**

דעות הראשונים

לרש"י טעם האיסור הוא משום דקא מוליד בשבת ודמי למלאכה שבורא מים הללו, והר"ן כתב דמשמע דמשום סרך מלאכה נגעו בה, אי נמי גזירה שמא יסחוט פירות העומדין למשקין, וכן נראה מדברי הרמב"ם.

והיכא שאינו מרסקם בידיים, אלא מניחם בחמה או אפילו כנגד המדורה, דעת רוב הפוסקים דלא נולד הוא, ולא דמי למשקין שזבו, דבעודם קרושים תורת משקה עליהם לכל דבר, אבל בספר התרומה כתב שהמשקין אסורים משום נולד, ולפי זה אפילו בהניחם בחמה ונפשו או שזבו מאליהם אסורים משום נולד, ורק לתת לתוך יין או מים שבכוס מותר מפני שאינם ניכרים בפני עצמם. וכתבו הרמב"ן והר"ן שמוותר אפילו לרסק שלג וברק לתוך קערה שיש בה יין או מים אע"פ שהם נימוחים וזבים על ידי ריסוקו, כיון שהם מתערבים במשקה שבקערה ואינם ניכרים.

וכתב הבית יוסף שמשמע דדווקא לרסק לחתיכות קטנות אסור, אבל לשבור חתיכה מותר אפילו אם על ידי זה יזובו מים מועטים, דלא חשיבי, וגם אינו מתכוין לכך, וגם הם הולכים לאיבוד.

פסק ההלכה - מותר לחתוך חתיכה מהקרח אע"פ שזבים קצת מים, אבל אין לשבור שלג וברד לחתיכות דקות כדי שיזובו המים, משום שמוליד מים בשבת ודמי למלאכה במה שבורא את המים, אי נמי גזירה שמא יסחוט פירות העומדים לסחיטה, אמנם מותר לתת קרח לתוך יין או מים והקרח נימוח מאיליו, ויש מתירים אף לרסק בידיים לתוך הכוס, וכן אם הניחם בשמש או כנגד המדורה ונפשו מותרים, ולהניחם כנגד השמש או המדורה מותר, ולרמ"א יש להחמיר.

סעיף י'

שבירת קרח - מותר לשבור קרח בשבת כדי ליטול מים שתחתיו, וכתב המ"א שבנהר או באר אסור, דבמחובר לקרקע יש חשש בנין וסתירה, אבל הרבה אחרונים מתירים, ולצורך שבת יש להקל.

סעיף י"א

אין ליטול ידיו במים שיש בהם שלג או ברד, ואם נוטל יזהר שלא ידחוק את השלג והברד בין ידיו וירסקו, ובשלחן עצי שיטים מתיר ליטול אם נזהר שלא לרסק.

סעיף י"ב

יש להזהר שלא לשפשף ידיו במלח, אבל מלח שנימוח במים מותר ליטול

בהם סוכר לשתות לתענוג, ולא ראינו מי שמיחה בידם או פקפק בדבר, ואפשר דלא מיתסר אלא כששותים מי סחיטת הפרי בלא תערובת משקה אחר, אי נמי לא מיתסר אלא כשסוחטין מימיו לבד ואחר כך מערבים אותם, אבל אם המנהג לסחוט מימיו לתוך משקה אחר שרי. ולסוחטם לתוך התבשיל מותר גם בלי הטעמים הנ"ל, כדאיתא בגמרא (קמ"ה) **סוחט אדם אשכול של ענבים לתוך הקדרה.**

פסק ההלכה - השו"ע מתיר לסחוט לימונים אפילו לצורך המשקה, כיון שבזמנו לא היה דרך לסוחטם לצורך משקה, ואפילו אם הדרך לסוחטם לתוך מים עם סוכר, מ"מ נוהגים להקל, דטעם ההיתר של השו"ע הוא או מפני שאין דרך לשתותו בפני עצמו אלא בתערובת, או מפני שרגילים לסחוט אותו לתוך משקה, וכתב המ"ב שבזמן הזה שדרך לסחוט לימונים וממלאים מזה מאות חביות, צע"ג אם מותר לסוחטם לתוך משקין, ולכן יש להזהר לסחוט לתוך סוכר או אוכל, וא"צ לחוש לחומרת הר"ה דלהלן. (וליימונים כבושים דינם ככבשים, וכדלהלן).

סעיף ז'

סחיטת כבשים ושלקות

איתא בגמרא (שבת קמ"ה) **כבשים שסחטן, אמר רב לגופן** (סוחטם מהמשקה הבלוע בהם כדי לאוכלם) **מותר** (לכתחילה, דלאו מפרק הוא כיון שאינו צריך למשקה), **למימיהן פטור** (דאין זה מפרק כיון שהמשקה לא גדל בתוך הכבשים) **אבל אסור** (אטו זיתים וענבים), **ושלקות בין לגופן בין למימיהן מותר** (דאפילו בצריך למימיהם אינו משקה אלא אוכל). **ושמואל אמר אחד זה ואחד זה לגופן מותר למימיהן פטור אבל אסור. רבי יוחנן אמר אחד כבשים ואחד שלקות לגופן מותר למימיהן חייב חטאת.** (ומשמע שם בגמרא שסחיטת דג לצירו דינה כסחיטת שלקות למימיהן. ודין זה יבואר בסעיף ח').

רבינו חננאל פסק כרבי יוחנן דלמימיהן חייב חטאת בין בסוחט לתוך הקערה בין בסוחט לתוך הקדרה, אבל הר"ף כתב שאין הלכה כרבי יוחנן לענין חיוב חטאת, מיהו איסורא איכא, וכן כתב הרמב"ם, וכן נראה דעת הרא"ש.

אמנם אין האיסור אלא בסוחט לתוך קערה שאין בה אוכל, אבל לסוחט לתוך האוכל מותר, דמשקה הבא לאוכל כאוכל דמי.

פסק ההלכה - פירות או ירקות הכבושים בחומץ ומלח, או שבישלם לפני שבת, ובא לסוחטם מהמשקה הבלוע בהם, אם עושה זאת כדי לתקנם לאכילה מותר לסוחטם אפילו אם המשקה הבלוע נופל לקערה ואינו הולך לאיבוד, (אמנם בזיתים וענבים אסור), ומותר לכתחילה לסחוט לאקשי"ן מהשומן הבלוע בהם אם אינו יכול לאוכלם בלא זה, ובח"א מיקל משום שהשומן הוא אוכל והוא כמפריד אוכל מאוכל. ואם סוחט את הכבשים ושלקות לצורך המשקין היוצאים, מותר רק לתוך קדירה שיש בה אוכל או לתוך המורים, (ודווקא לצורך שבת), אבל לתוך משקין או לתוך כלי ריק אסור, אך אין בזה חיוב חטאת. **ודעת ר"ח** שכבשים ושלקות שהוא צריך למימיהן חייב חטאת וכן סוברים הרבה ראשונים, (ובשאר פירות גם הר"ח מתיר), עוד כתב דבצריך למימיהן אפילו בסוחט לתוך האוכל חייב, וכל הפוסקים חולקים על זה, ומ"מ טוב להחמיר כדבריו.

סעיף ח'

הסוחט דג מהציר שנבלע בו ממשקה דעלמא דינו ככבשים ושלקות, אבל ציר היוצא מגופו דינו כפירות שאין דרך לסוחטם, דמותר.

עיקרי דיני סחיטת פירות ומשקין שזבו - סחיטת זיתים וענבים היא בכלל מלאכת מפרק

ידיו בו, אבל לא יעשה מי מלח עזים, והיינו שני שלישי מלח ושלישי מים.

סעיף י"ג

מותר ללכת בשלג אף שהוא נימוח וזב כיון שאינו מתכוין לזה, והט"ז כתב שכיון שא"א להזהר בזה לא גזרו לאסור בזה.

סעיף י"ד

הטלת מי רגלים בשלג - הר"מ מרוטנבורג מתיר להטיל מי רגלים בשלג, והרא"ש היה נזהר, והט"ז והא"ר פסקו להקל, ואם אפשר בלא טורח יש להזהר.

דברים האסורים מחשש סחיטה

סעיף ט"ז

סחיטת בגד בדרך כלל אין איסורה משום דש, מפני שהמים הולכים לאיבוד, אלא איסורה הוא משום מלבן, אמנם אם סוחט בשביל להשתמש במשקין היוצאים יש בזה גם משום מפרק שזה תולדה של דש וכנ"ל. ולהלן יבואר מה אסור לעשות מחשש שמא יסחוט ויעבור על מלבן או על מפרק, ומתי לא חוששים לזה.

חשש סחיטה בפריסת בגד על גבי חבית

איתא בגמרא (שבת מ"ח.) רבה ורבי זירא איקלעו לבי ריש גלותא וכו' הדר חזייה דפרס דסתודר אפומיה דכובא, ואנח נטלא עילויה, נוהיה רבה, אמר ליה רבי זירא אמאי, אמר ליה השתא חזית, לסוף חזייה דקא מעצר ליה, אמר ליה מאי שנא מפרונקא, אמר ליה התם לא קפיד עילויה, הנא קפיד עילויה. ומבואר שאסור לפרוס בגד על פי החבית אא"כ הבגד עומד לכך, ובטעם ההיתר בבגד העומד לכך ביארו רש"י והרמב"ם שזה בגלל שאין מקפידים עליו כשנשרה ולא אתי לידי סחיטה, ורבינו ירוחם שההיתר הוא בבגד שאין לובשים אותו, וכתב הבית יוסף שאין דבריו מדוקדקים ודברי רש"י והרמב"ם עיקר.

פסק ההלכה - חבית מלאה אסור לפרוס על גבה סודר, שמא יסחוט, והסוחט בגד חייב משום מלבן, ואם החבית ריקנית אסור לפרוס עליה סודר ולתת עליו את הכלי שדולים בו, אבל בגד שעשוי לפריסה מותר, אך יזהר שלא יעשה אהל.

סעיף ט"ז

חשש סחיטה בהידוק מוכין

איתא בגמרא (שבת קמ"א.) **אמר רבא לא ליהדוק איניש אודרא בפומא דשישא, דינמא אחי לידי סחיטה.**

פסק ההלכה - אסור להדק מוכין (-כל דבר רך כמו צמר גפן ומטלית וכדו') לחים בפי פך שיש בו משקין אף שאין משקין בפי הפך, אפילו אם המוכין עשויים לכך, ואפילו בשאר משקין אסור.

סעיף י"ז

קינוח בספוג

איתא במתני' (שבת קמ"ג.) **ספוג, אם יש לו עור בית אחיזה מקנחין בו, ואם לאו אין מקנחין בו.** ופירש רש"י טעם האיסור לפי שכשאוחזו נסחט בין אצבעותיו. והקשה המגיד משנה למה מותר כשיש לו בית אחיזה, והרי א"א לקינוח בלא סחיטה, ותירץ דדמי למריק מים מצלוחות.

פסק ההלכה - אסור לקנח טבלה או קערה בספוג, משום שזה פסיק רישא

שיסחט, וצ"ע מה הדין בספוג יבש, ואם יש לספוג בית אחיזה מותר לקנח בו (י"מ) שאז יכול לקנח בלי לסחוט, וי"א שאז מותר גם אם סוחט).

סעיף י"ח

חשש סחיטה בשימוש בפסק פשתן

איתא בגמרא (שבת ק"א) **אמר רב שימי בר חייא משמיה דרב, האי מסוכרייא דנוייתא אסור להדוקה ביומא טבא. בההיא אפילו רבי שמעון מודה, דאביי ורבא דאמרי תרווייהו מודה רבי שמעון בפסיק רישא ולא ימות.**

דברי הראשונים

לרש"י איירי בבגד שכורכין בברזא של החבית. אמנם דעת הערוך שאם הבגד כרוך בצד החבית אע"ג דהוי פסיק רישא מותר להדקה, כיון אינו נהנה מהיין הנסחט (אא"כ יש מתחת כלי והיין נופל לתוכו), דדעת הערוך דפסיק רישא דלא ניחא ליה מותר לכתחילה, ואין בזה אפילו איסור דרבנן, ולדעת הערוך איירי בסתימת הנקב שלמעלה. והתוס' והרא"ש דחו ראיותיו של הערוך וכתבו שפסיק רישא דלא ניחא ליה אסור מדרבנן, וממילא גם בבגד הכרוך בצידי החבית שהיין הנסחט הולך לאיבוד אסור להדקו.

מו"מ בדעת הערוך שמתיר פסיק רישא דלא ניחא ליה - איתא בגמרא (שבת ק"ג.) **תנו רבנן התולש עולשין וכו' אם לייפות הקרקע כל שהן. אטו כל הני לאו ליפות הקרקע נינהו, וכו', אביי אמר וכו' וכגון דלא קמיכין, והא אביי ורבא דאמרי תרווייהו מודה ר"ש בפסיק רישא ולא ימות, לא צריכא דקעביד בארעא דחבריה.** וכתבו שם התוס' והרא"ש שמגמרא זו ומעוד מקומות למד הערוך דפסיק רישא דלא ניחא ליה מותר לכתחילה, ואפילו איסורא דרבנן ליכא. והסמ"ג והתרומה מביאים מחלוקת זו, ודעתם נוטה לאסור, והמגיד משנה לא הכריע בזה, ורבינו ירוחם מסכים לדעת הערוך.

ומשמע מדברי הכלבו שאפילו לדברי האוסרים אם הברזא ארוכה וכשהוא סותם בה את הנקב הוא לא נוגע בנעורת, מותר להשתמש בה בשבת, כמו שמותר לקנח בספוג שיש לו בית אחיזה וכנ"ל,

איזה איסור יש בסחיטת המשקין מהבגד - כתב הר"ן דהסוגר ברזא בצידי החבית וסוחט עי"ז את המשקין מהבגד והמשקין הולכים לאיבוד, אין בזה איסור מפרק, דמפרק זה תולדה של דש, וכשאינו צריך למשקין לא דמי לדש כלל, אלא האיסור הוא משום מלבן, כדאיתא בגמרא (שבת קי"ג:) שאין לעבור באמת המים שמא יבוא לידי סחיטה, וביאר שם ר"ת שהכונה בזה לתולדה של מלבן, ואיירי בבגד המתלבן ע"י הסחיטה, ובמשקין המלבנים, וכתב שאפשר ששייך ליבון גם ביין, כדאמרינן בסוכה (מ.) לגבי יין "לאכלה" ולא לכבוסה, וסחיטה שהיא תולדה של דש שייכת בכל המשקין, ובלבד שיצטרך למשקין הנסחטים, והידוק מסוכרייתא דנזייתא אין בה משום מלבן אפילו אם שייך ליבון ביין, דאין המסוכרייתא מתלבנת, ומשום מפרק ליכא היכא שאינו צריך למשקין הנסחטים, ועל כן כתב הר"ן שהאיסור בזה הוא מדרבנן, כיון שהוא סוחט משקין שדרך לסוחטם.

והמגיד משנה כתב שדעת הרשב"א נוטה שהסוחט בגד עובר משום דש היכא שהוא צריך למשקין, וכן דעת עוד ראשונים, אבל דעת הרמב"ן שאיסור מפרק שזה תולדה של דש שייכת רק בגידולי קרקע, אבל הסוחט בגד אין זה מפרק אלא זה תולדת צובע כדרך מלבן, והוא הדין בכל דבר שמכבס בין במים בין ביין והבגד מתכבס בכך מעט, וכן דעת הרמב"ם.

וכתב הבית יוסף שאינו יורד לעומק דעת הרמב"ן במאי דמרכיב סוחט בגד

אתרי רכשי - צובע ומלבן, ומ"מ מה שכתב המגיד משנה שלפי הרמב"ם סוחט חייב משום מלבן באמת מבואר כך להדיא ברמב"ם, ויש לדון אם לדעת הרמב"ם שייך איסור מלבן ביין או לא. וע"ע בכמה מדיני סחיטה בסימן ש"א, ודיני מלבן בסימן ש"ב.

כתב המרדכי שכל דבר השרוי במים אסור לטלטלו גזירה שמא יסוחט, ובלבד שהוא דבר שאין מקפיד על מימיו.

פסק ההלכה - חבית שפקקו נקב שבדפנה שממנו יוצא היין, בברזא שהקיפוהו סביב בפשתן או בבגד, יש מי שמתיר להסירו או להחזירו אע"פ שודאי יסוחט את המשקה הבלוע, משום דהוי פסיק רישא דלא ניחא ליה, (והכא היה רוצה שלא יסחט, אמנם אף היכא שלא אכפת לו מה יהיה, זה נחשב לא ניחא ליה), ובלבד שלא יהיה כלי מתחת הפקק, או שהפקק בראש החבית, שאז ניחא ליה בסחיטה ואסור מדאורייתא, וחלקו עליו ואמרו דכיון דהוי פסיק רישא אסור מדרבנן, (ודווקא לענין שבת, אבל בשאר איסורי תורה דעת הרא"ש שפסיק רישא דלא ניחא ליה אסור לכו"ע מדאורייתא), והעולם מקילים אפילו אם יש כלי תחתיה, ויש ללמד עליהם זכות, שכיון שהברזא ארוכה מחוץ לפשתן והיד לא מגיעה לפשתן, מותר כמו בספוג שיש לו בית אחיזה, אך יש לפקפק בדבר דכאן שמהדקים בחוזק יש ודאי סחיטה, ולכן ראוי לנהוג שלא יהיה כלי מתחת, וגם תהיה הברזא ארוכה. וכל זה בחבית של יין או שאר משקין, שבזה דעת כמה ראשונים שאין בזה איסור ליבון אלא רק מפרק, אבל בחבית מים אסור בכל גוונא משום מלבן, ולדעת הט"ז יין לבן דינו כמים. וי"א שבכל המשקין שייך ליבון, ובפרט ביין דעת הר"ן ששייך בו ליבון, ולדבריהם אסור בכל גוונא.

משקה שנשפך על המפה יש להזהר שלא לגררו בכח מעל המפה כדי לנקותה כדי שלא יבוא לידי סחיטה, ורק יסיר את המשקה שצף למעלה, (ואם המשקים צבועים צריך להזהר שלא יצבע מקומות נוספים במפה), והט"ז סובר שאם שואב מהמשקין בכח ע"י כף, אף אם שופך את המשקין אח"כ, מ"מ בשעה שהוא שואב יש בזה איסור תורה, ואם נשפכו מים בודאי צריך מאד להזהר מסחיטה משום מלבן, והפמ"ג מסתפק אם לפי הט"ז מותר לגרור מים שלא בכח, או שכיון שהמפה נרטבת במקום שהיה יבש אסור, דשרייתו זהו כיבוס, וכתב הבה"ל שבמקום הצורך אין להחמיר שלא בכח.

חשש סחיטה בסגירת פקק של מקוה או ביב - כתב הרמב"ם (ומקורו מהתוספתא) שתי מטהרות (-מקוואות) זו על גבי זו, נוטל את הפקק מבנתיים ומשיקן, ומחזיר את הפקק למקומו, מפני שאינו בא לידי סחיטה, שהרי דעתו שיצאו המים. ופוקקין את הביב בסודרין ובכל דבר המיטלטל כדי שלא יצפו המים על האוכלים ועל הכלים, אבל אין פוקקין את הביב כדי שירדו המים לבור שמא יסוחט בעת שדוחק, שהרי הפקק שרוי במים. עכ"ל. וביאור הדברים הוא שבדין הראשון שכונתו להשיק שתי מקוואות אין חוששים שידחוק את הפקק ויבוא לידי סחיטה, כיון שהוא מקפיד שהפקק לא ימלא את כל הנקב כדי שלא תבטל ההשקה, ובמקרה השני לא חוששים שידחוק כיון שאינו מקפיד אלא שלא יצאו מים מרובים, אבל במקרה השלישי שהוא מקפיד שכל המים ירדו לבור הוא דוחק את הפקק וחוששים שמא יסוחט. בית יוסף.

מלאכת צובע

סעיפים י"ט כ'

צביעה באוכלין

בשבלי הלקט מסתפק אם מותר לתת כרכום בתבשיל או שיש בזה משום צובע, וכתב שלדעת היראים שמותר לצבוע פת במשקה הפירות כיון שאין

דרך צביעה באוכלין, מותר, אמנם כתב היראים שראוי לכל אחד שאוכל תותים או שאר פירות הצבועים להזהר לא לגעת בידיים צבועות בבגדיו או במפה, דהוה ליה תולדת צובע, ואם כן יצא דם מן המכה אסור לתת עליה בגד.

פסקי ההלכה

צביעת אוכל - אין צביעה באוכלין, ולכן מותר לתת כרכום בתבשיל, או לתת יין אדום ביין לבן, או לצבוע פת במשקה הפירות, ואם מכויין לתת צבע למאכל או למשקה מהפמ"ג משמע שמותר, ולפמ"ש כ"כ בנשמת אדם נכון להמנע מזה.

פירות הצבועים - מותר לאכול פירות הצבועים אע"פ שצובע פניו וידיו, כיון שאין זה דרך צביעה, אמנם יש מי שאומר שצריך להזהר לא לגעת בבגדיו או במפה משום צובע, ובבגד אדום כ"ש דאסור, דמתקן הוא, ויש מקילים בכל זה כיון שזה דרך לכלוך, ויש לסמוך עליהם היכא שאינו יכול להזהר.

הצובע חוט שארכו ד' טפחים, או דבר שאפשר לטוות ממנו חוט כזה, חייב, אמנם אם הצבע אינו מתקיים כלל, פטור אבל אסור.

עשיית צבע - העושה צבע כגון שנותן קנקנתום לתוך מי עפצא שנעשה הכל שחור חייב (רמב"ם), והראב"ד סובר שאין חייב אלא כשצובע בצבע דבר אחר. והנותן דיו וסממנים לתוך המים חייב משום לש.

עיקרי הדינים

מלאכת דש היא אחת מל"ט מלאכות האסורות מדאורייתא בשבת, ודישה היינו להפריד את גרעיני התבואה מקליפתם, ותולדת מלאכת דש היא מלאכת מפרק, והיינו כגון סחיטת פרי לצורך הוצאת מימיו, או סחיטת בגד מהמים הבלועים בו, (וכן חליבה או ריסוק חלות דבש באופנים מסוימים אסורים משום מפרק). זיתים וענבים סחיטתם אסורה מדאורייתא, ותותים ורימונים סחיטתם אסורה מדרבנן, וכל פרי שדרך לסוחטו באיזה מקום כדי לשתות את מימיו מחמת צמא או תענוג דינו באותו מקום כתותים ורימונים, (והמ"א מחמיר באופן מסוים גם בשאר מקומות), ופרי סוחטים אותו לרפואה, אין נחשב שדרך לסוחטו. ותפוחים דינם היום כתותים ורימונים, מפני שיש מקומות שסוחטים מהם הרבה, אבל מותר לסוחט תפוח מבושל משום שסוחט ממנו את כל האוכל. ופירות שאין דרך לסוחטם מותר לסוחטם אף אם כונתו בסחיטה בשביל המשקה, ויש מחמירים בזה. ומותר לסוחט ענבים לתוך אוכל בין בקדירה בין בקערה, והמחמיר תבוא עליו ברכה, אבל אסור לסוחט לתוך כלי ריק או לתוך משקה אף אם עתיד לתת את המשקין לאוכל וחיובא נמי איכא. מותר למצוץ פירות בפיו, ובזיתים וענבים נכון להחמיר, ואם מכניסים לפיו ומוצצם ומשליך את החרצנים מותר לכו"ע. כבשים ושללוק מותר לסוחטם כדי לתקנם לאכילה, ואם הוא צריך למשקין מותר רק לתוך אוכל וטוב להחמיר בזה.

דין משקין שזבו מהפירות - משקה שזב בשבת מזיתים וענבים אסור, גזירה שמא יבוא לסוחט לכתחילה, אא"כ נתרסקו הפירות יפה מערב שבת, או שנתרסקו אפילו בשבת ישירות לתוך יין, ומותר לתת בשבת ענבים לתוך יין כדי שיתבקעו ויוציאו ינם, או לשרות צימוקים וכדו' כדי לעשות מהם שתיה. ומשקין שזבו מפירות שרובם עומדים לאכילה, אם פירות אלו עמדו לאכילה מותר, ואם הפירות עמדו לסחיטה או בסתמא אסור.

המסת קרח - מותר לחתוך חתיכה מהקרח אע"פ שזבים קצת מים, אבל אין לשבור שלג וברד לחתיכות דקות כדי שיזובו המים, ולתת קרח לתוך יין או מים והקרח נימוח מאיליו מותר, ויש מתירים אף לרסק בידיים לתוך הכוס, וכן אם הניחם בשמש או כנגד המזורה ונפשרו מותרים, ולהניחם כנגד השמש או המזורה מותר, ולרמ"א יש להחמיר. ומותר לשבור קרח בשבת כדי ליטול מים שתחתיו, ויש אוסרים בנהר או באר, ולצורך שבת יש להקל. ואין ליטול ידיו במים שיש בהם שלג או ברד, ואם נוטל יזהר שלא ידחוק את השלג והברד בין ידיו וירסקו. מותר ללכת בשלג אף שהוא נימוח וזב כיון שאינו מתכוין לזה, ומותר להטיל מי רגלים בשלג, ואם אפשר להמנע מכך בלא טורח יש להזהר.

סחיטת בגד בדרך כלל אין איסורה משום דש, מפני שהמים הולכים לאיבוד, אלא איסורה הוא משום מלבן, אמנם אם סוחט בשביל להשתמש במשקין היוצאים יש בזה גם משום מפרק שזה תולדה של דש, ויש דברים שאסור לעשות מחשש שמא יסוחט ויעבור על מלבן או על מפרק, כגון פריסת בגד על חבית, ואסור לקנח בספוג א"כ יש לו בית אחיזה, וכן אסור לגרר בכח משקה שנשפך על מפה.

ציובע - הצובע חוט שארכו ד' טפחים, או דבר שאפשר לטוות ממנו חוט כזה, חייב. אין צביעה באוכלין, וי"א שנכון להחמיר כשכוונתו לצביעה, ומותר לאכול פירות הצובעים אע"פ שצובע פניו וידיו, וי"א שיזרה לא לגעת בבגדיו או בפה, ואם אינו יכול להזהר בזה יש להקל.

סימן שכ"א

תיקוני אוכלין

סימן זה עוסק בתיקון האוכל לאכילה באופנים שונים, ששייך בזה כמה איסורים מדאורייתא או מדרבנן, כגון איסור מעבד מדרבנן במליחה גמורה של אוכלין (וי"א שטעם האיסור משום שזה כעין מבשל), וכן הכנת הרבה מי מלח אסורה, (סעיפים ב' - ו'), וכן יבואר מתי יש איסור טוחן בריסוק או חיתוך מאכלים (סעיפים ז' - י"ב), ומתי יש איסור לישה בערבוב מאכלים עם מים וכדומה (סעיפים י"ד - ט"ז), וכן יבוארו דינים נוספים בהכנת מאכלים בשבת.

סעיף א'

איתא בגמרא (שבת קכ"ח): **תניא חבילי פיאה איזוב וקורנית, הכניסן לעצים אין מסתפק מהם בשבת, למאכל בהמה מסתפק בשבת מהם, וכו'.**

פסק ההלכה - חבילות עשבים (פיאה אזוב וקורנית) הראויות למאכל בהמה או להסקה, אם הכניסם להסקה הוו מוקצה ואסור להשתמש בהם בשבת, ואם הכניסם למאכל בהמה או בסתמא מותר לקטום ביד ולאכול, כיון שהם ראויים קצת למאכל אדם, אבל לא בכלי כדרך חול, ומולל את הרביטין בראשי אצבעותיו כדי לאכול את הזרע שבתוכם, אבל לא ימלול בכל היד כדרך שעושה בחול.

הכנת מי מלח ומליחת מאכלים

אף שמותר לתת בשבת מלח על המאכל לצורך תיבולו, אסור למלוח בשבת מאכלים באופן שהמליחה משנה את טבע המאכל, דאף שאין עיבוד באוכלין אלא רק בעור בהמה וכדומה, מדרבנן אסור משום דדמי לעיבוד, וי"א שהאיסור משום דדמי לבישול. וכן הכנת מי מלח אסורה בשבת. ופרטי הדינים בזה יבוארו להלן.

סעיף ב'

הכנת מי מלח

איתא במתני' (שבת ק"ח): **אין עושין הילמי בשבת, אבל עושה הוא מי מלח, וטובל בהם פתו, ונותן לתוך התבשיל. אמר רבי יוסי והלא הוא הילמי בין מרובה בין מועט, ואלו הן מי מלח המותרין, נותן את השמן בתחלה לתוך המים או לתוך המלח. ובגמרא איתא מאי קאמר, אמר רב יהודה אמר שמואל הכי קאמר, אין עושין מי מלח מרובין, אבל עושה הוא מי מלח מועטין. ותניא אין עושין מי מלח מרובין לתת לתוך הכבשין שבתוך הגיסטרא, אבל עושה הוא מי מלח מועטין, ואוכל בהם פתו, ונותן לתוך התבשיל. ואמרינן בעירובין (י"ד):** דלית הלכתא כרבי יוסי, וכן פסקו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם.

עוד איתא בגמרא **תני רב יהודה בר חביבא, אין עושין מי מלח עזין, מאי מי מלח עזין, וכו', אמר אביי תרי תילתי מילחא וחד מיא. למאי עבדי ליה, למוריסיא.** וטעם האיסור בשני שלישי מלח ושלישי מים הוא מפני שנראה כעושה מוריסי, וסתם מוריסי עושים אותו לזמן מרובה לכבוש בו דגים, ומיחזי ככובש כבשין, ואיסור זה הוא אפילו בעושה מי מלח מועטים.

פסק ההלכה - אין להכין הרבה מי מלח או לתת יין וחומץ ושאר משקין במלח, לצורך נתינתם לתוך ירקות כבושים, שאף שמדאורייתא אין עיבוד באוכלין, מדרבנן אסור משום דדמי לעיבוד. ואם דעתו לחלק את המי מלח

לתבשילים, לדעת התוספת שבת מותר להכין אף מרובים, אבל הא"ר אוסר, וכן משמע במאירי. ואפילו אם נותן שמן לתוך מי המלח כדי להטעים אסור, אבל אם נותן קודם את השמן במים ואח"כ נותן את המלח, או שנותן את השמן במלח ואח"כ נותן את המים, יש מי שמתיר, מפני שהשמן מחליש את כח המלח ואין על זה שם מי מלח. ומי מלח מועטים מותר להכין בשבת לצורך נתינה לתבשיל או כדי לטבול בהם פיתו, או לשפוך על נתחי עוף ודג צלוי ואפילו לצורך סעודה אחרת (ודלא כהמ"א שאוסר לצורך סעודה אחרת), אבל לא לצורך חול. ואם נותן למים שני שלישי מלח אסור אפילו במועטים, מפני שנראה כעושה מוריסי. ומותר להוסיף חומץ למוריסי אחר שכבר נתייבשה.

סעיפים ג' ד' ה'

נתינת מלח על גבי ירקות שצריכים מליחה

איתא בגמרא (שבת ק"ח): **אין מולחים צנון בשבת.** ופירש רש"י דהיינו למלוח שלש וארבע חתיכות יחד, ובטעם האיסור פירש רש"י שהמלח מעבדם והם נעשים קשים והוי תיקון. והרמב"ם כתב שטעם האיסור הוא מפני שנראה ככובש כבשים בשבת, והכובש אסור מפני שהוא כמבשל.

ולגבי מליחת ביצים או בשר, לגבי ביצה יש מחלוקת בגמרא אם מותר למולחם או אסור, ופסקו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם כמאן דשרי, ובשבלי הלקט כתב שמותר למלוח בשר או ביצה מבושלים רק כדי לאוכלם לאלתר ולא כדי להניח, אבל בשר חי או דג חי אסור למולחם בשבת כדי שלא יסריחו, שהרי אסור לצלות או לבשל בשבת (משא"כ ביו"ט), ורבינו תם פסק שבשר חי בין תפל בין מליח מותר לטלטלו, אבל דג תפל אסור לטלטלו, ומליח מותר שהרי נאכל מחמת מלחו כמו בשר מליח.

עוד איתא בגמרא שם **מימלח לא ממלחנא** (-שתיים יחד), **טבולי ודאי מטבולנא.** ופירש רש"י שטיבול שמותר היינו בשעת אכילה.

ולענין הטבלת כמה חתיכות בזו אחר זו ולאוכלם מיד זו אחר זו, כתב התרומת הדשן שנראה שמותר, וכן משמע מרש"י ומספר התרומה, ומש"כ רש"י שמותר להטביל בשעת אכילה, בא לאפוקי שלא להטביל זמן ארוך לפני האכילה, כגון מתחילת הסעודה עד לאחר גמר הסעודה, וחתיכה אחת מותר להטביל אפילו אם משהה אותה הרבה זמן.

פסקי ההלכה

אסור למלוח ד' או ה' חתיכות של ירקות הצריכים מליחה ודרך לכובשם (כגון צנון ובצלים וכדו'), ואפילו אם דעתו לאוכלם מיד אסור, (י"א שהאיסור משום שנראה ככובש וכובש אסור מפני שהוא כמבשל, וי"א שהאיסור משום שהם מתקשים ודמי למעבד), אבל אם כל חתיכה מונחת לבדה מותר לטבולה במלח ולאוכלה בתוך זמן קצר, אמנם אם משהה אותה במלח אסור אפילו בחתיכה אחת.

כתב המ"ב שמנהיגו לחתוך צנון לחתיכות דקות ולתת עליהם מלח וחומץ, ואף שאסור למלוח כמה חתיכות יחד, מ"מ כיון שאין מניחים אותם להזיע אלא שופכים שם חומץ ודברים נוספים לא דמי לעיבוד, וכ"ש שאם שופך שם שמן מותר. (ס"ק י"ד).

שלאטיין (עלי חסה) אסור למולחם ולהשהות ואח"כ לסנן את המים שיצאו ולערב אח"כ עם שמן זית וחומץ, דדמי לעיבוד. (שם).

אסור לשפוך יין או שאר משקין לתוך חומץ כדי שהמשקין יהיו חומץ, (משום דדומה לכובש, וי"א משום עובדין דחול), ואם כוונתו רק להחליש את כח החומץ מותר. (ס"ק ט"ו).

אסור לתת מלפפונים חיים לתוך הכבושים כדי שיתחמצו גם הם. (שם).

סעיף ד'

ומה שמותר לכתחילה לדרך בשינוי אע"פ שבכדרכו חייב משום טוחן, ביאר בשבלי הלקט שדבר שהוא שינוי גמור כמו קתא דסכינא מותר לכתחילה, ושינוי בין מדוך של עץ למדוך של אבן הוי שינוי שאינו גמור דפטור אבל אסור, וכדמצינו לענין בורר שבנפה ובכברה חייב, ובקנן ובתמחוי דהוי שינוי פטור אבל אסור, וביד דהוי שינוי גמור מותר לכתחלה.

פסק ההלכה- השוחק פלפלין או שאר תבלינים במכתשת יש בזה איסור דאורייתא של טוחן, אפילו בגריר אחד, אבל מותר לדרך פלפלין בקת הסכין בקערה או ע"ג שלחן או בשולי כלי ע"ג שלחן, או ביד, אבל בקת הסכין במכתשת, או בבוכנא המיוחדת לכתשה ע"ג שלחן, שיש בזה רק שינוי אחד, אסור משום עובדין דחול, ובעו"ש כתב שאף במדוך של עץ יש להזהר בזה. (והט"ז) כאן אסור לשים פלפלין בתוך בגד ולכותשם בסכין, משום מוליד ריחא, ובסימן תקי"א משמע שחזר בו והסכים למהרש"ל שמתיר משום שאינו מכויץ לזה).

סעיף ח'

טחינת מלח- אין כותתין מלח במדוך של עץ או אבן, או לחותכו דק דק בחוד הסכין, אבל בידית הסכין או בעץ הפרור מותר, אם עושה זאת ע"ג שלחן או בקערה אבל לא במדוך ומכתשת, וכן בידי מותר, וכל זה במלח גס, אבל מלח שהיה דק ונתבשל ונעשה פתיים, מותר אפילו לחותכו דק דק, דאין טוחן אחר טוחן, אבל במכתשת אסור, וסוכר שלנו דינו כמו מלח זה.

סעיף ט'

טחינת בשר

כתב התרומת הדשן שבשר מבושל או צלי מותר לכו"ע לחותכו דק דק בסכין, ולא דמי לעצים ולפירות ולחם שהם גידולי קרקע ויש במינם טחינה, אבל דבר שאין במינו טחינה אין בו איסור טחינה, ואפילו למי שאינו יכול ללעוס אלא אם כן יחתוך מותר לחתוך, דאזלינן בתר רובא דעלמא. אמנם בשר חי אסור לחתוך אותו דק דק כדי להאכיל בו עופות, כיון שאין הבשר ראוי לאכילה ללא חיתוך, וכן יש לאסור משום דשוויה אוכל לבהמה, ומשום טירחא באוכלין לבהמה דאיתא בגמרא שבת קנ"ה. שאסור.

פסק ההלכה- אין טחינה אלא בגידולי קרקע, ולכן מותר לחתוך בשר מבושל או צלי דק דק, אפילו בשביל להניחו לאחר זמן, ואפילו מי שאינו יכול ללעוס מחמת שהוא קשה מותר לו לחתוך דאזלינן בתר רובא דעלמא, אבל אסור לחתוך בשר חי דק דק לפני העופות, דכיון שאינם יכולים לאוכלו בלא חיתוך קמשוי ליה אוכל ושייך בזה טחינה, ויש מקילים בזה, ואם חותך לפניהם שיאכלו מיד או שאינו חותך דק דק מותר לכו"ע, ואם יכולים לאוכלו ע"י הדחק צ"ע אם מותר.

סעיף י'

גרירת גבינה- אסור לגרור גבינה בראלי"ו (פומפיה) או בכלי אחר המיוחד לגרירה, אפילו אם דעתו לאוכלה מיד, אבל מותר לחתוך גבינה ע"י סכין דק דק כיון שגבינה אינה גידולי קרקע, ואפילו אם הגבינה קשה מאד מותר כיון שיכולים ללעוסה בקושי, וכן מותר לחתוך בקרדום או במגירה (דכלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטלו לצורך גופו).

סעיף י"א

השקיה בשבת- אסור מדאורייתא להשקות בשבת דבר המחובר לקרקע, וכלי חרס שבבית עם עשבי בושם ג"כ אסור, אבל ירקות תלושים הראויים

כתב השו"ע שיש מי שכתב שמותר לטבול כמה חתיכות כל אחת בפני עצמה כדי לאוכלם מיד זו אחר זו, דבזה אין נראה ככובש כבשים. וכתב המ"ב דהיינו כשהניחם לפניו באופן שלא יגעו אחת בשניה, וזה מותר אף שבינתיים הם מזיעים קצת, (ואפילו באותה סעודה לא ישהה זמן ארוך). אמנם כתב המ"ב שהמנהג שלא להשהות במלח כלל אלא מטבול במלח ואוכל.

סעיף ה'

מליחת ביצה או בשר או דגים- מותר למלוח ביצים לצורך אותה סעודה, אבל אסור למלוח בשר או ביצה כדי להניח, דדמי לעיבוד וכבישה. והנה דעת המ"א והט"ז שאפילו לסעודה אחרת שהיא זמן רב אחרי סעודה זו אסור, אבל הא"ר מצדד שאין איסור אלא במניח לאחר שבת, וכן משמע מהגר"א, ואם זה חם ומולח כדי שלא יסריח בודאי יש להקל לצורך סעודה אחרת. ובשר או דג חי אסור למולחם בשבת אפילו במקום הפסד, ואפילו אם רוצה לאוכלם חיים אסור משום דמחזי כעיבוד.

הדחת בשר- מותר להדיח בשר כדי לאוכלו חי, כיון שאין כאן תיקון בגוף הבשר אלא שמסיר הדם מעליו, אך אם שבת היא היום השלישי של הבשר אסור להדיחו אם לא רוצה לאוכלו היום, וגם ע"י נכרי אסור כיון שגם אחרי שבת יוכל לאוכלו צלי, כ"כ המ"א, אמנם קצב המוכר לאחרים מותר לו להדיח ע"י נכרי, ובאווזות פטומות מותר גם ליחיד בביתו, כיון שע"י הצליה יפסיד את השומן, ואפילו בבשר בהמה הסכימו הרבה אחרונים להקל להדיח ע"י נכרי, ואם אין נכרי מותר ע"י ישראל, אך אם הבשר מונח בכלי טוב שירחץ ידיו עליו עד שיהיה הבשר שרוי במים. (סקכ"א).

סעיף ו'

פולים ועדשים שנתבשלו בקליפתם אסור למלוח הרבה ביחד, מפני שהמליחה מועילה להם והוי ככבישה ועיבוד.

טחינת מאכלים

מלאכת טוחן האסורה בשבת מדאורייתא היינו לקחת דבר ולחלק אותו לפירורים או לחתיכות קטנות, ומלאכה זו שייכת בין באוכלין בין בדברים אחרים, ומבואר בגמרא (שבת ע"ד): שגם בחיתוך ירק לחתיכות דקות שייך לעבור על מלאכת טוחן, אמנם יש אופנים שהדבר מותר, כגון טחינת דבר טחון כמו לחם, או טחינת דבר שאינו גידולי קרקע, ויש דברים שהותרו ע"י שינוי, ויש מתירים לחתוך ירק לחתיכות דקות מאד בסמוך לאכילה. ופרטי הדינים בזה יבוארו להלן.

סעיף ז'

דיכת פלפלין

איתא בגמרא (שבת קמ"א). **אמר רב יהודה הני פלפלי מידק חדא חדא בקתא דסכינא שרי, תרי תרי אסור. רבא אמר כיון דקא משני אפילו טובא נמי.** ומבואר שלרב יהודה מותר לדרך בשינוי אחד אחד, ולרבא מותר אפילו הרבה, ורבינו ירוחם והטור פסקו כרבא, וכן נראה מדברי הרמב"ם. ונחלקו הראשונים אם הגמרא מדברת על שבת או על יום טוב, דעת רש"י ורבינו חננאל והשאלות שמדובר על יום טוב, אבל התוס' והרי"ף והרא"ש והרמב"ם והרמב"ן והרשב"א והר"ן כתבו שגם בשבת מותר, והסמ"ק כתב שנכון להחמיר מפני מראית העין. וכתב הרמב"ם שדווקא בקערה מותר לדרך בקת הסכין, אבל במכתשת אסור.

לאכילה בשבת מותר להשקותם כדי שלא יכמשו, אמנם דבר שאינו ראוי לאכילה אסור לטרוח בשבילו, וע"ע בסימן של"ו.

סעיף י"ב

איסור טחינה בחיתוך ירק

איתא בגמרא (שבת ע"ד): **אמר רב פפא האי מאן דפריס** (-חותך לחתיכות דקות) **סילקא חייב משום טוחן**.

וכתבו התוס' שדווקא כשעושה חתיכות דקות מאד חייב משום טוחן, ולא כשעושה חתיכות גדולות.

באיזה מאכלים שייך איסור טוחן כשחותכם - דעת התוס' שדווקא בסילקא שייך טחינה אבל בשאר אוכלין שרי (כיון שאפשר לאוכלם בלי טחינה. תרומת הדשן), ומהיראים משמע שהאיסור הוא לאו דווקא בסילקא. והרא"ש מביא שדעת רבינו חננאל שהגמרא לא מדברת במאכלים אלא במפרק נימים מעצי דקלים שיוצא עי"ז כמו קמח דק, ולכן חייב משום טוחן, אבל באוכל לא שייך טחינה, ודלא כרש"י שפירש דאירי באוכל. וברמב"ם נראה דס"ל שהגמרא מדברת בסילקא משום שחותכים אותה דק דק כדי לבשלה, וה"ה בשאר ירקות שחותכים אותם דק דק כדי לבשלם, ואפשר שגם דבר שאפשר לאוכלו חי חייב אם חתך אותו דק דק כדי לבשלו, אבל דבר שרוצה לאוכלו חי אין בזה משום טוחן, ויש להסתפק בדעת הרמב"ם אם אין בזה אפילו איסורא דרבנן, דאין דרך טחינה בכך, או דמדרבנן מיהא אסור.

החותך ירק דק דק כדי לאוכלו מיד כתב הרשב"א בתשובה שמותר, שלא אסרו על האדם לאכול מאכלו חתיכות גדולות או קטנות, כמו שמותר לברור כדי לאכול מיד אע"פ שבמניח לאחר זמן ואפילו לבו ביום חייב. וכתב הבית יוסף ששיעור האלתר נתבאר בידינו בורר, ולפי זה מותר לחתוך קיבוץ ירקות אפילו אם אחד חותך לצורך כל בני הסעודה, כמו שמצינו בבורר, ובלאו הכי לדברי תוס' האיסור הוא רק בסילקא, ולר"ח והרא"ש בכל האוכלין מותר, ולרמב"ם האיסור הוא רק בחותך כדי לבשל ואל"כ אפשר שמותר לכתחילה, ועוד דאין האיסור אלא בחתיכות דקות ביותר וקיבוץ ירקות אין דרך לחותכו כך, ומ"מ נכון הדבר להזהיר שיחתכום לחתיכות גדולות קצת ושיאכלו האלתר, דבאופן זה אין בית מיחוש לכו"ע.

פסקי ההלכה

המחתך ירק תלוש דק דק חייב משום טוחן, ואפילו בירקות שראוי לאוכלם חיים חייב, וכן הדין במחתך פלפלין או שאר תבלינים, ואסור לחתוך גרוגרות וחרובים דק דק לפני זקנים שאינם יכולים ללעוס, ולפני מי שיכול ללעוס כך, המ"א מתיר, והבה"ל כתב לאסור, ואפילו למ"א אין מותר אלא בדבר שאין צורך לחותכו, אבל בחיתוך ירק דק דק (מזרי"ע וכדו') אף למ"א מותר רק לאותה סעודה.

וכתב הרמ"א שמותר לחתוך ירק דק דק כדי לאוכלו מיד, ואפילו לצורך אחרים שאוכלים מיד מותר, כיון שזה דרך אכילה, ואפילו לצורך תרגולים שיאכלו מיד מותר כיון שמזונותיהם עליו, (ובפלפלין למ"א ולגרא"א מותר, ובאר"נ שאר בצ"ע). וכתב המ"ב שיש מפקפקים על היתר זה וכתבו שנוכח לחתוך רק חתיכות גדולות קצת, אך אין למחות ביד החותכים דק דק, ועכ"פ אסור לחתוך לפני שיצאו מבית הכנסת אלא רק סמוך ממש לסעודה, אבל החותך דק דק שעה או שעתיים לפני הסעודה קרוב הדבר לומר שחייב חטאת והירק אסור באכילה, וגם אסור משום בורר. וכן החותך דק דק בכלי המיוחד לכך נראה שאסור בכל גוונא.

אסור ללעוס ולטחון בשיניים דבר שאינו חפץ לאוכלו או לטועמו או להאכילו

לתינוק, דאע"פ שמשנה מ"מ מדרבנן הוי טחינה. (סקל"ו).

טחינת לחם - דעת הרשב"ם שמותר לפורר לחם כיון שהחיתים כבר נטחנו, ולא מצינו לאסור טוחן אחר טוחן, וכ"כ הסמ"ג והר"ן והמרדכי. וכן פסק הרמ"א, וכתב המ"ב שאפילו אם אינו נאכל מיד מותר, ואפילו בסכין מותר אבל לא בכלי המיוחד לכתשה, ומותר לתת מים על הלחם, ובלבד שלא יגבול עם המים.

טחינה בעצים וכדו' - המפורר חתיכת עץ שנרקב או צרור עפר חייב משום טוחן. וכן המנסר עצים לצורך הנסורת, או המשייף מתכת, חייב בכל שהוא. והמחתך עצים לחתיכות דקות כדי שיעור לבשל כגרוגרת מביצה חייב, ואם חותך אפילו לחתיכות גדולות ומקפיד על המידה לחתוך דווקא במקום זה חייב משום מחתך. (סקמ"ה).

סעיף י"ג

רדית דבש

איתא בגמרא (שבת צ"ה). **תנו רבנן החולב וכו' והרודה חלת דבש, שגו בשבת חייב חמאת, היד ביום טוב לוקה ארבעים, דברי רבי אליעזר, וחכמים אומרים אחד זה ואחד זה אינו אלא משום שבות**. ופסק הרמב"ם כחכמים. וכתב המגיד משנה בשם הרשב"א שדווקא בזמן שהחלות דבוקות בכוורת וצריך לרדותם אסור, לפי שנראה כעוקר דבר מגידולו, אבל אם החלות נתלשו מן הכוורת, וכן דבש הצף בכוורת, מותר לרדותו, וכן דעת התוספות, וכן מבואר בטור. אמנם דבש שזב בשבת אסור בשבת אא"כ ריסק את החלות מערב שבת וכמו שנתבאר בסימן ש"כ.

פסק ההלכה - הבורר דבש מן השעוה חייב משום מפרק, ואסור לקחת את החלות עצמם מהכוורת גם בלי לברור את הדבש, דדמי לתולש דבר ממקום גידולו, אמנם אם החלות לא דבוקים לכוורת אלא נתלשו מבעוד יום ממקום חיבורם, יכול לרדותם מהכוורת כדי לאכול את הדבש הדבוק מסביב, אבל לרסק ולהוציא את הדבש אסור משום מפרק, ואם יצא הדבש מעצמו אסור עד הערב, ודבש שיודע שכבר יצא מבעוד יום מותר לקחתו בשבת, והמ"א מתיר לסחוט את הדבש בשבת לתוך אוכל, אמנם אין להקל בזה לר"ת שאסור בבוטל בסימן ש"כ. ואם נתרסקו מבעוד יום והדבש צף בכוורת מותר לרדותו בשבת, ומסתבר דבעינין שיהיה מרוסק יפה ולא מחוסר דיקה, אך לרדות את החלות אסור כיון שהם מחוברים בכוורת.

מלאכת לישה

מלאכת לישה עניינה הוא עירוב מים בקמח וגיבולם לעישה, וכן הדין בשאר משקין ובשאר דברים שהמשקין מקבצים אותם יחד, והמלאכה שייכת גם בדברים שאינם מאכלים, ונתינת מים בלא גיבול יש בזה מחלוקת אם זה אסור מדאורייתא או מדרבנן ובאיזה אופן הדבר מותר (כגון ע"י שינוי), וכן יש מחלוקת בדבר שאינו בר גיבול אם בזה חייב כבר בנתינת המים או שזה אסור רק מדרבנן, ויש דברים שהותרו רק בבליה רכה כיון שבליה רכה אסורה רק מדרבנן. ופרטי הדינים בזה יבוארו להלן.

סעיף י"ד

הלש קמח עם משקה שהוא נילוש בו כגון עם מים או דבש או שומן אווז וכדו' חייב, ואפילו מעט אסור דחצי שיעור אסור מן התורה, ולא חשיב שינוי. (דלא כהפמ"ג. בה"ל ד"ה שמא). וכן הלש עפר וטיט וחול הדק חייב.

והנה איתא בגמרא (שבת י"ח). **מאן תנא נתינת מים לדיו זו היא שרייתן, אמר רב יוסף רבי היא, דתניא אחד נותן את הקמח ואחד נותן את המים האחרון חייב, דברי רבי. רבי יוסי ברבי יהודה אומר אינו חייב עד שיגבל. אמר ליה אביי ודילמא עד כאן לא קאמר רבי יוסי אלא בקמח דבר גיבול הוא, אבל דיו דלאו בר גיבול הוא אימא ליחייב.**

לא סלקא דעתך, דתניא אחד נותן את האפר ואחד נותן את המים האחרון חייב, דברי רבי, רבי יוסי ברבי יהודה אומר עד שיגבל. ודילמא מאי אפר עפר דבר גיבול הוא, והתניא אפר, והתניא עפר, מידי גבי הדדי תניא.

ומבואר כאן בגמרא שיש שתי מחלוקות בענין מלאכת גיבול: א' מחלוקת רבי ורבי יוסי ברבי יהודה אם יש איסור גיבול בנתינת מים ללא ערבוב. ב' מחלוקת רב יוסף ואביי אם בדבר שאינו בר גיבול כגון דיו מותר לפי רבי יוסי ברבי יהודה לתת בו מים.

דעת הרבה ראשונים שהלכה כרבי יוסי ברבי יהודה שנתנית מים לתוך קמח אינה נחשבת גיבול, ולדעת בעל התרומה וסיעתו הלכה כרבי שנתנית המים נחשבת גיבול, ומ"מ אף אם נתן מים כבר בערב שבת וגיבול בשבת חייב. (בה"ל ד"ה איו).

ולענין דבר שאינו בר גיבול כגון אפר וחול הגס, דעת הרמב"ם וסיעתו שאף אם גיבול פטור מחטאת ורק איסורא איכא, ודעת הרבה ראשונים להיפך שבדבר שאינו בר גיבול אף לרבי יוסי ברבי יהודה לא בעי גיבול ובנתינת המים חייב דזהו גיבול.

והנה איסור לישא בקמח ומים הוא ודאי דאורייתא, אמנם לענין קלי מבואר בגמרא שאף שאסור לגבלו כדרכו בשבת יש מחלוקת אם מותר לגבלו בשינוי או לא, דאיתא בגמרא (שבת קנ"ה): **תנו רבנן אין גובלין את הקלי** (-קמח הנעשה מחיטה קלויה ומעריבים בו שמן ומים ומלח), **ויש אומרים גובלין. מאן יש אומרים, אמר רב חסדא רבי יוסי ב"ר יהודה היא** (דס"ל שהנותן קמח לתוך מים פטור, דלרבי שמחייב לא מהני שינוי ואסור אפילו בדבר שאינו בר גיבול), **והני מילי הוא דמשני. היכי משני, אמר רב חסדא על יד על יד** (מעט מעט. רי"ף), **ושוין שבוחשין** (בתרווד, דהיינו גובלין) **את השתית בשבת, ושותין זיתום המצרי, והא אמרת אין גובלין, לא קשיא הא בעבה הא ברכה** (שאיין זה לישא), **והוא דמשני, היכי משני, אמר רב יוסף בחול נותן את החומץ ואחר כך נותן את השתית, בשבת נותן את השתית ואחר כך נותן את החומץ.**

ומשמע מגירסת הגמרא ומדברי רש"י דשתית היינו קלי, ולפי זה מעט מעט מותר לגבל אפילו בבלילה עבה, וברכה מותר אפילו הרבה, ובלבד שיתן את השתית תחלה ואח"כ יתן את החומץ, ודעת הרשב"א שאם נותן את השתית תחילה מותר לגבל הרבה אפילו בבלילה עבה.

אבל דעת הרמב"ם ששתית אינו קלי אלא זה תבואה שלא הביאה שליש, וקלי אינו בר גיבול ומותר לגבלו מעט מעט, אבל הרבה אסור שמא יבוא לגבל קמח שאינו קלי ויעבור על איסור לש, אבל תבואה שלא הביאה שליש שקלו אותה ואחר כך טחנו אותה טחינה גסה, מותר לגבל ממנה בחומץ וכדומה אפילו הרבה בבת אחת, (שמפני שטחינתה גסה אין חשש שיבואו להתיר לישת קמח רגיל), והיינו בבלילה רכה, אבל בבלילה קשה אסור ללוש הרבה מפני שנראה כלש, וצריך לשנות והיינו שיתן את השתית ואח"כ את החומץ. וכן פסק השו"ע.

פסקי ההלכה

גיבול קלי - קמח הנעשה מחיטה קלויה מותר לגבלו מעט מעט (ואפילו כגרוגרת נחשב מעט), אף להסוברים שקמח קלי הוא בר גיבול מדאורייתא, משום דחשיב קצת שינוי, א"נ איירי בשעת אכילה ומשום דדרך אכילה בכך, אבל הרבה אסור בין בבלילה רכה בין בבלילה קשה, שמא יבוא לגבל קמח שאינו קלי (וזה אסור אפילו במעט), אמנם לדעת בעה"ת אף מעט אסור אא"כ נתן את המים מבעוד יום, ו"א שבבלילה רכה מותר אפילו בהרבה. ונתינת מים לקמח קלי מותרת אף להסוברים שהוא בר גיבול מדאורייתא, אבל לדעת בעה"ת אסור.

לישת שתיתא - תבואה שלא הביאה שליש שקלו אותה וטחנו אותה טחינה גסה, מותר לגבל אותה בחומץ וכדו' ואפילו הרבה, והיינו בבלילה רכה, אבל בבלילה קשה מותר רק מעט ואפילו בטחינה גסה, ואף בבלילה רכה צריך לשנות ולתת את השתיתא ואח"כ את החומץ.

לישת קמח מצה - לדעת הט"ז אסור ללוש קמח שנעשה מטחינת מצה אפוייה אף בבלילה רכה, ובא"ר כתב שיכול ללוש הרבה ע"י שינוי שיתן המאכל ואח"כ המשקה, וטוב להחמיר שלא לערב בכף אלא ינענע את הכלי עד שיתערב, ואם עושה מעט מעט מותר אף בבלילה עבה ובלא שינוי, ויש אוסרים בעבה. (ס"ק נ"ז).

אסור להשתין על טיט או על עפר תיחוח וחול, דאף שאינו מתכוין ללוש מ"מ הוי פסיק רישא, והפמ"ג מסתפק אם אסור גם בטיט קשה כיון שלבסוף נימוח. וכלי שרוקק או רוחץ בו פיו ותחתיו יש חול הזק או גס יש לעיין אם אסור או מותר משום דהוי פסיק רישא דלא ניחא ליה, והב"מ מתיר מטעם פסיק רישא דלא ניחא ליה להשתין על טיט במקום הצורך, ויש לסמוך על זה כשהטיט לא שלו. וכשמכסה מי רגלים בחול ואפר, יתן הרבה חול ואפר כדי שלא יהיה כלישה. (שם).

סעיפים ט"ו ט"ז

לישת חרדל שחלים ושום בתוך משקה

בסעיף הקודם נתבאר כמה מכללי איסור לישא בשבת, ובסעיפים אלו יבואר מה הדין בחרדל ושום ושחלים האם מותר בשבת לתת לתוכם משקים, והאם מותר לערב אותם עם המשקים.

איתא בגמרא (שבת ק"מ. למסקנה) **חרדל שלשו מערב שבת, למחר ממחו בין ביד בין בכלי, ונותן לתוכו דבש. ולא יטרוף** (בכך כדרך שטורפים ביצים בקערה) **אלא מערב. שחליים ששחקן מערב שבת, למחר נותן לתוכן שמן וחומץ, וממשיך לתוכן אמיחא, ולא יטרוף אלא מערב. שום שריסקו מערב שבת, למחר נותן לתוכו פול וגריסיין, ולא ישחוק אלא מערב.**

והנה משמע מהגמרא שנתנית המשקין מותרת בשבת, וכן מותר לערב את המשקין, ובלבד שלא יטרוף בכח, אמנם כל זה לדעת הראשונים שסוברים שנתנית המשקין אינה נחשבת גיבול, אבל לדעת בעל התרומה וסיעתו איירי דווקא אם נתן את המשקין מערב שבת, דאי לאו הכי נתינת המשקין עצמם אסורה, ולא יעזור שיגבל בשינוי.

וכתב התרומת הדשן שלפי זה לאו דווקא בחרדל ושחליים, אלא כל דבר שרגילים לגבלו ע"י משקה ולא נתן לתוכו משקה בשבת, יהיה אסור לתת לתוכו משקה בשבת לפי דעת ספר התרומה, ולפי התוס' דין זה הוא אפילו בדברים שאינם בני גיבול, ואפילו אם נתן מעט משקה אסור להוסיף משקה בשבת, א"כ זה כבר נחשב מגובל מערב שבת. אמנם אם עושה בלילה רכה מותר אפילו אם לא נתן משקה כלל בערב שבת, כמבואר בגמרא (קנ"ו), ומבואר שם שאת הגיבול עצמו צריך לעשות בשינוי, לתת את המאכל תחילה ואח"כ את המשקה, שזה היה שינוי בזמנם, ואף בזמננו שבחול אין לנו מנהג קבוע מה לתת תחילה, נראה דסגי בשינוי זה, אמנם בבלילה עבה שזה לישא גמורה אין חילוק בין נותן המשקה תחלה או אחריו, למאן דאמר שנתנית משקה זהו גיבול, ואפילו בבלילה רכה צריך לערב בשינוי והיינו בכלי עצמו או באצבעו, דאליבא דמ"ד שנתנית מים לא נחשבת גיבול א"כ השינוי בנתינת המים לא נחשב בשינוי בגיבול, ובעיני שינוי בגיבול.

וכתב הבית יוסף שמבואר מדברי התרומת הדשן שהרי"ף והרא"ש והרמב"ם

שהתירו לערב חרדל ושחליים ושום בין ביד בין בכלי, אין הכונה שמותר לערב בכף, אלא הכונה שמותר לנער את הכלי, אך כתב הבית יוסף שמשמעות דבריהם היא שגם בכף מותר לערב, ובלבד שלא יטרוף בכח.

וכתב השבלי הלקט דדווקא שום ושחליים אם ריסקם ושחקם מערב שבת מותר לתת לתוכם יין או חומץ וגריסין, אבל בחרדל לא מספיק ריסקו אלא צריך גם שילוש אותו מערב שבת, ואסור לתת בחרדל המרוסק מים או חומץ בשבת.

פסקי ההלכה

חרדל שכבר לשו אותו לפני שבת, אפילו לא נתנו בו מים אלא לשו אותו ע"י הלחלוחית שבו, מותר לתת בו בשבת מים או יין וכן דבש, וכן שחלים שכבר דכו אותם לפני שבת, מותר לתת בהם בשבת יין וחומץ, וכן שום שכבר דכו אותו לפני שבת, מותר לתת בו בשבת פול וגריסין (וברמב"ם איתא שנותנו לתוך פול וגריסין).

וכל זה לענין הנתינה, אבל לא יטרוף את החרדל או השחלים או השום בכח, אלא יערבם בנחת. וכתב הרמ"א שגם לא יערב בכף אלא ביד, או ינענע את הכלי עצמו, אא"כ נתן את המשקה לפני שבת שאז מותר לערב בכף, (כ"כ הג"א, ודעת הג"א שאם נתן את המשקה לפני שבת מותר לערב ביד, אבל אם לא נתן את המשקה לפני שבת גם ביד אסור). וצ"ע איך התירו חז"ל גיבול דאורייתא ע"י שינוי מועט, וי"ל דאיירי שהחרדל נילוש לפני שבת, והעירוב בשבת אינו מועיל ללישה, ואינו אלא ריכוך שיהיה ראוי לשניה, ולא הוי לישה כלל, ומ"מ היכא שטורף בכח אסור משום דדמי ללישה, אבל אם לא לש לפני שבת אסור ללוש בשבת.

וי"א שנתנית משקה היא בכלל לישה ואסור לעשותה בשבת, ומ"מ בדיעבד אין לאסור, כיון שהרבה פוסקים מקילים כדעה הראשונה, אך אם עשה לישה גמורה, אסור אפילו בדיעבד. אמנם אם נתנו לפני שבת את המשקה דהוי כמגובל, מותר לערבם בשבת ולהוסיף עוד משקה ולערב, ואפילו נתן מעט משקה מותר להוסיף (אבל אם נתן טיפות מועטות לא), אך צריך לעשות זאת בשינוי, והיינו שלא יטרוף בכח אלא בנחת, ולרמ"א יערב ביד ולא בכלי. ואמנם כל דברי ה"א זה בבליה עבה, אבל בבליה רכה יכול לתת את האוכל ואח"כ את החומץ או היין ולערבם באצבעו, דהוי שינוי, וכן נוהגים להקל בחרדל ושום או בשאר מיני טיבול שעושים אותם דק דק ומערבים אותם ביחד. ובמקום שהדרך בחול לתת את האוכל ואח"כ את המשקה, יתן בשבת את המשקה ואח"כ את האוכל.

אין חילוק בכל זה בין לצורך סעודה זו לבין לצורך סעודה אחרת.

דיני לישה בכמה דברים

אם שכח לשפוף לפני שבת את החומץ לתוך החרין (חזרת) יעשה בשבת בלילה רכה, וישנה ע"י שיתן קודם את החומץ ואח"כ את החרין, ויערבם ע"י נענוע הכלי.

ובשלאטין (חסה) כיון שאין חותכים אותה דק דק א"צ לדקדק בכל זה.

אבל צנון ואוגערקעס (מלפפונים) אם חותכים אותם דק דק, לא יערבם ע"י נענוע בכף בכח, אלא ינענע את הכלי, וטוב להחמיר שיתן את החומץ לפני המאכל, ואף שזה בלילה עבה שלדעת ה"א אין לתת את המשקה, בצנון שא"א לעשותו מערב שבת מקילים כדעה הראשונה.

ובחרוסת, לדעה ראשונה מותר לתת את המשקה בשבת ולערבם באצבע, ולי"א גם זה אסור, אא"כ עושה אותה רכה.

אסור לטרוף ביצים בקערה מפני שנראה שרוצה לבשלם, ואם היו טרופות לפני שבת, אפשר שיש להקל ולנותנם לתוך בארש"ט בכלי שני כדי לגוון,

ואם הבארש"ט מחומץ הרבה יש להחמיר גם בזה.

מהרי"ל אסור לתת קידה לתוך חומץ כדי לטבול בו, וכן לערב ביצים קשות עם פטרוזיליה וחומץ, והמ"א מצדד להקל בזה, ולעשות מעט מותר אפילו למהרי"ל. (ס"ק ס"ט).

דברים האסורים משום רפואה בשבת

חכמים אסרו להכין דבר לרפואה, או לקחת רפואה בשבת (אא"כ זה מאכל בריאים), גזירה שמא יבוא לשחוק סממנים לצורך כך, ולהלן יבוארו כמה דינים בזה, וע"ע בדינים אלו בסימן שכ"ח העוסק בדיני רפואה בשבת.

סעיף י"ז

איתא בגמרא (שבת ק"מ): **עושיין אנומליין בשבת, ואין עושיין אלונמית. ואיזו היא אנומליין ואיזו היא אלונמית, אנומליין יין ודבש ופלפליין, אלונמית יין ישן ומים צלוליין ואפרסמון.**

פסק ההלכה - מותר לערב יין ישן דבש ופלפליין (-יינומליין) ולשתותם, אבל לטרוף אותם יפה ולסננם אסור. ואסור לערב יין ישן ומים צלולים ושמון אפרסמון (-אלונמית), מפני שזה לרפואה לצנן אדם מחום המרחץ, וכן אם היה עשוי מערב שבת אסור לשתותו.

סעיף י"ח

איתא במתני' (שבת ק"מ): **אין שורין את החלתית בפושרין, אבל נותן לתוך החומץ** (ומטבל בו מאכלו). ובגמרא **בעא מיניה רבי יוחנן מרבי ינאי מהו לשרות את החלתית בצונן, אמר ליה אסור, אמר ליה והא אנן תנן אין שורין את החלתית בפושרין הא בצונן מותר, אמר ליה מתניתין יחידאה היא** (דלרבנן אפילו בצונן אסור), **דתניא אין שורין את החלתית לא בחמין ולא בצונן, רבי יוסי אומר בחמין אסור בצונן מותר.** ואם שתה כבר בימים חמישי ושישי מותר אף לשתותו בשבת, כדאיתא בגמרא **רב אחא בר יוסף חש ביוקרא דליבא, אתא לקמיה דמר עוקבא, אמר ליה זיל שתי תלתא תיקלי חילתתא בתלתא יומי, אזל אישתי חמשא בשבת, ומעלי שבת, לצפרא אזל שאל בי מדרשא, אמרו ליה תנא דבי רב אדא ואמרי לה תנא דבי מר בר רב אדא שותה אדם קב או קביים ואינו חושש.**

פסק ההלכה - אין שורין את החלתית בפושרין או בצוננים, מפני שדרך לשתותו לרפואה ליוקרא דליבא, ובגמ' איתא הטעם שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, ונ"מ שאפילו אם מתכוין בשרייתו לשתיה בעלמא אסור מטעם זה. אבל מותר לתת חילתית לתוך חומץ ולטבל בו פיתו, ואפילו אם הוא מתכוין לרפואה מותר, כיון שאינו ניכר שעושה לרפואה. ואם שרה מלפני שבת מותר לשתותו בשבת, מפני שהוא מאכל קצת בריאים, ואינו ניכר שהוא לרפואה, ואם אין מנהג בריאים בזה כלל, אסור. ואם שתה ממנו בימים חמישי ושישי מותר בין לשרותו בצונן וליתנו בחמה, בין לשתותו, מפני שדרך רפואתו לקחתו ג' ימים רצופים, וזה סכנה אם לא ישתה ממנו, ואם אין חמה מותר לשרותו באור מפני הסכנה.

סעיף י"ט

עוד בדיני תיקון אוכלין בשבת

דיכה בשבת - שום ובוסר ומלילות יש ג' שלבים בדיכתם כדי להוציא שמנם, ריסקו דיכה ושחיקה, ואסור לרסקם או לדוכם או לגמור דיכתם בשבת, אבל אם נדוכו היטב ואינו מחוסר אלא שחיקה, מותר לשחוקם בשבת אפילו בידיים, אך יזהר שלא יטרוף בכח.

סימן שכ"ב

סעיפים א' ב'

איסור נולד בשבת

בתחילת מסכת ביצה נחלקו בית שמאי ובית הלל האם ביצה שנולדה ביו"ט מותרת באכילה, ורבה מבאר שמדובר בתרנגולת העומדת לשחיטה שהיא לא מוקצה ביו"ט, ומיירי ביו"ט שחל אחר השבת, והביצה אסורה לבית הלל משום שהוכנה בשבת. ופרטי דין איסור זה יבוארו להלן. ורב יוסף מבאר שם שאיסור ביצה נכלל במה שחז"ל אסרו פירות שנשרו בשבת, גזירה שמא יתלוש, ופרטי דין פירות הנושרים יבוארו בסעיף ג'.

דין ביצה שנולדה בשבת או ביו"ט – ביצה שנולדה בשבת וחל יו"ט אחר השבת, אסור מדאורייתא לאכול את הביצה ביו"ט, וכן אם נולדה ביו"ט שחל בערב שבת היא אסורה בשבת, דכתיב "והיה ביום השישי והכינו" חול מכין לשבת ולא יו"ט מכין לשבת ולא שבת מכינה ליו"ט, ואין מועיל לזה עירוב תבשילין. וכיון שהיא אסורה באכילה ממילא היא מוקצה ואסורה בטלטול.

וכן אם נולדה הביצה בשבת שאחרי יו"ט או יו"ט שאחרי שבת, היא אסורה מדאורייתא, משום שכבר מאתמול היא נגמרה, אמנם ביום שאחרי היום הסמוך ללידתה היא מותרת, מלבד ראש השנה שהוא נחשב כימא אריכתא. וביום ראשון שאינו שבת או יו"ט מותרת הביצה באכילה, כיון שסעודת חול אינה חשובה ולא בעיא הכנה.

וחכמים גזרו שבכל שבת זיו"ט אסור לאכול ביצה שנולדה בהם, וכיון שהיא אסורה באכילה (לגומעה חיה), ממילא היא אסורה גם בטלטול אפילו לצורך גופה או מקומה. ויכול לכוף עליה כלי כדי שלא תישבר, אך יזהר שלא יגע בביצה ע"י הכלי או בידו, כיון שהיא מתענעת מחמת שהיא עגולה. ואם נתערבה באחרות כולם אסורות, כיון דהוי דבר שיש לו מתירין. וכן אם יש ספק אם היא נולדה בשבת או לפני שבת אסור, אך אם השכים בבוקר ומצא ביצה בקן היא מותרת, דתלינן שנולדה אתמול, אמנם אם אתמול היה יו"ט אסור.

פתילה שכבתה בשבת אסור להדליק בה ביו"ט שלאחריו, אא"כ כבר כיבה פתילה זו בחול, מפני שהכיבוי מכין את הפתילה להדלקה. וכן לפידים שנותרו בשבת וכבו אסור להדליקם ביו"ט שלאחריו, מפני שהכבוי גורם שיהיה נח להדליקם. טור. וכתב הבית יוסף שבהלכות יו"ט (תקי"ג תקי"ד ותק"א) יתבארו הדינים הנ"ל.

סעיף ג'

פירות שנשרו מן האילן בשבת וכן זרעים וירקות שנמצאו בגינה, אסור לאוכלם או לטלטלם בו ביום, שמא נשרו בשבת, (כדאיתא בביצה ב: פירות הנושרים טעמא מאי, גזירה שמא יעלה ויתלוש, עוד יש לאסור משום דהוי מוקצה כיון שהוקצה מדעתו בבין השמשות), ואפילו בספק אסור, ואפילו לצורך עניים בשני בצורת אסור (ואף שמותר להאכיל עניים דמאי, לא הותר להם לעבור על איסור שבות של שבת או יו"ט), ולערב מותרים מיד, וא"צ להמתין בכדי שיעשה כיון שלא נעשה בהם שום מלאכה. ואם נשרו לפני שבת מותר ללקט פרי פרי ולאכול, אבל לאסוף כמה פירות ביחד יש בזה איסור גמור, דדמי למעמר, וקרוב לומר שיש בזה חיוב חטאת.

סעיף ד'

טלטול קש או תבן או עצים ותיקונים

קש או תבן אסור לטלטלם בשבת, וכן אסור לתקנם לחציצת השיניים משום שזה תיקון כלי, אמנם אם הם ראויים למאכל בהמה אינם מוקצה ומוותר לטלטלם ואין בהם איסור תיקון כלי, ועצי בשמים אינם מוקצה כיון שמריחים אותם, ומותר אף לחותכם או למוללם כדי להוציא ריחם, אא"כ הם קשים או שקוטמם כדי לחצוץ בהם שיניו. וכדלהלן.

ריפות (-מעשה דייסא) שכבר זכו אותם במדוכה ונתבשלו כל צרכם, מותר לגמור את השחיקה בעץ הפרור, ואם הקדירה עדיין על האש, יש אוסרים משום מגיס, דהוי כמבשל.

החלקת האוכל המכשירה אותו לאכילה אסורה בשבת, דמדרבנן יש עיבוד וממחק באוכלין, (ואם סותם פי החבית ע"י אוכלין, יש בזה איסור ממחק דאורייתא), ואפשר שאפילו לצורך אותה סעודה אסור, אבל דבר שראוי לאכילה גם בלי ההחלקה מותר להחליקו, והמחמיר במאכל של תפוחים וכדו' שדרכו בכך, תבוא עליו ברכה, אבל בדבר שאין דרך ליפתו ולהחליקו ע"י המירוה, אפשר שאין להחמיר.

מותר למרוח על הלחם תפוחים מבושלים או שומן וחמאה.

קילוף – איתא בירושלמי האי מאן דשחיק תומא (-כותש שומים) כד מפרך ברישיה (-מפרר ראשי השומים) חייב משום דש, כד מבחר בקליפיתא (-נוטל אותם מן הקליפות) חייב משום בורר. וכתבו הסמ"ג והסמ"ק וספר התרומה דאפ"ה אין לאסור לקלף שומים ובצלים כדי לאכול לאלתר, והירושלמי מדבר בקולף להניח. ורבינו ירוחם כתב שהירושלמי מדבר במסיר הקליפה כדי לשוחקו, אבל אם מסיר הקליפה כדי לאכול כך מותר. ורבינו פרץ כתב שמותר לקלף דווקא מעט מעט, אבל בקולף הרבה נראה כבורר ואסור.

מותר לקלף שומים ובצלים ותפוחים וכדו' כדי לאכול לאלתר, ואין בזה משום בורר כיון שא"א בענין אחר ודרך אכילתו בכך ואינו קולף אלא כדי לאכול את מה שבפנים, אבל לקלף ולהניח אסור משום בורר דלא עדיף מבורר אוכל מתוך פסולת. והקשה הפמ"ג שהרי תפוחים רוב העולם אוכלים אותם עם הקליפה וצריך להיות מותר גם לקלף ולהניח.

הוצאת גרעינים – אסור להוציא את הגרעינים ע"מ להניח, אבל אם אוכל מיד מותר, ואפשר שמותר אף לצורך אותה סעודה כיון שא"א בענין אחר.

עיקרי הדינים

תיקון אוכל לאכילה – בתיקון האוכל לאכילה שייך בזה כמה איסורים מדאורייתא או מדרבנן, כגון איסור מעבד מדרבנן במלחה גמורה של אוכלין (וי"א שטעם האיסור משום שזה כעין מבשל), וכן הכנת הרבה מי מלח אסורה, ובריסוק או חיתוך מאכלים שייך איסור טוחן, ובערבוב מאכלים עם מים שייך איסור לישא.

טוחן – מלאכת טוחן האסורה בשבת מדאורייתא היינו לקחת דבר ולחלק אותו לפירורים או לחתיכות קטנות, ומלאכה זו שייכת בין באוכלין בין בדברים אחרים, ובחיתוך ירק דק יש איסור טוחן, אפילו בדבר שאפשר לאכול חי, ויש מתירים סמוך לאכילה בכלי שאינו עומד לכך, וטחינת דבר טחון כמו לחם, או טחינת דבר שאינו גידולי קרקע, מותר, ויש דברים שהותרו ע"י שינוי, ויש מתירים לחתוך ירק לחתיכות דקות מאד בסמוך לאכילה. אין טחינה אלא בגידולי קרקע, ולכן מותר לחתוך בשר או גבינה קשה וכדומה דק דק, ולצורך עופות שאינם יכולים לאכול בלי חיתוך אסור, ויש מקילים, ואם אוכלים מיד מותר לכו"ע.

השקיה בשבת – אסור מדאורייתא להשקות בשבת דבר המחובר לקרקע, וכלי חרס שבבית עם עשבי בושם ג"כ אסור, אבל ירקות תלושים הראויים לאכילה בשבת מותר להשקות כדי שלא יכמשו.

מחתך – החותך עצים ומקפיד על המידה חייב משום מחתך.

מפרק – הבורר דבש מן השעוה חייב משום מפרק.

לש – מלאכת לישא עניינה הוא עירוב מים בקמח וגיבולם לעיסה, וכן הדין בשאר משקין ובשאר דברים שהמשקין מקבצים אותם יחד, והמלאכה שייכת גם בדברים שאינם מאכלים, ונתינת מים בלא גיבול יש בזה מחלוקת אם זה אסור מדאורייתא או מדרבנן ובאיזה אופן הדבר מותר (כגון ע"י שינוי), וכן יש מחלוקת בדבר שאינו בר גיבול אם בזה חייב כבר נתינת המים או שזה אסור רק מדרבנן, ויש דברים שהותרו רק בבליה רכה כיון שבליה רכה אסורה רק מדרבנן. קמח אסור לגבלו, אבל קלי (קמח מחיטה קלוייה) מותר לגבלו מעט מעט. אסור להשתין על טיט או עפר תיחוח משום שזה פסיק רישא שילוש.

מותר לקלף מאכל כדי לאכול לאלתר אם א"א לאכול בלי קילוף, וכן מותר להוציא גרעינים כדי לאכול מיד.

איתא בגמרא (ביצה ל"ג): **אוכלי בהמה אין בהם משום תיקון כלי**. עוד איתא בגמרא (שם) **רבי אליעזר אומר נוטל אדם קיסם משלפניו לחצוץ בו שיניו, וחכמים אומרים לא יטול אלא מאבוס של בהמה. ושנין שלא יקטמו**. והלכה כחכמים.

פסקי ההלכה

דבר הראוי למאכל בהמה כגון קש או תבן, אפילו אם אינו עומד למאכל בהמה אין בו איסור תיקון כלי, ומותר בין לטלטלו בין לקוטמו ביד או אפילו בסכין כדי לחצוץ בו שיניו, אפילו אם הוא מקפיד על המידה.

אבל דבר שאינו ראוי למאכל בהמה הרי הוא מוקצה ואסור לטלטלו כדי לחצוץ בו שיניו או לצורך גופו או שאר דברים, וכ"ש שאסור לקוטמו בידו מפני שזה כעין תיקון כלי, ואפילו במקום כבוד הבריות (כגון לעשות קיסם כדי להסיר בשר שבין השיניים שנראה בחוץ) אסור, כיון שהיה לו להכינו מאתמול, אמנם אם הזמינו חבירו לסעודה שלא היה יכול להכינו מאתמול, מותר לטלטל את הקיסם היכא שיש בזה כבוד הבריות, והפמ"ג מצדד שמותר גם לתקנו ביד אם א"א לחצוץ בו שיניו בלי זה. ואם קוטמו ע"י כלי כדי לחצוץ בו שיניו או כדי לפתוח את הדלת הוי מלאכה גמורה וחייב חטאת.

סעיף ה'

טלטול ומלילת עצי בשמים

איתא בגמרא (שם) **מטלטלין עצי בשמים להריח בהן, ולהניף בהן לחולה, ומוללו ומריח בו, ולא יקטמו להריח בו, וכו', חסורי מחסרא והכי קתני, מוללו ומריח בו, קוטמו ומריח בו, במה דברים אמורים ברכין, אבל בקשין לא יקטמו, וכו'.** תני חדא קוטמו ומריח בו, ותניא אידך לא יקטמו להריח בו, אמר רבי זירא אמר רב חסדא, לא קשיא הא ברכין הא בקשין. מתקיף לה רב אחא בר יעקב, בקשין אמאי לא, מאי שנא מהא דתנן שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות, ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי, ועוד הא רבא בר רב אדא ורבין בר רב אדא דאמרי תרווייהו, כי הוינן בי רב יהודה, הוה מפשח ויהיב לן אלותא אלותא (שובר ענפים תלושים ונותן לנו מקלות גדולים), אף על גב דחויא לקתחא דנרגי וחציני (שכיון שהם קשים ראוי לעשות מהם בית יד לגרוז, והוא היה שוברם להריח), לא קשיא, הא רבי אליעזר הא רבנן.

פסק ההלכה - עצי בשמים מותר לטלטלם כדי להריח בהם או להניף בהם בין לחולה בין לבריא, כיון שאינו מקצה דעתו מהם, וכן מותר למוללם בין אצבעותיו כדי להוציא ריחם, בין בקשים שאינם ראויים למאכל בהמה ובין ברכים, וכן מותר לקוטמם כדי להוסיף ריח, אך אם הם קשים אסור לקוטמם בכלי וברכים מותר גם בכלי, ואפילו לקטום ביד מותר רק כדי להריח, אבל כדי לחצוץ שיניו אסור. וכל זה לענין הוספת ריח ע"י מלילה וקטימה, אבל להוליד ריח כגון להניח בשמים בבגדים או באוכלין וכדו' כדי שיתנו ריח, אסור.

מלאכת מחתך - א' החותך דבר שהוא מקפיד על מידתו, בין עץ בין מתכת ואפילו נוצות של עוף, חייב, אבל החותך בדרך הפסד או שאינו מתכוין למידה מסוימת אלא כמתעסק או כמשחק פטור. ב' מלאכת מחתך לא שייכת באוכלין. (וי"א שגם באוכל שייך תיקון כלי, אם חותכו לפי מידה כדי לתקן בו כלי קיים, ודעת הנשמת אדם שיש בזה חיוב חטאת. ס"ק י"א). ג' דבר שדרך לחותכו בכלי אינו חייב אלא כשחתכו בכלי, אבל מדרבנן אסור גם ביד, ודבר שדרך לחותכו ביד חייב גם אם חותכו ביד.

החותך קיסם בסכין לחצוץ בו שיניו חייב, להרא"ש חייב משום תיקון כלי, ולרמב"ם משום מחתך, ואפשר שלרמב"ם חייב שתיים.

סעיף ו'

הטלת גורלות וחלוקת מנות

הטלת גורלות לצורך חלוקת דברים בין שותפים אסורה אפילו בחול, ואיסור זה הוא משום איסור משחק בקוביא שזה אבק גזל מדרבנן כיון שאין כוונת מי שמפסיד להקנות את שלו בקנין גמור, ובשבת זה אסור גם מצד דדמי למקח וממכר, וכן כיון שמדידה או שקילה או מנין דבר שלוקח מחבירו אסורה בשבת משום גזירת מקח וממכר, וכן מצד שאסור ללוות בשבת שמא יכתוב ואסור לפרוע בשבת שמא ימחוק, ולהלן יבואר באיזה אופנים אסור להפיס לצורך חלוקת מנות בשבת, ומתי הדבר מותר.

איתא בגמרא (שבת קמ"ח): **תנן מפיס אדם עם בניו ועם בני ביתו על העולחן** (עושה פייס לחלק למי תגיע כל מנה), **ובלבד שלא יתכוין לעשות מנה גדולה כנגד קטנה** (אלא יהיו המנות שוות), **משום קוביא**. ובגמרא (קמ"ט). **עם בניו ועם בני ביתו אין, עם אחר לא, מאי טעמא, כדרב יהודה אמר שמואל, דאמר רב יהודה אמר שמואל, בני חבורה המקפידים זה על זה** (שאינן מוחלין על דבר מועט ומקפידים להלוות זה את זה במדה ובמשקל ובמנין. רש"י ב"מ ע"ה) **עוברין** (בשבת ויו"ט) **משום מדה ומשום משקל ומשום מנין, ומשום לויין ופורעין ביום טוב** (שזה אסור שמא יכתוב). **אי הכי בניו ובני ביתו נמי, בניו ובני ביתו היינו טעמא כדרב יהודה אמר רב, דאמר רב יהודה אמר רב, מותר להלוות בניו ובני ביתו ברבית כדי להטעימן טעם רבית,** (שידעו כמה קשה, אלמא כיון דמשלו הוא אין כאן איסור רבית, והילכך גבי משקל ומדה ומנין נמי לאו קפידא הוא אלא להשוותם בלא קנאה). **אי הכי מנה גדולה כנגד מנה קטנה נמי** (למה אסור להטעימם טעם קוביא ואפילו בחול, והרי אין כאן איסור כיון שהכל משלו), **אין הכי נמי, וחסורי מיחסרא והכי קתני מפיס עם בניו ועם בני ביתו אפילו מנה גדולה כנגד קטנה, מאי טעמא כדרב יהודה אמר רב** (דלהטעימן בעלמא הוא), **עם בניו אין עם אחר לא מאי טעמא, כדרב יהודה אמר שמואל** (שכיון שהם מקפידים עוברים משום מידה ומשקל ומנין), **מנה גדולה כנגד קטנה אסור לאחר אף בחול משום קוביא** (דגזל הוא, דאסמכתא לא קניא).

האם בבניו ובני ביתו מותר גם במנות שאינם שוות - מהגמרא משמע שעם בניו ובני ביתו מותר אפילו מנה גדולה כנגד קטנה דכיון דהכל שלו ליכא משום מדה וכו', וכן דעת הרמב"ם, והרא"ש והרי"ף השמיטו דברי הגמרא שבבניו ובני ביתו מותר אפילו מנה גדולה כנגד מנה קטנה, ודעת הר"ן שגם הרי"ף סובר כהרמב"ם, אבל הטור כתב שרק אם החלקים שווים מותר, מפני שהבין מדברי הרי"ף והרא"ש דהכי ס"ל, והמגיד משנה כתב ש"א שכיון שאין הלכה כרב דאמר מותר להלוות את בניו ואת בני ביתו ברבית כדאיתא בב"מ ע"ה. ולא היא דילמא אתי למיסרך, אף ההפסה אסור במנה גדולה כנגד קטנה, ודעת המגיד משנה שרק לגבי ריבית אין הלכה כרב, כיון שריבית אסורה מן התורה, אבל קוביא שאינה אסורה אלא מדבריהם בבניו ובני ביתו לא גזרו. והבית יוסף כתב שגם אם דברי רב נדחו גם לענין קוביא, מ"מ כוונת הגמרא להתיר משום שבניו ובני ביתו אין מקפידים זה על זה כיון שהכל שלו.

פסקי ההלכה

המשחק בקוביא עובר מדרבנן על אבק גזל, לפי שאין בדעתו להקנות בקנין גמור, ואפילו בחול אסור וכ"ש בשבת.

המחלק מנות ומטיל גורל על המנות, אם המנות אינם שוות אסור אף בחול משום קוביא, ויש מתירים בבניו ובני ביתו כיון שהם אינם מקפידים, אמנם אם הבנים חולקים משל עצמם אסור גם לשיטה זו. ואם החלקים שווים מותר להטיל גורל בבני ביתו, אבל באחרים אסור דדמי למקח וממכר, ולחלק בלי גורל מותר גם באחרים, אפילו אם הם שכנים ולא בני חבורה אחת, אמנם אם ידוע שמקפידים זה על זה אסור אפילו לחלק בלי גורל, וגם עצם השותפות אינו כדאי

דעות הראשונים

שיטת רש"י שכלי המיוחד למדה היינו שמוזדד ומוכר בו, וכלי שעומד למדה היינו שאם ישבר הכלי המיוחד למידה ישתמשו בכלי זה, אבל עדיין לא מדד בו. ודעת הרמב"ם שכלי העומד למדה היינו שהוא מוכן למדה ועדיין לא נעשה בדיוק המידה, ולפי זה אם כבר נעשה בדיוק, אף על פי שעדיין לא העמידוהו למידה חשיב כלי המיוחד למדה.

פסק ההלכה במחלוקת רבא ורב יהודה - הרא"ש כתב שמסתבר שהלכה כרבא, שמוותר למלא כלי המיוחד למידה אם אינו מזכיר שם מידה, וכן פסק בעל העיטור, והרמב"ן פסק כרב יהודה שאוסר, והרי"ף כתב דברי רב יהודה בשם רבא, והרמב"ם פסק כדעת הרא"ש שמוותר למלא כלי המיוחד למידה אם אינו מזכיר המידה, וכ"כ הר"ן בשמו, (ודין זה הוא בין בשבת בין ביו"ט), אבל דעת רבינו ירוחם וכ"כ הטור שהרמב"ם פוסק כמו רב יהודה, וכתב הבית יוסף שכנראה היתה להם גירסה משובשת ברמב"ם, או שהכונה לרמב"ן. והר"ן כתב שכל ההיתר בכלי המיוחד למידה היינו דווקא כשהלוקח לוקח מידה של מוכר ומוליכה לביתו, כלישנא דאומר אדם לחבירו מלא לי כלי זה, אבל למדוד בכלי המיוחד למידה ולשפוף לתוך כליו של לוקח אסור, וכתב הר"ן שכך נראה מדברי הרמב"ם. ומדברי הכל בו מבואר שאסור גם ליטול את המידה של המוכר ולהוליכה לביתו, ורק כשהלוקח מביא את כלי המידה שלו ואומר מלא לי כלי זה מותר. וכתב הבית יוסף שהלכה כרבא, כדעת הרמב"ם והרא"ש, והיינו דווקא כשהלוקח נוטל את המידה של המוכר ומוליכה לביתו, או שהלוקח מביא כלי המיוחד למידה מתוך ביתו ואומר לו מלא לי כלי זה, אבל למדוד בכלי המיוחד למדה ולשפוף לתוך כליו של לוקח אסור, וכמו שדייק הר"ן ממתני' ומהרמב"ם.

פסקי ההלכה

אסור לקנות ולמכור בשבת וביו"ט בין במוכר בפה בין במסירה ומשיכה, וכן אסור למדוד מדידה שאינה של מצוה. ומ"מ אם אינו אומר מוכר לי, אלא אומר **מלא לי כלי זה**, אפילו אם רגיל למדוד ולמכור בו מותר. דעת השו"ע שאין להתיר אלא באופן שהלוקח נוטל את הכלי לביתו, או שממלא כלי שהביא מביתו, אבל אסור למדוד בכלי המיוחד למידה (שרגיל למכור ולמדוד בו) ולשפוף לתוך כלי של הלוקח, מפני שזה דרך מקח וממכר של חול. ומשאבה הנקראת ליווער אף שהיא מיוחדת למידה מותר לומר מלא לי כלי זה ולשפוף לכלי של הלוקח. וכתב הרמ"א שאם אינו מכוין למידה מדויקת אלא ממעט או מוסיף מעט, מותר אף באופן זה, וכן נהגו להטיל טבעת במידה, וזה ההיתר למוכר. מותר לומר למוכר מלא לי כלי זה ולמחר נמדוד אותו, אבל לא יאמר תן לי מידה מסוימת או חציה, כיון שמזכיר שם מידה, ולומר מלא לי כלי זה עד השנתות מותר.

סעיפים ג' ד'

מכירה לפי מנין או מידה או דמים

איתא בגמרא (ביצה כ"ט.) הולך אדם אצל חנוני הרגיל אצלו ואומר לו תן לי עשרים ביצים או חמישים אגוזים, עשרה אפרסקין וחמשה רמונים ואתרוג אחד, ובלבד שלא יזכיר לו סכום מדה (-קב או קביים). רבי שמעון בן אלעזר אומר ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח (-דמים).

גירסאות הראשונים - ר"ח גורס בת"ק ובלבד שלא יאמר סכום מנין, וכן איתא בתוספתא, ופירש בה"ג דהיינו שלא יאמר נטלת כך וכך אגוזים טול עכשיו כך כדי שיהא לך מאה או מאתים, ורבי שמעון בן אלעזר מתיר בזה כל זמן שאינו אומר טול כך וכך להשלים הדמים לדינר, וכ"כ התוס'. והרי"ף גורס

לכתחילה, דכיון שרגילים לשאול זה מזה חיישינן שיגיעו בשבת לידי מידה ומשקל ומנין, ולכן גם אינו כדאי שישאלו זה מזה ביו"ט, אמנם סתם שכנים שאינם חברים, אף שמסתמא מקפידים, מותרים לשאול זה מזה בשבת ויו"ט, או לחלק בלי גורל. ומותר לבעה"ב להפיס עם האורחים, וכן האורחים מותרים להפיס זה עם זה מי יטול חלקו תחילה, אבל להשוות החלקים או שיטול חלקו וחלק חבירו אסור.

וכתב הרמ"א שאסור להטיל גורלות בשבת אפילו ע"י נכרי, והיינו לצורך חלוקת דבר מסוים, ואסור אפילו במקום דאתי לאינצויי, אבל מותר להטיל גורל מי יאמר קדיש וכד', ובשבות יעקב משמע שגם זה אינו מותר אלא בגורל מתוך הספר, אבל גורל של פתקאות אסור. ולהטיל גורלות לצורך מצוה היכא שלא היה שייך לעשותם מאתמול, בשבת אסור, וביו"ט משמע מהמ"א שמוותר.

עיקרי הדינים -

ביצה שנולדה בשבת וחל יו"ט אחר השבת אסור מדאורייתא לאוכלה ביו"ט, וכן אם נולדה ביו"ט שחל בערב שבת היא אסורה בשבת, והביצה מוקצה, וכן ביצה שנולדה בשבת שאחרי יו"ט או יו"ט שאחרי שבת אסורה מדאורייתא, וחכמים גזרו שבכל שבת ויו"ט אסור לאכול ביצה שנולדה בהם, ואם נתערבה באחרות כולם אסורות, כיון דהוי דבר שיש לו מתירין.

פירות שנשרו מן האילן בשבת וכן זרעים וירקות שנמצאו בגינה, אסור לאוכלם או לטלטלם בו ביום, שמא נשרו בשבת.

קש או תבן אסור לטלטלם בשבת וכן אסור לתקנם לחציצת השניים משום שזה תיקון כלי, אמנם אם הם ראויים למאכל בהמה אינם מוקצה מותר לטלטלם ואין בהם איסור תיקון כלי, ועצי בשמים אינם מוקצה כיון שמריחים אותם, ומותר אף לחותכם או למווללם כדי להוציא ריחם, אא"כ הם קשים או שקוטמם כדי לחצוץ בהם שינוי.

הולדת ריח - אסור להניח בשמים בבגדים או באוכלין וכדו' כדי שיתנו ריח.

מלאכת מוחתך - א' החותך דבר שהוא מקפיד על מידתו, בין עץ בין מתכת ואפילו נוצות של עוף, חייב, אבל החותך בדרך הפסד או שאינו מותכין למידה מסוימת אלא כמתעסק או כמשחק פטור. ב' מלאכת מוחתך לא שייכת באוכלין, וי"א שאם חותכו לפי מידה כדי לתקן בו כלי קיים אסור משום תיקון כלי. ג' דבר שדרך לחותכו בכלי אינו חייב אלא כשחתכו בכלי, אבל מדרבנן אסור גם ביד, ודבר שדרך לחותכו ביד חייב גם אם חותכו ביד.

הטלת גורלות לצורך חלוקת דברים בין שותפים אסורה אפילו בחול משום משחק בקוביא שזה אבק גזל מדרבנן, ובשבת זה אסור גם מצד דדמי למקח וממכר, וכן כיון שמדידה או שקילה או מנין דבר שלוקח מחבירו אסורה בשבת משום גזירת מקח וממכר, וכן מצד שאסור ללוות בשבת שמא יכתוב ואסור לפרוע בשבת שמא ימחוק, וכשמחלק מנות לבניו אם המנות שוות מותר אף ע"י גורל.

סימן שכ"ג

קניה ומכירה ומדידה בשבת

סעיפים א' ב'

מקח וממכר אסור בשבת דכתיב "ממצוא חפצך ודבר דבר", או שהוא גזירה שמא יבוא לידי כתיבה (ביצה ל"ז. וברש"י שם). אמנם מותר לקחת מחבירו דבר שלא בדרך מקח וממכר, אף אם משלם לו על זה לאחר שבת. ולהלן יבואר מתי זה נחשב דרך מקח וממכר וזה אסור בשבת, ומתי הדבר מותר.

איתא במתני' (ביצה כ"ט.) **אומר אדם לחבירו מלא לי כלי זה, אבל לא במדה. רבי יהודה אומר אם היה כלי של מדה לא ימלאנו.** והכלל הוא דהלכה כתנא קמא. ובגמרא (שם) **מאי אבל לא במדה, אמר רב יהודה אמר שמואל אבל לא בכלי המיוחד למדה, אבל כלי העומד למדה ימלאנו. רבא אמר מאי אבל לא במדה, שלא יזכור לו שם מדה, אבל כלי המיוחד למדה ימלאנו.**

בדברי ת"ק מקח ובדברי רשב"א מנין. וכתב הרא"ש שיש להזהר בשניהם. וכ"כ הרמב"ם.

דעת הר"ף שמה שנאסר להזכיר סכום מקח או מנין היינו לחשב כמה הוא חייב לו עכשיו יחד עם פעם קודמת, וכ"כ בהגהות אשרי, והר"ן תמה למה בלי לחשב יחד עם פעם קודמת יהיה מותר, וכתב שאין כוונת הר"ף להתיר באופן הנ"ל, אלא לחדש שגם כשאינו פוסק מחיר על מה שלוקח עכשיו אלא רק מצרפו לחוב קודם אסור.

פסקי ההלכה

מותר לומר לחבירו או לחנווני שיתן לו מספר מסוים של דבר פלוני, דכיון שדרך למנות גם בתוך ביתו כדי לדעת כמה הוא צריך, לא מוכח שמזכיר המנין משום דמים, (אמנם מחנווני עכו"ם אסור לקחת ביצים, שמא נולדו היום, ולא פירות, שמא נלקטו היום). אבל אסור לחשב כמה לקח יחד עם מה שכבר לקח מקודם, וכן אסור להזכיר כמה ישלם על זה, או באיזה מידה יתן לו, (אע"פ שאת המנין מותר להזכיר), וכ"ש שאסור לחשב יחד עם מה שכבר לקח את סכום הדמים או המידה.

והרמ"א מתיר להזכיר גם סכום הדמים או המידה בדבר שמחירו ידוע, אם לא שמחשב יחד עם חוב קודם, (אמנם המוכר אסור לו למדוד אא"כ מוסיף או ממעט קצת), דס"ל לרמ"א שנקט מידה או דמים לסימנא כמה הוא צריך, ולא כדי לומר שימדוד או לפסוק לו דמים, ורק בדבר שאין רגילים למדוד אסור להזכיר מידה, וכן בדבר שאין ידוע מחירו אסור להזכיר מחיר.

וכתב המ"ב שיש כמה אחרונים שסוברים כהשו"ע, וראוי ונכון מאד להחמיר בזה, ובפרט שיכול לומר מלא לי כלי זה ולמחר נמדוד אותו או לקנות לפי מנין, אמנם אין למחות ביד המייקל, דיש לו על מי לסמוך.

אסור לכתוב מערב שבת כמה מעות נתן כל אחד, ובשבת כשלוקח יין לנקב בנייר לפי הכמות שלקח, כיון שאסור להסתכל בכתב זה משום שטרי הדיוטות, וגם עשית הנקבים אינו נכון לכתחילה, וכן אסור לכתוב פתקאות עם סכומי המעות ולתתם בשבת על שם האיש שלקח, משום שטרי הדיוטות, ולכן נהגו לשים על השם גרעין וכדו' לסימן, וגבאי צדקה אפשר שמוותרים לתת גם פתקאות משום שזה חפצי שמים, ומ"מ טוב להחמיר אם אפשר בגרעין וכדו'. (מ"ב ס"ק כ').

הבאה תיקון וניקוי בשבת

סעיף ה'

נשיאת משאות בשבת

איתא במתני' (ביצה כ"ט): **המביא כדי יין וכדי שמן לא יביאם בסל ובקופה, אבל מביא הוא על כתפו.**

האם הדין הנ"ל נאמר גם בשבת - הנה המשנה בביצה מדברת לגבי יו"ט, ודעת הטור שדין זה הוא גם בשבת, אבל דעת התוס' שדין זה הוא דווקא ביו"ט, מפני שכשוראים אותו מוציא את הדברים לרשות הרבים חושב שהוא מוציא לצורך חול, אבל בשבת שאינו מטלטל אלא מזוית לזוית, עדיף למעט בהילוך ולהביאם בסל וקופה בפעם אחת, מאשר להביאם כל אחד בפני עצמו. ומהר"ן משמע קצת כדעת הטור.

פסק ההלכה - המביא כדי יין ממקום למקום, לא יביאם כדרך שמביא בחול כמה כדים בסל או בקופה, אלא יביאם בידו, או יקח אחד או שניים על כתפו, דמוכח שמביא לצורך שבת, וכן בכל שינוי מדרך חול אפילו אם אין בו קלות במשא מותר, ואם אינו יכול לשנות, כגון שהזמין הרבה אורחים וצריך למהר

להביא להם, מותר בלי שינוי. וי"א שעדיף להביא בסל או בקופה ולמעט בהילוך, מאשר להביאם בכמה פעמים, וכן פסק הרמ"א בסימן תק"י. אמנם במקום דשכיחי רבים ואוושא מילתא טובא, ויאמרו שמביא לצורך חול, לכו"ע עדיף למעט במשא.

סעיף ו'

הדחת כלים בשבת

איתא בגמרא (שבת ק"ח.) **קערות שאכל בהן ערבית מדיחן לאכול בהן שחרית, שחרית מדיחן לאכול בהן בצהרים, בצהרים מדיחן לאכול בהן במנחה, מן המנחה ואילך שוב אינו מדיח, אבל כוסות וקיתוניות וצלוחיות מדיח והולך כל היום כולו, לפי שאין קבע לשתייה.**

פסק ההלכה - מותר להדיח כלים או להציע מיטות לצורך שבת, ואפילו אם א"צ אלא אחת מותר אף עשרה, כיון שכל אחד ראוי לשימוש בשבת, ואפילו בליל שבת מותר להדיח לצורך מחר או לצורך סעודה שלישית, אא"כ יודע שלא יצטרך לכלים אלו, אבל אחרי סעודה שלישית אסור אא"כ יודע שיצטרך להם עוד בשבת. וכלי שתייה מותר להדיחם אפילו אחרי סעודה שלישית, אא"כ יודע שלא ישתה עוד בשבת.

סעיף ז'

טבילת כלים בשבת

איתא בגמרא (ביצה י"ז): **תנן חל להיות אחר השבת, בית שמאי אומרים מטבילין את הכל מלפני השבת, ובית הלל אומרים כלים מלפני השבת ואדם בשבת.** ובגמרא דכולי עלמא מיהת כלים בשבת לא, מאי טעמא, אמר רבה גזירה שמא יטלנו בידו ויעבירונו ארבע אמות ברשות הרבים, הא תינח בשבת ביום טוב מאי איכא למימר, גזירה יום טוב אמו שבת. רב יוסף אמר גזירה משום סחיטה. אמר ליה אבבי תינח כלים דבני סחיטה ניהו, כלים דלאו בני סחיטה ניהו מאי איכא למימר, אמר ליה גזירה הני אמו הני. רב ביבי אמר גזירה שמא ישהה (שאם נתיר לו להטביל ביו"ט ימתין מלהטביל כליו עד יו"ט מפני שאז הוא פנוי, ועד אז יבוא לידי תקלה להשתמש בהם לתרומה). **רבא אמר מפני שנראה כמתקן כלי.**

כמו איזה טעם נפסק ההלכה, והנ"מ בזה - הר"ף מביא להלכה את הטעם של רב יוסף ואת הטעם של רב ביבי, ולא הביא את טעמיהם של רבה ורבא. והרא"ש שואל למה הר"ף מאריך לבאר משנה זו, והרי טבילת כלים מטומאה לא שייכת בזמננו, ועוד שלפי הטעמים שהביא מותר להטביל כלים חדשים ביו"ט. ודעת הרא"ש שטעמא דרבה ורבא עיקר, וממילא אסור להטביל כלים חדשים ביו"ט. והרמב"ם מביא להלכה את טעמו של רב ביבי, והמגיד משנה מבאר למה הביא רק טעם זה, ומביא בשם הרשב"א שאסור להטביל בשבת כלי תשמיש שנקנו מונכרי שהם צריכים טבילה, והמגיד משנה דן מה דעת הרמב"ם בזה, והכל בו כתב שנראה לאסור, ושיש מתירים.

וכתב הבית יוסף שלהלכה מותר להטביל כלים חדשים ביו"ט, כמשמעות הר"ף והרמב"ם, אמנם נכון לחוש לדברי האוסר, היכא שאפשר לעשות כמ"ש המרדכי שאם הכלי עשוי לדלות בו או למלאות בו מים מן המעיין, ימלא בו והוא טהור, וכ"כ בהגהות מיימוניות, ונראה מדבריהם שלא דיברו דווקא על דלי, אלא בכל כלי ששייך למלא בו, דלא מיחזי אלא כבא למלא מים, וכן איתא בירושלמי.

וכתב המרדכי שמי ששכח ולא הטביל כלי מערב שבת או יו"ט, יתן את הכלי

לנכרי במתנה, ויחזור וישאלנו ממנו, דכלי השאול מן הנכרי א"צ טבילה.

פסק ההלכה - מותר להטביל בשבת (וה"ה ביו"ט) כלי חדש שנקנה מנכרי, שהוא טעון טבילה, אפילו אם היה יכול להטבילם לפני שבת, ואפילו הוא כלי מתכת שחייב טבילתו מדאורייתא מותר. ויש אוסרים אפילו אם לא היה יכול להטבילם לפני שבת, ואפילו לצורך שבת, ואפילו בכלי זכוכית, מפני שנראה כמתקן. ודעת השו"ע כהמקילים, אך כתב שירא שמים יתן את הכלי במתנה לנכרי (ואע"ג דבעלמא אסור, הכא מותר משום צורך שבת), ויחזור וישאלנו ממנו, ולאחר שבת יטבילו, דכיון שלבסוף יהא נשקע תחת ידו הוי כשלו, אך יטבילנו בלי ברכה, או שיטבילנו עם כלי אחר ויברך על שניהם. ודעת הרמ"א כהמחמירים, וכן פסק השאגת אריה, ואם עבר וטבל אפשר דמותר להשתמש בו, ובכלי שחייב טבילתו הוא ספק, אם אינו יכול לתתו לנכרי וכנ"ל אפשר לסמוך על המקילים. וכלי שראוי למילוי מים, אם אין לו כלי אחר לשבת, ימלאנו מים מן המקוה, ולא יברך, ועלתה לו טבילה, ובבה"ל דן להתיר גם לברך, ולמעשה נשאר בצ"ע לדניא.

סעיף ח'

מותר לכו"ע להדיח כוס שנכרי שתה בה יין, שאף שבלי הדחה היא אסורה, מ"מ אין האיסור בגוף הכלי, אמנם אם יודע שלא ישתמש היום בכוס זו, אסור להדיחה. ומותר לטלטל את הכוס בלי הדחה, אפילו אם יש בה פרורי פת ששרה הנכרי ביין, דאינו בסיס כיון שהפירורים בטלים לכוס. וסכין טריפה שרוצה לחתוך בה לחם וכדו' בצונן, אסור להדיחה כיון שצריך לשפשפה היטב והוי כמתקן.

ביטול איסור - אסור לבטל איסור אפילו בחול ואפילו באיסור דרבנן, ומ"מ תערובת יבש ביבש חד בתרי, מותר בחול לבטלה בשישים כדי לבשלה, אבל בשבת ויו"ט אסור משום דמחזי כמתקן, והיכא דמקלי קלי אסורא מותר. ומותר לשער שישים בשבת לפי דעת ומראה עיניו, אפילו בנתערב מערב שבת ולא נודע לו עד שבת, אבל למדוד אסור אע"פ שמדידת מצוה מותרת, מפני שנראה כמתקן. וכן מותר בתערובת יבש ביבש חד בתרי להוציא אחד כדי להתיר את האחרים, כיון דמדינא גם בלי שיוצא אין האיסור אלא שאדם אחד יאכל הכל.

סעיף ט'

שפשוף כלים

איתא בגמרא (שבת נ.) **בכל חפין את הכלים, חוץ מכלי כסף בנרתקון. הא נתר וחול מותר, והתניא נתר וחול אסור, וכו', לא קשיא הא רבי יהודה דאמר דבר שאין מתכוין אסור, הא רבי שמעון דאמר דבר שאין מתכוין מותר** (ובגרתקון אסור משום שזה פסיק רישא בכלי כסף שהוא רך, והוה ליה ממוחק שהוא אב מלאכה). ומשמע ששאר כלים מותר לחפוף אותם בכל דבר, וכ"כ הסמ"ג. וכתב רבינו ירוחם דהא דשרי בנתר וחול לחוף היינו אם ייחד מקום מבעוד יום לנתר וחול, דאי לא הכי הווי מוקצה ואסור לטלטלם.

פסק ההלכה - מותר לשפשף כלים בכל דבר, ואפילו בנתר או חול או מורסן מותר אם ייחד להם מקום מבעוד יום דאינם מוקצים, (ואמנם בחול ובמורסן צריך להזהר מלישה, והיינו שיקח חול שהיה מגובל מערב שבת, או שיקח חול בלי מים (אף אם ידיו רטובות), או שישים הרבה מים עד שלא יתדבק כלל גרגיר חול לחבירו), ואע"פ שיש חשש שימחק, מ"מ הוי דבר שאינו מתכוין, אבל כלי כסף שנתייבשו ונתקשו בהם שמרי היין אסור לשפשפם בגרתקן משום דהוי פסיק רישא שימחק, ובשאר כלים מותר גם בגרתקן. ומהרי"ל אסור לשטוף זכוכית בשבולת שועל כדי להצהירם, וצ"ע בטעם

הדבר, ודוחק לומר שרק לנקות מותר, ובחמד משה כתב דאיירי שלא לצורך היום, ובזה אסור אפילו בהדחה בעלמא.

אסור להשחזי סכין בשבת, אפילו בעץ וכדו'.

סעיף י'

אסור לחפוף כלים במלח כיון שהמלח נמחה כשחופף בחזקה, ודמי לריסוק שלג וברד דאסור, והגר"א מקשה על דין זה, אבל לתת את המלח למים שמזדיח בהם כלים מותר אע"פ שהמלח נמחה ממילא, רק שיזהר באיסור עשית מי מלה, כמבואר בסימן ש"כ.

עיקרי הדינים

מקח וממכר אסור בשבת דכתיב "ממצוא הפצץ ודבר דבר", או שהוא גזירה שמא יבוא לידי כתיבה, אמנם מותר לקחת מחבירו דבר שלא בדרך מקח וממכר, אף אם משלם לו על זה לאחר שבת, ומותר אף להזכיר כמה לוקח, אבל אסור לחשב כמה לקח יחד עם מה שכבר לקח מקודם, והרמ"א מתיר אף להזכיר דמים בדבר שמחירו ידוע, או מידה בדבר שאין רגילים למדוד, ונכון להחמיר.

אסור למדוד בשבת, ולצורך מצוה מותר.

מותר להדיח כלים או להציע מיטות לצורך שבת, אפילו אם צריך רק אחד מהם, ואחרי סעודה שלישית אסור להדיח כלי מאכל כיון שודאי לא יצטרך לזה בשבת.

כלים שנקנו מנכרי לפי השו"ע מותר להטבילם בשבת, וירא שמים יתנו במתנה לנכרי ויחזור וישאל ממנו, והרמ"א אוסר להטביל, ובכלי שחייב טבילתו הוא ספק אפשר להקל, וכלי הראוי למלא בו מים מותר למלא בו מים מהמקוה ועלתה לו טבילה. ומותר להדיח כוס שנכרי שתה בה יין אף שבלי ההדחה היא אסורה.

סימן שכ"ד

הכנת מאכל לבעלי חיים בשבת

סימן זה עוסק בדינים השייכים לאכילת בהמות בשבת, חלקו הראשון של הסימן עוסק בהכנת המאכל לבהמה, שיש בזה כמה דברים האסורים כגון נפוי תבן, מדידת כמויות, גיבול מורסן או שרייתו במים. כמו כן נאסר בשבת לטרוח כדי להאכיל בהמה, באופן שהבהמה יכולה לאכול דבר זה גם בלי הטירחא (להלכה מיטרח באוכלא אסור אבל שיויי אוכלא מותר), כגון הפרדת חבילות שיבולים, שפשוף ענפים, חיתוך דלועים או נבילה או שחת וחרובים. ולהלן יבוארו פרטי דינים אלו מה מותר ומה אסור.

סעיף א'

שימוש בכברה

איתא במתני' (שבת ק"מ.) **אין כוברין את התבן בכברה ולא יתנונו על גבי מקום גבוה בשביל שירד המוץ, אבל נוטל הוא בכברה ונותן לתוך האיבוס.**

פסק ההלכה - המנפה תבואה מהפסולת שלה חייב חטאת משום מרקד, ואסור לנפות את התבן בכברה כדי שיפול המוץ (שאינו ראוי למאכל בהמה) לארץ, מפני שהוא כמרקד (ומשמע מהרמב"ם שזה דרבנן, ואולי ס"ל שאין דרך לרקד תבן), ואסור להניח תבן במקום גבוה בשביל שירד המוץ, אבל מותר לקחת תבן בכברה ולתת באבוס, כיון שאינו מתכוין שהמוץ יפול בנקבי הכברה.

סעיף ב'

מדידה

איתא בגמרא (ביצה כ"ט.) לא ימדוד שעורים ויתן לפני בהמתו אבל קודר.

לרש"י קודר הכונה שלא לוקח מהכרי לכלי אלא נוקב בכרי ע"י הכלי והמידה מתמלאת מאליה. אבל הר"ף והרמב"ם מבארים שקודר היינו משער באומד דעתו.

פסק ההלכה – אסור למדוד כמות השעורים שנותן לפני בהמתו, מפני שנראה כמוודד למכור, אבל מותר לקחת בכלי שאינו של מידה ולשער כמה יש בכלי זה.

סעיף ג'

נתינת מים למורסן וגיבולו

איתא בגמרא (שבת קנ"ה): **נותנין מים למורסן אבל לא גובלין**. והגמרא מעמידה דין זה כרבי יוסי ברבי יהודה, דאילו לרבי אסור ליתן מים על גבי מורסן.

דעת הר"ף והרא"ש והרמב"ם שהלכה כרבי יוסי ברבי יהודה. וכתב המגיד שטעם ההיתר הוא מפני שהמורסן אינו בר גיבול, ואפילו אם גיבול זה רק אסור דרבנן, ולכן לא אסרו חכמים נתינת מים. וכתב הבית יוסף שזה לפי דעת רש"י והר"ף והרמב"ם שסוברים שדבר שאינו בר גיבול מותר לגבול, אבל דעת התוס' והראב"ד דאדרבה דבר שאינו בר גיבול הוא חייב כבר בנתינת המים, ואף שהם דיברו על אפר, נראה דה"ה במורסן, וא"כ לפי דבריהם מה שהתירו לתת מים על מורסן אין הטעם משום שאינו בר גיבול, אלא כיון שנתנית מים בקמח אסורה רק מדרבנן, במורסן שיש בו צורך היום להאכיל לחיה ועוף לא גזרו.

הסמ"ג חולק וסובר שהלכה כרבי אסור לתת מים למורסן בשבת, והולכת המקל שתי וערב מותרת רק אם נתן מים מערב שבת, וכ"כ הסמ"ק ובעל התרומה. וכתב הבית יוסף שכיון שהר"ף והרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעה אחת, הלכה כדבריהם.

ולענין גיבול המורסן איתא בגמרא (שבת קנ"ו): **לוי בריה דרב הונא בר חייא אנשכחיה לגבלא דבי נשיה דגביל וספי ליה לתוריה, במש ביה, אתא אבוה אנשכחיה א"ל הכי אמר אבוה דאמך משמיה דרב גובלין וכו', והני מילי הוא דמשני, היכי משני, אמר רב יימר בר שלמיא משמיה דאביי שתי וערב, והא לא מערב שפיר, אמר רב יהודה מנערו לכלי אחר.**

ונראה מדברי רש"י ששתי וערב היינו דווקא פעם אחת מוליך המקל שתי ופעם אחת ערב, ולא יותר, אבל מדברי הר"ף והרמב"ם משמע שמותר גם כמה פעמים כיון שאינו ממרס בידו ולא מסבב התרווד.

עוד איתא בגמרא (שם) **אמר רב מנשיא, חד קמי חד, תרי קמי תרי, שפיר דמי, תלתא קמי תרי אסור. רב יוסף אמר אפילו קביים. עולא אמר אפילו כור ואפילו כוריים. ופסקו הר"ף והרא"ש והרמב"ם כעולא.**

רש"י מבאר שחד קמי חד וכו' הכונה שמותר לתת מידה אחת לפני כל בהמה, אבל אסור לתת יותר משום דהוי טירחא שלא לצורך. אבל הר"ן שהאיסור הוא לנער מכלי אל כלי יותר ממה שצריך, ולדבריו למסקנה אין הגבלה ומותר אפילו ב' כורים, והרמב"ם פירש כדברי הר"ן אלא דס"ל שמותר לגבל רק לצורך הבהמות שיש לו, וכתב הבית יוסף שנראה כדעת הרמב"ם, דמה יתיר לנו טירחא שלא לצורך.

וכתב הר"ן שנראה מדברי הרמב"ם שההיתר לגבל מורסן ע"י שינוי נאמר רק לשוורים, אבל לתרנגולים אסור, והר"ן עצמו חולק על דבריו, וכן הרמב"ם מתיר גם לתרנגולים.

פסקי ההלכה

גיבול מורסן – אסור לגבל מורסן לבהמה או לתרנגולים (י"א שזה איסור דרבנן, וי"א שחייב מדאורייתא). ומורסן היינו הקליפה הנשארת בנפה אחרי נפוי הקמח, (אבל מוץ הנושר בזמן הדישה אין לתת בו מים בשבת), ואין חילוק במורסן בין הרבה למעט.

נתינת מים במורסן – מותר לתת מים במורסן ולהעביר בו תרווד או מקל שתי וערב, אם אינו ממרס בידו או מסובב את התרווד או את המקל, והבית יוסף והב"ח מצדדים שמותר אפילו להעבירם כמה פעמים שתי וערב, ובלבד שלא ימרס בידו ולא יסבב במקל, וכן מותר לנערו מכלי לכלי כדי שיתערב, וכן מותר לערב כך את המורסן בכלי אחד, ואפילו כור או שתיים מותר לערב ולחלקן להרבה כלים להרבה בהמות מותר אם צריך זאת לשבת זו.

וי"א שאסור לתת מים על המורסן בשבת, דס"ל שנתנית המים היא גיבול, ורק אם המים היו נתונים מבעוד יום מותר להוליך בהם שתי וערב.

וכתב הרמ"א שנוהגים להחמיר כה"א, וכתב החיי אדם שבשעת הדחק אפשר להתיר שנכרי יתן את המים ויגבל בשינוי הנ"ל, ואם המים רותחים צריך לערותם מתחילה לכלי שני.

נתינת מים לקמח בשינוי הנ"ל, לדעה ראשונה לרמב"ם אסור ולשאר הפוסקים מותר, ולדעת הי"א ודאי אסור.

סעיפים ד' ה'

תיקון קש לאכילה

איתא במתני' (שבת קנ"ה). **תנן מתירין פקיעי עמיר** (קש של שיבולים שאגדוהו) **לפני בהמה** (כדי שיהיה לבהמה נח לאוכלו), **ומפספסין** (מפזרים, כדי שיהיה נח לבהמה לאוכלם, שכשהם דחוקים הם מתחממים ואינה מריחה אותם כ"כ) **את הכיפין אבל לא את הזירין**. ובגמרא איתא **אמר רב הונא הן הן פקיעין הן הן כיפין** (שניהם קשים של שיבולים), **פקיעין תרי** (קשורים בשני מקומות) כיפין תלתא (קשורים בשלושה מקומות) **זירין דארזא** (ענפים לחים של ארז שבעודם לחים הם ראויים לאכילת בהמה, ורוב בני האדם משאירים אותם להסקה), **והכי קאמר מתירין פקיעי עמיר ומפספסין והוא הדין לכיפין, אבל לא את הזירין לא לפספס ולא להתיר. אמר רב חסדא מאי טעמא דרב הונא קסבר למיטרח באוכלא מרחינן, לשוויי אוכלא לא משוינן. רב יהודה אמר הן הן פקיעין הן הן זירין** (שניהם קשים של שיבולים, ומה שמותר בפקיעין מותר בזירין, ורק פספוס אסור בזירין), **פקיעין תרי זרין תלתא כיפין דארזא, והכי קאמר מתירין פקיעי עמיר לפני בהמה** (דכל זמן שהוא קשור אינו נחשב אוכל) **אבל פספוס לא** (דסגי בהתרה והפספוס אינו אלא לתענוג בעלמא), **וכיפין** (דארזא) **פספוס נמי מפספסין** (דבלא פספוס אינו אוכל), **אבל לא את הזירין לפספוס לא להתיר** (דבלא זה אינו אוכל). **אמר רבא מאי טעמא דרב יהודה קסבר שוויי אוכלא משוינן מיטרח באוכלא לא מרחינן**. ולענין הלכה כיון שהגמרא נשארת בקושיא על רב הונא הלכה כרב יהודה.

יש גורסים ברי"ף שלרב יהודה בזירין אסור בין לפספס בין להתיר, וכתב הר"ן הטעם משום דהוי טירחא יתירא כיון שזה קשור בשנים ושלושה מקומות, אבל לרש"י והרא"ש מותר להתיר כיפין.

הרמב"ם כתב מתירין אלומות של עמיר לפני בהמה, ומפספס בידו אלומות קטנות אבל לא אלומות גדולות מפני הטורח שבהם. וכתב המגיד משנה שא"א ליישב דבריו לא כאוקימתא דרב הונא ולא כאוקימתא דרב יהודה. והבית יוסף מאריך לבאר כיצד דברי הרמב"ם מתיישבים עם דברי הגמרא.

חיתוך נבילה - מותר לחתוך נבילה לפני הכלבים לפי התנאים דלהלן: א' הנבילה קשה שא"א לאוכלה בלא חיתוך, או שראויה רק ע"י הדחק, אבל אם היא ראויה לאכילה כבר אסור, אא"כ הכלבים קטנים שכל נבילה קשה להם. ב' נתנבלה מאתמול או שהיתה מסוכנת, ואם היתה בריאה ונתנבלה היום, לשו"ע מותר, והא"ר והגר"א מסתפקים בזה מצד איסור מוקצה. ג' שלא יחתוך דק דק, והיינו בבשר חי כשר, אבל בשר נבילה מותר לחותכו גם דק דק, וגם בשר חי כשר אם חותכו להאכילו בפעם אחת מותר.

סעיף ח'

חיתוך שחת או חרובים

איתא במתני' (שבת קנ"ה): **אין מרסקין לא את השחת ולא את החרובין לפני בהמה בין דקה בין גסה**. ואיתא בגמרא שלרב יהודה דקיימא לן כוותיה טעם האיסור הוא משום שאסור לטרוח בדבר שהוא ראוי לאכילה, ומשמע שאם אינם ראויים לאכילה בלא חיתוך, כגון שהם יבשים או שהבהמה היא עייר קטן שגם שחת קשה לה וצריכה חיתוך, מותר.

דעת הרמב"ם - כתב הרמב"ם וזה לשונו "המחתך את הירק דק דק כדי לבשלו הרי זה תולדת טוחן וחייב (ואף שבגמרא מבואר שהאיסור הוא משום שאסור לטרוח בדבר הראוי לאכילה, כונת הרמב"ם שגם ירק קשה שא"א לאוכלו אסור לחותכו דק דק משום טוחן. בית יוסף), לפיכך אין מרסקין לא את השחת ולא את החרובין לפני בהמה בין דקה בין גסה מפני שנראה כטוחן, אבל מחתכין את הדלועין לפני הבהמה ואת הנבלה לפני הכלבים, שאין טחינה בפירות". והמגיד משנה גורס בדבריו שאין טחינה אלא בפירות, שהרי בשחת וחרובין כתב הרמב"ם שיש טחינה, ולדבריו בא להרמב"ם לאפוקי שדלועין ונבילה שאינם פירות, אך הוקשה למגיד משנה למה דלועין זה לא פירות. והבית יוסף גורס ברמב"ם שאין טחינה בפירות, ומבאר שכונת הרמב"ם לומר למה אין בריסקו שחת וחרובין חיוב חטאת.

פסק ההלכה - אסור לחתוך שחת או חרובים לפני בהמה, בין דקה בין גסה, כיון שהשחת והחרובים ראויים לאכילה גם בלי החיתוך, ואפילו חתיכות גדולות אסור. אמנם חרובים קשים שאינם ראויים בלי חיתוך, מותר לחותכם לחתיכות קצת גדולות, ואם מאכילם מיד מותר אף בחתיכות דקות.

האכלת בעלי חיים בשבת

האכלת בהמה בשבת יש דברים שאסורים מדרבנן משום טירחא יתירא, או משום טירחא שלא לצורך, או מחשש שיעבור על איסור השואת גומות או על איסור מוקצה, ולהלן יבוארו פרטי דינים אלו מה מותר ומה אסור.

סעיפים ט' - י"ב

איתא במתני' (קנ"ה): **אין אובסין את הגמל ולא דורסין אבל מלעיטין, ואין מאמירין את העגלים, אבל מלעיטין, ומהלקטין לתרנגולין**. ובגמרא איתא **מאי אין אובסין, אמר רב יהודה אין עושין לה אבוס בחוך מעיה** (שמאכילה כל כך עד שמרחיבין בני מעיה כאבוס). עוד בגמרא **איוז היא המראה ואיוז היא הלעטה, אמר רב יהודה המראה למקום שאינה יכולה להחזיר, הלעטה למקום שיכולה להחזיר. רב חסדא אמר וכו', אידי ואידי למקום שאינה יכולה להחזיר, והמראה בכלי הלעטה ביד. וכו'. תניא כוותיה דרב יהודה, איוז היא המראה ואיוז היא הלעטה, המראה מרביצה ופוקס את פיה ומאכילה כרשינין ומים בבת אחת, הלעטה מאכילה מעומד ומעקה מעומד** (שכל זמן שאינה רובצת אינו יכול לתחוב למקום שאינה יכולה להחזיר), ונותנין כרשינין בפני עצמן ומים בפני

חבילות קש הקשורות בב' וג' מקומות, מותר להתיר את הקשרים אם אינם קשר של קיימא, (וי"א שהרמב"ם מתיר אף בקשר של קיימא, ולדינא אין להקל בזה), דמותר לטרוח לצורך אכילת הבהמה, כדי שהבהמה לא תצטער, אבל אסור לשפשף את הקש בידיו כדי שיהיה נח יותר לאוכלו, דלא התירו לטרוח בדבר שהוא כבר ראוי לאכילה, ויש אוסרים בג' קשרים גם להתיר את הקשר. ואם אגדם כאגודות של ירק לא היו קשר של קיימא.

חתיכות עץ שנתלשו מהאילן ויש שמאכילים אותם לבהמה כשהם לחים, מותר להתירם ולשפשפם, כיון שאינם ראויים לאכילה בלאו הכי. וכתב הש"ג דחתיכות אלו אינם מוקצה כיון שבסתמא הם עומדים למאכל בהמה, אמנם מרש"י משמע שרוב בני אדם משתמשים בהם להסקה, וי"א שמותר רק ע"י הזמנה. והרשב"א כתב דהא דבעי הזמנה היינו היכא שא"צ להאכילם לבהמה, אלא צריך למקומם, או לישב עליהם.

סעיפים ו' ז'

חיתוך דלועים או נבילה

איתא במתני' (שבת קנ"ו): **מחתכין את הדלועין לפני הבהמה ואת הנבילה לפני הכלבים. רבי יהודה אומר אם לא היתה נבלה מערב שבת אסורה לפי שאינה מן המוכן**. ובביצה (כ"ז): אמרין דתנא קמא דמתניתין היינו רבי שמעון דלית ליה מוקצה. ודעת הרי"ף והרא"ש והרמב"ם דהלכה כרבי שמעון.

מדוע הדלועין אינם מוקצה - כתבו רש"י והרא"ש דאיירי שהדלועין היו תלושים לפני שבת. (וכתב הרא"ש שהחידוש הוא שאין בזה איסור משום שוויי אוכלא לרב הונא או משום מטרח באוכלא לרב יהודה), ומבואר שאם נתלשו בו ביום הוי מוקצה אפילו לר"ש, ואף שר"ש לית ליה מוקצה אלא בגרוגרות וצמוקים דדחינהו בידיים, מחובר שלא ליקטו מבעוד יום אקצינהו מדעתיה דמי לגרוגרות וצמוקים.

מדוע הנבילה אינה מוקצה - לגבי נבילה כתב רש"י שר"ש מתיר אפילו בנתנבלה היום, ובגמרא (שבת מ"ה): נחלקו אמוראים האם ר"ש לית ליה מוקצה בבעלי חיים בריאים שמתו, או שרק בהמה מסוכנת שמתה אינה מוקצה, וכיון דאיסור מוקצה מדרבנן הוא אזלינן לקולא. והא דמבואר בביצה (כ"ז): שרק בהמה מסוכנת שמתה מותר לטלטלה ביו"ט, שאני יו"ט, דלענין יו"ט קיימא לן כרבי יהודה דאית ליה מוקצה. אמנם דעת הטור שהלכה כדעת הסובר שגם לר"ש בהמה בריאה שמתה אסורה, ולדבריו גם בשבת אסור, וכתב בית יוסף דמ"מ הלכה כדעת המקילים.

עוד איתא בגמרא (שבת קנ"ה): **תנן מחתכין את הדלועין לפני הבהמה וכו', מאי לאו דלועין דומיא דנבלה, מה נבלה דרכיכא אף דלועין דרכיכי, אלמא טרחינן באוכלא, חיובתא דרב יהודה. אמר לך רב יהודה לא נבלה דומיא דדלועין, מה דלועין דאשוני אף נבלה דאשוני, והיכי משכחת לה בבשר פילי, אי נמי בגורייאתא זוטרי** (כלבים קטנים שכל נבילה קשה להם). והנה הרי"ף והרא"ש והרמב"ם והטור ורבינו ירוחם לא הזכירו שאסור לחתוך נבילה רכה, ואפשר שסמכו על מה שכתבו דקיימא לן כרב יהודה שאוסר לטרוח באוכל ומתיר לשוויי אוכלא.

פסקי ההלכה

חיתוך דלועים - מותר לחתוך דלועים לפני בהמה לפי התנאים דלהלן: א' נתלשו מאתמול, דאם נתלשו היום הם מוקצים. ב' הם קשים ואינם ראויים לאכילה בלא חיתוך, אבל רכים אסור. ג' שלא יחתכם דק דק (דהוי טוחן), אא"כ דעתו להאכיל הכל בפעם אחת, אבל כשהאיסור משום טירחא בדבר שהוא כבר

עצמן (דאס נותנס בבת אחת המים מבליעים את הכרשינים לתוך בית בליעתה בעל כרחו). וכיון דתניא כוותיה דרב יהודה הלכה כדבריו.

עוד איתא בגמרא **מתיב רב יוסף** (קושיא על רב יהודה דס"ל שהמראה היא ביד ואפ"ה אסור) **מהלקטין לתרנגולין ואין צריך לומר שמלקטין, ואין מלקטין ליוני שובך וליוני עלייה ואין צריך לומר שאין מהלקטין. מאי מהלקטין ומאי מלקטין וכו'.** ושני רב יהודה לעולם מהלקטין דספי להו בידים מלקטין דשדי ליה קמיה, ודקשיא לך יוני שובך יוני עלייה למישדא קמיהו נמי לא, הני מוזנותן עליך והני אין מוזנותן עליך, כדתניא נותנין מוזנות לפני כלב ואין נותנין מוזנות לפני חזיר, ומה הפרש בין זה לזה זה מוזנותיו עליך וזה אין מוזנותיו עליך, אמר רב אשי מתניתין נמי דיקא אין נותנין מים לפני דבורים ולפני יונים שבשובך אבל נותנין לפני אווזים ותרנגולים וכו', מאי טעמא לאו משום דהני מוזנותן עליך והני אין מוזנותן עליך. וליטעמך מאי איריא מאי אפילו חיטי ושערי נמי לא, אלא שאני מאי דשכיחי באגמא.

האם יש מוזנות שמותר לתת לפני בעלי חיים שאין מוזנותם עליך - דעת הר"ן שמזנות דלא שכיחי מותר לתת גם לפני בעלי חיים שאין מוזנותיהם עליו, ומקורו מדקאמר בגמרא שאני מאי דשכיחי, ותמה על הר"ף והרמב"ם שלא חילקו בדבר. וכנראה הר"ן לא גרס **אלא** שאני מאי דשכיחי, וסבר שזה מדברי רב אשי, ולפי זה ברייתא דאין מלקטין דיוני שובך, וכן ברייתא דאין נותנין מוזנות לפני חזיר, מיירי דווקא במים, והקשה הבית יוסף דמוזנות קתני, ומים לא זייני, ובהכרח גורסים אלא, והכל מדברי המקושן, וכוונתו שאין לדייק ממתני' לאסור חיטים ושעורים באין מוזנותיהם עליך, דשמוא דווקא מים אסור, אמנם להלכה אסור גם בחיטים ושעורים, כסתמא דברייתא, וכדברי הר"ף והרמב"ם.

פסקי ההלכה

הכנסת מוזנות לתוך פי בעלי חיים - האבסת גמול, והיינו שמאכיל הרבה עד שמרחיב בני מעיו כאבוס, אסורה בשבת משום טירחא יתירא. דריסה בגמול או המראה בעגלים, והיינו שתוחב מאכל למקום שאינם יכולים להחזירו, אסורה בשבת, אבל הלעטה והיינו למקום שיכולים להחזיר מותרת, ובמאיירי משמע קצת דווקא ביד מותר ולא בכלי, ובהמה שאינה רובצת לא שייך להכניס לה למקום שאינה יכולה להחזיר. וכן תרנגולים ואווזים אסור לתחוב בגרונם באופן שאינם יכולים להחזיר, ובלבד שיזהר שלא לטלטלם, דבעלי חיים הם מוקצים.

אווזים שמפטמים אותם ואינם יכולים לאכול בלי המראה מותר לומר לעכו"ם להמרותם משום צער בעלי חיים, אך ימרה רק פעם אחת ביום אף שרגילים לאכול פעמיים, ואם אין נכרי המ"א מתיר ע"י ישראל אבל עדיף ע"י קטן, אבל הא"ר והנתיב חיים אוסרים בישראל, וכן משמע במאירי ובר"ן. ובשוריי ברכה כתב בשם אחד הגדולים שהלואי לא ילעיטו לעולם, דעוברים בזה על כמה איסורים, ולפעמים הושט נקוב ולא אדעתיהו.

נתינת מוזנות לפני בעלי חיים - בעלי חיים שמזנותיהם מוטלים על האדם, כגון אווזים ותרנגולים ויוני בייתות, מותר לתת לפנייהם מוזנות בשבת, כיון שאין להם מה לאכול בלי שיתנו להם, ומוכח בא"ר דאירי כשהם שלו, וכתב הבה"ל שאין זה ברור, דכמו שמותר לבעלים מותר גם לאחר, וכן בתולעי משי מותר (ונותן לפנייהם עשבים לאכול, ומפזר את עלי התותים ושאר מאכלם, ואירי שהפיזור משוי להו אוכלא, דאל"כ אסור לפזר), ומותר לגרוף את שארית העלים היבשים כלאחר יד בשינוי, אם בלא זה הם מסתכנות, ותולעים אלו אסורים בטלטול כשאר בעלי חיים), וכן כלב

שמזנותו עליו מותר לתת לפניו מוזנות אפילו אם אינו מגדלו בביתו, (וכלב רע שאסור לגדלו אסור לתת לפניו מוזנות). אבל בעלי חיים שאין מוזנותיהם עליו אסור לתת לפנייהם מים או מוזנות, וכגון דבורים ויוני שובך ויוני עליה אפילו הם שלו, וכן בחזיר לפי שאסור לגדלו, ואם נפל לו בפרעון חובו, שמותר להשהותו עד שימצא למוכרו בשוויו מותר אז לתת לו מוזנות. ויש נוהגים לתת חיטים לפני עופות בשבת שירה, ואינו נכון שהרי אין מוזנותיהם עליו.

סעיף י"ג

העמדת בהמה בפני מחובר או מוקצה

איתא בגמרא (שבת קכ"ב). **חנו רבון נכרי שליפט עשבים מאכיל אחריו ישראל, ואם בשביל ישראל אסור. וכו'.** איני והאמר רב הונא אמר רבי חנינא מעמיד אדם בהמתו על גבי עשבים בשבת, אבל לא על גבי מוקצה בשבת, דקאים לה באפה ואולא היא ואכלה.

פסק ההלכה - מותר להעמיד בהמתו בפני עשבים מחוברים, ואין חוששים שמא האדם יתלוש, כיון שאיסור תולש הוא חמור והאדם נזהר ממנו. אבל אסור להעמיד בהמתו בפני מוקצה, דכיון שאיסורו קל חוששים שיתן לבהמה בידים, אמנם לעמוד בפני הבהמה שלא תוכל ללכת אלא דרך שם מותר, כיון שאינו קרוב כ"כ.

סעיף י"ד

נתינת מאכל שכבר היה לפני בהמה אחרת

איתא במתני' (שבת ק"מ): **נוטלין מלפני בהמה זו ונותנין לפני בהמה זו בשבת.** ובגמרא איתא **מקמי חמרא לקמי תורא שקלינן, מקמי תורא לקמי חמרא לא שקלינן.** וטעמא משום שדבר שאכל ממנו השור הוא נמאס לפני החמור כיון שלשור יש רירים, משא"כ איפכא.

פסק ההלכה - מותר לתת לפני שור מאכל שכבר היה לפני חמור, אבל מאכל שהיה לפני שור אסור לתתו לחמור, כיון שהוא מאוס לחמור מחמת הריר של השור, ונמצא טורח בחינם, אבל לתת לפני שור אחר מותר. וכתב הרמ"א שיש מחמירים גם בשאר הבהמות שלא לתת לאחת מה שהיה לפני השניה שהיא ממין אחר, וכתבו האחרונים שאין למחות ביד המקילים בזה, אם לא שידוע שמאכל זה נמאס בפני המין השני.

סעיף ט"ו

גריפת אבוס

איתא במתני' (שם) **גורפין מלפני הפטם** (גורפים אבוס של שור שמפטמים אותו כדי לשים שם תבן ושעורים ולא יתערב בהם עפרורית ויקוץ במאכלו), **ומסקלין** (התבן שלפניו, שהוא רב) **לצדדין מפני הרעי** (שלא יתלכלך). **דברי רבי דוסא. וחכמים אוסרין.** ומבואר בגמרא שחכמים חולקים על שני הדינים, וידוע שהלכה כחכמים. עוד איתא בגמרא **אמר רב חסדא מחלוקת באבוס של כלי אבל באבוס של קרקע דברי הכל אסור.** וכיון דקיימא לן כחכמים אפילו באבוס של כלי אסור.

פסק ההלכה - אסור לגרוף את האבוס מלפני שור של פטם משום אשווי גומות, ואפילו באבוס של כלי אסור גזירה אטו של קרקע, (אבל מותר לגרוף תיבה בשבת מן הפסולת שבה). ואסור ג"כ לסלק את התבן שלפני השור לצדדים, משום שודאי יש בו מה שנמאס מאכילה והוא מוקצה.

החלפת משכון בשבת - כתב המדרכי שאסור להחזיר משכון בשבת משום דמיחזי כמשא ומתן, ובשעת הדחק מותר ע"י נכרי. ורבינו ירוחם כתב שנהגו להתיר להחליף משכון לנכרי בשבת בדבר שהוא מלבוש או שיכול להוציאו בדרך מלבוש, וגם בישראל מותר אם יכול ללבושו, דאין זה דרך משא ומתן.

פסקי ההלכה

אסור לתת לנכרי בשבת ברשות היחיד דבר שדרך להוציאו לרשות הרבים, משום מראית העין שיאמרו שמוציא בשביל ישראל ובשליחותו, ואין חילוק בזה בין נותנו לידיו ממש לבין נותנו לפניו בחצר. ויש אופנים שמוותר לתת לנכרי דבר ברשות היחיד, וכדלהלן.

נתינת מזונות לנכרי - מותר להזמין נכרי בשבת ולתת לו מזונות, ואף שבי"ט אסור להזמין נכרי לאכול עימו גזירה שמא ירבה לבשל בשבילו, בשבת שאין לחוש לזה מותר, ומותר לתת מזונות לפניו בחצר, (דחשיב מזונותיו עליך לענין שמוותר לטרוח בשבילו, דמפרנסים עניי נכרים או שאר נכרים עם עניי ישראל מפני דרכי שלום. גיטין ס"א.), ואם נטלם והוציאם לרשות הרבים אין נזקקים לו. וכל זה כשנותן ע"מ שיאכל בחצר, או בסתמא והנכרי יכול לאוכלם בחצר, אבל אם אין לו רשות לאכול בחצר, או שנותן לו הרבה שאינו יכול לאכול הכל בחצר, הוי כנותן ע"מ להוציא ואסור.

ואם נותן ליד הנכרי ממש, יש אוסרים אפילו כשיכול לאכול בחצר, דאם יוציא זה נחשב עקירה ע"י ישראל, והא"ר מתיר, דס"ל שכיון שהנכרי עומד בפנים נחשב שהנכרי עשה את העקירה, ויש להקל כדבריו, אבל לא יתן לו ע"מ להוציא, דמחזי כשלוחו, ואם הנכרי לוקח מיד ישראל מותר לכ"ע, כשלוקח ע"מ לאכול בחצר.

ואם הנכרי בחוץ ופשט ידו לפנים אסור לתת בידו אוכל, או שהנכרי יקח אוכל מיד ישראל, כיון שאנו יודעים שיוציאו לרשות הרבים, וזה אסור אפילו אם זה של הנכרי, כיון שהרואים אינם יודעים שזה של הנכרי ויאמרו שמוציא בשליחות ישראל. אבל כשעומד בחצר מותר לתת לפניו אם זה של הנכרי, ויש מחמירים. והא"ר מיקל אף לתת בידו, ונכון להחמיר בזה.

חפץ של נכרי הממושכן אצל ישראל ויחד לו הישראל מקום שיבוא ויטלנו מתי שירצה, אסור לתת לו להוציא בשבת.

אופנים שחז"ל לא גזרו בהם - אם יש בדבר משום דרכי שלום כגון שנכרי חולה ביקש מהישראל אוכל, או שהנכרי אלם אע"פ שאין חשש סכנה דבשש סכנה מותר אף כשיוציא לרשות הרבים גמורה, או לצורך מצוה כגון להוציא חמץ מביתו בערב פסח שחל בשבת, מותר לתת לנכרי אף שידוע שיוציא לרשות הרבים דידן, דלענין שבות ע"י נכרי סמכין על המקילים שאין לנו רשות הרבים, ומ"מ יזהר לא למסור לידו או לכלי שבידו, אלא יאמר לנכרי לקחת, או שהנכרי יניח את הכלי ואז ישים הישראל בתוכו את המאכל, והא"ר מצדד להקל לתת לידו, ומ"מ לתחילה לא ימסור לידו כיון שאפשר בלאו הכי.

ואם הנכרי רוצה להחליף את משכנו, אם הוא מלבוש מותר להחליפו ולהוציאו בדרך מלבוש, אבל שלא בדרך מלבוש אסור, וגם בדרך מלבוש טוב שהנכרי יקח בעצמו את המשכון ויניח אחר במקומו ולא יגע הישראל במשכון הישן או החדש. ואם הנכרי מניח מעות במקום המשכון, דעת האגודה שגם זה מותר ובלבד שהישראל לא יחשב עם הנכרי ולא יגע בהם, ובא"ר משמע שבמעות אסור דמחזי כמשא ומתן, ורק כשהנכרי אלם מותר, וכתב המ"ב שבמקום שיש הפסד יש לסמוך להקל.

ואם המשכון הוא של ישראל מותר להחליפו אם צריך ללבושו, ובה יש להקל שיכול ליגע בו. ונכרי שבא ליטול משכנו והישראל לא מאמין לו, אין ישראל אחר רשאי להיות ערב עבורו בשבת, משום ממצוא חפצך.

בהכנת המאכל לבהמה יש בזה כמה דברים האסורים, כגון נפוי תבן, מדידת כמויות, גיבול מורסן או שרייתו במים. כמו כן נאסר בשבת לטרוח כדי להאכיל בהמה, באופן שהבהמה יכולה לאכול דבר זה גם בלי הטירחא (להלכה מיטרח באוכלא אסור אבל שיויי אוכלא מותר), כגון הפרדת הבילות שיבולים, שפשוף ענפים, חיתוך דלועים או נבילה (שזה מותר בתנאים מסוימים) או שחת וחרוכים, ויש דברים שנאסרו שמא יבוא להשוות גומות (בגריפת אבוס לפני שור של פסם), או מחשש שיעבור על איסור מוקצה (בהעמדת בהמתו לפני מוקצה, ולפני מחובר מותר דאין חוששים שמא יתלוש). ומותר לתת אוכל לבעלי חיים שמזונותיהם עליו, ואם אין מזונותיהם עליו אסור.

סימן שכ"ה

סעיפים א' - ג

נתינת מזונות לנכרי באופן שיתכן שיוציאם לרשות הרבים

סימן זה עוסק בדיני מלאכות שהנכרי עושה בשבת. בתחילת הסימן (סעיפים א' - ג) יבואר דין ששייך לאיסור אמירה לנכרי, ובהמשך הסימן (סעיפים ד' עד ט"ז) יבוארו דיני השימוש בדבר שהנכרי עשה בשבת, עבור עצמו או עבור ישראל.

נתבאר בסימן ש"ז שחכמים אסרו לומר לנכרי לעשות מלאכה עבור הישראל בשבת, ואמירה לנכרי שיעשה בשל עצמו לצורכו מותרת, ולהלן יבואר שלפעמים אסור לתת לנכרי דבר שהנכרי מוציאו מרשות לרשות לצורך עצמו, שמא יחשבו שהוא עושה זאת עבור הישראל ובשליחותו.

הזמנת נכרי לאכול בביתו בשבת - איתא בגמרא (ביצה כ"א): **אמר רבי יהושע בן לוי מזמין את הנכרי בשבת, ואין מזמין את הנכרי ביום טוב, גזרה שמא ירבה בשבילו. רב אחא בר יעקב אמר אפילו בשבת נמי לא.** והרבה אמוראים שם סוברים כרבי יהושע בן לוי, וכן פסקו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם.

עוד איתא בגמרא (שבת י"ט): **נוחנין מזונות לפני הנכרי בחצר, נמלו ויצא אין נוקקין לו.**

דברי הראשונים

האם מותר לתת ע"מ שיוציא או דבר שאינו מזונות - כתב הרמב"ם ונותנין מזונות לפניו לאוכלם ואם נטלן ויצא אין נזקקין לו. וכתב המגיד משנה שאם נותן בשביל שיוציא לרשות הרבים אסור, וכן איתא בירושלמי, וכן מדייק ההגהות מיימוניות מלשון הברייתא. עוד כתבו הראשונים שדוקא מזונות מותר לתת מפני שדרך לאוכלם בבית, אבל שאר חפצים אסור דמיחזי כנותן לו על מנת להוציא.

האם האיסור נאמר גם בחפץ של נכרי - נחלקו הראשונים אם הגזירה דמיחזי כנותן ע"מ להוציא נאמרה גם בחפץ שהוא של הנכרי, מפני שהרואה לא יודע של מי החפץ, או שהגזירה נאמרה רק בחפץ של הישראל. וכתב הרא"ש ש מסתבר לאסור בזה.

באיזה אופן מותר לדין שאין לנו רשות הרבים דאורייתא - האור זרוע מביא שיש אוסרים לתת לנכרי חמץ בי"ד ניסן שחל בשבת כדי שיוציאו לרשות הרבים, ויש מתירים לשים לפניו והוא יקח, ודעת האור זרוע להתיר לדין אפילו לתת ביד הנכרי אפילו אם ידוע שיוציאו החוצה, כיון שאין לנו רשות הרבים דאורייתא. וביאר הבית יוסף שכוננת הא"ז להתיר בזה דווקא במקום מצוה כגון לבער חמץ מהבית, או מפני דרכי שלום כגון עבור נכרי חולה, אבל בלאו הכי אסור אף ברשות הרבים שלנו, דאיכא למיחש למראית העין.

שימוש בדבר שהנכרי עשה בשבת עבור עצמו

כפי שנתבאר בסימן רע"ו אסור מדרבנן להנות בשבת ממלאכה שנכרי עשה עבור הישראל, אפילו אם הישראל לא אמר לו לעשותה, ואם הנכרי עשה בשביל עצמו מותר, אמנם לפעמים אסור גם כשהנכרי עשה עבור עצמו, משום מוקצה או נולד, או גזירה שמא הישראל יאמר לנכרי לעשות זאת עבורו, וכדלהלן.

סעיף ד'

אכילת פת שנכרי אפה בשבת לעצמו

דעת ר"ת והרשב"א וראבי"ה שאסור לאכול פת של נכרי בשבת, וכתב הטור שהטעם הוא שמא הקמח נטחן היום ובבין השמשות זה היה מוקצה, וכתב הבית יוסף שגם בנטחן מבעוד יום הוי מוקצה, כיון שקמח פחות ראוי לאכילה מאשר חיטים, והביא שבספר התרומה מבאר דברי ר"ת משום שהקמח לא היה ראוי לאכילה בבין השמשות, ואפילו בחיטים שהם ראויים לכוס הרי אינם ראויים כמו פת, ואף שהלכה כר"ש שמתיר מוקצה מלבד נר שהדליקו בו באותה שבת דדחייה בידים, וגרוגרות וצימוקים, י"ל שגם כאן אסור כגרוגרות וצימוקים, כדאיתא בביצה (כ"ד:). שנכרי שהביא דבר שיש ממין זה מחובר אסור בכדי שיעשו, וכתב רש"י שגם ר"ש מודה בזה, וא"כ גם הכא כיון שלא טחנו מבעוד יום הוי כאילו דחאו בידים, (וכתב הבית יוסף דה"ה באפאז בשבת, ונקט טחנו כדי לאסור גם ביו"ט). והרמב"ן כתב לאסור משום מוקצה דבר שהנכרי תלש בשבת, או חיטים שנאפו ולא היו ראויים לכוס, והרשב"א מוסיף לאסור משקין שנסחטו ע"י נכרי.

דעת הרא"ש להתיר פת שהנכרי אפה בשבת, (וכתב הבית יוסף שאף שדבר שיש במינו מחובר אסור, י"ל דשאני התם שיכולים ליפול מאליהם, אבל דבר שיכול להגמר רק ע"י אדם מותר) וכן עוד ראשונים מביאים שיש מתירים בזה.

דעת המגיד משנה שפת שאפה נכרי בשביל עצמו או בשביל נכרי אחר מותר לישראל, וא"כ הנכרי מכירו ויודע שהישראל צריך לזה, שאז יש לחוש שמא ירבה בשבילו.

וכתב הבית יוסף שלענין הלכה כיון שאיסור מוקצה דרבנן יש לסמוך על המתירין בשעת הדחק או לצורך מצוה.

פסק ההלכה - נכרי שאפה פת בשבת לעצמו והיינו בשביל למכור בעיר שרובה נכרים, (דאם אפה לעצמו אסור אפילו בחול, אא"כ אין פת אחרת), יש אוסרים את הפת לישראל (י"א שמא בבין השמשות הקמח או העיסה לא היו ראויים לאכילה וזה מוקצה, ואף אם זה היה ראוי לאכילה כגון לכוס הוי נולד כיון שנתחדש בזה מה שנעשה לחם, וי"א גזירה שמא יאמר לו לאפות עבורו, שאף שבעלמא לא חוששים, במידי דאכילה שאדם להוט ביותר חוששים, ומהשו"ע משמע כהטעם השני), ויש מתירים (דאינו מוקצה ונולד כיון שביד הנכרי לגומר, ואין לגזור בדבר שהנכרי עשה לעצמו), ואם יש ספק שמא נאפה קצת מבעוד יום, יש להקל. ובשעת הדחק כגון שאין לו ממי לשאול פת, או לצורך מצוה כגון לצורך סעודת ברית או ברכת המוציא, יש לסמוך על המתירים, אך יזהר שלא לקרוא לנכרי לביתו כדי לפרוע לו את הדמים. ולתת לו מעות בערב שבת כדי שיתן לו פת בשבת אסור לכו"ע אפילו לצורך מצוה.

עבד של ישראל שבישל או אפה, אפילו לצורך עצמו, ואפילו בשבת ראשונה, אסור להנות מזה, מפני שהוא מרגילו לשבת אחרת.

סעיף ה'

דגים שניצודו או פירות שנלקטו בשבת ע"י נכרי לעצמו

הסמ"ג והסמ"ק וספר התרומה כתבו שנכרי שצד דגים או אפה פת או בישל

לעצמו, י"ל שמותר כדמצינו (שבת קכ"ב). שמותר להשתמש במים נר וכבש שעשה הנכרי לעצמו, ומאידך י"ל שדבר מאכל חמור יותר ואסור שמא יאמר לנכרי לעשות זאת בשבת, כיון שאמירה לנכרי אסורה רק מדרבנן. ובתוס' ריש ביצה הביאו שהיראים אכל מדג מליח שצולאתו השפחה לעצמה, וכתבו התוס' דלא נהירא מפני שמרגילה לעשות זאת בשבת הבאה. וכתב הבית יוסף שלפי הצד של הסמ"ג והסמ"ק וספר התרומה שאסור שמא יבקש ממנו לעשות זאת, יש לאסור אף באינו מכירו. עוד כתב הבית יוסף שכל הנדון כאן הוא רק באפיה ובישול שזה לא מוקצה, אבל בצד דגים וליקט פירות פשיטא דאסור, דודאי לא גרע מפירות הנושרים שאסורים משום מוקצה. ומהטור משמע שהוא אסור גם באפיה ובישול, שלא כדברי הרא"ש (שהובאו בסעיף הקודם), ולולא דבריו היה אפשר לחלק שצידת דגים ולקטית פירות לא משמע לאינשי שהיא מלאכה כל כך ואיכא למיגזר שמא יעשה בעצמו, משא"כ אפיה ובישול דמידע ידעי כולי עלמא דאין לך מלאכות חמורות מהם.

וכתבו הראשונים שגם אם יש ספק האם הנכרי ליקט או צד בשבת או בערב שבת אסור, כדאיתא בביצה (כ"ד:). **ספק מוכן אסור**, והר"ן מבאר טעם האיסור דכל שיש מאותו המין במחובר דרכן של בני אדם ללקוט אותו ביומו ולא מבערב.

עוד כתבו הראשונים דבמוצאי שבת מותר מיד וא"צ להמתין בכדי שיעשו, ואם צד בשביל ישראל ונכרי כדאיתא בגמרא (שבת קנ"א). **מרחץ המרחצת בשבת אם רוב נכרים למוצאי שבת רוחץ בה מיד.**

פסק ההלכה - דגים שניצודו בשבת ע"י נכרי או במצודה הפרוסה מערב שבת, או פירות שליקט הנכרי בשבת, אסורים לכו"ע בין באכילה בין בטלטול משום מוקצה, ופירות יש לאסור גם גזירה שמא יעלה ויתלוש, ואפילו אם יש ספק אם ניצודו או נתלשו בשבת או בערב שבת אסור, (אא"כ ניכר שנתלשו מערב שבת), אבל במוצאי שבת מותרים מיד אפילו אם ודאי צד או תלשם בשבת, כיון שהנכרי עשה זאת לצורך עצמו.

שימוש בדבר שהנכרי עשה בשבת עבור ישראל

נתבאר לעיל שדבר שעשה הנכרי בשבת עבור עצמו, מותר לישראל להנות מזה אא"כ יש בזה איסור מוקצה וכדומה, ולהלן יבואר שאם הנכרי עשה את המלאכה עבור ישראל אסור לישראל להנות מזה בשבת, ולפעמים גם במוצאי שבת אסור בכדי שיעשו, ולפעמים הדבר אסור לעולם.

סעיפים ו' ז'

איתא בגמרא (ביצה כ"ד:). **נכרי שהביא דורון לישראל, אם יש מאותו המין במחובר אסור ולערב אסורין בכדי שיעשו.** ומהרמב"ם משמע שגם לישראל אחר אסור בכדי שיעשו, וכ"כ רבינו ירוחם, וכן משמע מהר"ן, וכן פסק הטור, וכתב המגיד משנה שאע"פ שיש מתירים לישראל אחר בלי להמתין בכדי שיעשו, יש לאסור.

וכן אם צד בשביל ישראל ונכרי צריך להמתין בכדי שיעשה, כדאיתא בגמרא (שבת קנ"א). **מרחץ המרחצת בשבת אם רוב גוים למוצאי שבת רוחץ בה מיד, ואם רוב ישראל צריך להמתין בכדי שיעשו מחציה על מחציה בכדי שיעשו.**

ואם יש ספק אם ליקט בשביל ישראל או לא, אסור, כדאיתא בגמרא (ביצה כ"ד:). **ספק מוכן אסור.** ונחלקו הראשונים מה הדין בזה במוצאי שבת, דאיתא בגמרא (שבת קנ"א). **נכרי שהביא חליטין בשבת לא יספור בהן ישראל, אלא אם כן באו ממקום קרוב.** וכו'. **מאי ממקום קרוב וכו', שמואל אמר חיישינן שמא חוץ לחומה לנו.** ונחלקו הראשונים אם כוננת

שמואל להחמיר או להקל, ולדעת המחמירים שם ודאי דבנדון דידן נמי אסור לערב בכדי שיעשו.

פסקי ההלכה

נכרי שצד דגים או ליקט פירות בשבת בשביל ישראל, או בשביל מחצה ישראל ומחצה נכרים, אפילו אם עשה זאת בלא ציווי הישראל אסורים למוצאי שבת עד בכדי שיעשו, בין למי שנעשה בשבילו בין לישראל אחר, (ודין זה הוא בכל המלאכות דאורייתא).

ושיעור בכדי שיעשו בפירות הוא בכדי שילך במוצאי שבת למקום הליקטה וילקוט ויחזור, ואם אין ידוע מהיכן הביאם צריך להמתין בכדי שילך מחוץ לתחום וילקוט ויחזור, ואם הביאם על סוס משערים בדרך רכיבה. ועיין בסימן תקט"ו ותקי"ג אם הנכרי נאמן במסל"ת לומר שליטתם מערב שבת.

ואם יש ספק אם ליקטם בשביל ישראל, (והיינו שהנכרי אמר שיתן לו פירות בשבת, ובא לביתו ולקח פירות, ואין ידוע אם ליקטם בשבילו או שליטתם לעצמו וחשב ללקט אחרים בשביל הישראל. אבל פירות שהביא דורון לישראל או הביא פת חמה לישראל, ודאי עשה בשביל הישראל), או שאין ידוע אם נלקטו היום או אתמול (וגם בזה אם הביא מתנה תולים שתלשם בשבת כדי שיהיו משובחים), אסורים עד מוצאי שבת בכדי שיעשו, משום דהוי דבר שיש לו מתירין. ואם נצטרפו ב' הספיקות יחד, בשבת עצמה אסור, אבל במוצאי שבת מותר מיד. וי"א שאף בספק אחד מותר מיד במוצאי שבת. ולדינא כתב הא"ר שיש לסמוך על המקילים, אבל בחיי אדם כתב שאין להתיר אלא לצורך מצוה וה"ה בשעת הדחק, וכן משמע באשל אברהם, אמנם בסתם פירות שאצל נכרי אין להקל.

סעיפים ח' ט'

דין דבר שהובא ע"י נכרי מחוץ לתחום

איתא בגמרא (ביצה כ"ד): **אמר רב פפא, הלכתא, נכרי שהביא דורון לישראל ביום טוב, וכו', ואם אין מאותו המין במחובר, תוך התחום מותר חוץ לתחום אסור, והבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר.** ומבואר שלישראל אחר מותר אפילו בו ביום, עוד מבואר שדווקא לישראל אחר מותר, אבל למי שהובאו בשבילו מחוץ לתחום אסור, (ונחלקו הראשונים אם צריך להמתין בכדי שיעשו, דעת הר"ף והר"ן והמרדכי והסמ"ג וספר התרומה לאסור בכדי שיעשו כמו בשאר מלאכות שנעשו עבור ישראל, אבל דעת ר"י וכן נוטה דעת הרא"ש שלא החמירו חכמים להמתין בכדי שיעשו אלא בדבר שנעשה בו איסור דאורייתא), אמנם אם לישראל אחר מותר, א"כ כ"ש שנכרי שהביא בשבילו עצמו מחוץ לתחום שזה מותר לישראל, ודלא כדברי הגהות אשרי שדבר הבא מחוץ לתחום בשבת אסור אפילו לישראל אחר וגם לערב בכדי שיעשו.

וכתב הר"ן שההתיר לישראל אחר הוא דווקא בתוך ד' אמות, או בתוך העיר (והיינו במוקפת לדירה, וסתם עיר מוקפת לדירה, אבל סתם מבצר אינו מוקף לדירה) משום דכולה מתא כארבע אמות דמיא, אבל אסור לטלטל ד' אמות חוץ לעיר.

פסקי ההלכה

דבר שאין בו חשש צידה או תלישה, והביאו הנכרי מחוץ לתחום, אם הנכרי הביא לעצמו מותר לישראל אפילו בו ביום אף לאוכלו, אפילו הביאו מחוץ ל"ב מיל (שכיון שאינו מפורש בקרא לא החמירו בו), ואם הביאו בשביל ישראל, מותר לטלטלו אפילו מי שהובאו בשבילו, אבל באכילה אסור למי שהובא בשבילו, וכן לבני ביתו או לאורחים שהיו מוזמנים אצלו בשבת אסור,

אבל לאחרים מותר בשבת מיד (אפילו בתחומין של י"ב מיל, וכן באיסורים דרבנן), וכן למכור לאחר מותר (לפי מה שנתבאר בסימן שכ"ג), ובלבד שלא ימכור יותר יקר ממה שקנה.

אם הביא ב' דברים בשביל ב' בני אדם, **אסורים להחליף** כדי להתיר באכילה, שמא יעשו כך לכתחילה.

ומ"מ **אסור לטלטלו מחוץ לד' אמות** כיון שהדבר היה מחוץ לתחום, ואם אחד טלטל מעט אסור לשני לטלטל עד תשלום ד' אמות. אמנם אם הניחו בבית או בחצר מוקפים, או בעיר המוקפת חומה או בצורות הפתח, והוקפה לדירה והיינו שישבה ולבסוף הוקפה, (וסתם עיירות מוקפות לדירה, וסתם מבצרים אינם מוקפים לדירה), מותר לטלטל בכל ההקף.

ובמוצאי שבת אסור למי שהובא בשבילו בכדי שיעשה, והיינו שאם הביא ע"י סוס משערים לפי סוס, ואם הביא ממקום רחוק א"צ להמתין אלא יום אחד כנגד מה שהלך בשבת, ואם אינו ידוע מהיכן הביא משערים שהביא מחוץ לתחום. וי"א שאף למי שהובא בשבילו מותר במוצאי שבת מיד, ולדינא יש להחמיר, במיוחד בתחומין של י"ב מיל, וי"א שא"צ להמתין אלא שיעור רכיבת יום, דאין דרך לרכב בלילה, ויש חולקים, והכל לפי הענין.

וי"א שדבר שהובא מחוץ לתחום **אין הלילה בחשבון** בכדי שיעשה, דאין דרך להביא מרחוק בלילה, ורק למחר בכדי שיעשו מותר, ומסתבר שא"צ להחמיר בזה, ובמיוחד אם זה לצורך אורחים או שאר דבר מצוה, ואם עשה בו מלאכה דאורייתא, כגון שליטתו ממחובר מחוץ לתחום, יש להחמיר, ובמקום מצוה יש להקל.

ואם הנכרי הביא כדי למכור, אם רוב העיר ישראל אסור לכולם, ואם רובם נכרים מותר.

ודבר שהובא בספינה למעלה מי' טפחים מותר, דאין תחומין למעלה מעשרה, והיינו כשלא היה ביבשה בבין השמשות, וגם לא היה בשום שלב למטה מעשרה, דאל"כ אסור לטלטלו מחוץ לד' אמות.

ודבר שיש ספק אם הובא מחוץ לתחום אסור, משום דהוי דבר שיש לו מתירין, ויש חולקים, והשו"ע סתם כדעת המחמירים, אך במוצאי שבת א"צ להמתין בכדי שיעשה. וכל זה בנכרי שאינו מהעיר, אבל נכרי השרוי עימו בעיר והביא פירות המצויים בעיר, אין לחוש מספק שהביאם מחוץ לעיר, ואפילו אם יש לנכרי בית בתוך התחום ועוד בית מחוץ לתחום, תולים להקל, ומותרים גם למי שהובאו בשבילו. ואם יש לו ב' בתים מחוץ לתחום ואחד בתוך התחום, הט"ז מצדד להחמיר, והבה"ל מצדד להקל וכן משמע בא"ר.

סעיף י'

שימוש בדבר שהביא הנכרי מרשות אחרת

איתא במתני' (שבת קכ"ב). **נכרי שמילא מים להשקות בהמתו משקה אחריו ישראל, ואם בשביל ישראל אסור.** ובגמרא **תנו רבנן וכו', במה דברים אמורים שאין מכירו, אבל מכירו אסור.**

מסקנת התוס' והרא"ש שהמים אסורים בכל התשמישים ולא רק בשתיה, וכ"כ הטור.

האם המים אסורים גם לאחרים - הר"ן מביא שי"א שרק למי שמילאו את המים בשבילו אסור, אבל לישראל אחר שרי, ודעת הר"ן עצמו שאסור לכל ישראל כיון שנעשה במים מלאכה דאורייתא, וכן דעת הטור. אמנם כתבו התוס' דהאידינא שאין לנו רשות הרבים דאורייתא (שאינן בוקעים שם ס' רבוא) מותר לאחר שלא מילא בשבילו, דבאיסור דרבנן שרי לישראל אחר,

מתי אסור להנות ממה שהנכרי עשה לעצמו, שמא ירבה בשביל ישראל

איתא בגמרא (שבת קכ"ב.) תנו רבנן נכרי שליקט עשבים מאכיל אחריו ישראל, ואם בשביל ישראל אסור. במה דברים אמורים שאין מכירו, אבל מכירו אסור. איני והאמר רב הונא אמר רבי חנינא מעמיד אדם בהמתו על גבי עשבים בשבת, אבל לא על גבי מוקצה בשבת, דקאים לה באפה ואזלא היא ואכלה. אמר מר במה דברים אמורים שאין מכירו, אבל מכירו אסור, הא רבן גמליאל מכירו הוה (ואין הוא ירד בכבש שעשו). אמר אביי שלא בפניו הוה (הכבש נעשה שלא בפניו ולא היתה הכונה בשבילו). רבא אמר אפילו תימא בפניו, נר לאחד נר למאה (והיינו בכבש, אבל בעשבים כשהוא מכירו חוששים שירבה בשבילו). מיתיבי אמר להן רבן גמליאל הואיל ושלא בפניו עשאו נרד בו. אימא הואיל ועשאו נרד בו.

דעות הראשונים – הרי"ף והרא"ש והרמב"ם הביאו להלכה רק את דברי רבא שבדבר שלא שייך להרבות בשביל ישראל מותר, והמגיד משנה מסתפק בדעת הרמב"ם אם הלכה גם כאביי שבמכירו מותר שלא בפניו שאין לחוש שמא ירבה בשבילו, או שלרבא במכירו אסור אפילו שלא בפניו, דיש לחוש שמא ירבה בשבילו, והבית יוסף נוקט כהצד השני, וכתב שכך מבואר בתוס' (ביצה ג.). ודעת המגיד משנה עצמו וכן דעת הר"ן שבמכירו מותר שלא בפניו, עוד כתב המגיד משנה שאפילו במכירו אינו אסור אלא אם כן הנכרי יודע שישראל צריך לאותו דבר. ומשמע מדבריו שאם אינו יודע מותר אפילו בפניו.

פסקי ההלכה

נכרי שתלש עשבים לצורך בהמתו, אם אינו מכיר את הישראל מותר לישראל להאכילם לבהמתו, והיינו באופן שיעמוד בפני הבהמה שלא תוכל ללכת אלא לשם ותאכל, אבל להעמיד את הבהמה על העשבים אסור שמא יטלם בידו. אבל אם הנכרי מכירו או שאומר בפירושו שלצורך ישראל הוא עושה, או שמעשיו מוכיחים שהוא עושה לצורך ישראל, אסור אף אם ליקט שלא בפני הישראל, וגם השתמש בזה מתחילה לעצמו, גזירה שמא ירבה בשבילו, כל שידע בשעת המלאכה שהישראל צריך לה, ולערב מותר מיד. וכן הדין בכל דבר שיש לחוש שירבה בשבילו, ויש אוסרים במכירו אף אם הנכרי לא ידע שהישראל נצרך לזה, שמא ירבה בשבילו לשבת אחרת, ולעת הצורך יש להקל בזה.

וי"א שאם הבהמה היתה יכולה לאכול עשבים אלו עצמם במחובר מותר לומר לנכרי להאכילה או לעמוד בפניה כדי שתוכל ללכת רק לשם, וכנ"ל לגבי מים, אך אם הם מעבר לנהר, או שהם מועטים שאין דרך להאכילם במחובר, או שהוא ירא להוליכה לשם שלא יגנובה, אסור, ושאר הפוסקים לא חילקו בזה, אך בשעת הדחק שאין לישראל עשבים יש להקל לנהוג כה"א ולומר לנכרי שיאכילה אפילו בליקטן לצורך ישראל, אך ליותר מאכילה אחת ביום אסור, אבל לומר לו ללקט עשבים או שהישראל ילקט בעצמו, אסור בכל ענין. ואם אין לבהמה אוכל אחר, אין למחות ביד האומרים לנכרי לקצור עשבים, דמוטב שיהיו שוגגים, ועוד משום צער בעלי חיים, אבל אם אפשר לתת לה אוכל אחר אפילו אם הוא יקר וגם צריך להביאו דרך רשות הרבים שלנו, אסור לומר לנכרי לקצור, מפני שזה שבות גמור וזה שבות דשבות, וכ"ש שאם יכול להוליך את הבהמה ע"ג העשבים המחברים שאסור לומר לנכרי לקצור.

ובדבר שלא שייך להרבות כמו בהדלקת נר שנר אחד מספיק לכולם, מותר אפילו במכירו, אך אם הדליק נר והלך בלי להשתמש, הוי כעושה לצורך

כדאיתא בגמרא (ביצה כ"ד:) **הבא מחוץ לתחום בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר.** וכ"כ המרדכי והסמ"ג וספר התרומה, וי"א דגם כשאין ס' רבוא הוי רשות הרבים (ויתבאר הדין בסימן ס"ט), ולדבריהם אסור גם לישראל אחר.

נחלקו הראשונים האם האיסור הוא רק לבהמת ישראל או גם לישראל עצמו, שיטת ר"ת שהיא עצמו מותר, כיון שאם היה רוצה היה יורד לבור ושותה, ור"י אוסר, ומהרא"ש משמע שהוא נוטה לאסור, וכ"כ הר"ן, וכתב המגיד משנה שזו גם דעת הרמב"ם.

פסקי ההלכה

נכרי שמילא מים מבור **מרשות היחיד לרשות הרבים**, אם מילא עבור בהמתו ואינו מכיר את הישראל, מותר לישראל להשקות מים אלו לבהמתו (אחרי שהנכרי השקה, והיינו כשמילא בסתמא, דאז במה שמשקה אחריו יש היכר שעשה לצורך עצמו, אבל אם יודעים שמילא לצורך עצמו מותר לישראל להנות מזה מיד), אבל אם הנכרי מכירו אף שמילא לעצמו אסור, גזירה שמא ירבה בשבילו, ואפילו מילא שלא בפניו אם ידע שהישראל צריך למים אסור. ואם הנכרי מילא לצורך בהמת ישראל, המים אסורים בין לשתיה בין לתשימש אחר, בין למי שמילאו בשבילו בין לישראל אחר, ואסור עד מוצאי שבת בכדי שיוכל למלא מים אחרים. ואם מילא מים **מרשות היחיד לכרמלית**, מותר למי שלא מילאו בשבילו.

וכתב הרמ"א **שיש מקילים** לאדם לשתות גם ממים שהובאו דרך רשות הרבים לצורך ישראל, כיון שהוא יכל לרדת לבור ולשתות בהתר, ואפילו בבהמה אם הביא ממקום שהיא היתה יכולה לשתות, כגון מנהר, או אם יכלה להכנס לרשות היחיד שהבור שם, מותר, אבל מה שהיה יכול להביא לה מים אחרים בהתר אינו סיבה להתיר, אם מים אלו לא היתה יכולה לשתות בהתר. וכן באדם אם לא היה יכול להגיע לשם מחמת סכנת דרכים אסור. וכן אסור לעשות במים תשימישים שלא היה יכול לעשות בהתר. ולדינא העיקר כדעה ראשונה, ורק לצורך גדול או לצורך שבת יש לסמוך להקל, ובמוצאי שבת מותר בכל גוונא.

עוד כתב הרמ"ב (ס"ק ס"ד) בשם החיי אדם שאם אין לבהמה מים אחרים לשתות, מותר לתת לה מים שמילא הנכרי לצורך הישראל, אם היתה יכולה לשתות מהם בלאו הכי, אך לומר לנכרי למלא ולהוציא לרשות הרבים אסור, ובכרמלית או ברשות הרבים שלנו מותר לומר בשביל אכילה אחת ביום, משום צעב"ח, ועל ידי ישראל לעולם אסור.

עוד הביא הרמ"א **שיש מתירים אף לכתחילה** לומר לנכרי להביא מים באופן האסור לישראל, כיון שיוכל ללכת לשם ולהנות בהתר, וכן נהגו לומר לנכרי להביא מים דרך כרמלית או במקום שאין עירוב, ובדרכי משה משמע שנהגו להקל גם ברשות הרבים שלנו, ואף שיש להחמיר כיון שאין מתירים שבות דשבות לכתחילה אלא לצורך גדול או למצוה גמורה, כגון להביא המשקה לקידוש או את התבשיל החם שהוכן לסעודות שבת, מ"מ אין למחות ביד המקילים לצורך שבת או בשעת הדחק, ומ"מ לא יתן לנכרי מעות על זה, וגם לא יתן הכלי ליד הנכרי או שיקבלו מיד הנכרי. וכתבו האחרונים שאין להקל אלא בדברים שיהיה דוחק בלעדיהם, כגון שיכר, אבל דברים שאינם נצרכים כ"כ כגון פירות וכדו' או מגדנות לחתן אין להקל.

חרש שוטה וקטן שמילאו מים, מותר להשתמש בהם רק אם מילאו לצורך עצמם, אבל אם מילאו לצורכו אסור עד מוצאי שבת בכדי שיעשו, ומ"מ מכח מה שהם מכירים אותו אין לאסור, דלא חיישינן שירבה בשבילו.

ישראל, אמנם בסתמא מותר להשתמש בנר עוד לפני שהשתמש בו הנכרי, דתולים שעשה בשביל להשתמש בו אח"כ.

ואם הנכרי תולש ומאכיל מעצמו בהמת ישראל, א"צ למחות בידו, דאמרין שעושה להנאת עצמו, אמנם אם הנכרי רגיל בכך צריך למחות בו.

שימוש לצורך בדבר שנעשה בשבת ע"י נכרי

סעיף י"ד

שימוש בארון או קבר שנכרי עשה בשבת

איתא במתני' (שבת קנ"א.) **תנן עשו לו ארון** (בשביל נכרי או בשביל למוכר) **וחפרו לו קבר יקבר בו ישראל, ואם בשביל ישראל לא יקבר בו עולמית.** ופריך בגמרא **אמאי הכי נמי ימתין בכדי שיעשו. אמר עולא בעומד באסרטיא, וארון בחוטל על קברו.**

שיטות הראשונים - שיטת רש"י ששאלת הגמרא היא על הרישא, דיקבר בו ישראל משמע מיד, ועל זה שואלת הגמרא שימתין בכדי שיעשו שמא עשאו בשביל ישראל. ותירוץ הגמרא הוא שהקבר באסרטיא שאין דרך ישראל ליקבר שם, והארון מוטל על הקבר, דמוכח שלשם אותו קבר נעשה הארון. וכתב הר"ן שהגאונים פירשו ששאלת הגמרא היא על הסיפא, למה בעושה בשביל ישראל אסור לעולם ולא סגי בכדי שיעשו, ותירוץ הגמרא הוא שהקבר באסרטיא שזה בפרהסיא, וגנאי הוא לישראל שיקבר בקבר מפורסם שנתחלל בו שבת, וכן דעת הרמב"ם, אלא שהרמב"ם מבאר דאיירי שמפורסם שזה נעשה בשביל ישראל, ומשמע מדבריו שאם אינו מפורסם שזה עבור ישראל, או שיודעים שזה לישראל אבל לא יודעים שזה לאדם מסוים, מותר אע"פ שנעשה בפרהסיא, והוא שימתין בכדי שיעשו. ובטעם מה שצריך להמתין בכדי שיעשו כתב הרמב"ם שזה שמא יאמר לנכרי לעשות בשבילו, והקשה הראב"ד דא"כ למה ישראל אחר צריך להמתין בכדי שיעשו, והמגיד משנה מתרץ שבדבר שנעשה בו מלאכה גמורה בשביל ישראל אסור גם לישראל אחר בכדי שיעשו, וכ"כ הרמב"ן. ואפילו שנעשה בצנעא המגיד משנה שישראל אחר ג"כ צריך להמתין בכדי שיעשו, ודחה דברי החולקים על זה, ולזה נוטים דברי הר"ן.

דעת הרא"ש - הרא"ש מביא להלכה רק את המשנה ולא את דברי הגמרא, וכתב הטור שהרא"ש לא מחלק בין צינעא לפרהסיא (והוסיף שהרמב"ם מחלק וכן משמע בגמרא), וכתב הרא"ש שאין לומר שהרא"ש סובר כרש"י (כפי שמשמע שהבין הטור), דא"כ היה לרא"ש להביא את דברי הגמרא כדי ללמד שכשהקבר לא נעשה עבור ישראל מותר מיד רק בנעשה בצינעא, אבל בנעשה בפרהסיא צריך להמתין בכדי שיעשו, ולכן מבאר הבית יוסף שהרא"ש סובר כפירוש הגאונים, אלא דס"ל שתירוץ הגמרא בעומד באסרטיא אינו אוקימתא שרק אז אסור, אלא שסתם קבר עומד באסרטיא ולכן אסור בכל קבר, ולכן לא הוצרך הרא"ש לכתוב דבר זה, וכן ביאר הר"ן בדעת הר"ף.

פסק ההלכה - נכרי שעשה בשבת ארון או קבר לעצמו, מותר לישראל להקבר בו, ואם עשאו בשביל ישראל לא יקבר בו עולמית מי שנעשה בשבילו, וישראל אחר מותר במוצאי שבת בכדי שיעשה. וכן כל דבר שבפרהסיא שנעשה עבור ישראל אסור לו לעולם, ואם קצץ מותר בכל גוונא, אלא שנכון להחמיר, אבל מהט"ז משמע שלא החמירו אלא בקבר משום שיש בזה גנאי, אבל בשאר מלאכות מותר אחרי בכדי שיעשה, ואין להחמיר בעת הצורך. וגם בקבר אם הוא בצינעא מותר במוצאי שבת בכדי שיעשה.

כל מלאכה שהדין שצריך להמתין בכדי שתיעשה, אפילו אם אמר לנכרי

שיעשה בשבילו ועבר איסור, א"צ להמתין יותר מכדי שתיעשה.

סעיפים ט"ו ט"ז

שימוש בחלילין שנכרי הביא בשבת

איתא במתני' (שבת קנ"א.) **גוי שהביא חלילין בשבת לא יספוד בהם ישראל אלא אם כן באו ממקום קרוב.**

דעת רש"י שאם לא באו ממקום קרוב אסור להשתמש בהם לעולם, אבל דעת התוס' שמותר להשתמש בהם אחרי בכדי שיביאום, וכן דעת הר"ף והרא"ש והרמב"ם והרשב"א.

מתי צריך להמתין בכדי שיעשו כשהנכרי עשה דבר שאסור מדרבנן - כתב הרא"ש שווקא בדבר שנעשה בו מלאכה דאורייתא צריך להמתין בכדי שיעשו, אבל בדבר שהובא מחוץ לתחום שאין זה דאורייתא א"צ להמתין בכדי שיעשו, ואין לחוש שמא הביאן הנכרי דרך רשות הרבים סרטיא ופלטיא, דלא שכיח האידינא רשות הרבים דששים רבוא בוקעין בו, והא דתנן גוי שהביא חלילין לא יספוד בהם ישראל במוצאי שבת עד כדי שיבואו ממקום קרוב, שאני מילתא דמת דאוושא טפי והכל יודעין שבשביל מת הביאו, כדמצינו שאם עשה גוי קבר בשבת בשביל ישראל לא יקבר בו עולמית ולא שרינן בכדי שיעשו.

האם לאחרים מותר מיד - י"א שרק מי שהמלאכה נעשתה בשבילו צריך להמתין בכדי שיעשו, אבל אחרים מותרים מיד. אבל דעת רוב הפוסקים שכל שנעשה בו מלאכה דאורייתא אפילו ישראל אחר צריך להמתין בכדי שיעשו, ובהבאת חלילין הדבר תלוי אם יש דין רשות הרבים למקום שלא עוברים בו ס' רבוא.

עוד איתא בגמרא (שם) **מאי ממקום קרוב, רב אמר ממקום קרוב ממש, ושמואל אמר חיישינן שמא חוץ לחומה לנו.** ופסקו הפוסקים הלכה כשמואל.

מה הדין אם לא ידוע מהיכן הובאו - דעת רש"י והרא"ש שלרב מותר בהביאם מתוך התחום, ולשמואל אפילו אם הביאן מחוץ לחומה תולים להתיר ואומרים שמא בתוך התחום לנו ערב שבת, וסופדים בהם למוצאי שבת מיד. אבל דעת הר"ף שאף כשהגיעו בבוקר אין להקל לומר שודאי באו ממקום קרוב, ד"ל שהגיעו בלילה עד החומה ובבוקר הכניסום, וכ"כ הרמב"ם שאפילו בסתמא אסור.

מה השיעור בכדי שיעשו - דעת הרמב"ם שאם יודע מהיכן הביאו, ימתין במוצאי שבת בכדי שיבואו מאותו מקום אחר השבת, אף שיכולים להביא ממקום קרוב יותר, והוא שלא יבאו דרך סרטיא גדולה, ויש מי שמיקל להמתין שיעור בכדי שיבואו מחוץ לתחום. והיכא דהביאם מחוץ לתחום שלא דרך רשות הרבים, ואח"כ העבירם ברשות הרבים, כתב הבית יוסף שנראה שדי להמתין בכדי שיבואו מתחלת רשות הרבים.

מה הדין כשהישראל אמר לנכרי להביא בשבת - דעת הטור שאם הישראל אמר לנכרי להביאם בשבת אסורים לו לעולם, ולאחרים אסור עד בכדי שיעשו. אבל דעת הבית יוסף שמה שמצינו (חולין ט"ו) שהמבשל בשבת אסור לו לעולם לדעת רבי יהודה, זה דווקא כשעשה מלאכה בעצמו.

פסק ההלכה - נכרי שהביא חלילין בשבת (כלי נגינה המעוררים לבכי) בשביל שיספוד בהם ישראל, אם הביאם מחוץ לתחום דרך כרמלית, מותר לאחרים במוצאי שבת מיד, והוא צריך להמתין בכדי שיביאם מחוץ לתחום. ואם הביאם בתוך התחום, גם הוא מותר במוצאי שבת מיד, והט"ז אוסר לו עד בכדי שיעשה, וכן משמע מהגר"א. ואם יש ספק אם הובאו מחוץ לתחום או מתוכו, צריך

להחמיר ולהמתין במוצאי שבת בכדי שיביאום מחוץ לתחום, (וע"ע לעיל בד"ה ודבר שיש ספק). ואם הביאם דרך רשות הרבים צריכים גם אחרים להמתין לערב בכדי שיביאום מחוץ לתחום, ואם יודע מהיכן הובאו צריך להמתין בכדי שיביאום מאותו מקום, בין שהוא קרוב בין שהוא רחוק, ואפילו אם מצויים גם במקום קרוב יותר. ואם הביאם דרך סרטיא גדולה שזה מפורסם, אסור לו עולמית (כמו בארון וקבר).

עיקרי הדינים-

הנאה ממלאכה נכרי- אם אמר לנכרי באיסור לעשות מלאכה, ואפילו מלאכה שהנכרי עשה מעצמו עבור הישראל, אסור גם לאחרים להנות מהמלאכה, עד לערב בכדי שיעשה. (רנ"ד). ואם המלאכה נעשית בבית הישראל אינו צריך לצאת מביטו, ובלבד שלא יעשה דבר שלא היה יכול לעשות ללא המלאכה. ואם המלאכה נעשית עבור ישראל ונכרים, ברוב ישראל או מחצה ישראל אסור אף ידוע שהדליק לצורך נכרי, וברוב נכרים מותר. ואם הנכרי עשה מלאכה דרבנן (כגון הבאה מחוץ לתחום, ואפילו מחוץ ל"ב מיל) עבור ישראל, מותר לישראל אחר להנות ממלאכה זו (ודבר שהובא מחוץ לתחום אסור לטלטלו מחוץ לד' אמות במקום שאינו מוקף מחיצות). מלאכה שהיה מותר שנכרי יעשה אותה בשבת (כגון שעשה לצורך עצמו, או לחולה, או לקטן בדבר שהוא צריך הרבה), מותר לישראל להנות ממנה אפילו אם הנכרי מכיר, ויש אוסרים במדורה שמה ירבה בשבילו. מותר להנות מתוספת אורה, אבל אסור לומר לנכרי להוסיף אורה. יש מקילים לשתות ממים שהובאו דרך רשות הרבים לצורך ישראל, אם היה יכול ללכת בעצמו לשתות, ואפשר להקל בזה לצורך גדול או לצורך שבת, ויש מקילים בכהאי גוונא אף לומר לו להביא. דבר שנעשה בפרהסיא עבור הישראל (כגון חפירת קבר) אסור לו עצמו להנות מזה לעולם. (רע"ו ש"ה).

הנאה ממלאכה שנכרי עשה לעצמו- נכרי שעשה מלאכה בשבת עבור עצמו מותר לישראל להנות ממנה, אמנם יש מקרים שאסור משום מוקצה או נולד (דבר שניצוד או נתלש בשבת), או גזירה שמה יאמר לנכרי לעשות בשבילו (כגון שמילא מים או תלש עשבים לצורך בהמתו והוא מכיר את הישראל). פת שנכרי אפה בשבת עבור עצמו נחלקו הפוסקים אם מותר לאוכלה. עבד של ישראל שבישל או אפה, אפילו לצורך עצמו, ואפילו בשבת ראשונה, אסור להנות מזה, מפני שהוא מרגילו לשבת אחרת.

סימן שכ"ו

דיני רחיצה בשבת

מדאורייתא אין איסור לטבול או לרחוץ גופו בשבת, אמנם כיון ששייך לעבור על איסור דאורייתא לצורך חימום המים, אסרו חכמים לרחוץ באופנים מסוימים, וכדלהלן. עוד יבוארו בסימן זה דינים נוספים ששייכים לרחיצה בשבת, כגון טלטול המים שעל גופו אחרי הרחיצה, טבילה מטומאה, רחיצה בדבר המשיר את השיער או בדבר שנימות, הזהרה במרחץ, ורחיצה במוצאי שבת במרחץ שחומם בשבת ע"י נכרים.

סעיפים א' ב'

רחיצה בשבת

איתא בגמרא (שבת ל"ט): **לא ישחטף אדם כל גופו בין בחמין בין בצונן, דברי רבי מאיר. רבי שמעון מתיר. רבי יהודה אומר בחמין אסור בצונן מותר.** (משחטף הכונה ששופך מים על גופו, ודרך רחיצה להכניס גופו או אבריו בתוך המים ולרחוץ שם). **אמר רב חסדא מחלוקת בקרקע אבל בכלי דברי הכל אסור** (מפני שהרואה אומר היום הוחמו, ומוכתא מילתא דתולדות האור נינהו, ויבוא לחמם בשבת). ופסקו הר"ף והרמב"ם והרא"ש כרבי יהודה.

עוד איתא בגמרא (שם מ): **איתמר חמין שהוחמו מערב שבת, רב אמר למחר רוחץ בהם כל גופו אבר אבר, ושמואל אמר לא התירו אלא לרחוץ פניו ידיו ורגליו. תניא כוותיה דשמואל חמין שהוחמו מערב שבת למחר רוחץ בהם פניו ידיו ורגליו אבל לא כל גופו אבר אבר.**

ויש לדון אם ההיתר לפי שמואל הוא דווקא בפניו ידיו ורגליו או גם בשאר אברים כל שאינו רוחץ כל גופו, וכתב הבית יוסף דמדאיתא בגמרא (שם מ):

תנו רבנן מיחם אדם אלונטית וכו' ובלבד שלא יביא קומקומוס של מים ויניחנו על בני מעים, ופירש רש"י טעם האיסור שמה ישפכו עליו ונמצא רוחץ בשבת בחמין, מבואר שההיתר דווקא בפניו ידיו ורגליו, שהרי שם אינו רוחץ אלא קצת גופו ואפילו הכי אסור. אמנם ממה שכתב הרא"ש להתיר ביו"ט לאשה לחמם מים להדיח בית הסתרים ובית הקמטים, כבית הלל שמתירין לחמם חמין ביום טוב לרגליו אבל לא כל גופו, משמע שאין חילוק בין פניו ידיו ורגליו לאבר אחר (ובדין רחיצת אבר לא מצינו חילוק בין יו"ט לשבת), וגם בדברי רש"י הנ"ל י"ל שהחשש הוא שהמים ישפכו עליו, ולא שישפכו רק על בני מייעו, ולכן אסור.

עוד איתא בגמרא (שם מ): **בתחילה היו רוחצים בחמין שהוחמו מערב שבת. התחילו הבלנין להחם בשבת ואומרים מערב שבת הוחמו, אסרו את החמין והתירו את הזיעה. ועדיין היו רוחצים בחמין ואומרים מייעין אנחנו, ואסרו להם את הזיעה והתירו חמי טבריה. ועדיין היו רוחצים בחמי האור ואומרים בחמי טבריה רחצנו, אסרו להם חמי טבריה והתירו להם את הצונן. ראו שאין הדבר עומד התיירו להם חמי טבריה וזיעה במקומה עומדת.**

ומה שהתירו חכמים לרחוץ בחמי טבריה, כתב בספר התרומה שמוותר לרחוץ לרחוץ אפילו כל גופו יחד, וכן משמע מלשון הגמרא דנקט רחיצה, וסתם רחיצה היא רחיצת כל הגוף, ומשמע נמי שכניסה לתוך המים נקראת רחיצה. וכתב הבית יוסף שאם מותר להכנס לחמי טבריה, כ"ש שמוותר להכנס למים צוננים, אמנם המרדכי כתב שכניסה למים אסורה אפילו בצונן.

בסמ"ג ובספר התרומה לא התירו בחמי טבריה אף הם בקרקע, וכן מסתבר, דבכלי אין היכר שזה חמי טבריה ולא חמי האור, וכתב הטור שהרא"ש מתיר גם בכלי, ואף שאין הדבר מפורש, כוונתו שממה שהרא"ש לא הזכיר חילוק זה משמע דשרי בכל ענין.

עוד איתא בגמרא (שבת קמ"ז): **הרוחץ במי מערה או במי טבריה ונסחפוג וכו'. ובגמרא קתני מי מערה דומיא דמי טבריה, מה מי טבריה חמין אף מי מערה חמין, הרוחץ דיעבד אין לכתחלה לא.** וכתב הר"ף שמה שמבואר בגמרא שאסור לכתחילה לרחוץ, היינו דווקא במי מערה, לפי שהיא מקורה ויש בה הרבה הבל, אבל בחמי טבריה מותר כמבואר בגמרא מ. הנ"ל. וכ"כ הרמב"ם.

כתב המרדכי שטוב להמנע מלרחוץ בחמי טבריה, שהרי לא התירו אלא מפני שראו שהגזירה לא עומדת. והבית יוסף כתב שאין לזה טעם, דכיון שעיקר הדבר אינו אלא גזירה בעלמא, וחז"ל ביטלו את הגזירה מאיזה טעם שיהיה, אין מקום להחמיר.

פסקי ההלכה

אסור לרחוץ בשבת כל גופו או רוב גופו במים חמים, אפילו אם רוחץ כל אבר בנפרד, ואפילו במים שהוחמו מערב שבת (ומצטער י"ל דמותר לרחוץ בשבת, אפילו אינו חולי כל הגוף). בין אם המים בכלי בין אם המים בקרקע, בין שרוחץ ע"י כניסה למים בין אם שופך עליו את המים. וטעם האיסור הוא גזירה שמה יבוא לחמם מים בשבת. ואם המים צוננים מותר לרחוץ אפילו כל גופו יחד.

מותר לרחוץ בשבת **פניו ידיו ורגליו** או שאר אברים, בחמין שהוחמו מערב שבת, אבל במים שהוחמו בשבת אסור לרחוץ אפילו ידיו.

טבילה בשבת- הטובל במקוה בשבת צריך להזהר שמי המקוה יהיו רק פושרים, שהרי אסור לרחוץ במים חמים בשבת, ועיין בקרבן נתנאל [שמתיר טבילה במקוה חם], וע"ע בנודע ביהודה, ובשעת הדחק יש לסמוך על הקרבן נתנאל.

אשה הלובשת לבנים מותרת לרחוץ מקומות המטונפים בחמין שהוחמו מערב שבת, ותרחץ ביד ולא בבגד משום חשש סחיטה, ויש נשים שנוהגות לא ללבוש לבנים בשבת ויו"ט, ובמקום שאין מנהג ידוע יש להתיר.

רחיצה במעיינות חמים - חמי טבריה או שאר מעיינות חמים מותר לרחוץ בהם כשהם בקרקע, אא"כ רגילים לרחוץ בהם רק לרפואה, ואם הם בכלי אסור בכל גוונא. וי"א שאין ההתר במעיינות חמים אלא כשאין המקום מקורה, אבל במקורה אסור כיון שאסור להזיע, וי"א שבמקום שמותר לרחוץ מותר גם להזיע, דלא אסרו להזיע אלא שמא יבוא לרחוץ, ויש לסמוך על דעה זו.

סעיף ג'

מי צינור שמתחממים בשבת

איתא במתני' (שם ל"ח): **מעשה שעשו אנשי טבריה והביאו סילון של צונן לתוך אמה של חמין. אמרו להם חכמים אם בשבת כחמין שהוחמו בשבת, ואסורין ברחיצה ובשתיה, ואם ביום טוב כחמין שהוחמו ביום טוב, אסורין ברחיצה ומותרים בשתיה.**

דעות הראשונים - דעת רש"י שאין אסור להמשיך את המים בצינור מבעוד יום, והמים שנכנסו בצינור מערב שבת מותרים בשימוש בשבת, והאיסור ברחיצה הוא גזירה שמא יערבם בשבת, ולערבם בשבת אסור משום בישול בתולדות האור. אבל דעת התוס' שאסור להמשיך את המים בצינור בערב שבת, דהוי הטמנה בדבר המוסיף הבל, (והמים לא מתערבים בחמי טבריה אלא נפשכים החוצה לעוקה שבקרקע. ר"ן. ובדעת רש"י כתבו התוס' שהמים הצוננים היו נשפכים לתוך המים החמים), והר"ן לומד מדברי הגמרא שהמטמין מערב דשבת בדבר המוסיף הבל הדבר נאסר בשבת, וכתב הרמב"ן שהאיסור בדיעבד הוא דוקא בצונן שנתחמם או שנצטמק ויפה לו, אבל בעומד בחמימותו כשעה ראשונה מותר.

פסק ההלכה - אסור להכניס אפילו בערב שבת צינור סגור של מים, לתוך אמות מים חמה, כדי שמי הצינור יתחממו, ויוכל לרחוץ בהם כשיפתח את הצינור, דהוי כמטמין בדבר המוסיף הבל, ואם עשה כך אסור להשתמש לשתייה או לרחיצה אפילו במים שנכנסו מערב שבת ורק שהו בצינור בשבת, ואם המים יצאו מהצינור בערב שבת, המים מותרים. ואם מקום כניסת ויציאת המים מהצינור היה פתוח, משמע מהבית מאיר שנאסרו רק המים שעוברים בצינור בשבת, והבה"ל מסתפק אם שייך לאסור את המים שנכנסו מעצמם לצינור בשבת. ואם מקום יציאת המים פתוח לאמה והם מתערבים עם המים החמים שבאמה, מותר אף לרחוץ בהם אם הכניס את הצינור מערב שבת. ואם הכניס את הצינור בשבת אסור אפילו לרחוץ בהם ידיו. ואם הכניס את הצינור בערב יו"ט, דינם כמים שהוחמו ביו"ט שאסורים ברחיצת כל גופו ומותרים בשתיה או ברחיצת ידיו. וכתב הבית יוסף שאפילו המים שנכנסו מערב יו"ט אסורים ברחיצת כל גופו.

סעיפים ד' ה'

חימום כנגד המדורה

איתא בגמרא (שם מ'): **תנו רבנן מתחמם אדם כנגד המדורה ויוצא ומשתמף בצונן ובלבד שלא ישתמף בצונן ויתחמם כנגד המדורה מפני שמפשיר מים שעליו.**

דעות הראשונים - הרא"ש והמרדכי אסורים לחמם ידים ליד האש אחרי הנטילה, וכן משמע מרש"י ותוס', אבל הרמב"ם אסר רק אחרי רחיצת כל גופו, מפני שמפשיר מים שעליו ונמצא כרוחץ כל גופו בחמין, ומבואר

שהאיסור הוא מצד שזה כרחיצה, אבל בעצם ההפשרה אין איסור, וכ"כ הרמב"ן, ובדעת הרא"ש צ"ל שאף שמותר להפשיר מים לצורך שתיה, שאני הכא שדומה כרוחץ במים חמין ויבא להחם חמין לרחוץ גופו, או שהרא"ש מיירי במתחמם כנגד האור במקום שהיד סולדת, וכן מבואר בירושלמי.

פסק ההלכה - אסור להתחמם כנגד המדורה אחרי רחיצה בצונן, מפני שע"ז נחשב כרוחץ בחמין, אבל פניו ידיו ורגליו מותר אא"כ המים יכולים להגיע לשיעור יד סולדת, ויש אוסרים גם באבר אחד אפילו אם אין המים יכולים להגיע לשיעור יד סולדת, ולשיטתם אסור לחמם ידים רטובות ליד האש או ליד כותל התנור אם הוא חם מאד, דס"ל שדין המים כמים שהוחמו או הופשרו בשבת, וצריך להתנגב היטב לפני שמתחמם אצל האש. ומים שהופשרו בשבת, משמע מהמ"א שלדעת הרמב"ם אסור לרחוץ בהם אף פניו ידיו ורגליו, ומהגר"א משמע שאין אסור להרמב"ם במים שהופשרו (והיינו שאין היד סולדת בהם) אלא רחיצת כל גופו. ומותר להתחמם כנגד המדורה ואח"כ לרחוץ בצונן, כיון שאין המים מתחממים כ"כ.

סעיף ו'

נתינת כלי עם חמין על בטנו

איתא בגמרא (שם מ'): **תנו רבנן מיחם אדם אלונטיה ומניחה על בני מעים בשבת, ובלבד שלא יביא קומקומוס של מים חמין ויניחנו על בני מעים בשבת, ודבר זה אפילו בחול אסור מפני הסכנה.**

פסק ההלכה - אסור לתת על בטנו כלי עם מים חמים. שיטת רש"י והר"ן שטעם האיסור הוא שמא יהיו המים רותחים וישפכו עליו, ולדבריהם אף בחול אסור מפני הסכנה, וכ"ש שבשבת אסור מפני הרחיצה, וכן פסק השו"ע, ומשמע מהפמ"ג ומהמ"א שגם בפושרין אסור, והבה"ל כתב שאין לאסור אלא כשהיד סולדת. ולתוס' הטעם משום גזירת שחיקת סממנים, ולפ"ז אסור אפילו בכלי סגור. וכתב המ"ב שלצורך גדול יש להקל. מותר לחמם בגד או כלי ולתתם על בטנו.

סעיף ז'

הליכה בשבת עם מים שעליו

איתא בגמרא (שבת קמ"א): **אמר רב יהודה מאן דסחי במיא ליניב נפשיה ברישא והדר ליסליק, דילמא אתי לאתויי ארבע אמות בכרמליה.**

פסק ההלכה - הרוחץ בנהר צריך לנגב גופו יפה מיד כשהוא סמוך לנהר, כדי שלא ילך ד' אמות עם המים שעליו, (ולכן יניח את הבגדים או לפחות את המגבת סמוך לנהר ממש), ולגירסתנו בגמ' אין לצאת כלל מהנהר לפני שנגב עצמו, וצריך להתנגב מיד כדי שלא ישכח וילך ד' אמות. ואף בנהר עצמו כשעולה ממקום עמוק וחצי גופו חוץ למים אין ללכת ד' אמות עם המים. אמנם מי שנרטב מהגשם מותר לו ללכת, משום שהמים מועטים, והגר"א כתב שלתוס' משמע שאפילו אם רבוי המים נבלע במלבושיו מותר.

רחיצה בנהר או במקוה - כתבו הפוסקים שנהגו שלא לרחוץ כלל בנהר או במקוה, משום חשש סחיטת השיער ועוד כמה טעמים, (אמנם מותר לרחוץ ידיו ורגליו בנהר אם מנגבם לפני שהולך ד' אמות).

סעיף ח'

טבילה בשבת

איתא במתני' (ביצה י"ז): **חל יום טוב להיות אחר השבת, בית שמאי אומרים מטבילין את הכל מלפני השבת, ובית הלל אומרים כלים מלפני השבת ואדם בשבת. ובגמרא (י"ח). אמרינן דכולי עלמא מיהת כלים בשבת לא, מאי טעמא**

סעיף י"א

רחצה במוצאי שבת במים שהתחממו בשבת

איתא בגמרא (שבת מ.) **מרחץ שפקקו נקיבו מערב שבת, למוצאי שבת רוחץ בו מיד.**

פסק ההלכה – מרחץ שמימיו התחממו בשבת, אע"פ שהתחממו מאליהם ע"י עצים שנתנו שם מערב שבת, אסור לרוחץ בו במוצאי שבת עד בכדי שיעשו, גזירה שמא יחתה בגחלים, אבל מרחץ שסתמו מערב שבת את הנקבים שעל ידם מתחמם המרחץ, מותר לרוחץ בו במוצאי שבת מיד. ובתי חורף שיש מתחתיהם חדר ובו תנור, נוהגים התר לפתוח את הנקבים שבקרקעית בית החורף, כיון שלא נכנס מהם אלא חום בעלמא.

סעיף י"ב

כניסה למרחץ בשבת

איתא בגמרא (שם מ.) **בתחילה היו רוחצים בחמין וכו' ראו שאין הדבר עומד התיירו להם חמי טבריה וזיעה במקומה עומדת.**

עוד איתא בגמרא (מ:) **אמבטיאות** (בתי מרחץ גדולים) **של כרכים מטייל בהן** (לפי דרכו ולא כדי להזיע) **ואינו חושש** (שמא יאמרו מזיע הוא). **אמר רבא דוקא כרכין, אבל דכפרים לא, מאי טעמא כיון דזוטרין נפיש הבלייהו.**

הרא"ש הביא להלכה את החילוק בין כרכים לכפרים, והרי"ף לא הביאו, וכתב ה"ר"ן שטעמו של הרי"ף הוא שאין השיעור שבין כרכים לכפרים ברור, והיינו שממילא אין צד היתר בדבר. והרמב"ם ג"כ לא חילק בין של כרכים לשל כפרים, אלא שנראה מדבריו שאינו אסור ליכנס למרחץ אם נכנס שלא להזיע, ודלא כמשמעות רש"י.

פסק ההלכה – לשיטת השו"ע אסור להכנס למרחץ אפילו אם כוונתו רק להזיע, אמנם אם אין כוונתו להזיע מותר להכנס אפילו אם המרחץ קטן וודאי יזיע בו. וכתב הרמ"א ש"א שאסור להכנס אם יש הבל מרובה אע"פ שאין כוונתו להזיע, ויש להזהר בזה כשלובשים הבגדים אחרי הטבילה, שלא ישהה הרבה כדי שלא יזיע, ובלילה שהמרחץ חם מאוד א"א להזהר בזה. ולענין טבילת נשים צ"ל שסמכו בעת הצורך על הדעה הראשונה.

סעיף י"ג

רחיצה במרחץ במוצאי שבת

איתא בגמרא (שבת קנ"א.) **עיר שישראל ונכרים זדים בה, והיתה בה מרחץ המרחצת בשבת, אם רוב נכרים לערב רוחץ בה מיד, אם רוב ישראל ימתין עד כדי שיחמו חמין, מחצה על מחצה ימתין עד כדי שיחמו חמין. רבי יהודה אומר באמבטי קטנה אם יש בה רשות רוחץ בה מיד. מאי רשות, אמר רב יהודה אמר רב יצחק בריה דרב יהודה אם יש בה אדם חשוב שיש לו עשרה עבדים שמחממין לו עשרה קומקומין בבת אחת באמבטי קטנה מותר לרוחץ בה מיד.**

מרש"י משמע שת"ק לא חולק על רבי יהודה, אבל מהרמב"ם שהביא רק דברי ת"ק משמע שזה מחלוקת והלכה כת"ק, וכן משמע מהרי"ף.

פסק ההלכה – עיר שדרים בה ישראלים ונכרים, אם רוב הרוחצים במרחץ במוצאי שבת הם נכרים, מותר לרוחץ במרחץ מיד במוצאי שבת, אבל אם רוב או מחצה ישראל אסור לרוחץ במרחץ במוצאי שבת עד בכדי שיוחמו חמין וא"צ שיוחם כל המרחץ, אפילו אם המרחץ היה פתוח בשבת עבור נכרים, דמסתמא החימום עבור מוצאי שבת נעשה גם בשביל ישראל. ואם יש שם שר

אמר רבא מפני שנראה כמתקן כלי. אי הכי אדם נמי, אדם נראה כמיקר. תינח מים יפים מים רעים מאי איכא למימור, אמר רב נחמן בר יצחק פעמים שאדם בא בשרב ורוחץ אפילו במי משרה. תינח בימות החמה בימות הגשמים מאי איכא למימור, אמר רב נחמן בר יצחק פעמים שאדם בא מן השדה מלוכלך בטיט ובצואה ורוחץ אפילו בימות הגשמים.

פסק ההלכה – אע"פ שאסור לטבול כלי כדי לטהרו מטומאתו משום דמחזי כמותקן, אדם מותר לטבול מטומאתו בשבת אפילו אם היה יכול לטבול לפני שבת. ונוהגות הנשים שלא לטבול בשבת בטבילה שלא בזמנה, ויפה נהגו. וטבילת בעל קרי מותרת בשבת, ויש מחמירים בזה, והנוהג להקל אין למחות בידו כי סתימת רוב הפוסקים להקל אפילו אם היה יכול לטבול מערב שבת, ועכ"פ אם נטמא בשבת עצמה אין להחמיר, וכן המנהג, אך יזהר מאד מסחיטה, שזה א"סור גמור. וטהור גמור שרוצה לטבול בשבת בשחרית משום תוספת קדושה, אין בזה משום חשש מתקן, אך לפי מש"כ מהר"ל שיפה נהגו הנשים שלא לטבול טבילה שלא בזמנה משום חשש סחיטה, א"כ אף טבילה לתוספת קדושה יש למנוע, ודי במה שמקילים לטבול היכא שהוא צריך לטבילה.

סעיף ט'

רחיצה בדברים העלולים להשיר את השיער

איתא בגמרא (שבת נ:) **אמר רב יהודה עפר לבינתא שרי** (לחוף פניו, ואפילו למי שיש לו זקן). **אמר רב יוסף נוספא דיסמין שרי. אמר רבא עפר פלפלי שרי. אמר רב ששנת ברדא שרי, מאי ברדא, אמר רב יוסף תילתא אהלא ותילתא אסא ותילתא סיגלי. אמר רב נחמיה בר יוסף כל היכא דליכא רובא אהלא שפיר דמי** (ואפילו יותר משליש). והלכה כרב נחמיה, וטעם ההיתר משום שאינו מתכוין להשיר השיער, וכשיש רוב אהלא אסור משום דהוי פסיק רישא.

ולענין מי זיתים איתא בגמרא שם **בעו מרב ששנת, מהו לפצוע זיתים בשבת** (כדי לרוחץ ידיו. ר"ף ורא"ש). **אמר להו ובחול מי התיירו, קסבר משום הפסד אונכלין.** ולמד הטור שהתשובה היא שאם אין בזה הפסד אונכלין ליכא איסור מצד שבת.

פסק ההלכה – מותר לרוחץ פניו ידיו ורגליו או את שיער ראשו (ויזהר מסחיטה) בדברים המשירים את השיער המעורבים עם דברים שאינם ודאי משירים, כיון שאינו מתכוין להשיר שיער ואינו פסיק רישא, אבל אם הרוב מדברים המשירים דהוי פסיק רישא שישיר שיער אסור לכו"ע משום גוזז אף שאינו מתכוין, ומינים שאינו יודע טבעם ואולי הם משירים, אסור לרוחץ בהם. ולענין רחיצה בנתר וחול צ"ע אם מותר.

סעיף י'

רחיצה במורסן – מותר לרוחץ ידיו במורסן, (וה"ה פניו, אע"פ שיש לו זקן, דמורסן אינו משיר שיער), והיינו שיקח את המורסן בידים רטובות אפילו בטופח ע"מ להטפוח, ואף שהמורסן מתגבל קצת מותר, דגיבול כלאחר יד שרי (שבת קנ"ו). אבל לא יערב את המורסן במים, משום לישא.

רחיצה במלח וכדומה – אסור לרוחץ ידיו במלח או בבורית או בשאר חלב שנימוח על ידיו, משום נולד, ויש מתירים, ובמי מלח מותר לכו"ע, והג"א אסור בבורית ובשאר חלב אפילו בחול משום שסיכה כשתיה, ומנהג העולם להקל בבורית שלנו הנעשית מחלב, ורק איזה מדקדקים זהירים בזה, ואם מצוי להשיג בורית שאינה נעשית מחלב בודאי נכון לחוש לדעת המחמירים. ובורית שלנו שהיא רכה לכו"ע אסור משום ממחק ומשום שזה משיר את השיער, ויש להזהיר העם על זה מאד, וכן מנהג כל ישראל להחמיר בזה.

נכרי שיש לו הרבה עבדים שיכולים לחמם את המרחץ משחשיכה, אפשר לתלות להקל לדעת המקילים בסימן שכ"ה בפירות שיש ספק אם ליקטם בשביל ישראל, והבית יוסף מחמיר בזה.

עיקרי הדינים-

טבילה ורחיצה בשבת - מדאורייתא אין איסור לטבול או לרחוץ גופו בשבת, אמנם כיון ששייך לעבור על איסור דאורייתא לצורך חימום המים, אסרו חכמים לרחוץ כל גופו או רוב גופו במים חמים, אפילו אם הוא רוחץ כל אבר בנפרד, ואפילו במים שהוחמו מערב שבת אסור, בין אם המים בכלי בין אם המים בקרקע, בין שרוחץ ע"י כניסה למים בין אם שופך עליו את המים. ואסור להתחמם כנגד המזורה אחרי רחיצת כל גופו דהוי כרחיצה בחמין. ואם המים צוננים מותר לרחוץ אפילו כל גופו יחד. ומותר לרחוץ בשבת פניו ורגליו או שאר אברים, בחמין שהוחמו מערב שבת, אבל במים שהוחמו בשבת אסור לרחוץ אפילו ידיו. וכתבו הפוסקים שנהגו שלא לרחוץ כלל בנהר או במקוה, משום חשש סחיטת השיער ועוד כמה טעמים, ולענין טבילה מותר לטבול מטומאתו בשבת אפילו אם היה יכול לטבול לפני שבת. וטבילת בעל קרי מותרת בשבת, ויש מחמירים בזה, והנהוג להקל אין למחות בידו כי סתימת רוב הפוסקים להקל, ועכ"פ אם נטמא בשבת עצמה אין להחמיר, וכן המנהג, אך יזהר מאד מסחיטה שזה איסור גמור, והמים יהיו פושרים.

שבמקומות שאין דרך לסוך שמן אלא לרפואה אסור לסוך בשום שמן, ובחלב ושומן אסור בכל מקום משום שזה נמש והוי נולד.

סעיף ב'

איתא במתני' (קמ"ז). **סכין (שמן) וממשמשין (ביד על כל הגוף להנאה), אבל לא מתעמלין** (לשפשף בכח) **ולא מתגררין** (במגררת, משום עובדין דחול). ובגמרא (קמ"ז): **איתא תנו רבנן סכין וממשמשין בבני מעים בשבת, ובלבד שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. היכי עביד, רבי חמא בר חנינא אמר סך ואחר כך ממשמש, רבי יוחנן אמר סך וממשמש בבת אחת.** ופסקו הפוסקים כרבי יוחנן.

פסק ההלכה - מותר לסוך שמן ולמשמש ביד על כל הגוף להנאתו ע"י שינוי, והיינו שיסוך וימשמש ביחד, ולא ימשמש בכח משום עובדין דחול, אלא בצורה רפויה. ולרמב"ם אם אינו מתכוין להביא עצמו לידי זיעה מותר.

סעיף ג'

איתא בברייתא (שם) **אין גוררין במגררת בשבת, רבן שמעון בן גמליאל אומר אם היו רגליו מלוכלכות בטיט ובצואה גורר דרכו ואינו חושש.** ופסקו הפוסקים כרשב"ג.

פסק ההלכה - אין להתגרד ע"י כלי העשוי לכך, דהוי כעובדין דחול, ואם היו ידיו מלוכלכות בטיט וצואה מותר, וכן מותר לגרד בידו על בשרו אך יזהר שלא יעשה חבורה, וכן מותר להתגרד בכלי המיוחד להתחכך בו בשבת.

מותר לתקן את השערות בכלי משיער חזיר המיוחד לשבת, אבל להסתרק אסור, מפני שא"א שלא יתלש שיער.

סעיף ד'

מלאכת מעבד

מלאכת מעבד היא אחת מל"ט מלאכות, והיינו שמולח את העור או מעבדו בדבר שדרך לעבדו בו. ואם דורס על העור ברגלו עד שיתקשה, או שמרככו בידו ומשוה אותו כדרך שעושים הרצענים, או שמרכך את העור בשמן, הוי תולדת מעבד וחייב. ושיעור המלאכה לענין חיוב חטאת הוא עור בגודל של קמיע, ולענין איסורא אף בכל שהוא אסור.

איתא בגמרא (שבת קמ"א): **תני רבי חייא אין מגררין לא מנעל חדש ולא מנעל ישן, ולא יסוך את רגלו שמן והוא בתוך המנעל או בתוך הסנדל, אבל סך את רגלו שמן ומניח בתוך המנעל או בתוך הסנדל. וסך כל גופו שמן ומתענג על גבי קטבליא ואינו חושש. אמר רב חסדא לא שנו אלא לצחצחו, אבל לעבדו אסור. לעבדו פשיטא, ותו לצחצחו מי איכא מאן דשרי. אלא אי איתמר הכי איתמר, אמר רב חסדא לא שנו אלא שיעור לצחצחו, אבל שיעור לעבדו אסור.**

פסקי ההלכה

צריך להזהר לא למשוח מנעל חדש בשמן, ובח"א כתב דחייבא נמי איכא, ויש אוסרים גם במנעל ישן, ובזמננו יש לאסור בכל גוונא, ואם כוונתו במשיחת השמן שיהיה המנעל שחור, אסור לכו"ע משום חשש צביעה.

לא יסוך רגלו בשמן כאשר הרגל נמצאת בתוך מנעל או סנדל חדשים, כיון שעיי"ז העור מתרכך ודמי לעיבוד, אבל בישנים מותר, ולסוך רגלו ואח"כ להכניסה למנעל מותר אף בחדשים, וכן מותר לסוך כל גופו ולהתענג על גב העור, אפילו אם יש בשמן שיעור כדי לצחצח את העור, אמנם אם כוונתו לצחצח את העור אסור, ואם יש בשמן הנישוף מגופו שיעור כדי לעבד את

סימן שכ"ז

סיכה בשבת

סעיף א'

איתא במתני' (שבת ק"א). **החושש במתניו לא יסוך יין וחומץ, אבל סך הוא את השמן, ולא שמן וורד** (שלפי שדמיו יקרים ואינו מצוי מוכחא מילתא דלרפואה עביד). **בני מלכים סכין שמן וורד על מכותיהן, שכן דרכן לסוך בחול** (בלא מכה). **רבי שמעון אומר כל ישראל בני מלכים הם.** ובגמרא (ק"א): **איתא הלכה כרבי שמעון דשרי, ולא מטעמיה, דאילו רבי שמעון סבר אנ"ג דלא שכיח שרי, ורב סבר אי שכיח אין ואי לא שכיח לא, ובאתרא דרב שכיח משחא דוורדא** (ולא מוכחא מילתא, ורב התיר במקומו).

הרי"ף והרמב"ם והרא"ש פוסקים כרב, והיינו דלא כר"ש, וכן פסק בשו"ע, ור"ח ובה"ג פוסקים כר"ש.

אך קשה דאיתא בגמרא (קל"ד): **אמר רב אין מונעין חמין ושמן מעל גבי מכה בשבת, ושמואל אמר נותן חוץ למכה ושוחת ויורד למכה, וכו', תניא כוותיה דשמואל וכו'.** וא"כ איך מותר לסוך מכה בשבת. וי"ל דשאני סיכה שהוא דבר מועט. והתוספות שם כתבו ליישב שמחלוקת רב ושמואל היא במעורבים יחד, אבל כל אחד בפני עצמו מותר.

ובהגהות מיימוני כתב שאין סכים בשומן וחלב, לפי שזה נמחה והוה ליה נולד.

וכתב הבית יוסף שנראה שבזמן הזה שבריאיים אינם רגילים לסוך בשום שמן, אסור לסוך שום שמן על גבי המכה בשבת, דודאי מוכחא מילתא דלרפואה עביד.

פסק ההלכה - החושש במתניו אסור לו לסוך בשבת שמן וחומץ יחד, דכל דבר שעושים אותו רק לרפואה אסור גזירה משום שחיקת סממנים שזה אסור מדאורייתא משום טוחן, אבל שמן לבדו מותר לסוך כיון שגם בריאיים סכים בשמן, ואפילו ע"ג מכה מותר, וי"ג במשנה יין וחומץ, ולפ"ז אסור אפילו באחד מהם. ושמן ורד אסור לסוכו אפילו לבדו, לפי שדמיו יקרים ואין סכים אותו אלא לרפואה, (ואפילו ע"י נכרי אסור אם הוא מתחזק והולך כבריאה), ואם השמן ורד הוא מצוי ודרך לסוכו שלא לרפואה מותר. וכתב הרמ"א

העור, אסור אפילו אם אין כוונתו לעבד או לצחצח.

צחצוח נעלים – אסור למרוח שמן על הנעלים, אפילו אם השמן מועט וכוונתו לצחצח ולא לעבד, וכן אסור למרוח משחה שחורה ע"ג הנעלים, ואם עשה כך, אפילו ע"י נכרי, אסור עד לערב בכדי שיעשו.

מלאכת מפשט שיעורה לענין חיוב בכדי לעשות קמייע, ולענין איסורא אף בכל שהוא אסור. והמפרק דוכסוסטוס (חלק העור שבצד הבשר) מעל הקלף (צד השיער) הרי זה תולדת מפשט.

סימן שכ"ח

מה מותר לעשות בשבת לצורך רפואה

פיקוח נפש דוחה שבת דכתיב 'ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם', ודרשו חז"ל וחי בהם ולא שימות בהם, והיינו שבכל מקום שיש סכנת מיתה או ספק סכנת מיתה מותר לעבור על עבירה דאורייתא כדי שלא יסתכן. ובסימן זה וכן בסימן שכ"ט יבואר מה נחשב פיקוח נפש שמותר ומצוה לחלל עליו את השבת, ומה מותר לעשות באופנים שונים של פיקוח נפש, וע"י מי מחללים שבת במקום פיקוח נפש, והאם צריך לעשות את המלאכות בשינוי. ובסימן ש"ל יבוארו הדינים המיוחדים בזה לגבי יולדת, ומה מותר לעשות לצורך הולד.

חולה שאין בו סכנה אין מחללים עליו את השבת במלאכה דאורייתא, אמנם יש דברים שאיסורם מדרבנן שהותרו לצורך חולה שאין בו סכנה, וכדלהלן: אם נפל למשכב או שחלה כל גופו, מותר לומר לנכרי לעשות עבורו מלאכה שאסורה לישראל מדאורייתא, ונחלקו הראשונים אם מותר לעשות עבורו מלאכה דרבנן ע"י ישראל, וכן יש מחלוקת מה מותר לעשות כשיש סכנה לאחד מהאברים ואין בזה סכנת נפשות, (ועיקרי הדינים אלו יתבארו בסעיף י"ז). ובמקום מקצת חולי מותר לעשות רק מלאכה דרבנן ע"י נכרי, ובמיוחד בעלמא גם זה אסור.

חכמים אסרו לעשות מעשה בשבת לצורך רפואה, אף אם אין בזה שום מלאכה, גזירה שמא יבוא לידי שחיקת סממנים לצורך הרפואה (שזה אסור משום טוחן), ובכלל זה נאסר ג"כ לקחת תרופות בשבת, אמנם איסורים דרבנן אלו הותרו לצורך חולה שאין בו סכנה, והיינו הנפל למשכב או שחלה כל גופו, אבל במקצת חולי או במיוחד בעלמא אסור. ומאכל ומשקה שאוכלים ושותים אותם גם אנשים בריאים, או מעשה שעושים גם אנשים בריאים, אינו בכלל האיסור, ומותר לעשות זאת גם לצורך רפואה.

סעיף א'

רפואה עבור כאב באדם שאינו חולה

איתא במתני' (שבת ק"א.) **החושש במתניו לא יסוך יין וחומץ**. ומבואר שאין לעשות שום רפואה עבור מי שאינו חולה ואין לו אלא מיחוש בעלמא. וכן מתבאר מהדינים שיבוארו בהמשך הסימן.

פסק ההלכה – מי שאינו חולה ואין לו אלא מיחוש בעלמא, אסור לעשות עבורו שום רפואה, אפילו דברים שאין בהם שום מלאכה, וכן אין לעשות עבורו שום מלאכה, ואפילו איסור דרבנן ע"י נכרי אסור. אבל אם כואב לו מאד וחלה כל גופו על ידי זה, או שנפל למשכב, מותר לעשות עבורו רפואה בדברים שאינם מלאכה (ונאסרו גזירה שמא יבוא לשחיקת סממנים), ועל ידי נכרי מותר לעשות אפילו מלאכה גמורה.

סעיף ב'

חולה שיש בו סכנה מצוה לחלל שבת לצורך רפואתו, והיינו ברפואה ידועה או על פי מומחה, והזריז הרי זה משובח, והמתעכב מלרפאותו עד שישאל אם הדבר מותר, הרי הוא שופך דמים, כיון שבינתיים יחלש החולה ויוכל להסתכן, ואם החולה מתיירא שיחללו עליו את השבת, כופין אותו ומדברים על ליבו שהוא חסידות של שטות. (ובירושלמי איתא "הנשאל הרי

זה מגונה" והיינו שהת"ח צריך לדרוש לכולם שהדבר מותר, שלא יצטרכו לשואלו).

סעיפים ג' ד'

חילול שבת עבור מכה של חלל

איתא בגמרא (עבודה זרה כ"ח.) **מכה של חלל מחללים עליה את השבת**. וכתבו הראשונים דהיינו אם נתקלקל אחד מהאברים הפנימיים מחמת מכה או בועה וכדומה, אמנם מיחוש באבר פנימי אינו סיבה לחלל שבת.

וכתב הרמב"ן שמכה של חלל מחללים עליה שבת אפילו אם אין שם בקיאי, וגם החולה אינו אומר כלום, ועושין לו מאכלים ורפואות כפי שרגילים לעשות לו בחול והם מועילים לחולה, אבל אם יודעים ומכירים באותו חולי שאפשר להמתין עם הרפואה, אסור לחלל שבת לרפואתו, וכל שכן שאם החולה או רופא אומרים שלא צריך, שאין מחללים. ובמכה שאינה של חלל, נשאלים בבקי או בחולה, ואין מחללים שבת עד שיאמר אחד מהם שיש בזה סכנה או ספק סכנה.

פסק ההלכה – מכה של חלל והיינו שנתקלקל אחד מאברים הפנימיים מחמת מכה או בועה וכדו', (ואבר פנימי היינו מן השיניים ולפנים ושיניים עצמם בכלל), מחללים עליה את השבת, וא"צ לאמוד אם הדבר מסוכן, אלא אפילו אם אין שם בקיאים והחולה אינו אומר כלום, מותר לעשות מה שרגילים לעשות בחול, אמנם אם ידוע בבירור שאפשר להמתין עד מוצאי שבת והחולי לא יחמיר, וכ"ש אם הרופא או החולה אומרים שאפשר להמתין, צריך להמתין עד מוצאי שבת. ומיחוש באבר פנימי אינו בכלל מכה של חלל, ואם יש כאב חזק באבר פנימי, צ"ע אם מותר לחלל שבת, ואפשר לומר שאם יש כאב חזק והוא מסתפק אם נתקלקל אבר פנימי, ואין רופא בעיר, מותר לחלל שבת כדי ליסוע לרופא.

חולי בשיניים

איתא בגמרא (שם) **מהיכן מכה של חלל, פירש רבי אמי מן השפה ולפנים. בעי רבי אליעזר ככי ושיני מאי, כיון דאקושי ניהו כמכה דבראי דמו, או דלמא כיון דגואי קיימי כמכה של חלל דמו**. ולא איפשטא, וכתב הרא"ש דספק נפשות להקל.

פסק ההלכה – אם יש בשיניים כאב חזק וחלה כל גופו עי"ז, אף שלא נפל למשכב ואין מכה על השיניים, הרי זה מכה של חלל (אא"כ הרופא או החולה אומרים שאין צריך), ומותר לרפא את המחלה ע"י סמים של רפואה, וכ"ש אם חלה בחניכיים, אמנם הוצאת השן אסורה ע"י ישראל, כיון שאינה רפואה ידועה, ואדרבה יש בה לפעמים סכנה, ויש בזה איסור דאורייתא של חובל, אמנם אם הוא מצטער כ"כ עד שחלה כל גופו אף שלא נפל למשכב, מותר לומר לנכרי להוציא את השן (ופתיחת פיו והמצאת השן לנכרי מותרת, דמסייע אין בו ממש, כן דעת השו"ע והרבה אחרונים, והט"ז מחמיר בזה), והבה"ל דן להתיר ע"י נכרי אף באינו חולי כל גופו. וכאב בעלמא בשינוי אינו בכלל מכה של חלל.

רפואת חולי הצפדינא

איתא בגמרא (יומא פ"ג.) **החושש בפיו מטילין לתוכו סם בשבת מפני שהוא ספק נפשות**. ולהלן (פ"ד.) איתא דהיינו דווקא בצפדינא, דשאני צפדינא הואיל ומתחיל בפה וגומר בבני מעיים.

פסק ההלכה – חולי הצפדינא (סימנה שכשנותנים דבר בפה מסביב לשיניים יוצא מבין השיניים דם), מחללים עליו שבת, ובזה כיון שמקובל ביד חז"ל שזה סכנה, מחללים שבת אפילו אם הרופא והחולה אומרים שא"צ לחלל

הגונח בליבו שלדעת הרופאים יש בזה סכנה ורפואתו לשתות חלב בכל יום, אין עושים מלאכה דאורייתא עבור זה, דאין סכנה אם לא ישתה פעם אחת. בה"ל ד"ה שממתיך.

סעיף ח'

מי שאחזו דם אפילו אם הוא מהלך על רגליו מותר להקיז לו דם אפילו ע"י ישראל ואפילו ביום הראשון, כיון שיש בזה סכנה, ואם אחזו דם במקצת וניכר שזה רק מיחוש בעלמא אסור.

סעיף ט'

חולי בעיניים

מבואר בגמרא (ע"ז כ"ח:) שמותר לחלל שבת לצורך רפואת העין בכמה אופנים, עיי"ש.

פסק ההלכה - החושש בעיניו או בעין אחת, ויוצא מהעין הפרשות, או שיוצא לו דמעות מחמת הכאב, או שהעין שותתת דם, או שיוצא מהעין ריר, או שהיא קודחת מחום, מחללים עליו את השבת, ואף שאין מחללים שבת מפני סכנת אבר, שאני עין שיש בזה סכנה. וכל זה בתחילת החולי או באמצע החולי, אבל בסוף החולי כשכבר נחלש החולי, אין מחללים עליו את השבת, וכ"ש שאין מחללים לצורך חיזוק הראיה.

סעיף י'

איך מבררים אם יש בחולי סכנה

איתא בגמרא (יומא פ"ג. לענין אכילה ביום הכיפורים, ומזה יש ללמוד לענין חילול שבת. בית יוסף) **חולה מאכילין אותו על פי בקיאיין. אמר רבי ינאי חולה אומר צריך ורופא אומר אינו צריך שומעין לחולה, מאי טעמא לב יודע מרת נפשו. פשיטא, מהו דתימא רופא קים ליה טפי, קא משמע לן. רופא אומר צריך וחולה אומר אינו צריך שומעין לרופא, מאי טעמא חונבא הוא דנקיט ליה.**

עוד איתא בגמרא (יומא פ"ד:) **ואין אומריין יעשו דברים הללו לא על פי נשים ולא על פי כותיים, אבל מצטרפין לדעת אחרת** (כך גירסת רש"י, וגירסת הרי"ף תובא בסעיף הבא). ופירש רש"י שאם יאמרו נשים או כותיים שצריך לחלל שבת עבור חולה, אין מחללין על פיהם, אבל מצטרפין לדעת אחרת כגון שנים אומרים צריך ושלשה אומרים אינו צריך ואשה או כותי אומרים צריך, דמצטרפין למיהו פלגא ופלגא וספק נפשות להקל. ויש מקשים דמבואר בגמרא שמחללים שבת עבור יולדת, ותיירץ הר"ן דפיקוח נפש של יולדת זה אומנות המסורה לנשים ובזה הן בקיאות, ואם אשה אמרה צריך וכל האחרים אומרים אין אנו יודעין, אף זה בכלל ספק נפשות להקל. ובמה שסובר רש"י דבאומדנא דספק נפשות הולכין אחר רוב דיעות, יש חולקים על זה, ודין זה יבואר בסימן תרי"ח.

פסק ההלכה - אם רופא מומחה אומר שיש בחולי סכנה, מחללים את השבת אפילו אם החולי הוא על הבשר מבחוץ, ואפילו רופא נכרי נאמן כיון שהוא אומן. ואם אינו מומחה אך הוא אומר שהוא מכיר חולי זה, י"א שנאמן, וספק נפשות להקל, אך בזה עדיף לעשות ע"י נכרי, וגם אינו נאמן נגד מומחה אפילו להקל. וסתם נכרי אין דינו כבקי, דדווקא ישראל כיון שהוא מצווה על השבת ואומר לחללו נאמן. ואם רופא אחד אומר שיש בזה סכנה, ורופא אחר אומר שאין בזה סכנה, מחללים עליו את השבת, אך אם רופא אחד הוא מופלג בחכמה, שומעים לו בין להקל בין להחמיר, כיון שבמנין הם שווים. ואם החולה אומר שהוא נצרך לתרופה מסוימת, והרופא אומר שא"צ, שומעים לחולה אא"כ הרופא אומר

מלאכה לחולה שיש בו סכנה בדבר שאין סכנה במניעתו

איתא בגמרא (שבת קכ"ט.) **חולה שאין בו סכנה אומר לנוי ועושה.** ופירש רש"י דהיינו באופן שאם לא יעשו לו רפואה זו אין מסוכן למות, ומכל מקום צריך הוא לה. אבל המגיד משנה לגבי הדין שאין עושים מדורה לחולה שאין בו סכנה, כתב שמשמע שלחולה שיש בו סכנה מחללים שבת לכל צרכיו, אע"פ שאין במניעת הדבר הזה סכנה.

פסק ההלכה - נחלקו הפוסקים אם מותר לחלל שבת לצורך חולה שיש בו סכנה, לצורך דברים שאין במניעתם סכנה, אלא שיש לחולה צורך בהם קצת, או שאין מותר ע"י ישראל (אלא ע"י נכרי) אלא בדבר שאם לא יעשוהו יכבד חוליו ויוכל להסתכן, ונכון להחמיר באיסורי תורה, ואם יש בדבר צורך הרבה, מותר לכו"ע, וכן בדבר שיש חשש שע"י מניעת דבר זה יחלש ויכבד חוליו, מותר. ובמאירי משמע שאם ע"י פעולת החילול יתחזק אבריו, ג"כ אין למנוע מלעשות דבר זה עבורו, כיון שהוא חולה שיש בו סכנה.

סעיף ה'

מכה שאינה של חלל שואלים בקי ואת החולה, ואין מחללים שבת עד שיאמר אחד מהם שהוא צריך לחילול, או שיאמר שזה ספק סכנת נפשות, כגון שהחולי עלול להתגבר ולבוא לידי סכנה. (ובבית יוסף מביא שיש חולקים בזה).

סעיפים ו' ז'

דברים שיש בהם סכנה

איתא בגמרא (שבת ק"ט. ועבודה זרה כ"ח.) **אמר רב גב היד וגב הרגל הרי הם כמכה של חלל ומחללין עליהם את השבת.**

עוד איתא בגמרא (ע"ז י"ב:) **הבולע נימא של מים** (-עלוקה) **מותר להחם לו חמין בשבת.** והרמב"ם כתב שמותר לעשות עבורו כל צרכי רפואה, וביאר הבית יוסף שהגמרא דיברה על הרפואה המיוחדת לו, אבל פשוט שאם נצרך לו דבר אחר מותר.

עוד מבואר בגמרא (יומא פ"ד.) שמי שנשכו כלב שוטה זה סכנה, וכן מבואר שם (פ"ג:) שמי שנשכו נחש מחללים עליה את השבת.

עוד מבואר בגמרא (ע"ז כ"ח.) שפדעתא (-פצע מכת חרב. רש"י. ומשמע מההגהות מימוני דה"ה לכל מכה שנעשית מחמת ברזל) עינבתא (-שחין הבא בפי הטבעת) וסימטא (-פלורונקא בלע"ז) יש בהם סכנה.

עוד מבואר בגמרא (פסחים כ"ה:) דאישתא צמירתא כשעת הסכנה דמי. רש"י מבאר דהיינו קדחת חמה ביותר, והרמב"ם כתב דהיינו חום שמסמר הבשר, ורבינו ירוחם כתב דהיינו קדחת עם קרירות.

פסקי ההלכה

מכה שעל גב היד או הרגל, או מכה שנעשית ע"י ברזל, אף שאינם מכה של חלל מחללים עליהם את השבת, ובתבואות שור מסתפק אם מכה של ברזל היינו הכאה בכח, או שאפילו חיתוך בנחת הוא מסוכן.

מי שבלע עלוקה, או שנשכו כלב שוטה או אחד מזוחלי עפר הממיתים בודאי או אפילו בספק, או שיש לו שחין בפי הטבעת, או החולה בסימטא הנקראת פלונקר"ו, או החולה בקדחת חמה ביותר, או עם צמרמורת (טיפוס) שהקירות והחמימות באים בפעם אחת, מחללים עליו את השבת, אבל קדחת המצויה שבאה הקרירות ואח"כ החמימות, אין מחללים את השבת

שזה יזיק לחולה, אמנם אין שומעים לחולה (וכן לילודת) אלא כשהוא אומר שהוא מרגיש חולשה באבר פלוני (אפילו כשהרופא אומר שאינו צריך שום תרופה), או כשהמחלה ידועה והחולה אומר שטבעו להתרפא בתרופה מסוימת, אבל אם ידוע מה החולי, והחולה רוצה תרופה שהרופא אומר שאינה מועילה לחולי זה, אין שומעים לחולה, אא"כ יש חשש שתיטרף דעתו אם לא יעשו כדבריו.

מי שרוצים לאונסו שיעבור עבירה גדולה, אין מחללים שבת כדי להצילו, דאין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חברך. ואם אונסים אותו לעבור על אחת מג' עבירות חמורות והוא משער שהנאנס ימסור עצמו למיתה, אפשר שצריך לחלל שבת כדי שלא יגיע לזה.

סעיף י"א

איתא בגמרא (יומא פ"ד): **אמר רב, לא ספק שבת זו בלבד אמרו, אלא אפילו ספק שבת אחרת. היכי דמי, כגון דאמרו לתמיא יומי ויומא קמא שבתא, מהו דתימא ליעכב עד לאורתא כי היכי דלא ניחול עליה תרי שבתא, קא משמע לן.**

פסק ההלכה - חולי שאמדהו בשבת שנצרך למניעת הסכנה לחלל שבת ח' ימים ברציפות, אין ממתנינים למוצאי שבת כדי לחלל רק שבת אחת, כיון שיגיע מזה ריעותא לחולה, אלא מתחילים ברפואה מיד.

סעיף י"ב

חילול שבת ע"י נכרי או קטן

איתא בגמרא (שם) **ואין עושין דברים הללו לא על ידי נכרים ולא על ידי כותיים, אלא על ידי גדולי ישראל** (גדולים בגיל, ולא בחכמה. בית יוסף). **ואין אומרים יעשו דברים הללו לא על פי נשים ולא על פי כותיים, מפני שמצטרפין לדעת אחרת** (כך גירסת הר"ף, וגירסת רש"י הובאה בסעיף הקודם).

ביאור הסיבה למה לא עושים ע"י נשים כותיים נכרים וקטנים - הרא"ש מבאר הטעם שיאמרו הנשים או הכותיים שבאמת שבת אינה נדחית מפני פיקוח נפש, ומה שנותנים להם זה בגלל שלא אכפת להם שהם יעשו עבירה, ויבואו להתעצל במלאכה ויבוא לידי סכנה. ומה שאין עושים ע"י נכרים וקטנים אף אם יש שם נכרים וקטנים, הטעם הוא דחיישינן שבפעם אחרת לא יהיו נכרים וקטנים ויחזרו אחריהם. והתוספות כתבו דאפילו היכא דאפשר ע"י נכרי מצוה בישראל, שמא יתעצל הנכרי ולא יעשה ויבוא לידי סכנה. והרמב"ם כתב הטעם כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם, וטעם זה שייך בנשים וכותיים ולא בנכרים וקטנים, דקטנים כשיגדלו ילמדו וידעו חומר שבת ואיסורו, וכ"כ המגיד משנה, אבל הר"ן כתב שלפי הרמב"ם טעם זה שייך גם בקטנים. והר"ן עצמו מבאר הטעם שאין עושים על ידי נכרים וקטנים שמא יאמרו הרואים בקושי התיירו פיקוח נפש, ואין מתירין אותו לכתחלה על ידי המחוייבים במצות, ושמא לא ימצאו נכרים או קטנים ולא ירצו לחלל ע"י גדולים ישראל והדבר יבוא לידי איחור, וע"י נשים או כותיים עושים אם נזדמן הדבר, אבל אין מייחדים הדבר עבורם שמא יבואו להרהר ולומר הם אינם רוצים לחלל את השבת ומכשילין אותנו.

ויש גורסים "**אבל מצטרפים אל דעת אחרת**". וכתב הר"ן דהכי פירושה אין מוסרין לנשים ולכותיים לבדם העסק והפיקוח הזה שיעשה על ידם, שמא יתעצלו או יפשעו בו, אבל מצטרפים לעשות יחד עם ישראל, דכיון דישאל עוסק בו אף הם מזדרזין בו.

וכתב רבינו ירוחם שאם הנשים או הכותיים עושים דברים אלו מעצמם, או

שאינן אחרים שיעשו, אין מוחים בידם.

פסק ההלכה - כשמחללים שבת במקום סכנה משתדלים שלא לעשות ע"י נכרים או קטנים או נשים, כדי שלא יבוא לידי סכנה אם לא ימצאם, ובנשים יש טעם נוסף שמא יחשבו שהדבר אסור ויתעצלו בדבר, או שמא יבואו להקל גם שלא במקום סכנה. אמנם אם אין שם אלא נשים, ודאי אין להן להמתין. ואם יש שם חכמים מצוה לכתחילה לעשות החילול על ידיהם. והרמ"א כתב שאם אפשר לעשות ע"י נכרי או ע"י קטן יעשו על ידם, אא"כ יש לחוש שיתעצלו בדבר. והט"ז כתב שאף שאפשר לעשות ע"י נכרי, הרי ישראל יזדרז יותר, ולכן כל שיש אפילו ספק הצלה, ויש סכנה בבירור, כל הזריז הרי זה משובח.

האם צריך לעשות את המלאכה בשינוי

איתא בגמרא (שבת קכ"ח): **לגבי יולדת ואם היתה צריכה לשמן חברתה מביאה לה שמן ביד, ואם אינו ספק ביד מביאה בשערה, ואם אינו ספק בשערה מביאה לה בכלי וכו', דכמה שאפשר לשינוי משנינו.** ולמד מזה הרמב"ן שכשעושים מלאכה לחולה שיש בו סכנה, ואפשר לעשות את המלאכה בשינוי בלא להתעכב ע"י"ז כלל. וכתב המגיד משנה שמהרמב"ם משמע שזה חומרא דווקא ביולדת, ולא בחולה שיש בו סכנה.

פסק ההלכה - כתב הרמ"א שאם אפשר לעשות את המלאכה לצורך הרפואה בשינוי, בלי שיתאחר הדבר ע"י"ז, או אם יתאחר מעט אך אין דחיפות לעשות את הרפואה מיד, יעשה ע"י שינוי, כיון שזה רק איסור דרבנן.

סעיף י"ג

עשית מלאכה נוספת יחד עם הרפואה

איתא בגמרא (יומא פ"ד): **תנו רבנן מפקחין פקוח נפש בשבת והזריז הרי זה משובח, ואין צריך ליטול רשות מבית דין. הא כיצד, ראה תינוק שנפל לים, פורש מצודה ומעלהו וכו' ואף על גב דקא צייד כוורי. ראה תינוק שנפל לבור עוקר חוליא ומעלהו וכו' אף על גב דמתקן דרגא. ראה שנעלה דלת בפני תינוק שוברה ומוציאו וכו', ואף על גב דקא מיכוין למיתבר בשיפי מכבין. ומפסיקין מפני הדליקה בשבת וכו', ואף על גב דקא ממכין מכוכי.**

פסק ההלכה - כל הזריז לחלל שבת כשיש סכנה הרי זה משובח, אפילו אם ביחד עם המלאכה לצורך הרפואה מתקן דבר אחר, כגון שמעלה תינוק מהנהר ע"י מצודה, וצד עימו דגים, וכדו'. וכן תינוק שנעלה הדלת בפניו מותר לשבור את הדלת כדי להוציאו, דשמא יפחד התינוק וימות, (ואין אומרים שאפשר להסיח דעתו מבחוץ עד שיביאו את המפתח), ואע"פ שעושה מלאכה בעצים והוא צריך לכך מותר כיון שאינו מכוכין לזה, ויש מתירים אף במכוין, ובלבד שלא ירבה בפעולה בשביל זה.

סעיף י"ד

אם עדיף לשחוט בשבת או לאכול נבילה - חולה מסוכן שצריך לאכול בשר לאלתר, אם יש נבילה מזומנת וע"י השחיטה יתאחרו מלהביא לו בשר, יתנו לו נבילה, אבל בסתמא עדיף לשחוט אפילו מאשר לאכול נבילה, י"א הטעם משום ששבת הותרה אצל פיקו"נ, ולפי זה עדיף לשחוט מאשר לאכול איסור דרבנן, אמנם י"א ששבת היא רק דחוויה, והטעם הוא דשמא יקוץ באכילת הנבילה, ועיין באחרונים מה הדין לפי זה היכא שאינו קץ בנבילה, והנבילה מזומנת לפניו. וי"א שהטעם משום שבנבילה עובר על כל כזית, ולפי זה ודאי עדיף להביא לו איסור דרבנן מאשר לשחוט. (והבית יוסף מאריך

בהבאת שיטות הראשונים הנ"ל, ומביא ש"א שעדיף לתת לו נבילה).

חולה מסוכן שצריך להרתיח לו יין, אם יש שם נכרי עדיף שישאל ימלא את היין והנכרי ירתיחו, אע"פ ש"א שהיין מתנסך, והמיקל לחמם בעצמו אין למחות בידו, דיש לו על מי לסמוך. (ס"ק ל"ט).

סעיף ט"ו

כמה שעשו מלאכה בשבת עבור חולה שיש בו סכנה, ולא ידעו שכבר הספיק מה שעשה הראשון, כולם פטורים, מפני שכל אחד חשב שהוא יהיה הראשון, ואף יש להם שכר טוב עבור מחשבתם הטובה, ודווקא כשע"י כמה שעושים יכולים לגמור מהר, והרפואה דחופה, אבל בלאו הכי לא יעשה מלאכה אלא אחד.

סעיף ט"ז

רבי בשיעור החילול

איתא בגמרא (מנחות ס"ד.) **בני רבא חולה שאמדהו לשתי גרוגרות ויש שתי גרוגרות בשתי עוקצין ושלש בעוקץ אחת, הי מיניהו מייחין, שתיים מייחין דחונו ליה, או דלמא שלש מייחין דקא ממעמא קצירה, פשימא שלש מייחין.** וכתב הר"ן דמשמע כל ספק הגמרא הוא רק בגלל ששתיים בשני עוקצין זה רבוי קצירה, אבל אם יש שתיים בעוקץ אחד ושלש בעוקץ אחר, אסור לקצוץ את השלש משום רבוי בשיעורים, וכן דעת הרשב"א והרא"ש.

פסק ההלכה - אם החולה צריך ב' גרוגרות עדיף לקצוץ עוקץ עם שלש גרוגרות מאשר שני עוקצים עם גרוגרת אחת בכל אחד. אמנם אם יש עוקץ עם שנים, אסור לקצוץ של שלש, כיון שהוא מרבה בשיעורים שלא לצורך, וכן לענין שאר מלאכות, וכגון לבשל בסיר מותר רק מה שצורך לחולה בצמצום, ואם הזמן בהול אין מדקדקים בכך כדי שלא יתעכבו.

סעיף י"ז

איתא בגמרא (שבת קכ"ט.) **אמר רב המנוא דבר שאין בו סכנה אומר לנכרי ועושה.** ומבואר שמותר לעשות מלאכה עבור חולה שאין בו סכנה ע"י נכרי ולא ע"י ישראל.

סכנת אבר - איתא בגמרא (ע"ז כ"ה:) **עין שמרדה מותר לכוחלה בשבת. סבור מינה הני מילי דשחיקי סמנין מאתמול אבל מישחק ואתויי לא, אמר ליה ההוא מרבנן לדידי מיפרשא לי מיניה דרב יהודה דאפילו מישחק ואתויי מרשות הרבים נמי, משום דשוריניי דעינא בליבא תלו.** ולמדו מזה הרא"ש והר"ן שלולא דשוריניי דעינא בליבא תלוי היה אסור לעשות מלאכה אע"פ שיש בזה סכנת עורוון, אבל רפואה מותר לעשות בסכנת אבר, אע"פ שחכמים אסרו לעשות רפואה שמא יבוא לשחיקת סממנים. וכתב הטור דה"ה שמותר לעשות מלאכה דרבנן במקום סכנת אבר, אע"ג דעביד מעשה. וע"ע להלן מש"כ הבית יוסף בזה בדעת הרמב"ם.

ובחולה שאין בו אפילו סכנת אבר נסתפק הרא"ש אם התירו לו רפואה על ידי ישראל דהוי שבות, כשם שהתירו לו אמירה לנכרי שהיא שבות, או שהתירו רק אמירה לנכרי שהיא שבות דלית בה מעשה, אבל לעשות לו הישראל רפואה בידיו לא התירו, דכיון שהישראל עושה מעשה בידים חמיר טפי. והרשב"א פסק ספק זה לקולא. והר"ן פשט ספק זה לחומרא. ובדעת הרמב"ם כתב הטור שהרמב"ם דעתו להתיר, דמצניו שהרמב"ם התיר לעשות ע"י ישראל צרכי חולה שאינם מלאכה. והקשה הבית יוסף א"כ למה הצריך הרמב"ם לכחול העין ע"י נכרי, והרי כוחל אינו אסור אלא מדרבנן. והמגיד

משנה כתב בדעת הרמב"ם שבחולי הכולל את כל הגוף אף שאין בו סכנה מותר לעשות כל איסור דרבנן בין אמירה לנכרי לעשות מלאכה דאורייתא, בין איסור דרבנן ע"י ישראל, אבל באבר אחד שאין בו סכנה זה חמור יותר, ולכן התירו לכחול רק ע"י נכרי אע"פ שזה איסור דרבנן. ודעת הבית יוסף שאין חילוק בין סכנת אבר לחולי כל הגוף או חלק מהגוף, וכל שאין בו סכנה אסור לעשות מלאכה דרבנן ע"י ישראל, אמנם דווקא מלאכה דרבנן שיש בה סרך מלאכה, כגון כוחל שאסור מפני שהוא ככותב, או לעשות שום רפואה בסם דאיכא למיחש משום שחיקת סממנים, אבל שבות שאין בו סרך מלאכה מותר לעשות, ומטעם זה התירו להעלות אזנים ואונקלי ולהחזיר את השבר, שדברים אלו אינם דומים למלאכה וגם אין להם רפואה ע"י סממנים. ולפי זה הרמב"ם פשט ספיקו של הרא"ש לחומרא, ואף מה דפשיטא להרא"ש והר"ן שביש בו סכנת אבר הותר שבות הנעשה על ידי ישראל, להרמב"ם כל שהוא דבר הדומה למלאכה או שיש בו חשש שחיקת סממנים אסור לעשות על ידי ישראל, ולא הותר על ידי ישראל אלא דבר שאינו דומה למלאכה ואינו נעשה על ידי סממנים.

וכתב הטור שדעת הרמב"ן שבחולה שאין בו סכנה מותר לעשות מלאכה דרבנן שיש בה מעשה ע"י שינוי, אבל בלי שינוי אסור, ובמקום סכנת אבר מותר אפילו בלי שינוי. וכ"כ המגיד משנה בשם הרשב"א, אבל כתב שמדברי בה"ג והרמב"ם לא משמע כך.

עשית מלאכה דרבנן ע"י החולה עצמו, וסיוע לנכרי לעשות מלאכה עבורו - הא דאמרינן דצרכי חולה שאין בו סכנה אסור בשבות הנעשה על ידי ישראל, דבר זה אסור אפילו לחולה עצמו, אבל אם הנכרי עושה לו רפואה, רשאי הישראל לסייעו סיוע קל, כדאיתא בגמרא (ביצה כ"ב.) **אמימר כחל עינא מגוי בשבתא, אמר ליה רב אשי מאי דעתיך דבר שאין סכנה אומר לגוי, הני מילי היכא דלא קא מסייע בהדיה, מר קא מסייע בהדיה, דקא עמיץ ופחה, אמר ליה מסייע אין בו ממש.** ופירש רש"י שמי שאינו עושה מלאכה ממש אלא מסייע מעט כי האי ובלאו הוא מתעבדא אין בו ממש.

מה מותר לעשות בשביל מיחוש בעלמא - כתבו הראשונים שמה שמותר לחולה לעשות מלאכה ע"י נכרי, הני מילי בחולה שהוא נופל מחמת חליו למשכב, אבל במיחוש שאדם מתחזק בו והולך כבריא לא, ואפילו דברים המותרים לבריאים אסורים לו כל היכא שמעשיו מוכיחין שרפואה הוא מתכוין, כדאיתא בגמרא (שבת ק"א.) **החושש בשינוי לא יגמע בהם את החומץ.** וכ"כ המגיד משנה שרק בחולי כל גופו או שנפל למשכב מותר לעשות מלאכה ע"י נכרי, אבל בלאו הכי אסור אפילו רפואה שחכמים אסרו שמא יבוא לשחיקת סממנים.

פסקי ההלכה

חולה שאין בו סכנה והיינו שחלה כל גופו אע"פ שהוא הולך, או שנפל למשכב, מותר לעשות בשבילו רפואה שאין בה מלאכה, או מלאכה דאורייתא ע"י נכרי אם א"א להמתין עד מוצאי שבת, וכן מותר לבשל עבורו ולעשות שאר צרכיו ע"י נכרי, אם צריך לכך. אבל לישראל אסור לעשות עבורו שום מלאכה דאורייתא. ולענין מלאכה דרבנן ע"י ישראל, יש מתירים אפילו בלי שינוי, ויש אוסרים אפילו בשינוי א"כ א"א לעשות ע"י נכרי, וי"א שמותר לעשות מלאכה דרבנן בשינוי וא"צ לחפש נכרי, וכן הלכה, (ובמ"ב ס"ק ק"ב מביא דעת הח"א שאם א"א ע"י שינוי מותר אף שלא בשינוי), וי"א שאין לעשות עבורו מלאכה שיש בה סמך מלאכה דאורייתא (כגון לכחול העין דהוי ככותב) ולדעה ראשונה מותר גם בזה. ומה שאסור לישראל לעשות אסור אף

לחולה בעצמו לעשותו, אבל מותר לסייע לנכרי מעט היכא שגם בלי הסיוע היתה המלאכה נעשית, ומשמע שזה מותר גם במלאכה דאורייתא, (והט"ז מחמיר בכל מסייע אבל הרבה אחרונים חולקים עליו). וכתב הח"א שכל דבר שמותר בחשאיב"ס לעשות ע"י ישראל, מותר אפילו כשיכול לעשות דבר זה ע"י נכרי.

סכנת אבר - אסור לישראל לחלל שבת במלאכה דאורייתא לצורך חולה שאין בו סכנה, אפילו חלה כל גופו או שנפל למשכב, ואפילו אם יש בזה סכנה לאחד מאבריו אסור, (אא"כ זה אבר שנוגע לפיקוח נפש, או שהרופא אומר שיכול להתפתח מזה סכנה). ולענין מלאכה דרבנן ע"י ישראל, לג' הדעות הראשונות לעיל מותר אף בלא שינוי, וכן הלכה, ולדעה הרביעית אסור לעשות מלאכה שהיא נסמכת למלאכה דאורייתא.

סתם צרכי קטן הרי הם כחולה שאין בו סכנה, ולכן מותר לומר לנכרי לבשל עבור קטן שאין לו מה לאכול, (ויזהר הישראל לא לתת את המאכל לקדירה אף לפני הבישול). ואם אין התינוק מוכן לאכול אלא מן האם מותר לה להאכילו חלב שנחלב או דבר שנתבשל ע"י נכרי אע"פ שזה מוקצה, והפמ"ג מצדד שצריך לעשות ע"י שינוי.

קצת חולי שאינו חולי ממש, או שהוא חולה באחד מאבריו אך אין סכנה לאותו אבר, אסור לעשות עבורו מלאכה דאורייתא אפילו ע"י נכרי, אבל מלאכה דרבנן מותר לעשות ע"י נכרי. (ס"ק נ"ב, וסימן ש"ז סעיף ה').

סעיף י"ח

חימום בשבת - מותר לעשות מלאכה כדי לחמם את החדר עבור חולה שיש בו סכנה וקר לו, דסתם חולה מסוכן אצל צינה, ואפילו ע"י ישראל שרי, וכן מי שהקיז דם ונצטנן מותר לעשות לו מדורה אפילו בתקופת תמוז, אמנם אם אפשר לעשות ע"י נכרי יעשו ע"י נכרי.

סעיף י"ט

חולה שאין בו סכנה אסור לאכול או לשתות גם דברים שאיסורם מדרבנן, ומ"מ הוא מותר בבישולי נכרים, והוא צריך לברך על מה שאוכל, אמנם מה שנשאר למוצאי שבת אסור אפילו לחולה עצמו כיון שיכול לבשל ע"י ישראל, והכלים צריכים הכשר, ובכלי חרס מועילה הגעלה ג"פ כיון שעיקר האיסור כאן הוא מדרבנן, ובדיעבד אם בישלו בסיר זה ויש רוב בתבשיל, התבשיל מותר, וי"א שא"צ להכשיר את הכלים, והמיקל כשבישלו בשבת עבור חולה לא הפסיד.

סעיפים כ' כ"א

רפואת עיניים

איתא בגמרא (שבת ק"ח): **חד אמר יין בתוך העין אסור, על גב העין מותר. וחד אמר רוק תפל על גבי העין אסור.** ופירש רש"י שכשנותן יין בתוך העין ועוצם ופותח מוכחא מילתא שזה לרפואה, אבל על גבי העין מותר דאמרי לרחיצה בעלמא עביד, ורוק תפל אסור אפילו על גב העין, דמוכחא מילתא שזה לרפואה, דאילו לרחיצה מאיס. עוד איתא בגמרא (שם) **בר ליואי הוי קאי קמיה דמר עוקבא, חזייה דהוה מייץ ופתח, אמר ליה כולי האי ודאי לא שרא מר שמואל.** וכתב הטור שאם הוא פותח וסוגר את העין אסור לתת אפילו על גב העין.

עוד איתא בגמרא (שם) **שורה אדם פתו ביין ונותנו על גבי העין בשבת, וכו'.**

עוד איתא בגמרא (שם) **שורה אדם קילורין מערב שבת ונותן על גב**

עיניו בשבת ואינו חושש. ופירש רש"י דלדידה כיון דאצרכוה לשרותה מערב שבת איכא היכירא ואין לחוש שישחוק סממנים, והרואים יסברו שזה רחיצה בעלמא ביין. ובגמרא (שם י"ח). איתא **מניחין קילור על גבי העין בערב שבת ומחרפא והולך כל השבת כולו,** וכתבו הרא"ש והר"ן דמיירי בקילור שהוא עב, ולכן אסור להניחו בשבת משום גזירת שחיקת סממנים או גזירה שמא ימרח, אבל קילור צלול מותר להניחו גם בשבת, כדאיתא בגמרא ק"ח: , דכיון שהוא צלול אינו אלא כרוחץ עיניו וליכא למיגזר משום שחיקת סממנים. אבל התוספות שבגמרא ק"ח: מיירי באדם בריא שאינו מניח בעין לרפואה אלא תחת העין לתענוג, ובהא ליכא למיחש לשחיקת סממנים, ובגמרא י"ח. מיירי שמניח לרפואה, ולהכי לא שרי אלא בערב שבת. והסמ"ג כתב שבגמרא ק"ח: מיירי בנותן על גב העין, ובגמרא י"ח. מיירי בנותן בתוך העין ממש. והטור והשו"ע פסקו כדברי הרא"ש.

פסק ההלכה - אסור לתת יין לתוך העין לרפואה, או ע"ג העין אם פותחה וסוגרה, רכל רפואה אסורה גזירה אטו שחיקת סממנים, אבל לתת ע"ג העין כשאינו פותחה וסוגרה מותר, כיון שיאמרו שעושה כך לרחיצה בעלמא, אמנם האידנא שאין דרך לרוחץ ביין אסור. ורוק תפל (שיוצא מפיו כשיעור ולא נתן לפיו כלום, והוא מאוס לרחיצה) אסור לתתו על העין, אבל אם רוחץ פיו ואח"כ מעביר את המים המעורבים ברוק על עיניו מותר. ואם אינו מצליח לפתוח את עיניו יכול ללחלחם ברוק תפל, דאין זה רפואה. ומותר לשרות קילורין בקילור צלול מערב שבת, ולתתם ע"ג העין בשבת, מפני שנראה כרוחץ, אך אם פותח וסוגר את העין אסור.

סעיף כ"ב

הסרת גלד ונתינת שמן וכדו' על הפצע

איתא בגמרא (גי'ג): **סכין ומפרכין** (-גלדי מכה) **לאדם אבל לא לבהמה.** ומפרש בגמרא דבגמור מכה היא ומשום תענוג ומשום הכי אסור לבהמה ואפילו הכי שרי לאדם. וכתבו הראשונים שבחלב אסור מפני שהוא נימוח, ודמי לריסוק שלג וברד שנתבאר בסימן ש"כ שאסור.

עוד איתא בגמרא (שבת קל"ד): **אמר רב אין מונעין חמין ושמן מעל גבי מכה בשבת** (והיינו במעורבים יחד, אבל כל אחד בפני עצמו מותר, כדאיתא בגמרא קי"א). אבל סך הוא את השמן, והיינו אפילו ע"ג מכה. תוס', **ושמואל אמר נותן חוץ למכה ושותת ויורד למכה. מיתבי אין נותנין שמן וחמין על גבי מוך ליתן על גבי מכה בשבת, התם משום סחיטה. וכו'. תניא כוותיה דשמואל וכו'.**

פסק ההלכה - גלד שע"ג המכה מותר להסירו, וכן מותר לסוך בשמן, אמנם במקומינו שאין דרך לסוך בשמן אסור, ורק בגמור המכה מותר, וכן מותר לתת שם חמין, אבל לא יתן חלב או שמן קרוש, מפני שהוא נימוח, וכן לא יתן שמן וחמין מעורבים יחד, ועל מוך אסור לתת חמין או שמן משום סחיטה, אפילו אם המוך כבר היה מונח על המכה, אבל שמן מותר, וכן מותר לתת חוץ למכה ושותת ויורד לתוכה, אף במקומינו שאין דרך לסוך בשמן.

סעיפים כ"ג כ"ד

חבישת פצע

איתא בגמרא (שבת קל"ד): **תנו רבנן נותנין על גבי המכה מוך יבש וספוג יבש, אבל לא גמי יבש ולא כתיחין יבשים.** קשיא כתיחין אכתיחין (דמוך יבש היינו כתיחין). **לא קשיא הא בחדתי הא בעתיקי.** ופירש רש"י דחדתי היינו שלא היו על גבי מכתו מעולם, והם מרפאים, אבל עתיקי אינם מרפאים. אבל הרי"ף פירש בהיפך שעתיקי מרפאים וחדתי אינם מרפאים.

וּכְתַב הַרְאִי שֶׁשֶׁאִפְשֵׁר שֶׁגַם רִשִׁי מוֹדָה שְׁעֵתִיקֵי טוֹבִים יוֹתֵר לַרְפוּאָה, אֲלָא שֶׁאִם נִיתְּנוּ כְּבֵר עַל הַמַּכָּה מוֹתֵר, וְכֵן פִּסְקוֹ הַטּוֹר וְהַשּׁוֹ"ע.

וְאִיתָא בִירוּשְׁלַמִי נֹתַנִּין עֲלָה עַל גְּבִי מַכָּה בַשְּׁבֵת שֶׁאִינוּ אֲלָא כְּמִשְׁמֵרָה אִמֹר רַבִּי תַנְחוּם חוּץ מֵעֲלֵי גַפְנִים שֶׁהֵם לַרְפוּאָה.

פסק ההלכה- מותר לחבוש פצע בספוג או בחתיכת בגד יבש וחדש, מפני שהם לא מרפאים אלא רק גורמים שהפצע לא ישרט, אמנם בבגדים ישנים שעדיין לא ניתנו על הפצע אסור, מפני שהם מרפאים, אבל אם ניתנו כבר על הפצע מותר, ובספוג ישן נחלקו הפוסקים אם מותר. ועלים מותר לתת על הפצע, חוץ מעלי גפנים או שאר עלים שטבעם לרפא את הפצע. וגמי ג"כ אסור בין בלח בין ביבש, מפני שהוא מרפא.

סעיף כ"ה

החזרת רטיה שנפלה מהמכה

אִיתָא בַּגְמֵרָא (עֵירוּבִין ק"ב:) **תָּנוּ רַבָּנֵי רִטְיָה שֶׁפִּירְשָׁה מֵעַל גְּבִי מַכָּה מַחְזִירִין אוֹתָהּ בַשְּׁבֵת, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר הוֹחֵלְקָה לַמַּטָּה דוֹחָקָה לַמַּעֲלָה לַמַּעֲלָה דוֹחָקָה לַמַּטָּה. וּמַגְלָה מִקְצַת הַרְטִיָּה וּמִקְנָח פִּי הַמַּכָּה, וְחוּזֵר וּמַגְלָה מִקְצַת רִטְיָה וּמִקְנָח פִּי הַמַּכָּה, וְרִטְיָה עֲצָמָה לֹא יִקְנָח, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִמְרָח, וְאִם מִירַח חֵיִיב חֲטָאָת. אִמֹר רַבִּי יְהוּדָה אִמֹר שְׂמוּאֵל הַלֵּכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה. אִמֹר רַב חֲסֵדָא לֹא שֵׁנוּ אֲלָא שֶׁפִּירְשָׁה עַל גְּבִי כְּלִי, אֲבָל פִּירְשָׁה עַל גְּבִי קַרְקַע דְּבַרִּי הַכֵּל אֲסוּר. אִמֹר מֵרַב בַּר רַב אֲשֵׁי הוּי קַאִימָא קַמִּיהָ אַבָּא, נִפְלָה לִיהָ אַבִּי סְדִיא וְקָא מֵהָדָר לָהּ, אִמִּינָא לִיהָ לֹא סָבַר לָהּ מֵרַב לְהָא דְאִמֹר רַב חֲסֵדָא מַחְלֻקָתָא כְּשֶׁפִּירְשָׁה עַל גְּבִי כְּלִי אֲבָל פִּירְשָׁה עַל גְּבִי קַרְקַע דְּבַרִּי הַכֵּל אֲסוּר וְאִמֹר רַב יְהוּדָה הַלֵּכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה, אִמֹר לִי לֹא שְׂמִיעַ לִי, כְּלוּמַר לֹא סְבִירָא לִי.**

דעות הראשונים- דעת הראב"ד דאפילו פירשה על גבי קרקע מחזירים, וכתב הר"ן שטעמו מפני שהוא מפרש דהא דאמר רב אשי לא שמיע לי כלומר לא סבירא לי, היינו דלא סבירא ליה דבפירשה בכלי פליגי, אלא בפירשה על גבי קרקע, ואפילו הכי קיימא לן כתנא קמא דאמר מחזירים. וכ"כ הרא"ש בשם הר"ף. והקשה הרא"ש מנלן להתיר בפירשה ע"ג קרקע, והרי העובדה עם רב אשי היתה בפירשה על גבי כלי, וא"כ י"ל דלא שמיע לי היינו הא דרב יהודה, אבל שמיע ליה הא דרב חסדא דבקרקע דברי הכל אסור, והלכתא כתנא קמא דשרי על גבי כלי, אי נמי לא שמיע לי הא דרב חסדא דאמר דבקרקע דברי הכל אסור, אלא סבירא ליה דבקרקע פליגי אבל בכלי דברי הכל מותר, דכהחלוקה דמ"א, ודרב יהודה שמיע ליה, דהלכה כרבי יהודה בפירשה על גבי קרקע. וכתב הבית יוסף שאין ספק שנוסחא משובשת נזדמנה להרא"ש ברי"ף, ולנוסחי דידן י"ל שלהלכה בפירשה ע"ג קרקע אסור להחזירה, וכן כתב הר"ף עצמו בפרק רבי אליעזר דמילה. וא"כ גם לפי הר"ף רק בפירשה ע"ג כלי מותר להחזירה, ו"כ הר"ן, וכן פסק הרמב"ם.

וּכְתַב בְּשַׁבְלֵי הַלֵּקֵט בְּשֵׁם בַּעַל הַעֵיטוּר שֶׁהַמַּחְלֻקָּתָא הִיא דוּקָא בִּפְיִרְשָׁה שֶׁלֹּא מִדַּעְתָּ, אֲבָל אִם הִזִּיד וְסִילְקָה בַשְּׁבֵת דְּבַרִּי הַכֵּל לֹא יַחְזִיר. וְכַתֵּב הַבֵּית יוֹסֵף שֶׁאִינוּ יוֹדְעֵי מִנִּין לוֹ חִילוּקָהּ זֶה.

וּבִטְעָם הָאִיסוּר הַחֲזִיר רִטְיָה פִּירְשׁ רִשִׁי שֶׁזֶה גְזִירָה שְׂמָא יִמְרָח, וְכַתְּבוּ הַתּוֹסֵפוֹת שֶׁלְּשַׁחֲקֵת סִמְמָנִין לִכְאֵל לְמִיחָשׁ, כִּיּוֹן דְּמֵאֲתָמוּל הִיא עֲלֵי.

פסקי ההלכה

החזרת רטיה- רטיה שנפלה ע"ג הקרקע אסור להחזירה (שמא ימרח כדי להחליק את הגומות), ואם רק זזה ממקומה או שנפלה ע"ג כלי מותר

לְהַחְזִירָהּ, אֶךְ יִזְהַר שֶׁלֹּא יִקְשׁוּר אֲלָא יֵאָגְדָנָה בַּעֲנִיבָה, וְהָ"ה שְׁמוּתָר אִם עֲשׂוּיִים לְהַתִּיר אֶת הַקְּשִׁירָה כֹּל יוֹם. וְאִם הִסִּיר אֶת הַרְטִיָּה בְּכוּנָה, נִחְלַקוּ הַפּוֹסְקִים אִם מוֹתֵר לְהַחְזִירָהּ, וְאִם הִסִּירָה ע"מ לְתַקֵּן אִפְשֵׁר שֶׁיֵּשׁ לְסַמּוֹךְ עַל הַמִּקְלִים.

עשית רטיה או נתינתה ע"י נכרי- עשית רטיה אסורה משום ממחק, ואין לעשותה ע"י נכרי אלא כשחלה כל גופו או בסכנת אבר, אבל בקצת חולי אסור. אבל מותר לתת על המכה רטיה, או לשים חומר מרפא על הרטיה, ע"י נכרי, אף במקום מקצת חולי, אבל במקום מיחוש בעלמא גם זה אסור, וע"י ישראל אסור בלא שינוי אפילו בחלה כל גופו, כיון שאין בו סכנה.

סעיף כ"ז

קינוח המכה- מותר לגלות את קצה הרטיה ולקנח את המכה, ואח"כ לגלות את הקצה השני ולקנח משם, אבל אסור לקנח את הרטיה עצמה מפני שהוא ממרח. ובה"ל דן אם מותר להסיר את כל הרטיה ולהחזירה.

סעיף כ"ז

מַכָּה שֶׁכָּבַר נִתְרַפְּאָה מוֹתֵר לְהַנִּיחַ עֲלֶיהָ רִטְיָה, וְאִין חוֹשְׁשִׁים שֶׁיִּבּוֹא לְיַדֵּי שַׁחֲיָקָת סִמְמָנִים וּמִירוּחַ, כִּיּוֹן שֶׁאִינוּ בְּהוֹל כ"כ אַחֲרֵי שֶׁנִּתְרַפְּאָה.

סעיף כ"ח

הוצאת מוגלה מהפצע

אִיתָא בַּגְמֵרָא (שַׁבְּת ק"ז:) **אִמֹר שְׂמוּאֵל כָּל פְּטוּרֵי דַשְּׁבֵת פְּטוּר אֲבָל אֲסוּר, בַּר מַתְּלַת דַּפְטוּר וּמוֹתֵר. חֲדָא וְכוּ'. וְאִידֵךְ הָא דְתַנֵּן הַמְּפִיס (-מִבְּקַע) מוֹרְסָא בַשְּׁבֵת אִם לַעֲשׂוֹת לָהּ פַּה חֵיִיב (מִשּׁוּם בּוּנָה, או מִשּׁוּם מִתְּקַן כְּלִי, דְּמָה לִי מַכָּה מָה לִי כְּלִי. וְהַרְמַב"ם כָּתַב שֶׁכִּיּוֹן שְׁעוּשָׁה כְּדַרְךְ הַרְפוּאִים חֵיִיב מִשּׁוּם מַכָּה בַּפְּטִישׁ), וְאִם לְהוֹצִיא מִמֶּנָּה לִיחָה (שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עַכְשָׁיו וְאִינוּ חוֹשֵׁשׁ אִם תַּחְזוֹר וְתִסְתַּם מִיַּד) פְּטוּר. (וּמוֹתֵר, דִּאִין כֶּאֱן תִּיקוּן, וּרְבִנֵּן נִמִּי לֹא גִזְרוּ בָּהּ שַׁבּוֹת מִשּׁוּם צַעֲרָא).**

פסקי ההלכה

אסור לעשות פתח בפצע כדרך שעושים הרופאים שכוונתם להרחיב פי המכה, והעושה כך חייב משום מכה בפטיש, אבל אם כוונתו רק להוציא את המוגלה, ואינו מקפיד אם החור יסתם מיד אח"כ, מותר, (עיי' בה"ל שדן אם מותר ביד או גם בכלי), וטוב לעשות זאת ע"י נכרי, ואם יוצא מהמכה גם דם, אם הדם היה כנוס יחד עם המוגלה גם זה מותר, אבל צריך להזהר שלא לדחוק על הפצע באופן שיצא דם חדש.

מותר להוציא קוץ ע"י מחט, ובלבד שלא יוציא דם, אא"כ א"א להוציאו בלי להוציא דם. (ס"ק פ"ח).

אסור לחכך בפצעים מפני שזה מוציא דם מהבשר. (סק"צ).

נקב שנסתם קצת כגון נקב שבזרוע שנקרא **אפטור"א** או נקב של מכה, צ"ע אם מותר לפותחו יותר בשבת, ומלשון השו"ע משמע שאסור. ורטיה מותר לתת על האפטור"א, ובראב"ן משמע שאסור. ומותר לקנחה ולהוציא ממנה את הליחה, אא"כ יודע שיצא ממנה דם בלוע (אבל בדם כנוס מותר), ולא התירו משום צערא, כיון דאינו צער כ"כ, או שיכול לעשות הקינוח בלי להוציא דם). ומותר לתת בגד אחר על אותו מקום, דאם לא יחליף יסריח וגדול כבוד הבריות. (סק"צ).

סעיף כ"ט

אִיתָא בַּגְמֵרָא (שַׁבְּת ק"ט.) **וְאִמֹר מֵרַב עוֹקְבָא מִי שְׁנֹפְפָה יָדוֹ או רַגְלוֹ צוֹמְתָה בֵּינָן וְאִינוּ חוֹשְׁשִׁים. אִיבְעִינָא לְהוֹ חֲלָא מְאִי, אִמֹר רַב הַלֵּל לְרַב אֲשֵׁי כִי**

הוינא בי רב כהנא אמרי חלא לא. אמר רבא והני בני מחוזא כיון דמפנקי אפילו חמרא נמי מסי להו. וכו'. גב היד וגב הרגל הרי הן כמכה של חלל, ומחללין עליהן את השבת. וכתב בהגהות מיימוני דאירי במכה שלא מחמת ברזל, דאי לאו הכי אפילו שלא על גבי היד והרגל מחללין שבת, ונתבאר דין זה בסעיף ז'.

פסק ההלכה- מי שקיבל מכה ביד או ברגל לא על גבם ולא מברזל (שבזה יש סכנה כנ"ל בסעיפים ו' ז'), מותר לשים יין כדי לעצור את הדם, אבל חומץ או י"ש אסור מפני שיש בהם רפואה, ומי שעור בשרו רך אסור אף ביין.

סעיף ל'

איתא במתני' (שבת קמ"ז): **מי שנפרקה ידו ורגלו לא יטרפם בצונן, אבל רוחץ הוא כדרכו ואם נתרפא ונתרפא.**

פסק ההלכה- מי שנשטמה פרק ידו או רגלו ממקומם, לא ישפשם הרבה בצונן, מפני שזה רפואה, אלא רוחץ כדרכו ואם נתרפא ונתרפא.

סעיף ל"א

נטילת צפורניים ורצועות עור

איתא בגמרא (שבת צ"ד): **תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר ציפורן שפירשה רובה וציצין** (-כמין רצועות דקות הפורשות מעור האצבע סביב הציפורן) **שפירשו רובן, ביד מותר בכלי פטור אבל אסור, לא פירשו רובן, ביד פטור אבל אסור בכלי חטאת. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן והוא שפירשו כלפי מעלה ומצערות אותו.** ולר"ת כלפי מעלה היינו כנגד ראשי אצבעותיו שהם למעלה כשמגביה ידיו, ולר"ת כלפי הגוף נחשב כלפי מעלה.

פסק ההלכה- אסור ליטול את הציפורניים בשבת בין ביד בין בכלי בין בשיניים (סימן ש"מ), וכן אסור להסיר את רצועות העור שסביב הציפורן. ואם פירשו רובם (היינו רוב צפורן, ובציצין רוב מה שדרך בני אדם לקלוף) כלפי מעלה ומצערות אותו, מותר להסירם ביד, אך יזהר שלא יוציא דם, אבל בכלי פטור אבל אסור. ואם לא פירשו רובם, ביד פטור אבל אסור, ובכלי חייב חטאת. ונחלקו הראשונים אם כלפי מעלה היינו כלפי ראשי אצבעותיו או כלפי הגוף, וצריך לחוש לשני הפירושים, ולכן אפילו בפירשו רובם אסור ליטלם אפילו ביד.

סעיף ל"ב

מה מותר לעשות בכאב שיניים

איתא במתני' (שבת ק"א): **החושש בשיניו לא ימנע בהם את החומץ, אבל מטבל כדרכו ואם נתרפא ונתרפא.** ובגמרא (שם) **לא ימנע בהם את החומץ, והתניא לא ימנע ופולט אבל מומנע ובולע, אמר אביי כי תנן נמי מתיחין מומנע ופולט תנן.**

פסק ההלכה- הסובל מכאב שיניים אסור לגמוע חומץ ולפלוט, או להשהותו בפיו ולבלוע, אבל לבלוע מיד או לטבל כדרכו ולאוכלו מותר.

מה מותר לעשות בכאב גרון

איתא בגמרא (ברכות ל"ו): **החושש בגרונו לא יערענו בשמן תחילה בשבת** (-להשהותו בגרונו בלא לבלוע, דמוכחא מילתא דלרפואה הוא), **אבל נותן שמן הרבה לתוך אניגרון** (-מ"א דסילקא. ל"ה): **ובולע.**

דעות הראשונים- שיטת רש"י שלכתחילה לא יתן השמן בפיו לשם ערעור אלא לשם בליעה, ואם בא להשהותו ישנהו. ודעת התוס' שאסור לערער

אפילו בבליעה בלא שהיה דמוכחא מילתא שזה לרפואה, וכתבו שי"ל שכוונת רש"י שלא יערענו בשמן להשהותו, אבל נותן הוא לתוך אניגרון אפילו להשהותו, או בולעו בעיניה בלא שיהוי. ומהרמב"ם נראה שאניגרון לאו דווקא, אלא הכונה שמותר לבלוע הרבה שמן ולא לפולטו ולא להשהותו בגרונו, דתו ליכא הוכחה דלרפואה קא מכיין.

פסק ההלכה- הסובל מכאב גרון אסור לגמוע שמן (אפילו אם נותנו לאניגרון) ולפלוט, או להשהותו בפיו ולבלוע, ויש מתירים אם בולעו לבסוף, ולבלוע את השמן מיד מותר, ויש אוסרים גם בזה, ומסיק המ"א שזה תלוי במקום, שאם אין דרך הבריאים לבלוע שמן אסור.

סעיפים ל"ג – ל"ה

חליבה ויניקת חלב בשבת

איתא בגמרא (כתובות ס): **תניא רבי מרינוס אומר גונח חלב בשבת.** והקשה הר"ף מדאיתא בגמרא (יבמות ק"ד): **אבא שאול אומר נוהגין היינו שיונקים מבהמה טהורה ביום טוב.** ואמרינן היכי דמי אי דאיכא סכנה וכו', ומבואר שרק סכנה מתירה לינק מהבהמה, אבל צער אינו מתיר יניקה בשבת. ותירץ הר"ף דההיא מימרא אליבא דאבא שאול היא ולית הלכתא כוותיה אלא כדפסק רב יוסף (כתובות שם) הלכה כרבי מרינוס דאפילו בשבת במקום צערא לא גזרו ביה רבנן. ודעת ר"ת והסמ"ג שבצער של רעב אסור לינק, אבל בצער של חולי מותר אע"פ שאין בו סכנה.

פסק ההלכה- חליבת בהמה אסורה מדאורייתא משום מפרק שהוא תולדה של דש, ואסור לאשה להוציא חלב מזדיה לתוך כלי כדי לתתו לתינוק, ואף בשביל חולה אם אין בו סכנה אסור, אבל מותר לאשה לקלח חלב לתוך פי התינוק כדי שיתחיל לינוק בעצמו, ובשעה"צ דן בטעם ההתר, וכתב שאולי הטעם מפני שזה סכנה אם לא יינק, ונשאר בצ"ע. ולהתיר חלב על מי שנשף בו רוח רעה אסור, כיון שאין שם לא סכנה ולא צערא יתירא.

מי שכואב ליבו ורפואתו לינוק חלב רותח מהבהמה, מותר לעשות זאת, אמנם אסור לינוק בשבת משום צער רעב, אבל ביו"ט אם אין לו נכרי שיחלוב עבורו, ואין לו מאכל לחלוב בתוכו, מותר לינוק. ולינוק בפה מאשה משום רפואה, מהתוספת שבת משמע שזה אסור מדאורייתא, והבה"ל נשאר בצ"ע.

סעיף ל"ו

מצטייכי והיינו שרף אילן שיש בו ריח טוב אין ללועסו או לשוף בו (וי"ג בסם) את השיניים לרפואה, ואם כוונתו לריח הפה מותר.

סעיף ל"ז

איתא במתני' (שבת ק"ט): **אין אוכלין איזביון בשבת לפי שאינו מאכל בריאים, אבל אוכל הוא את יעורו ושותה אבוברואה. כל האוכלין אוכל אדם לרפואה וכל המשקין שותה, חוץ ממי דקלים וכוס עיקרין מפני שהן לירוקה, אבל שותה הוא מי דקלים לצמא, וסך שמן עיקרין שלא לרפואה.**

וכתב הבית יוסף שהאיסור ברפואה הוא דווקא למי שיש לו מיחוש, אבל בחולה אף שאין בו סכנה נתבאר בסעיף י"ז שמותר לקחת רפואה, ולא חיישינן שמא ישחוק סממניו כיון שלא התירו לעשות מעשה הרפואה על ידי ישראל ואפילו על ידי החולה עצמו. ומשמע שמי שאינו חולה כלל מותר לו לאכול ולשתות אוכלין ומשקין שאינם מאכל בריאים, שכיון שאינו חולה ליכא למיגזר מדי, וממילא אפילו אם אינו לא רעב ולא צמא מותר לאוכלם ולשתותם, והא דנקט לרעבו ולצמאו אורחא דמילתא נקט.

פסק ההלכה - אוכל (או משקה) שדרך בריאים לאוכלו, מותר לאוכלו בשבת אף לרפואה, ואף אם הדבר מזיק קצת לשאר אברי הגוף, (שזה מוכיח שהוא לוקחו לרפואה), מ"מ מותר כיון שזה אוכל. אבל דבר שאין דרך הבריאים לאוכלו או לשתותו אסור לאוכלו או לשתותו בשבת, גזירה שמא יבוא לשחוק סממנים, ואיסור זה הוא למי שיש לו מיחוש, (והוא אסור אפילו כשאוכל או שותה לצמא, דכיון שיש לו מיחוש יאמרו שעושה כך לרפואה, ויש חולקים בזה, וצ"ע למעשה). אמנם חולה שנפל למשכב או שחלה כל גופו, אף באין בו סכנה, מותר, אמנם יש פוסקים שאוסרים גם בזה, ומ"מ א"א למחות ביד המקילים כיון שהשו"ע סתם להקל, וזה דין דרבנן. ובריא גמור מותר אם אוכל או שותה מפני הרעבון או הצמא, אבל אם עושה זאת כדי לחזק את מזגו אסור אף בבריא גמור.

סעיף ל"ח

מותר לאכול שרפים מתוקים ולגמוע ביצה חיה כדי להנעים את הקול, כיון שרק בדברים העשויים לרפואה גזרו שמא ישחוק סממנים.

סעיף ל"ט

גרימת הקאה

איתא במתני' (שבת קמ"ז): **ואין עושין אפיקטויזין** (משקה הגורם להקאה, ולא לרפואה אלא לרוקן את מעיו כדי שיוכל לאכול ולשתות הרבה). ובגמרא (קמ"ז): **אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן לא שנו אלא בסם, אבל ביד מותר. תניא רבי נחמיה אומר אף בחול אסור מפני הפסד אוכלין** (שבמעיו, שע"י האפיקטויזין הוא רעב וחוזר ואוכל). וכתבו הר"ף והרא"ש שרק במקום שאינו מצטער אסור, אבל למצטער שאם מקיא אוכלין שבמעיו מתרפא מותר. וכתב הבית יוסף שכונתם להתיר משום הפסד אוכלין, אבל בשבת אסור להקיא ע"י סם אף במצטער, כיון שאפשר ביד.

פסק ההלכה - אסור לעשות אפיקטויזין (גרימת הקאה) כדי שיוכל לאכול הרבה, ואפילו בחול אסור משום הפסד אוכלין, ואם הוא מצטער מחמת רבוי האוכל, בחול מותר אפילו ע"י סם, ובשבת אסור בסם ומותר ביד.

סעיף מ'

איתא בגמרא (שבת ס"ו): **סחופי כסא אמבורא בשבתא שפיר דמי**.

פסק ההלכה - החושש במעיו מותר לתת על טבורו כוס ששפכו ממנה מים חמים אע"פ שיש בה הבל, וכן מותר לתת בגדים חמים או חרסים או לבנים חמים, למי שחש בבטנו ובמעיו, ואין זה בכלל מה שאסרו רחיצה בחמין.

סעיף מ"א

איתא בגמרא (שבת ס"ו): **אמר רב חמא בר גוריא מותר לסוך שמן ומלח בשבת. כי הא דרב הונא מבי רב, ורב מבי רבי חייה, ורבי חייה מבי רבי, כי הוו מיבסמי, מייתי משחא ומילחא ושייפי להו לגוייתא ידייהו וגוייתא דכרעייהו**.

פסק ההלכה - מותר לסוך כפות ידיו ורגליו בשמן ומלח המעורבים יחד כדי להפיג שכרותו, מפני שדברים אלו לא נחשבים רפואה, וכן מותר לשאוף טבק בנחיריו בין להעביר שכרותו בין להעביר כאב ראש, מפני שמצוי לעשות כך לתענוג.

סעיף מ"ב

איתא במתני' (שבת קמ"ז): **אבל לא מתעמלין**. הרמב"ם מבאר דהיינו לדרוס

על גופו בכח כדי שיתייגע ויזיע. ורש"י פירש אין מתעמלין לשפשף בכח בבני מעיים.

פסק ההלכה - אין להתעמל ע"י פשיטת וקיפול זרועותיו בכח, כדי להזיע, מפני שזה נקרא רפואה, שפעמים מביאים זיעה ע"י סממנים, ואפילו בחולה שאין בו סכנה אין מותר לעשות זאת אלא בשינוי, וכ"ש היכא שאין לו אלא מיחוש בעלמא ואז אסור אפילו בשינוי, והשפשוף שעושים ליגיעי כח כדי להחזיר כוחם, מסתפק הש"ג אם דבר זה דומה לרפואה ואסור או לא, ולפמש"כ המ"א שאסור לבריא לעשות רפואה כדי לחזק מזגו, גם בזה אין להקל.

גרימת שלשול בשבת - אסור לשתות סממנים המשלשלים, או משקים המשלשלים (ס"ק קי"ח), ואפילו אין כוונתו לרפואה אסור משום צערא (ס"ק ק"מ), ואסור לדחוק כריסו של תינוק כדי להוציא הרעי, שמא יבוא להשקותו סממנים המשלשלים.

סעיף מ"ג

עשית דברים שאין להם רפוי בסממנים

איתא בגמרא (ע"ז כ"ח): **אמר רבי חנינא מעלים אונים** (גידי האוזן שלפעמים יורדים למטה והלחיים מתפרקים) **בשבת. תני רב שמואל בר יהודה ביד אבל לא בסם** (הואיל ואפשר ביד). **איכא דאמרי בסם אבל לא ביד, מאי טעמא מזריף זריף** (עושה תבורה, אבל בסם אין מלאכה דאורייתא). דעת רש"י שיש סכנה אם לא מעלים את האזנים, ולהרמב"ם אין בזה סכנה. רבינו ירוחם פסק כלישנא בתרא שמותר בסם ולא ביד.

והנה הרמב"ם כתב שמותר להעלות אזנים בין ביד בין בכלי ולהעלות אונקלי, שכל אלו וכיוצא בהם אין עושין אותן בסממנין כדי לחוש לשחיקה ויש לו צער מהם. וכתב המגיד משנה שנראה שהרמב"ם פוסק כלישנא קמא שבסם אסור, וכ"כ הר"ן. ודעת הבית יוסף שהרמב"ם גורס בגמרא בכלי במקום בסם, ופסק כלישנא קמא.

עוד איתא בגמרא (ע"ז כ"ט): **מעלין אונקלי בשבת**. ופירש רש"י שהכונה להעלות דופני בשר שתחת הלב, אי נמי לתנוך שכנגד הלב שלפעמים נכפף לצד פנים ומעכב את הנשימה, וזה עיקר.

פסק ההלכה - אם התפרקו גידי האזניים מותר להעלותם בין ביד בין בכלי, ואונקלי (תנוך שכנגד הלב) שנכפף לצד פנים ומעכב את הנשימה, מותר להעלותו, משום שדברים אלו אין אפשרות לרפואם ע"י סממנים וממילא אין לחוש שיבוא לשחוק סממנים, ויש בהם צער, ובמקום שאין צער אסור משום עובדין דחול.

סעיף מ"ד

רחיצה במים המרפאים

איתא בגמרא (שבת ק"ט): **תנו רבנן רוחצין במי גור** (ואע"פ שהם מלוחים קצת דרך לרחוץ בהם בחול, ולא מוכחא מילתא שזה לרפואה) **ובמי חמתן במי עסיא ובמי טבריא, אבל לא בים הגדול, ולא במי משרה** (של שרית פשתן, שאין דרך לרחוץ בהם אלא לרפואה) **ולא בימה של סדום** (שהם מלוחים מאד ואין דרך לרחוץ בהם אלא לרפואה). **ורמיניהו רוחצין במי טבריא ובים הגדול אבל לא במי משרה ובימה של סדום, קשיא ים הגדול אים הגדול, וכו', לא קשיא הא דאשתהי** (דמוכחא מילתא שזה לרפואה) **הא דלא אשתהי** (אלא רחץ ויצא).

במאי אוקימתא לבתרייתא דלא אישתהי, אי הכי אפילו במי משרה נמי, דהתניא רוחצין במי טבריא ובמי משרה ובימה של סדום ואף על פי שיש לו חמטין בראשו, במה דברים אמורים שלא נשתהא

(בתוך המים, דנראה כמיקר) **אבל נשתאה אסור, אלא ים הגדול אים הגדול לא קשיא, הא ביפין שבו** (שרוחצים בהם בחול שלא לרפואה) **הא ברעים שבו** (שאין רוחצים בהם אלא לרפואה, ותרווייהו בדישתיה), **מי משרה אמי משרה נמי לא קשיא הא דאשתיה הא דלא אשתיה**. ומבואר שמותר לרחוץ ולהשתהות במים יפים שבים הגדול, ובמי משרה מותר רק אם לא נשתהה אפילו אם יש לו חטטים בראשו, ומשמע דמים הרעים שבים הגדול רוחצים בהם והוא שלא ישהה, וכ"כ הרמב"ם והרמב"ן והר"ן והמגיד משנה, ודלא כהרשב"א שאסור במים רעים שבים הגדול אפילו לא נשתהה.

פסק ההלכה - מותר לרחוץ במי גרר ובמי חמתן ובחמי טבריה, אם נוהגים לרחוץ בהם גם הבריאים, וכן מותר לרחוץ במים היפים שבים הגדול אע"פ שהמים מלוחים ומועילים קצת לרפוי, ואפילו למי שיש לו חטטין בראשו מותר. אבל אסור לרחוץ במים הרעים שבים הגדול ובמי משרה או בימה של סדום, דכיון שהם מאוסים אין דרך לרחוץ בהם אלא לרפואה, אמנם אם אינו שוהה במ מותר מפני שנראה כמיקר, ואפילו אם יש לו חטטין בראשו מותר, והיכא שאינו מכויין לרפואה אך המקום משמש לרפואה, צ"ע אם מותר. ואין לרחוץ במים המשלשלים, ולא בטיט שטובעים בו, מפני שיש בזה צער, וכתב "וקראת לשבת עונג".

סעיף מ"ה

מותר ללחוש על נחשים ועקרבים כדי שלא יזיקו, אף היכא שאינו אלא חשש רחוק שיזיקו, כיון שזה לא צידה בצורה טבעית.

סעיף מ"ו

מי שחש בעינו מותר לתת כלי ממתכת על העין כדי לקררה, והיינו בכלי שאינו מוקצה, וכן מותר להקיף את העין בטבעת או בכלי כדי שהנפיחות לא תתפשט, וכן מותר ללחוץ בסכין על חבורה כדי שלא תתפשט.

סעיף מ"ז

החזרת עצם

איתא במתני' (שבת קמ"ז): **אין מחזירין את השבר. ובגמרא (קמ"ז): אמר שמואל הלכה מחזירין את השבר**. ופירש רש"י דסבירא ליה מחזירין תנן, ומשמע בגמרא (קמ"ח). דהלכה כשמואל וכן פסקו הר"ף והרא"ש.

פסק ההלכה - עצם שנשברה מותר להחזירה, ועצם שנשמטה ממקומה, לדעת השו"ע מותר להחזירה, והמ"א אוסר והעתיקוהו כמה אחרונים, ומ"מ ע"י נכרי אין להחמיר, ובשלחן עצי שיטים כתב שאם יצאה העצם ממקומה לגמרי (נקע) חשיב סכנת אבר ומותר להחזירה אפילו ע"י ישראל, והנזכר לעיל לאסור איירי כשלא נשמט לגמרי ממקומו, ואם הרופא אומר שיש בזה סכנת אבר מותר גם למ"א.

סעיף מ"ח

עצירת הדם - מכה שמוציאה דם אסור להניח עליה בגד מפני שהבגד נצבע ע"י הדם, ובבגד אדום פשיטא שאסור, ובמקום הדחק יש להקל כיון שזה דרך לכלוך. ואסור לדחוק בידיו או באיזה דבר על המכה כדי להוציא ממנה דם, משום חובל, ואסור להניח על המכה דבר שמושך ליחה ודם, וי"א שגם זה אסור מדאורייתא, וכן בנתינת עלוקה על הפצע לדעת המ"א יש איסור דאורייתא, ולכן אסור לעשות דברים אלו שהם ספק דאורייתא ע"י ישראל לחשאיב"ס, ורק ע"י נכרי מותר. והמוציא דם מן החבורה חייב, ולכן אסור למוציא דם שבין השיניים. והרוצה לתת בגד על המכה צריך לרחוץ אותה

תחילה במים או בין כדי להעביר את הדם שבה. וי"א שמותר לכרוך קורי עכביש על המכה ולכסות בהם את הדם ושאר החבורה, ואח"כ לכרוך עליה סמרטוט, והבית יוסף מפקפק בזה, והא"ר בשם המלבושי יו"ט וכן בתו"ש מצדדים להקל.

סעיף מ"ט

אסור לשים בפי הטבעת פתילה העשויה מחלב או בורית או מנייר ושאר דברים, מפני שע"י שמכניס ומוציא כמה פעמים קרוב לודאי שישיר שיער, (וצ"ע למה זה אסור והרי אינו מתכוין לכך). אבל מותר לשים בשיניו, והיינו שיאחזנה בשתי אצבעותיו ויניחנה בנחת, דבזה אין לחוש להשרת שיער. אמנם אסור לעשות את הפתילה בשבת אפילו כשעושה מנייר, משום מכה בפטיש, (ורק במקום סכנה מותר), אבל לעשות מלפת מותר, דבמאכל בהמה אין איסור תיקון כלי. וחוקן אסור לעשות אפילו בשינוי אע"פ שהוכן מאתמול, ובחולה מותר אף באין בו סכנה.

עיקרי הדינים

חולה שיש בו סכנה מצוה לחלל שבת עבור רפואתו (ברפואה ידועה או על פי מומחה) והזרזי הרי זה משובח, ועדיף לעשות את המלאכה ע"י ישראל זכר וכן דעת, ולא ע"י נכרים נשים וקטנים, והרמ"א מחמיר לעשות ע"י נכרי או קטן וכן לעשות ע"י שינוי כשאין שום עיכוב בדבר. אין להרבות בשיעורים (כגון להוסיף בסיר שמבשל) מה שלא נצרך לחולה. דברים שנחשבים פיקוח נפש: מכה של חלל (קלקול באברים הפנימיים מן השיניים ולפנים, והשיניים בכלל, ואם אפשר להמתין למוציא שבת אין מחללים שבת), מכה שעל גב היד או הרגל או מכה שנעשית ע"י ברזל, החושש בעיניו (בתנאים מסוימים). נחלקו הפוסקים אם מותר לחלל שבת בדבר שאינו נצרך לרפואתו, אבל יש לו צורך בו, ונכון להחמיר באיסורי תורה, ולחמם את חדרו מותר. ש"כ. מחללים שבת אפילו בשביל חיי שעה. ש"כ"ט.

חולה שאין בו סכנה אין מחללים עליו את השבת במלאכה דאורייתא, אמנם יש דברים שאיסורם מדרבנן שהותרו לצורך חולה שאין בו סכנה, וכדלהלן: אם נפל למשכב או שחלה כל גופו, מותר לומר לנכרי לעשות עבורו מלאכה שאסורה לישראל מדאורייתא, ונחלקו הראשונים אם מותר לעשות עבורו מלאכה דרבנן ע"י ישראל (ולהלכה מותר בשינוי), וכשיש סכנה לאחד מהאברים ואין בזה סכנת נפשות אסור לעשות מלאכה דאורייתא, ומלאכה דרבנן מותרת ע"י שינוי, ובמקום מקצת חולי מותר לעשות רק מלאכה דרבנן ע"י נכרי, ובמיוחד בעלמא גם זה אסור. סתם צרכי קטן דינם כחולה שאין בו סכנה. חבישת פצע מותר רק בדבר שאינו מרפא.

תרופות ורפואות בשבת - מי שיש לו מיוחד אסור לו לקחת תרופות או לעשות רפואות בשבת, גזירה שמא יבוא לידי שחיקת סממנים האסורה מדאורייתא משום טוחן. אופני התר: א' דבר שדרך בריאים לאוכלו או לשתותו או לעשותו. ב' חולה שנפל למשכב או שחלה כל גופו. ג' בריא שאוכל או שותה מפני הרעבון והצמא, (אבל כדי לחזק מזגו אסור). ד' דברים שאין להם רפוי ע"י סממנים ועושה זאת כדי למנוע צער, כגון לתת על טבורו כוס חמה מפני שהוא חושש במעיו. ה' דברים שנעשים כדי להפיג שכרות, כגון סיכת כפות ידיו ורגליו בשמן ומלח מעורבים.

אין להתעמל ע"י פשיטת וקיפול זרועותיו בכח, כדי להזיע, מפני שזה נקרא רפואה, ואפילו בחולה שאין בו סכנה אין מותר לעשות זאת אלא בשינוי, ואם אין לו אלא מיוחד בעלמא אסור אפילו בשינוי, והשפשוף שעושים ליגיעי כח כדי להחזיר כוחם, מסתפק הש"ג אם מותר, ולפמש"כ המ"א שאסור לבריא לעשות רפואה כדי לחזק מזגו, גם זה אסור. אסור לעשות אפיקטיוזין (גרימת הקאה) כדי שיוכל לאכול הרבה, ואפילו בחול אסור משום הפסד אוכלין, ואם הוא מצטער מחמת רבוי האוכל, בחול מותר אפילו ע"י סם, ובשבת אסור בסם ומותר ביד. אסור לשתות סממנים המשלשלים, או משקים המשלשלים, ואפילו אין כוונתו לרפואה אסור משום צערא.

סימן שכ"ט

ספק פיקוח נפש

פיקוח נפש דוחה שבת, ומבואר בגמרא (יומא פ"ה): דמ"וחי בהם" ולא שימות בהם לומדים שגם ספק פיקוח נפש דוחה שבת, ואיתא בגמרא (פ"ד): שאין הולכים בפיקוח

סעיף א'

איתא בגמרא (יומא פ"ד): **תנו רבנן מפקחין פקוח נפש בשבת והורזו הרי זה משובח.**

עוד איתא התם **מכבין ומפסיקין מפני הדליקה בשבת וכו'**, ואפילו **לחצר אחרת**. ופירש רש"י דהיינו שהנפשות בחצר אחרת מהדליקה, והם חולים או קטנים, והיינו שאין שהות להבריחם לפני שתגיע לשם האש.

פסקי ההלכה

כל פיקוח נפש דוחה שבת, והורזי הרי זה משובח.

כבוי דליקה – נפלה דליקה בחצר אחרת, והוא ירא שהדליקה תתפשט לחצר זו, שיש שם חולים או קטנים שלא יכולים לברוח וכדומה, מותר לכבות את הדליקה, או להביא הרבה כלים דרך רשות הרבים כדי להפסיק בין החצר לבין הדליקה. ואם הוא יכול או לכבות או לטלטל את החולה או הקטן דרך רשות הרבים, לדעת המגן אברהם עדיף לכבות, מפני שכבוי זה מלאכה שאינה צריכה לגופה דפטור עליה, וטלטול ברשות הרבים דעת הרבה פוסקים שגם בזמננו יש לנו דין רשות הרבים, והחיי אדם כתב שעדיף לעבור דרך רשות הרבים.

סעיף ב'

הצלת ספק נכרי ספק ישראל

איתא בגמרא (שם) **אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל לא הלכו בפיקוח נפש אחר הרוב. היכי דמי, אילימא דאיכא תשעה ישראל וחד גוי בינייהו, הא רובא ישראל נינהו. אי נמי מחצה על מחצה, ספק נפשות להקל. אלא דאיכא ט' גוים וחד ישראל, הא נמי פשיטא, דהוה ליה קבוע וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי, לא צריכא דפריש חד מינייהו ואזיל לחצר אחרת ונפלה, מהו דתימא כל דפריש מרובא פריש ולא מפקחין, קא משמע לן. איני והאמר רב אסי אמר רבי יוחנן ט' גוים ואחד ישראל באותה חצר מפקחין בחצר אחרת אין מפקחין, לא קשיא הא דפריש כולהו הא דפריש מקצתייהו.**

וכתב הרא"ש דהא דפריש כולהו היינו שפרשו מאותה חצר שהיו שם בשעת עקירתן, ונכנס אחד מהם לחצר אחרת ונפלה עליו מפולת, אין מפקחין עליו, דכיון שעקרו כולם אין כאן ישראל קבוע וכל דפריש מרובא פריש. והא דפריש מקצתייהו היינו שפירש אחד מהם לחצר אחרת ונפלה עליו מפולת, ובזה מפקחין כיון דנשארו האחרים קבועים במקומם, וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי, וספק נפשות להקל. וכן דעת הרי"ף והרמב"ם, וכן הלכה. ורש"י ועוד ראשונים מבארים אחרת את דברי הגמרא.

פסקי ההלכה

אם היו כמה נכרים בחצר וישראל אחד ביניהם, ונפלה מפולת על אחד מהם, או אפילו פרשו מקצתם או רובם לחצר אחרת ונפלה מפולת על אחד מהם, אין הולכים בפיקוח נפש אחר הרוב, ומותר לחלל שבת כדי להצילו, (וכתב הריטב"א שזה דווקא בדעתו לחזור לחבורה, אך לא הוזכר דין זה בשאר הפוסקים).

ואם נעקרו כולם ממקום קביעותם להתפזר כל אחד לדרכו ופרש אחד מהם, אין מחללים שבת כדי להצילו, ואם יצאו יחד ועדיין הם בחבורה אחת מחללים, ואם הלכו כולם דרך החצר השניה, ונפלה מפולת על אחד מהם, דעת רש"י שאפילו אם לא הלכו יחד, מפקחים, והתוס' הוסיפו שאפילו הלכו כולם משם ונפלה המפולת על האחרון מפקחים, ואף שהשו"ע פסק כשיטת הרמב"ם, אפשר שהוא מודה לדין זה.

תינוק שנמצא בעיר שרובה עכו"ם, לדעת השו"ע (אבן העזר סימן ד') אין מחללים עליו את השבת, ולדעת הרמ"א מחללים, ודעת הגר"א לפסוק כהרמ"א, ואם נמצא בדרך ורוב העוברים עכו"ם, לכו"ע הולכים אחר הרוב.

סעיף ג'

ספק פיקוח נפש

איתא בגמרא (יומא פ"ג) **מי שנפלה עליו מפולת, ספק הוא שם ספק אינו שם, ספק חי ספק מת, ספק נכרי ספק ישראל, מפקחין עליו את הגל, מצאוהו חי מפקחין, ואם מת יניחוהו.**

פסק ההלכה – מי שהיה בבית ונפלה שם מפולת, ויש ספק אם הוא נשאר שם, וגם אם הוא נשאר שם יש ספק אם הוא חי או מת, ואם הוא נכרי או ישראל, מפקחים עליו. ונראה שגם אם נפלה מפולת בבית שמצויים בו בני אדם ואין ידוע אם היו שם בני אדם בשעת המפולת, מפקחים.

סעיף ה'

איתא בגמרא (יומא פ"ה) **בדק ומצא עליונים מתים, לא יאמר כבר מתו התחתונים. מעשה היה ומצאו עליונים מתים ותחתונים חיים.**

פסק ההלכה – אם פיקח גל ומצא שאלו שלמעלה מתו, ממשיך לפקח שמא התחתונים חיים.

כללי חילול שבת במקום סכנה

סעיף ד'

איתא בגמרא (יומא פ"ה) **מצאוהו חי [מפקחין]. פשיטא, לא צריכא, דאפילו לחיי שענה.**

עוד איתא בגמרא (שם) **תנו רבנן עד היכן הוא בודק, עד חוטמו, ויש אומרים עד לבו. אמר רב פפא מחלוקת ממטה למעלה (שמצאו דרך מרגלותיו ובודק והולך לצד מעלה), אבל ממעלה למטה, כיון דבדק ליה עד חוטמו שוב אינו צריך, דכתיב "כל אשר נשמת רוח חיים באפיו".** ופסק הרמב"ם כמ"ד עד חוטמו, וכתב הבית יוסף שנראה שטעמו משום שספק נפשות להקל, ודלא כרבינו ירוחם שפסק כתנא קמא.

פסקי ההלכה

מי שאינו יכול לחיות אלא שעה מחללים עליו את השבת, (ומי שנפלה עליו מפולת והוא מרוצץ מפקחים עד חוטמו אף אם פגעו ברגליו תחילה ואין מרגישים חיות בליבו, ובודקים בחוטמו אם יש בו חיות), ואף אם הוא במצב שאינו יכול לקיים שום מצוה, או שהוא קטן וימות לפני שיתחייב במצוות, או שהוא חרש או שוטה, מחללים עליהם את השבת. ואפילו גוסס מפקחים עליו את הגל או מחללים שבת לצורך רפואה שיכולה להאריך את חייו מעט. ומי שנתחייב מיתה בבי"ד, דעת הפמ"ג שמחללים עליו שבת כיון שא"א להורגו בשבת, אבל הבה"ל מפקפק בזה.

הבא במחותרת ונפלה עליו מפולת בזמן שהיה מותר להורגו, אין מפקחים עליו, דגברא קטילא הוא. (מ"ב ס"ק ט').

מי שהוא בעל עבירות להכעיס אסור להצילו אף בחול, וכ"ש שאין מחללים עליו את השבת, אבל בעל עבירות לתיאבון כל זמן שאינו כופר בתורה מחללים שבת כדי להצילו. (שם).

סעיפים ו' ז'

חילול שבת בנכרים שצרים על עיירות ישראל

איתא בגמרא (עירובין מ"ה). אמר רב יהודה אמר רב נכרים שצרו על עיירות ישראל אין יוצאין עליהם בכלי זינן, ואין מחללין עליהן את השבת. תניא נמי הכי נכרים שצרו וכו', במה דברים אמורים כשנבאו על עסקי ממון, אבל באו על עסקי נפשות יוצאין עליהן בכלי זינן, ומחללין עליהן את השבת. ובעיר הסמוכה לספר, אפילו לא באו על עסקי נפשות אלא על עסקי תבן וקש יוצאין עליהן בכלי זינן, ומחללין עליהן את השבת.

פסק ההלכה - עכו"ם שצרים על עיירות ישראל, אם באו בשביל ממון, לא התירו לחלל שבת בשביל זה, אבל אם באו על עסקי נפשות, או בסתמא (דספק נפשות להקל), יוצאים עליהם בכלי זין ומחללים שבת, ובעיר הסמוכה לגבול אפילו באו על עסקי תבן וקש, מחללים שבת. ואפילו אם יצא קול שעומדים לבוא על עסקי נפשות או לעיר הסמוכה לספר, מותר ללבוש כלי זין ולעשות קול בעיר, כדי שלא יבואו. וי"א שבזמן הזה אף אם באו על עסקי ממון מחללים שבת, כיון שיש לחוש שיעמוד אחד נגדם ולא יתן את ממונו ויהרגוהו, והכל לפי הענין לפי מה שהוא משער כעסם ופחזותם, אמנם אם באו כנגד אחד, יניח לקחת ממונו ולא יחלל שבת. ובזמננו אם באו מהאומות הסמוכות לשלול שלל, חייבים לצאת בכלי זין כדינא דמלכותא, מפני שיש חשש שיושבי הארץ יכעסו עלינו.

סעיף ח'

איתא במתני' (תענית י"ט). **על אלו מתריעין בשבת, על עיר שהקיפוה גוים או נהר, ועל ספינה הממורפת בים. רבי יוסי אומר לעזרה אבל לא לצעקה.** ומבואר שיש מחלוקת אם מתריעים לזעקה, אבל לעזרה לכו"ע מתריעים.

פסק ההלכה - הרואה ספינה המיטרפת בים ויש בה ישראל, או שנהר שוטף, או שרודפים אחרי ישראל להורגו (בין אם הרודף הוא ישראל בין נכרי בין בעל חי מסוכן), מותר לחלל שבת כדי להצילו, אף בעשית כמה מלאכות.

אם יש סכנה למציל אינו חייב להציל חבירו, ואפילו ספק סכנה שלו קודם לודאי סכנה של חבירו, אולם צריך לשקול היטב אם יש בזה ספק סכנה ולא לדקדק ביותר, כאותה שאמרו שהמדקדק בכך סופו בא לידי כך. מ"ב ס"ק י"ט.

סעיף ט'

איתא בגמרא (עירובין מ"ה). **וכל היוצאין להציל חוזרין למקומן. ואפילו טובא, והא אמרת רישא אלפים אמה ותו לא. אמר רב יהודה אמר רב שחוזרין בכלי זין למקומן.**

פסק ההלכה - כל היוצאים להציל מותר להם לחזור עם כלי זינם למקומם.

סימן ש"ל

דיני יולדת בשבת

יולדת הרי היא כחולה שיש בה סכנה ומחללים עליה את השבת, מפני שהיא עלולה להסתכן בלידה, ולהלן יבואר איזה מלאכות מותר לעשות בשבת עבור יולדת, וממתי עד מתי היא נקראת יולדת, ומה מותר לעשות ביולדת נכרית משום איבה.

סעיף א'

איתא במתני' (שבת קכ"ח): **ומילדין את האשה בשבת, וקורין לה חכמה ממקום למקום, ומחללין עליה את השבת.** ובגמרא איתא תנו רבנן אם היתה צריכה לנר חבירתה מדלקת לה את הנר, ואם היתה צריכה לשמן חבירתה מביאה לה שמן ביד, ואם אינו ספק ביד מביאה בשערה, ואם אינו ספק בשערה מביאה לה בכלי. אמר מר אם היתה צריכה לנר חבירתה מדלקת לה את הנר, פשיטא, לא צריכא בסומא, מהו דתימא כיון דלא חויא אסור, קא משמע לן איתובי מיתבא דעתה, סברא אי איכא מידי חויא חבירתה ועבדה לי. אם היתה צריכה לשמן וכו', תיפוק ליה משום סחיטה, רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו אין סחיטה בשיער, רב אשי אמר אפילו תימא יש סחיטה בשיער מביאה לה בכלי דרך שערה (-שכורכת הכלי בראשה בשערה), דכמה דאפשר לשנויי משנינין.

דעות הראשונים - הרמב"ם פוסק שאין סחיטה בשיער, וכתב הבית יוסף שהרמב"ם סובר שרב אשי לא בא לחלוק אלא לומר שאין ראייה מהברייתא שאין סחיטה בשיער. אמנם לענין יולדת פסק הרמב"ם להביא שמן בכלי התלוי בשיער, וביאר המגיד משנה שאע"פ שאין מלאכת סחיטה בשיער, איסורא מיהא איכא, ועדיף להוציא בשינוי בלי איסור אחר, מאשר להוסיף גם איסור סחיטה.

פסקי ההלכה

יולדת היא כחולה שיש בו סכנה, ומחללים שבת לכל מה שהיא צריכה, וכגון לקרוא למיילדת מחוץ לתחום או לילד אותה.

ראוי לאשה שהיא מגיעה לחודש התשיעי להכין בערב שבת דברים הנצרכים לה, כדי שלא תצטרך לחלל שבת אם תלד בשבת.

כל **מלאכה שאפשר לעשותה בשינוי** יעשוה בשינוי, (ותב המ"ב דיולדת חמורה משאר פיקוח נפש, כיון שלידה זה דבר טבעי, ואין אחת מאלף מתה מחמת לידה), וכגון אם צריכים להביא לה כלי עם שמן, תביאהו חברתה בידה, ואם א"א תביאהו כשהוא תלוי בשערה, (אבל לא תביאהו בשערה בלא כלי ואח"כ תסחוט, דאף שאין סחיטה בשיער לחיוב, מ"מ יש כאן עוד איסור שבות). ואם כשעושה בשינוי אינו עושה בזריזות כמו בלי השינוי, מצוה לעשות בלא שינוי למהר הדבר בכל כוחו.

הדלקת נר - מותר להדליק נר בלילה עבור יולדת, אף בלא מומחה שיגיד שהיא צריכה, ואף שחברותיה יכולות להסתדר בחושך, מ"מ קים להו לחכמים שלא תתיישב דעתה בלא נר, וישוב דעת היולדת הוא דבר שיש בו סכנה, ולכן מותר להדליק אפילו אם היא סומא, ואפילו כשהיא והמיילדת לא אומרות כלום, אמנם משמע ברמב"ם שקודם פתיחת הקבר אף שהיא צועקת בחבליה אין מדליקים אא"כ היא אומרת שהיא צריכה.

סעיף ב'

חילול שבת עבור יולדת נכרית

איתא בגמרא (עבודה זרה כ"ו). **תנו רבנן בת ישראל לא תיילד את הנכרית מפני שמייילדת בן לעבודה זרה. ורמינהו יהודית מיילדת ארמאית בשכר אבל לא בחנם. אמר רב יוסף בשכר שרי משום איבה. סבר רב יוסף למימר אולודי גויה בשבתא בשכר שרי משום איבה, אמר ליה אביי יכלה למימר לה דדידן דמוטרי שבתא מחללינן עלייהו דידכו דלא מוטרי שבתא לא מחללינן.**

ולא רופא, אמנם אם יש חכמה או רופא והם אומרים שאינה צריכה, אסור, והרבה אינן עושות מדורה ואינן מחממות חמין בחול על סמך חכמה ורופא, ודעת רב אחאי גאון להתיר לעשות מדורה ולחמם חמין תוך שלשה אפילו אם היא ורופאים אומרים שאינה צריכה.

פסקי ההלכה

בג' הימים הראשונים, אפילו אמרה אינה צריכה, מחללים שבת עבור דברים שחברותיה אומרות שדבר זה עושים לכל יולדת וכל יולדת צריכה לכך, ואין כאן רופא או מייילדת לשואלם אם היא צריכה לכך. וכתב הרשב"א שמוותר לבשל בשבת עבור יולדת דברים מחזקים ומאכלים בריאים, אף שהיא אומרת שהיא לא צריכה שיבשלו עבורה בשבת, ומ"מ אם רופא או מייילדת אומרים שאינה צריכה אין מחללים, וכתב המ"א שעכשיו נוהגים שהיולדת אוכלת בשבת חמין של אתמול, וכתב המ"ב דמ"מ הכל לפי החולה.

שיטת המגן אברהם שאם **ילדה באמצע יום רביעי**, אין השבת בכלל הג' ימים, דלא חשבינן מעת לעת, והמ"ב מביא מכמה פוסקים שמוחשבים מעת לעת, וכתב שלענין יוה"כ ודאי יש לצדד להקל, ולענין שבת אם לא נזדמן נכרי מותר על ידי ישראל.

כתב הלחם משנה שמתחילים את מנין ג' הימים מגמור הלידה, אמנם יש לדון בדבריו, וי"ל שמחשבים משעה שיתחיל הדם להיות שותת, ורק אם הלידה נמשכה קרוב לשלשה ימים אינו בכלל זה, ובזה נעשית חולה בשאר איברי גופה, ויולדת שהיא חולה אין בה את השיעורים של יולדת רגילה, וצ"ע.

מג' ימים ועד שבעה בסתמא מחללים, אבל אם היא אומרת שאינה צריכה אין מחללים אפילו אם חברותיה אומרות שהיא צריכה, אבל אם רופא או מייילדת אומרים שהיא צריכה מחללים, ואם היא אומרת שהיא צריכה מחללים אפילו אם רופא או מייילדת אומרים שאינה צריכה.

משבעה ואילך אין מחללים, וכל שלוש ימים היא כחולה שאין בו סכנה שמוותר לומר לנכרי שיעשה, ואם רופא מומחה אומר שנחחדש לה חולי י"ל שמוותר לחלל.

סעיף ו'

הדלקת מדורה לחימום עבור יולדת או חולה

איתא בגמרא (שבת קכ"ט) **אמר רב יהודה אמר שמואל עושין מדורה לחיה בשבת בימות הגשמים. סבור מינה לחיה אין לחולה לא, בימות הגשמים אין בימות החמה לא. ולא היא וכו', דאמר רבי חייא בר אבין הקיז דם ונצטנן עושין לו מדורה ואפילו בתקופת תמוז.**

דעות הראשונים - דעת רש"י שמוותר לעשות מדורה גם לחולה, אבל הרמב"ם מתיר לעשות מדורה לחיה אפילו בימות החמה, מפני שהצינה מזיקה לחיה הרבה במקומות הקרים, אבל לחולה אסור, ולמי שהקיז דם ונצטנן עושין לו מדורה אפילו בתקופת תמוז, וכ"כ הסמ"ג, וביארו המגיד משנה שלפי הרמב"ם הראיה מהקיז דם היא להתיר גם בימות החמה, ולא להתיר בכל חולה, וכעין זה כתב הר"ן. וכתב המגיד משנה שהיה סבור שמה שהרמב"ם אוסר לעשות מדורה לחולה היינו אפילו לחולה שיש בו סכנה, דאין הצינה סכנה בשבילו, אבל מהראב"ד משמע דמייירי בחולה שאין בו סכנה, והמגיד משנה מבטל דעתו מפני דעת הראב"ד וס"ל שאם יש בו סכנה מחללים שבת לכל צרכיו אע"פ שאין סכנה במניעת אותו דבר, ובסימן שכ"ח נתבאר שמרש"י משמע לאסור בזה, וי"ל שגם הרמב"ם סובר כך וכמו שהיה סבור המגיד משנה מעיקרא.

והקשו התוספות דמשמע מדברי אב"י שאם יש איבה מותר ליילד נכרית בשבת, וכן הוא אמינא של רב יוסף, ואיך מתירים איסור דאורייתא משום איבה, שהרי הוצאת עובר זה איסור דאורייתא כדאיתא בגמרא (שבת ק"ז): שהמושיט ידו למעי בהמה ולדלדל עובר שבמעיה חייב משום עוקר דבר מגידולו שהוא תולדת גוזז. ותירצו התוס' דמייירי ביושבת על המשבר שכבר נעקר לצאת, אי נמי כיון דכלו לו חדשיו פסקו גידוליו. ומבואר שבדבר שיש בו חילול שבת אסור גם היכא דאיכא איבה.

פסק ההלכה - יולדת נכרית אין מייילדים אותה בשבת, ואפילו בשכר דבחול מייילדים משום איבה בשבת אסור, משום שיכולה להשתמט ולומר שאין מחללים שבת אלא עבור מי ששומר שבת, ובדבר שאין בו חילול שבת מותר היכא דאיכא איבה. וגר תושב מותר ליילדו בשבת בדבר שאין בו חילול שבת, ואפשר שאפילו באיסור דרבנן מותר. ולענין קראים עיין מ"א ובאר היטב, ומשמע מהפמ"ג שבאיסור דאורייתא אסור לכונ"ע אפילו בשכר, ואפילו באיסור דרבנן מצדד הפמ"ג להחמיר, ואכמ"ל.

אסור לעשות שום מלאכה דאורייתא בשבת עבור רפוי נכרים, וגם במלאכה דרבנן אינו ברור להתיר משום איבה.

סעיף ג'

ממתי נקראת יולדת

איתא בגמרא (שבת קכ"ט) **מאימתי פתיחת הקבר, אב"י אמר משתשב על המשבר, ורב הונא בריה דרב יהושע אמר משעה שהדם שותת יורד, ואמרי לה משעה שחברותיה נושאות לה באגפיה** (- בזרועותיה, שאינה יכולה להלך).

דעות הראשונים - כתב הר"ף שרב הונא מדבר קודם שתשב על המשבר, והלכה כאב"י, ואין מחללים עליה שבת עד שיהא דם שותת ויורד ותשב על המשבר. אבל דעת הרמב"ם והרא"ש והר"ן שמוותר כבר משעה שהדם שותת, דספק נפשות להקל. והרמב"ן כתב שאין כאן מחלוקת, והדבר תלוי בטבע כל אשה, ומשעה שיש אחד מהסימנים המוזכרים בגמרא מחללים עליה שבת, והלכה כהרמב"ן.

פסק ההלכה - כל דבר שאם נמתין לסימני יולדת ורק אז נחלל שבת זה כבר יהיה מאוחר, כגון שהמייילדת תאחר לבוא, מותר לעשות כבר משעה שיש לה ספק בדבר, ואפילו אם המייילדת מחוץ לג' פרסאות ואפילו צריכים לשאת אותה מותר. אמנם בדבר שאפשר לעשותו מיד בשעת הצורך, אין לחלל שבת אלא משעה שתשב על המשבר, או משעה שהדם שותת, או משעה שאינה יכולה ללכת בלי שישאו אותה.

סעיף ד'

עד מתי היא נקראת יולדת

איתא בגמרא (שבת קכ"ט) **אמרי נהרדעי, חיה - שלשה שבועה ושלשים. שלשה, בין אמרה צריכה אני ובין אמרה לא צריכה אני מחללין עליה את השבת. שבועה, אמרה צריכה אני מחללין עליה את השבת, אמרה לא צריכה אני אין מחללין עליה את השבת. שלשים, אפילו אמרה צריכה אני אין מחללין עליה את השבת, אבל עושין על ידי ארמאי, כדרב עולא בריה דרב עילאי דאמר כל צרכי חולה נעשין על ידי ארמאי בשבת, וכדרב המנוא דאמר רב המנוא דבר שאין בו סכנה אומר לנכרי ועושה.**

דעות הראשונים - כתבו הרמב"ן והר"ן והמגיד משנה שבתוך ג' ימים מותר לעשות ליולדת מה שרגילים לעשות עבורה בחול, אע"פ שאין שם לא חכמה

וּכְתַב הַמְגִיד מִשְׁנֵה שְׁנֵי מִדְּבָרֵי הָרֶאֱב"ד דְּלַחֲיָה כֹּל שְׁלִשִׁים עוֹשִׂין לַה מְדוּרָה דְּכָל שְׁלִשִׁים לַעֲנִין מְדוּרָה יֵשׁ בָּהּ סַכְנָה.

פסק ההלכה - כתב השו"ע שמותר להדליק מדורה או תנור עבור יולדת כל שלושים אם יש לה צער צינה, ואפילו בתקופת תמוז, (ואם אפשר יעשו ע"י נכרי). והביאור הלכה מאריך להוכיח ששאר הפוסקים אוסרים בזה, והסיק שקשה מאד להקל בזה וצ"ע למעשה.

ולענין שאר חולה, ע"י נכרי מותר לעשות מדורה אם הוא צריך לכך אפילו באין בו סכנה, ובחולה שיש בו סכנה אם אומר שצריך מותר ע"י ישראל אם א"א ע"י נכרי.

חילול שבת לצורך התינוק

מותר לחלל שבת לצורך הצלת חיי עובר או תינוק, א"כ התינוק לא עתיד לחיות אפילו ל' יום, ולהלן יבואר איזה דברים הם פיקוח נפש ומותר לעשותם, ועוד דברים נוספים שאסורים מדרבנן והתירום באופנים מסוימים.

סעיף ה'

חילול שבת לצורך הוצאת התינוק כשאמו מתה

איתא בגמרא (ערכין ז') **האשה שישבה על המשבר ומחה בשבת, מביאין סכין ומקרעים את כריסה ומוציאין את הוולד. פשיטא, מאי עביד, מחתך בבשר הוא. אמר רבה לא נצרכה להביא סכין דרך רשות הרבים. ומאי קמשמע לן דמספיקא מחללין שבתא, תניא וכו', מהו דתימא התם הוא דהוה ליה חוקה דחיותא, אבל הכא דלא הוה ליה חוקה דחיותא מעיקרא אימא לא, קמ"ל.**

פסק ההלכה - עובר שמתה אמו מביאים סכין בשבת אפילו דרך רשות הרבים (דאילו בחיתוך הבטן ליכא חילול שבת), וקורעים בטנה ומוציאים את הולד, שמא ימצא חי. וכתב הרמ"א שעשוי אין נוהגים כך אף בחול, משום שאין בקיאים להכיר במיתת האם בזמן שהעובר יכול לחיות, ואין לחתוך לפני שמכירים במיתתה שמא רק נתעלפה ואם יחתכוה ימיתוה.

סעיף ז'

חילול שבת לצורך הולד

איתא בגמרא (שבת קכ"ט:) **אמר רב כל האמור בפרשת התוכחה עושין לחיה בשבת. ובמתני' (קכח:) איתא וקושרין את הטבור, רבי יוסי אומר אף חותכין. ובגמרא (קכט:) אמר רב נחמן אמר רבה בר אבהו אמר רב מודים חכמים לרבי יוסי במבור של שני תינוקות שחותכין משום דמנתחי אהרדי (שכל אחד זז לצד אחר, ונמצאו מסוכנים).**

וּכְתַב הַטּוֹר שֶׁהֲרֵא"ש פֶּסֶק שְׂאִין חוֹתְכִין הַטּוֹבֵר אֲא"כ הֵם תְּאֻמִּים וְטְבוּרֵיהֶם דְּבוֹקִים זֶה בְּזֶה. וְדַעַת הַבֵּית יוֹסֵף שְׂאִין רֵאִיָּה מְדַבְּרֵי הָרֶא"ש לְאֶסוֹר בְּזֶה, וְהַרִ"ף מְתִיר גַּם בְּתִינוּק אֶחָד, וְכֵן מִשְׁמַע בְּרַמְב"ם, וְכֵן עֵמַא דְּבַר.

פסק ההלכה - מותר לקשור את הטבור ולחתוך אותו אחרי הקשירה, וכן מותר לרחוץ את הולד ולמלוח אותו כדי שיתקשה הבשר, (ונחלקו הפוסקים אם מותר לעשות מלאכה דאורייתא בשביל זה, ולהביא סכין או לחמם מים ע"י עכו"ם בודאי מותר). ומותר לטמון את השליא, אבל בקרקע אסור.

סעיף ח'

חילול שבת עבור תינוק שנולד קודם זמנו

איתא בגמרא (שבת קל"ה.) **תניא בן שמנה הרי הוא כאבן ואסור למלטלו, אבל אמו שוחה עליו ומניקתו מפני הסכנה. ובגמרא (שם קל"ו.) איתא**

ספק בן שבעה ספק בן שמנה אין מחללין עליו את השבת. אמאי, נימהליה ממה נפשך, אם חי הוא שפיר קא מהיל, ואם לאו מחתך בבשר הוא. אמר מר בריה דרבינא אנא ורב נחומי בר זכריה תרגימנא, מימהיל הכי נמי מהלינן ליה, לא נצרכה אלא למכשירי מילה ואליבא דרבי אליעזר.

וּכְתַב הַטּוֹר שְׁדִין סַפְקָא בְּנֵי שִׁבְעָה סַפְקָא בְּנֵי שְׁמוֹנָה, כְּדִין בְּנֵי שְׁמוֹנָה וְדֹא"י. וְכַתְּבוּ הַתּוֹסֵף וְהֲרֵא"ש דְּמִיִּירֵי דְּוֹקָא שְׁלֵא גְמָרוּ שְׁעָרוּ וְצִיפְרָנִיו, דֹּא"י גְמָרוּ שְׁעָרוּ וְצִיפְרָנִיו אֲפִילוּ יָדוּעַ שְׁהוּא בְּנֵי שְׁמוֹנָה (כְּגוֹן שְׁפִירֵשׁ מִמְנָה אַחַר שִׁבְעָל) מוֹתֵר לְטַלְטְלוּ וּלְמוֹלוּ בַשַּׁבָּת, דְּבֵן שִׁבְעָה הוּא וְאֶשְׁתְּהוּי אֶשְׁתְּהִי.

הוצאת החלב בשבת - בהא דאיתא בגמרא שאמו שוחה עליו ומניקתו מפני הסכנה, פירש רש"י דהיינו שהחלב הרב שבדדיה מביאה לידי חולי. וכתבו התוספות והרא"ש דלא דוקא סכנה, אלא בשביל צערא בעלמא מותר, ואפילו לחלוב בעצמה ולהוציא החלב מותר, כדמצינו שמותר להפיס מורסא במלאכה שאינה צריכה לגופה משום צערא, וכ"כ רבינו ירוחם, וכן הדין לדעת הרמב"ם (אע"פ שמחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה). וכתב המרדכי בשם רב ניסים גאון שלמד מתוספתא שאסור לאשה לחלוב מדדיה ביד בשבת להקל, דלא שרי אלא ביניקת התינוק. וי"א דדווקא להוציא חלב לתוך כלי אסור, אבל לקרקע מותר.

פסק ההלכה - מה שנתבאר לעיל שמותר לעשות לצורך הולד מיירי בנולד לתשעה או לשבעה, אבל בנולד לשמונה דודאי לא יחיה, או ספק לשבעה ספק לשמונה, אם לא נגמרו שערו וצפורניו אין מחללים עליו ואין מטלטלים אותו, אבל מותר לאמו לשחות עליו ולהניקו מפני צער החלב, וכן יכולה להוציא חלב ביד שישפך לארץ החלב המצער אותה, אמנם האחרונים הסכימו שזה דווקא בודאי בן ח', כגון שבעל ופירש, אבל מספק מחללים שבת עבור כל תינוק. ואם נגמרו שערו וצפורניו מחללים אפילו בודאי בן שמונה, והגר"א כתב שרק בשהה ל' יום מותר לחלל שבת בנגמרו שערו וצפורניו, וכן לענין לטלטלו אפילו קודם ל' יום, וכן מותר למוהלו ממה נפשך, אבל לא לענין מלאכות.

סעיף ט'

תיקון אברי הולד

איתא בגמרא (שבת קכ"ג.) **אסובי ינוקא, רב נחמן אסיר, ורב ששת שרי. ופסקו הרי"ף והרא"ש כרב ששת דשרי. רש"י מפרש שהכונה ליישר אבריו שנתפרקו מחמת הלידה, וכתב הרא"ש דדווקא ביום הלידה מותר, וביאר הבית יוסף שהכונה ליום אחרי הלידה, שהרי ביום הלידה מבואר בגמרא (קכ"ט:) שמותר גם לרב נחמן. ופירוש ר"ח בדברי הגמרא יבואר בסעיף י"א, ובסימן שכ"ח נתבאר ביאור נוסף שכתב המגיד משנה בדעת הרמב"ם.**

עוֹד אִיתָא בְּגִמְרָא (שבת קמ"ז) תַּנֵּן **אין מעצבין את הקטן**. ומוקי לה בגמרא **בחומרי שדרה**, משום דמיחזי כבונה. ופירש רש"י דהיינו להחזיר חוליות השדרה שנתפרקה אחת מהם, וכתב הבית יוסף דמיירי לאחר זמן, שהרי ביום הלידה מותר לכ"ע.

פסק ההלכה - מותר ליישר בידי או אברי הולד שנתפרקו מחמת צער הלידה. המ"א מתיר בזה רק ביום הלידה, אבל הרבה אחרונים מתירים אפילו אחרי חודש או חודשיים, ואין להחמיר בזה, ואם נתפרקה חוליה מהשדרה אין ליישב החוליות זה על זה, אבל ביום הלידה יש לצדד להקל אף בזה.

סעיף י'

איתא בגמרא (שבת קמ"ז): **אמר רבי יוחנן לפופי יונקא בשבתא שפיר דמי**. ופירש רש"י דהיינו לכרוך אבריו כדי שיתיישבו ולא יתעקמו.

פסק ההלכה - מותר לכרוך את התינוק בבגדיו כדי שלא יתעקמו אבריו, וברא"ש משמע שאף כדי ליישר אבריו שכבר נתעקמו מותר לעולם, ואם נתפרקו חומרי השדרה מהב"ח משמע שאין מחזירים לא בידים ולא בבגדים, ובמאירי משמע שע"י ליפוף בגדים מותר. ותינוק שאין כורכים אותו בחול אסור לכורכו בשבת.

סעיף י"א

אם נפלה ערלת גרון הולד, מותר לשים אצבע בתוך פיו ולסלק את הערלה למקומה, אע"פ שלפעמים מקיא.

עיקרי הדינים -

דיני יולדת - יולדת היא כחולה שיש בו סכנה, ומחללים שבת לכל מה שהיא צריכה, וכגון לקרוא למיילדת מחוץ לתחום או לילד אותה, אמנם ראוי שכשהיא מגיעה לחודש התשיעי תכין בערב שבת דברים הנצרכים לה, כדי שלא תצטרך לחלל שבת. וכן כל דבר שאפשר יעשו ע"י שינוי, (וחמיר משאר פיקוח נפש, כיון שלידה זה דבר טבעי, ואין אחת מאלף מיתה מחמת לידה), ומותר להדליק נר בלילה עבור יולדת אפילו היא סומא, ואף שחברותיה יכולות להסתדר בחושך, מ"מ קים להו לחכמים שלא תתישב דעתה בלא נר, וישוב דעת היולדת הוא דבר שיש בו סכנה.

כל דבר שאם נמתין לסימני יולדת זה כבר יהיה מאוחר, כגון שהמיילדת תאחר לבוא, מותר לעשות כבר משעה שיש לה ספק בדבר, ואפילו אם המיילדת מחוץ לג' פרסאות ואפילו צריכים לשאת אותה מותר. אמנם בדבר שאפשר לעשותו מיד בשעת הצורך, אין לחלל שבת אלא משעה שתשב על המשבר, או משעה שהדם שותת, או משעה שאינה יכולה ללכת בלי שישאו אותה.

בג' הימים הראשונים, אפילו אמרה אינה צריכה, מחללים שבת עבור דברים שחברותיה אומרות שדבר זה עושים לכל יולדת וכל יולדת צריכה לכך, ואין כאן רופא או מיילדת לשואלם אם היא צריכה לכך. מג' ימים ועד שבעה בסתמא מחללים, אבל אם היא אומרת שאינה צריכה אין מחללים אפילו אם חברותיה אומרות שהיא צריכה, אבל אם רופא או מיילדת אומרים שהיא צריכה מחללים, ואם היא אומרת שהיא צריכה מחללים אפילו אם רופא או מיילדת אומרים שאינה צריכה. משבעה ואילך אין מחללים, וכל שלושים יום הרי היא כחולה שאין בו סכנה שמותר לומר לנכרי שיעשה.

מותר לחלל שבת לצורך הצלת חיי עובר או תינוק, כגון לקשור את הטבור ולחותכו, אא"כ התינוק לא עתיד לחיות אפילו ל' יום כגון בגולד לשמונה ולא גמרו שערו וצפורניו.

סימן של"א

דיני מילה בשבת

איתא בשו"ע (יו"ד רס"ד ג') כיצד מלין: חותכין את הערלה כל העור החופה העטרה עד שתתגלה העטרה, ואח"כ פורעין את הקרום הרך שלמטה מהעור, בצפורן, ומחזירו לכאן ולכאן עד שיראה בשר העטרה, ואח"כ מוצצין המילה עד שיצא הדם מהמקומות הרחוקים, כדי שלא יבא לידי סכנה. עכ"ל. ופעולות אלו מותרות לצורך מילה למרות שיש בהם מלאכה, (שהרי במילה ובמציצה הוא מוציא דם והוי חובל, וחובל חיובו משום שוחט והיינו נטילת נשמה, כי הדם הוא הנפש, וי"א שחיובו משום דש, וי"א משום צובע) דכתיב (וביום השמיני ימול בשר ערלתו) - ואפילו בשבת, והמציצה מותרת מפני שבלי המציצה יש סכנה לולד. ובסימן זה יבואר איזה מילה דוחה שבת, ומה במילה דוחה שבת, ואלו דברים נוספים השייכים ללאחר המילה דוחים שבת מפני פיקוח נפש.

סעיף א'

איתא במתני' (שבת קל"ג): **עושין כל צרכי מילה בשבת, מוהלין ופורעין ומוצצין, ונותנין עליה איספלנית וכמון.**

פסק ההלכה - עושים כל צרכי מילה בשבת מוהלים ופורעים ומוצצים,

ונותנים כמון או איספלנית על מקום המילה. ובתשובת בנין ציון כתב שמותר למצוץ רק בפה ולא על ידי דבר אחר שהמציאו הרופאים החדשים, וביד אלעזר מתיר למצוץ בספוג שזה יותר טוב ממציצה בפה, ואפילו בשבת מותר בספוג.

סעיף ב'

הסרת הציצין

איתא בגמרא (שם קל"ג): **המל, כל זמן שהוא עוסק במילה, חוזר בין על הציצין המעכבין את המילה בין על הציצין שאין מעכבין את המילה, פירש, על ציצין המעכבין את המילה חוזר, על ציצין שאין מעכבין את המילה אינו חוזר.** ואיתא במתני' (שם קל"ז): **אלו הן ציצין המעכבין את המילה, בשר החופה את רוב העמרה.** ופירש רש"י שרוב העטרה אין הכונה דווקא רוב הקיפה, אלא אפילו רוב גובהה במקום אחד. ודעת בעל העיטור שאף על ציצין שאין מעכבין חוזר.

פסק ההלכה - אם עדיין לא סיים למול יכול לחתוך גם ציצין (-רצועות בשר מהערלה או מעור הפריעה) שאין מעכבים את המילה או את הפריעה, אבל אם סילק ידו אינו חוזר אלא על ציצין המעכבין. וכתב הר"ן שאפילו אם סילק ידו מהחיתוך אם עדיין לא גמור לפרוע ג"כ מותר לחזור על ציצין שאין מעכבין, (ואם הוא עוסק במציצה מסתפק הר"ן אם מותר), ולפ"ז אפילו אם הפורע הוא אדם אחר, מותר לראשון לחזור על ציצין שאין מעכבים כל זמן שהשני עוסק בפריעה. וציצין המעכבים היינו בשר החופה רוב הקיפה של עטרה אפילו אינו רוב גבהה, או רוב גבהה של עטרה במקום אחד.

סעיף ג'

האם מלים בשבת מי שנולד בחודש השמיני

איתא בגמרא (שם קל"ה): **אמר מר ולא ספק דוחה שבת, לאתויי מאי, לאתויי הא דתנו רבנן בן שבעה מחללין עליו את השבת, בן שמנה אין מחללין עליו את השבת, ספק בן שבעה ספק בן שמנה אין מחללין עליו את השבת.** ובת"ר הכי (קל"ה): **איתא תניא רבי שמעון בן גמליאל אומר, כל עשהה שלשים יום באדם אינו נפל, ודייקינן הא לא שהה ספיקא הוי, מימהל היכי מהלינן ליה, אמר רב אדא בר אהבה מלין אותו ממה נפשך, אי חי הוא שפיר קא מהיל, ואי לאו מחתך בשור בעלמא הוא. ואלא הא דתניא ספק בן שבעה ספק בן שמנה אין מחללין עליו את השבת, אמאי נמהליה ממה נפשך.** ומשני מימהל הכי נמי דמהלינן לא נצרכה אלא למכשירי מילה ואלבא דרבי אליעזר דאמר מכשירי מילה דוחין את השבת. והיינו שר"א לא מתיר מכשירי מילה אלא בדקים לן שכלו חדשיו, כגון שבעל ופירש, אבל בספק אין מחללין שבת למכשירי מילה דידיה.

דעות הראשונים - הר"ף והרא"ש הביאו הברייתא דספק בן שבעה ספק בן שמנה אין מחללין עליו את השבת, ולא הביאו את דברי רב אדא בר אהבה שאמר שמותר למולו ממה נפשך. וכתב הר"ן שדעת הר"ף שאסור למול ספיקות בשבת (ובדין מכשירי מילה אי נ"מ, כיון שלהלכה מכשירי מילה לא דוחים שבת, ודלא כר"א), וכן הביא הטור בשם הרא"ש, והטור הקשה על הרא"ש למה לא מלים אותו ממה נפשך כמו שאמר רב אדא בר אהבה. וכתב עוד הטור שאפילו אם לא גמרו שערו וציפורניו מלים אותו ממה נפשך, כל שהוא ספק בן שבעה ספק בן שמנה, ודלא כמשמעות הרמב"ם שצריך גמרו שערו וציפורניו.

ודעת הבית יוסף בביאור דברי הר"ף והרא"ש שאם גמרו שערו וציפורניו מלים אפילו ודאי בן ח', שהרי מעשים בכל יום שמלים אותם, וגם בימי חכמי

התלמוד משמע שהיו מוהלים אותם מדאמרינן (קל"ו). **מימהל היכי מהלינן**, והרי"ף והרא"ש סמכו על מה שהביאו ביבמות את דברי הגמרא (יבמות פ:) שאומרת שהברייתא שאוסרת מדברת בלא גמרו שער וציפורניו, והרא"ש כאן כתב להדיא שאם גמרו שער וציפורניו מלים אפילו ודאי בן ח', כמבואר בגמרא ביבמות. ורב אדא בר אבהה לא סבר חילוק זה ולכן הוצרך לומר שממה נפשך מותר למול כדי לישב מנהג העולם למול, אבל למסקנת הגמרא ביבמות שאומרת שאם גמרו שער וציפורניו מותר א"צ לתירוצו של רב אדא בר אבהה. ואע"ג דלצאת לגמרי מותרת נפל לא סגי בגמרו שער וציפורניו, עד שיששה שלשים יום, מ"מ מאחר ששערו וציפורניו מוכיחים עליו שהוא בן קיימא, מחזיקים שהוא מרוב הנולדים שהם בני קיימא, כמו שבעוד דברים מצינו בסומכים על הרוב, ואם לא גמרו שער וציפורניו איתרע ליה רובא ולכן לא מלים אותו, ואע"פ שאם הוא נפל אין כאן איסור תורה, דאינו אלא מחתך בבשר, מ"מ לא רצו חכמים להתיר טלטול במקום שקרוב לו דאי שאינו בן קיימא.

פסק ההלכה - הנולד לשמונה וגמרו שער וציפורניו, או לשבעה ולא גמרו שער וציפורניו, מלים אותו בשבת, ודווקא בודאי בן שבעה, כגון שבעל פעם אחת ולא בעל יותר עד שהוכר העובר, אבל בסתמא אין לתלות שנתעברה אחרי ליל טבילה או משעה שפסקה לראות דם, דאין זה ודאי. והנולד לשמונה או שיש ספק אם נולד לשמונה או לשבעה ולא גמרו שער וציפורניו, וה"ה בספק אם לשמונה או לתשעה, אין מלים אותו בשבת, והרמ"א ביו"ד מתיר במקום ספק, ונהרא נהרא ופשיטה.

סעיף ד'

איתא בגמרא (שבת קל"ב): **תנו רבנן מילה דוחה את הצרעת בין בזמנה בין שלא בזמנה, יום טוב אינה דוחה אלא בזמנה בלבד.**

פסק ההלכה - מילה שלא בזמנה אינה דוחה שבת.

סעיף ה'

מילת מי אינה דוחה שבת

איתא בגמרא (שם קל"ד): **ערלתו ודאי דוחה את השבת, ולא אנדרוניוס דוחה את השבת, רבי יהודה אומר אנדרוניוס דוחה את השבת וענוש כרת.** (ואף שיש פוסקים כרבי יהודה, הלכה כהרמב"ם שפוסק כת"ק). **ערלתו ודאי דוחה את השבת, ולא נולד בין השמשות דוחה את השבת. ערלתו ודאי דוחה את השבת, ולא נולד כשהוא מהול דוחה את השבת.**

עוד איתא בגמרא (נדה מ"ב): **הוא דאתא לקמיה דרבא אמר ליה מהו למימהל בשבתא, אמר ליה אימא לי איזי גופא דעובדא היכי הוה, אמר ליה שמעית ולד דצויק** (צועק בתוך המעיים, ופירש הסמ"ג שאם לא שהוציא ראשו לא היה צועק, דכשהוא במעי אמו פיו סתום וטבורו פתוח) **אפניא דמעלי שבתא, ולא אתיליד עד שבתא, אמר ליה האי הוציא ראשו חוץ לפרוזדור הוא, והוי מילה שלא בזמנה ואין מחללין עליה את השבת.**

וכתב הסמ"ג בשם ר"י שאם מיד אחרי שהולד הוציא ראשו חוץ לפרוזדור נראו ג' כוכבים בינוניים, יש לסמוך עליהם שהוא לילה אפילו הוא למחר שבת, אבל אם שהו הכוכבים לצאת שיעור זמן שנראה שבזמן הוצאת הראש היה יום, אין להם אלא מה שעניניהם רואות ומלים אותו ביום השמיני אפילו אם זה שבת. עוד כתבו הראשונים שזמן המילה אינו תלוי אם קיבלו שבת באותו זמן או לא, אלא רק בצאת הכוכבים.

עוד איתא בגמרא (שם קל"ה). **אמר רבי אסי כל שאין אמו טמאה לידה** (כגון יוצא דופן ונכרית שילדה ולמחר נתגיירה) **אינו נמול לשמנה. איני והא איתמר יוצא דופן ומי שיש לו שתי ערלות** (שני עורות זה ע"ג זה, ו"א שני גידים), **רב הונא וחייא בר רב, חד אמר מחללין עליו את השבת, וחד אמר אין מחללין, עד כאן לא פליגי אלא לחלל עליו את השבת אבל לשמנה ודאי מהלינן ליה, הא בהא תליא.** והפוסקים הסתפקו כמו מי ההלכה, ולכן הדין לחומרא שנימול לשמונה ואין מחללים עליו את השבת.

פסק ההלכה - מילת אנדרוניוס, או שנולד בין השמשות של ערב שבת או של מוצאי שבת, או שנולד מהול (דווקא אם נראה מהול אפילו בלא קישוי), ויוצא דופן, ועובדת כוכבים שילדה ואח"כ נתגיירה, ומי שיש לו שתי ערלות (היינו שני גידים, ו"א שתי עורות זה ע"ג זה), אין מילתם דוחה שבת. ובין השמשות י"א שזה קרוב לרבע שעה זמנית לפני יציאת ג' כוכבים בינוניים, ולפני כן זה בכלל יום, אבל כמה פוסקים מחמירים בזה וסוברים שמשעה שנתכסית החמה מעינינו עד יציאת ג' כוכבים בינוניים הוי בין השמשות, וכתב הברכי יוסף שכך המנהג בא"י. ואם יש ספק אם נולד בבין השמשות או קודם, נימול ביום ראשון. ואם מיד אחרי הלידה ראה כוכבים קטנים, מסתבר שיש לסמוך שבזמן הלידה היו בינוניים, אך אין זה ברור, אמנם אם יש הרבה כוכבים קטנים בודאי יש לסמוך על זה. ואם הוציא ראשו חוץ לפרוזדור ונשתהה עד שנולד כולו, וכשנולד כולו ראו שלשה כוכבים בינוניים, אם לפי שהיו הזמן נראה שבזמן הוצאת הראש היה יום, דעת בעל הדרך החיים שיכולים למולו ביום השמיני אפילו בשבת, והבה"ל כתב שיש להחמיר בזה.

סעיף ו'

טלטול לצורך המילה

איתא במתני' (שבת ק"ל). **רבי אליעזר אומר אם לא הביא כלי מערב שבת מביאו בשבת מגולה. ובסכנה מכסהו על פי עדים. ועוד אמר רבי אליעזר כורתים עצים לעשות פחמין לעשות ברזל. כלל אמר רבי עקיבא כל מלאכה שאפשר לעשותה מערב שבת אינה דוחה את השבת, שאי אפשר לעשותה מערב שבת דוחה את השבת. ומבואר שנחלקו ר"א ור"ע אם מכשירי מילה שאפשר לעשותם מערב שבת דוחים שבת או לא. ואיתא בגמרא (קל"ג). **אמר רב יהודה אמר רב הלכה כרבי עקיבא.****

עוד איתא בגמרא (שם ק"ל) **פעם אחת שכחו ולא הביאו אימל מערב שבת והביאו בשבת, שלא כרצון רבי אליעזר. מתקיף לה רב יוסף, אדרבה רבי אליעזר הוא דשרי, וכי תימא שלא כרצון רבי אליעזר דשרי אפילו ברשות הרבים, אלא כרצון רבנן דאסרו דרך רשות הרבים ושרו דרך גגות חצרות וקרפיפות, ומי שרי, והתניא כשם שאין מביאין אותו דרך רשות הרבים כך אין מביאין אותו דרך גגות חצרות וקרפיפות. אלא אמר רב אשי שלא כרצון רבי אליעזר ומחלוקתו, אלא כרצון רבי שמעון, דתנן רבי שמעון אומר אחד גגות ואחד חצרות ואחד קרפיפות רשות אחת הן לכלים ששבתו בתוכן אבל לא לכלים ששבתו בתוך הבית. ופירש רש"י שלא כרצון רבי אליעזר שלדבריו מותר אפילו ברשות הרבים, ושלא כרצון החולקים עליו דאסרי אף דרך חצרות, מפני שהעמידו חכמים דבריהן במקום כרת, אלא כרצון ר"ש שמתיר גם לדבר הרשות, ומבואר בעירובין צ"א. שהלכה כר"ש, וכן פסק הרי"ף, לאפוקי מרבוותא שפסקו דלא כרבי שמעון. ודינו של ר"ש נתבאר בסימן שע"ב, ונתבאר שם באיזה קרפף מותר לטלטל, ובאיזה חצר מדובר.**

פסק ההלכה - מכשירי מילה שאפשר לעשותם מערב שבת אינם דוחים את השבת, ולכן אם לא הביא אימל מערב שבת אין להביאו בשבת אפילו

אפילו אם לא נשתתפו יחד, אבל דרך רשות הרבים אסור כיון שאינו דרך מלבוש ממש, ודרך כרמלית מצדד הא"ר להתיר. שיטת רש"י והביאו המ"א שהצורך בחלוק הוא שלא יחזור העור לכסות את הגיד ויצטרכו לחזור ולמולו מדרבנן, אבל מהרשב"א ושאר ראשונים משמע שיש בזה סכנה, ונ"מ אם מותר להביאו אחר המילה דרך רשות הרבים כשאין לו עצה אחרת.

סעיף ט'

רחיצת הולד

איתא במתני' (שם קל"ד): **מרחיצין את הקטן בין לפני המילה בין לאחר המילה. רבי אלעזר בן עזריה אומר מרחיצין את הקטן ביום השלישי למילה שחל להיות בשבת, שנאמר "ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים".** ומבואר בגמרא שהלכה כרבי אלעזר בן עזריה. וכתב המגיד משנה שמהרמב"ם משמע שביום שני אסור לחמם מים, וכן דעת עוד ראשונים, וכתב הר"ן שכן משמע מהרי"ף, וי"א שאם ביום השלישי מותר כ"ש שביום השני מותר, וכן דעת הרשב"א, וכן משמע מהרמב"ן. וכתבו התוס' והרא"ש שכשמוותר לחמם מים מותר לישראל להבעיר את האש, וזה פשוט שהרי זה פיקוח נפש, כמבואר בגמרא (קל"ד). אמנם לדין שאין סכנה בחסרון רחיצה, דין רחיצת קטן כדין רחיצת גדול.

דעת הר"ף והרא"ש והרמב"ם לאסור אמירה לנכרי לחמם את הבית לפני המילה או שאר דברים שהם מלאכה גמורה לישראל, ורק דבר שאסור לישראל מדרבנן מותר לומר לנכרי לעשותו, ודלא כבה"ג שמתיר לפני המילה כל אמירה לנכרי אפילו בדבר שהוא מלאכה גמורה.

וכתב הרא"ש שאם היה לנכרי מים שחיים בשבת לצורך עצמו, או שעבר ישראל וחיים אותם, מותר לרחוץ בהם את התינוק אע"פ שאסרו רחיצת כל גופו במים אפילו שנתחממו מערב שבת, דבמילה התירו.

איתא בגמרא (עירובין ס"ח): **ההוא ינוקא דאשתפוך חמימיה, אמר רבא נשייליה לאימיה, אי צריכה נחים ליה אגב אימיה.** וכתב הר"ן (ביצה י"ז) בהא דאיתא התם ממלאה אשה קדרה בשור אף על פי שאינה צריכה אלא לחתיכה אחת, דמשמע שרק ביו"ט מותר להרבות בשיעור המלאכה, אבל בשבת אסור, ולפי זה מה שהגמרא אומרת נחים ליה אגב אימיה היינו דווקא ע"י נכרי, דע"י ישראל אסור להרבות. ובנוסח הגמרא שלנו כתוב בהדיא **נחים ליה גוי אגב אימיה.**

וכתב הר"ן שאם נשפכו החמין או נאבדו הסמנים אחרי המילה מותר לחמם ולשחוק, כיון שיש בזה סכנה, אמנם אם אפשר לעשות בשינוי צריך לשנות, כדאיתא בגמרא (שבת קל"ג): **לא שחק כמון מערב שבת לועס בשינוי ונותן.** אמנם אם יש לו חמין גם ללפני המילה וגם ללאחר המילה, ונשפכו המים שהכין ללאחר המילה, דעת הרמב"ן שמותר למול, ומה שאח"כ יצטרכו לחלל שבת זה יהיה מותר משום פיקוח נפש, ואין זה מכשירי מילה. אבל דעת הרז"ה והרשב"א שאין למול באופן זה, וכתב הרשב"א שמה שהתירו לכרוך על אצבעו חלוק או סמרטוט, מיירי שלא ידע לפני המילה שיצטרך לכך, ואפ"ה צריך להביא דווקא בשינוי, אבל אם ידעו מתחילה אין מלים. ומדברי הר"ף והרמב"ם והטור משמע כדעת הרז"ה והרשב"א.

פסק ההלכה - כתב השו"ע שבזמן חכמי הגמרא אם לא היו רוחצים את הולד בחמין לפני המילה ולאחר המילה וביום השלישי, היה בזה סכנה, ולכן נתבאר בגמרא דין רחיצה בשבת, אבל בזמננו נשתנו הטבעים ולא נהגו לרחוץ את הולד כלל, ודינו לענין שבת כרחיצה בכל אדם, כיון שהיום אין בזה סכנה. והרמ"א כתב שנוהגים לרוחצו לפני המילה בחמין שהוחמו מאתמול, שאף

במקום שאיסור הטלטול בו הוא מדרבנן, אך מותר לומר לנכרי לעשות דבר האסור מדרבנן, ומ"מ אסור להביא את התינוק לבית הכנסת דרך חצר שאינה מעורבת ע"י נכרי, כיון שאפשר למול את התינוק בבית, ואם האיזמל בחצר מותר להוציא את התינוק למקום האיזמל ע"י נכרי אם זה חצר שאינה מעורבת, אבל עדיף להביא את האיזמל לתינוק, כיון שאז לא יצטרכו להתיר שבות דשבות גם בחזרה. וי"א שאף באיסור דאורייתא מותרת אמירה לנכרי לצורך מצוה, והמיקל לענין מילה לא הפסיד אם אי אפשר בענין אחר, וכ"ש לענין הוצאה והכנסה משום שלהרבה פוסקים אין לנו בזמן הזה רשות הרבים, אמנם אם פשע ולא הכין את הסכין מערב שבת, אין לתקנו ע"י נכרי, ולהביא דרך כרמלית ע"י נכרי, מותר אף כשפשע במה שלא הביאו מאתמול. ותיקון הצפורן של המוהל אסורה מדאורייתא, ואסור לתקן אפילו אם אין מוהל אחר.

סעיף ז'

שחיקת או הבאת כמון

איתא במתני' (שבת קל"ג): **אם לא שחק מערב שבת לועס בשינוי ונותן. אם לא טרף יין ושמן מערב שבת נותן זה לעצמו וזה לעצמו.** ובגמרא (קל"ד): **איתא התם לא בעי ליכא** (לטורפו ולערבו יפה) **הכא בעי ליכא.** ופריך **הכא נמי נעביד ולא ליכך** (שלא יערבנו כל כך). ומשני **היינו דקתני נותן זה לעצמו וזה לעצמו** (שמערב ואינו לוכך). ומבואר ברש"י ובר"ן שמותר בשבת לטרוף מעט אבל לא לערב היטב, וכתב הבית יוסף שבפוסקים לא הזכירו היתר זה, וי"ל שטעמם משום שההיתר הזה הוא רק לפי ר"מ שמתיר לטרוף יין ושמן לחולה בשבת, אבל לתנא קמא שאוסר, אסור לטרוף לצורך המילה אפילו בלי ליכא.

פסקי ההלכה

אם אין לו כמון שחוק לא ישחקנו בשבת, אלא לועס בשינוי. ואם אינו יכול ללעוס בשינוי, או שצריך להביא את הכמון דרך מבוי שאינו משותף, תידחה המילה. אמנם אם כבר מל ונדע לו שאין לו כמון או שמל באיסור מותר לשחוק או להביא דרך רשות הרבים, אך אם יכול לעשות בשינוי בלא שיגיע מזה נזק לחולה יעשה בשינוי, ואף שיש מתירים בלי שינוי, מכמה ראשונים משמע שצריך שינוי, וצ"ע למעשה.

עירוב יין ושמן - אם אין לו יין ושמן מעורבים אסור לערבם בקערה בשבת אלא יתנם כל אחד לבדו על המכה, שמותר לתת שניהם בקערה, אבל לא יערבם בידיים, ואם נתערבו נתערבו. ולשאר חולים ג"כ אסור לערב, וע"י שינוי מותר לכו"ע.

סעיף ח'

עשית או הבאת חלוק לראש הגיד

איתא במתני' (שם קל"ג): **ואין עושין לה חלוק** (כעין כיס דחוק שמכסים בו את ראש הגיד עד העטרה כדי שהעור לא יחזור לכסות את הגיד) **לכחחלה, אבל כורך עליה סמרטוט. אם לא התקין מערב שבת כורך על אצבעו** (דרך מלבוש, כדי לשנות מדרך הוצאה בחול) **ומביא, ואפילו מחצר אחרת.**

וכתב הטור שאע"פ שמוציאו בשינוי מותר רק דרך חצר שלא נשתתפו יחד, אבל דרך רשות הרבים אסור מפני שאין דרך מלבוש בכך, וכן משמע מדקתני במתני' "ואפילו מחצר אחרת" ולא תני אפילו דרך רשות הרבים.

פסק ההלכה - אין לעשות חלוק (-כעין כיס דחוק) בשבת כדי לכסות ראש הגיד שלא תחזור העטרה לכסות ראש הגיד, אלא כורך סמרטוט, ואם אין לו א"צ לדחות את המילה אלא כורך על אצבעו בדרך מלבוש, ומביא דרך חצר

השבת, ולכן אם לא הביא איזמול מערב שבת אין להביאו בשבת אפילו במקום שאיסור הטלטול בו הוא מדרבנן, אך מותר לומר לנכרי לעשות דבר האסור מדרבנן.

רחיצת הולד - לפי השו"ע אסור בזמננו לרחוץ את הולד לפני או אחרי ג' מים אחרי המילה, כיון שהיום אין בזה סכנה. והרמ"א כתב שנוהגים לרוחצו לפני המילה בחמין שהוחמו מאתמול, ואם יש לחוש לסכנה מותר לרוחצו ולחמם המים אפילו בעצמו, ככל חולה שיש בו סכנה.

סימן של"ב

טיפול בבהמה בשבת

אף שאסור מדרבנן להתעסק בשבת ברפואה של אדם (מלבד באופנים המותרים) גזירה שמה יבוא לשחוק סממנים, בבהמה חכמים לא אסרו, דאין לחוש שיבוא לשחוק סממנים כיון שאינו בהול כ"כ, אמנם אף בבהמה שהיא קרובה למיתה שהוא בהול על ממונו, מותר, מפני שיש לחוש שאם נאסור עליו, יבוא לידי שחיקת סממנים ושאר מלאכה דאורייתא. ויש דברים שאין בהם מלאכה אבל אסור לעשותם בבהמה משום שיש בזה טירחא יתירא. וכדלהלן.

סעיף א'

ילוד בהמה בשבת

איתא במתני' (שבת קכ"ח): **אין מיידיין את הבהמה ביו"ט, אבל מסעדין.** ובגמרא איתא **כיצד מסעדין אוחזין את הולד שלא יפול לארץ, ונופח לו בחוטמו, ונותן לו דד לתוך פיו כדי שינק וכו'.** והטור פסק שמוותר לסעוד את הבהמה בשבת ולנפוח לולד בחוטמו וכו'. והבית יוסף מביא מהרא"ש ש"ר"י מסתפק אם ההתר הוא גם בשבת או רק ביו"ט, ותמה על הטור איך התיר בזה.

פסק ההלכה - אין לילד את הבהמה (-למשוך את הולד מהרחם) בשבת, מפני שיש בזה טירחא יתירא, ואם היא מבכרת ויש לחוש שתמות, מסתפק הפמ"ג אם מותר לילדה, וע"י נכרי בודאי יש להקל. וכן אין לסעוד את הבהמה (-לאחוז את הולד שלא יפול ולתת דד לתוך פיו), וכן אין לעשות שאר צרכי לידה המבוארים בסימן תקכ"ג.

סעיף ב'

איתא בגמרא (שבת נ"ג): **סכין ומפרכסין לאדם, ואין סכין ומפרכסין לבהמה. מאי לאו דאיכא מכה ומשום צער, לא דגמר מכה ומשום תענוג.**

פסק ההלכה - אין מפרכסים גלדי מכה של בהמה בשבת כדי להסירם, ולא סכים את המכה בשמן, והני מילי בגמר מכה שאין בזה אלא תענוג, אבל בתחילת המכה דאיכא צערא מותר.

סעיפים ג' ד'

איתא בגמרא (שם) **בהמה שאחזה דם אין מעמידין אותה במים בשביל שתצטמן.** עוד איתא בגמרא **בהמה שאכלה כרשינין לא יריצנה בחצר בשביל שתתרפה, ורבי אושעיא מתיר. דרש רבא הלכה כרבי אושעיא.** וכתבו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם דכיון דקיימא לן הלכתא כרבי יאשיה שמיקל באכלה כרשינין הרבה משום צערא דבהמה, ולא גזרינן משום שחיקת סממנין, שמע מינה דלא גזרו בבהמה משום שחיקת סממנים, דאין אדם בהול על רפואת בהמתו שיבוא לידי שחיקת סממנים, וא"כ אין הלכה כהברייתא שאוסרת להעמיד במים בהמה שאחזה דם, דרבי אושעיא חולק

שארין בזה סכנה, מ"מ יש בזה צורך גדול, (ויזהר שלא ישרה סדין במים, דשרייתו זהו כיבוסו, ועל ידי נכרי אפשר שיש להקל, וגם יזהר מסחיטת הסדין), ואם נשפכו המים יכול לומר לנכרי להביא מים שחוממו עבור נכרי, אבל לא יאמר לו לחמם לו מים, ולאחר המילה ימתינו לרוחצו במוצאי שבת, אך אם יש לחוש לסכנה מותר לרוחצו ולחמם המים אפילו בעצמו, ככל חולה שיש בו סכנה. וכן אם יום השלישי למילה חל בשבת ורואים שיש צורך לרוחצו, מכינים חמין מבעוד יום ורוחצים אותו בהם בשבת, ואסור לחמם ע"י נכרי אא"כ הרופא אמר שהוא צריך לזה. תינוק שהיה חולה ונתרפא לדעת התשב"ץ אין למולו ביום חמישי דשמה יצטרכו לחלל שבת ביום השלישי למילה, אבל הש"ך והמ"א והא"ר מתירים.

סעיף י'

י"א שאין לאב למול את בנו בשבת אם יש אחר שיודע למול, שהרי מילה זה פסיק רישא של תיקון, והאב מתכוין לתקן, אבל לגבי אחר לא מיקרי תיקון ושרי. ויש מתירים.

עוד נחלקו הראשונים אם מותר למי שלא מול מעולם למול בשבת, או שחוששים שמה יקלקל ונמצא מחלל שבת, והתרומת הדשן מביא שיש שמסתפק אולי צריך שהמוהל יחזק ג' פעמים, והתרומת הדשן כתב דסגי בפעם אחת, ואפילו האב עצמו יכול למול אם הוחזק פעם אחת.

פסק ההלכה - מי שלא מול מעולם אסור לו למול בשבת, שמה יקלקל ונמצא שחילל שבת בלא שום מצוה, וכן אם לא פרע מעולם לא יפרע בשבת. וביו"ט שני של גלויות מותר. וביו"ט ראשון נחלקו האחרונים, אך אם הוא יודע שהוא יכול למול ואין אחר בודאי אין להחמיר לענין יו"ט. ומי שמל כבר פעם אחת מותר לו למול בשבת, ואפילו אם הוא אבי הבן, ואפילו יש אחר שכבר מל הרבה פעמים מותר. מוהל שבא ואומר שכבר מל נאמן וא"צ להביא ראיה.

דעת הרמ"א שטוב להחמיר שבשבת לא ימול אחד ויפרע אחר, אבל הרבה אחרונים כתבו להקל בזה וכן המנהג, ובחכמת אדם כתב דעכ"פ לא יחלק המילה לג' בני אדם, מילה ופריעה ומציצה אלא הפורע יהיה המוצץ, אבל ביצועות יעקב דחה דבריו.

עיקרי הדינים

מילה בשבת - מותר למול בשבת וכן הפריעה והמציצה מותרת, ואם עדיין לא סיים למול יכול לחתוך גם ציצין שאין מעכבים את המילה או את הפריעה. וציצין המעכבים היינו בשר החופה רוב הקיפה של עטרה אפילו אינו רוב גבהה, או רוב גבהה של עטרה במקום אחד. מי שלא מל או לא פרע מעולם אסור לעשות זאת בשבת. תיקון הצפורן של המוהל אסורה מדאורייתא, ואסור לתקן אפילו אם אין מוהל אחר.

טיפול במקום המילה - מותר לתת כמון או איספגנית על מקום המילה, ואם אין לו כמון שחוק לא ישחקנו בשבת, אלא לועס בשיניו, ואם אין לו יין ושמן מעורבים אסור לערבם בקערה בשבת אלא יתנם כל אחד לבדו על המכה, ולשאר חולים ג"כ אסור לערב, וע"י שינוי מותר לכי"ע. ואין לעשות חלוק בשבת כדי לכסות ראש הגיד, אלא כורך סמרטוט, ואם אין לו א"צ לדחות את המילה אלא כורך על אצבעו בדרך מלבוש, ומביא דרך חצר אפילו אם לא נשתתפו יחד, אבל דרך רשות הרבים אסור, ודרך כרמלית מצדד הא"ר להתיר.

מילת מי דוחה שבת - הנולד לשמונה וגמרו שערו וצפורניו, או לשבעה ולא גמרו שערו וצפורניו, מלים אותו בשבת, ודווקא בודאי בן שבעה, כגון שבעל פעם אחת ולא בעל יותר עד שהוכר העובר, אבל בסתמא אין לתלות שנתעברה אחרי ליל טבילה או משעה שפסקה לראות דם, דאין זה ודאי. והנולד לשמונה או שיש ספק אם נולד לשמונה או לשבעה ולא גמרו שערו וצפורניו, וה"ה בספק אם לשמונה או לתשעה, אין מלים אותו בשבת, והרמ"א ביו"ד מתיר במקום ספק, ונהרא נהרא ופשטיה. מילה שלא בזמנה, ומילת אנדרוגינוס, או שנולד בין השמשות של ערב שבת או של מוצאי שבת, או שנולד מהול (דווקא אם נראה מהול אפילו בלא קישוי), ויוצא דופן, ועובדת כוכבים שילדה ואח"כ נתגיירה, ומי שיש לו שתי ערלות (היינו שני גידים, וי"א שתי עורות זה ע"ג זה), אין מילתם דוחה שבת.

טלטול לצורך המילה - מכשירי מילה שהיה אפשר לעשותם מערב שבת אינם דוחים את

גם על זה. אבל בעל התרומה והסמ"ג והסמ"ק כתבו שרבי אושעיא מתיר דווקא הליכה בחצר, דזה אינו ניכר כ"כ שזה רפואה, אבל להעמידה במים שזה ניכר שזה לרפואה אסור. וכתב המרדכי שבהמה שאחזה דם ויש צד שאם לא יקיזו לה דם היא תמות, מותר לומר לנכרי להקיזה. והביא ראיה לדבר.

פסקי ההלכה

בהמה שאכלה הרבה כרשינים והיא מצטערת מותר להריצה בחצר כדי שתתיגע ותתרפא, ואף אם היא קרובה למיתה מותר, אבל אסור לעשות עבודה מלאכה דאורייתא או דרבנן אפילו אם היא מתה, וע"י נכרי מותר לעשות כשהבהמה חולה.

בהמה שאחז אותה דם מותר להעמידה במים כדי שתצטנן, ואם יש ספק שאם לא יקיזו לה דם היא תמות, או שהיא חולה, מותר לומר לנכרי שיקיז לה דם כדי לרפאותה, אבל להקיז לסוס כדי שיאכל יותר אסור.

סימן של"ג

טירחא בשבת בפניו חפצים

חכמים אסרו לפנות אוצר של תבואה וכדומה בשבת, אף היכא שאין בו משום מוקצה, מפני הטירחא שבדבר, או משום שזה עובדין דחול, ובאופנים מסוימים התיירו לפנות. ולהלן יבואר באיזה אופן אסור לפנות את האוצר וביאזה אופן מותר.

איתא במתני' (שבת קכ"ו:) **מפניו אפילו ארבע וחמש קופות של תבן ועל תבואה מפני האורחין ומפני ביטול בית המדרש אבל לא את האוצר.** ופריך בגמרא **השתא חמש מפניו ארבע מיבעיא. אמר רב חסדא ארבע מחמש** (שם היו שם רק ה' קופות לא יפנה את כולם אלא רק ד', מפני שאסור לסיים פניו אוצר, שמא יראה גומות בקרקע ויבוא להשוותם). **איכא דאמרי ארבע מאוצר קטן וחמש מאוצר גדול** (ולא יותר אפילו אם יש בו הרבה, דחיישינן לטירחא), **ומאי אבל לא את האוצר, שלא יתחיל באוצר תחלה, ומני רבי יהודה היא דאית ליה מוקצה. ושמואל אמר ארבע וחמש כדאמרי אינשי, ואי בעי אפילו טובא נמי מפניו, ומאי אבל לא את האוצר שלא יגמור כולו, דילמא אחי לאשוויי גומות, אבל אתחולי מתחיל, ומני רבי שמעון היא דלית ליה מוקצה. תנו רבנן אין מתחילין באוצר תחילה, אבל עושה בו שביל כדי שיכנס ויצא. עושה בו שביל, והא אמרת אין מתחילין, הכי קאמר עושה בו שביל ברגליו בכניסתו וביציאתו.**

והרי"ף כתב דאיכא מאן דפסק כרב חסדא, ואיכא מאן דפסק כשמואל, ולא הכריע ביניהם. והרא"ש כתב בשם הר"ז"ה שלענין ארבע וחמש קיימא לן כרב חסדא דהיינו ארבע מחמש, ובפירוש אבל לא את האוצר קיימא לן כשמואל שלא יגמור את האוצר, והסכים הרא"ש לדבריו, וכן דעת הרמב"ם והרמב"ן והרשב"א.

והרמב"ם אוצר של תבואה או של כדאי אף על פי שמותר להסתפק ממנו אסור להתחיל בו לפנותו אלא לדבר מצוה, כגון שפיניהו להכנסת אורחין או לקבוע בו בית המדרש, וכיצד מפניו וכו' אלא נכנס ויצא בו ועושה שביל ברגליו בכניסתו וביציאתו. עכ"ל. וביאר הבית יוסף שמה שאסור להתחיל לפנותו אין הטעם כדבר חסדא, (שהרי רב חסדא ביאר זאת לדברי רבי יהודה דאית ליה מוקצה, וקיימא לן כרבי שמעון דלית ליה מוקצה, ועוד דלרב חסדא אין מתחילין אפילו לדבר מצוה), אלא מקורו מדברי הברייתא שהביאה הגמרא אחרי דברי שמואל, וסובר הרמב"ם שהאסור שם אינו משום מוקצה, דמותר להסתפק ממנו, אלא האיסור הוא להתחיל לפנותו, ואיסור זה נאמר

רק לדבר הרשות ולא לדבר מצוה, ואם התחיל לפנותו מבעוד יום לא שייך איסור זה.

עוד איתא בגמרא **איבעיא להו הני ארבע וחמש דקאמר, בארבע וחמש קופות אין מפי לא, אלמא למעוטי בהילוכא עדיף, או דילמא למעוטי משאוי עדיף.** ולא איפשיטא. וכתב הרא"ש דעבדינן כפשטא דמתניתין ארבע וחמש קופות אין טפי לא.

עוד איתא בגמרא (שם) **איבעיא להו, הני ארבע וחמש קופות דקאמרינן אף על גב דאית ליה אורחין טובא, או דילמא הכל לפי האורחין. ואת"ל הכל לפי האורחין, חד גברא מפנה לכולהו, או דילמא כל חד וחד מפנה לנפשיה. וכו'.** ופשיט שהכל לפי האורחים, ולא פשיט אי כל חד מפני לנפשיה, וכתבו הרי"ף והרא"ש שכוון דאיסורא הוא עבדינן לחומרא וכל חד וחד מפנה לנפשיה, וכן כתב הרמב"ם. וכתב הבית יוסף שאין הכונה שאורחים עצמם צריכים לפנות, אלא האחרים יכולים לפנות לצורך האורחים, ובלבד שלא יפנה כל אחד יותר מארבע וחמש קופות.

כתבו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם שההתיר הוא דווקא מפני האורחים ומפני ביטול בית המדרש שזה מצוות, אבל שלא במקום מצוה לא. וכתב התרומת הדשן דשרי שבות משום כבוד האורחים כמו משום מצוה, אמנם הני מילי באורחים שבאו לביתו, כדאמרינן בגמרא (קכ"ז:) **גדול הכנסת אורחין ממצות בית המדרש,** אבל אם זימן אורחים לסעוד סעודה בביתו, אבל לא נתארחו אצלו, יש לדון אם מותר. וכתב הבית יוסף שהזמן חבירו לסעוד אצלו זה נחשב סעודת הרשות, ורק אורחים שנתארחו אצל אחד והוא מזמנם לביתו מסתפק התה"ד אי חשיב סעודת מצוה.

איתא בגמרא (ביצה ל"ו:) **אמר רב נחמן לא שנו** (דמשילין פירות דרך ארובה ביו"ט) **אלא באותו הגג, אבל מגג לגג לא. התם** (דקתני מפנים ארבעה וחמש קופות מפני האורחים וכו') **מאי. תניא לא ישלשלם בחבל בחלונות, ולא יורידם דרך סולמות, התם מאי, הכא ביום טוב הוא דאסור דליכא בטול בית המדרש, אבל שבת דאיכא בטול בית המדרש שפיר דמי, או דלמא הכא דאיכא הפסד פירות אמרת לא, התם דליכא הפסד פירות לא כל שכן. תיקו.** וכתב הר"ן שלפי הר"ז"ה מסתבר לאסור, ובפוסקים לא הזכירו איסור זה, ומשע דס"ל שכוון שזה איסור דרבנן נקטינן לקולא, דאל"כ היה למשנה לפרש לאסור ככהאי גוונא.

פסקי ההלכה

פניו אוצר - אוצר של תבואה או של כדאי יין, מותר להסתפק ממנו למאכלו או למאכל בהמתו, ולא היו מוקצה (דקיימא לן כר"ש שרק דבר שדחאו בידים ואינו ראוי הוי מוקצה), אמנם אם אינו צריך להסתפק ממנו אלא רוצה לפנותו, אסור להתחיל לפנותו לדבר הרשות משום טירחא או משום עובדין דחול, ואם התחיל מערב שבת מותר לפנות בשבת פחות מארבע וחמש קופות אף לדבר הרשות, וכן מותר לעשות שביל ברגליו לכאן ולכאן בדרך הליכתו ויציאתו. ולדבר מצוה, כגון להכנסת אורחים או לקבוע בו בית המדרש, מותר לפנות עד חמש קופות לכל אורח, שבכל קופה ג' סאין, אפילו אם צריך להגביהם לחלון או להורידם בסולמות, או לטלטלם מגג לגג, אך אין לאחד לפנות בעצמו יותר מחמש קופות, ולא יחלקם לקופות קטנות משום דאוושא מילתא טפי, ולא יפנה את כל האוצר אפילו אם יש בו רק ג' או ד' קופות, שמא יראה גומות ויבוא להשוותם, ואם יש בו ה' קופות יפנה רק ד', והש"ג מתיר במרוצף, והבה"ל כתב שזה תלוי במחלוקת בסימן של"ז.

איסור שבות לצורך אורחים - כל שבות שהתירו לצורך מצוה כגון עובדין דחול (אבל לא כל שבות). מותר גם לצורך אורחים, והיינו המתארחים בביתו, או שזימן

זה מוכרח, דיש לחוש שיעשה מלאכות אחרות כגון הוצאה לרשות הרבים, ומ"מ אין למחות ביד המקילים.

סעיף ב'

הצלת מעות ודברים המוקצים

דעת בעל התרומה שאם באים אנשים לקחת מעות שלו, יכול ליטלם ולהצניעם במקום אחר, אף על פי שהם מוקצים, וגדולה מזו אמרו (שם קנ"ג): **שמי שהחשיך בדרך... מוליכו** (למוקצה) **פחות פחות מארבע אמות**, אף דאיכא למיחש פן יעבירונו ד' אמות בלא הנחה בנתיים, ומה ששינינו (שם קט"ז): **מצילין תיק הספר עם הספר אף על פי שיש בתוכו מעות**, ומבואר שבלא ספר אסור להציל המעות לבדם, היינו להציל לחצר שאינה מעורבת, ואע"ג שבככרות אסור להציל יותר ממזון ג' סעודות וכן"ל, היינו דווקא לחצר מעורבת, אבל לביתו ולחצרו שלא הוצרכו תיקון יכול להציל כמה שירצה, ועוד דבדליקה טעם האיסור ביותר מג' סעודות הוא שמתוך שהוא בהול אם נתיר לו יותר הוא יבוא לכבות, אבל אם הדליקה בבית אחר, יכול להציל בחצר מעורבת כמה מזון שירצה, וה"ה מעות מוקצה, כיון דאיכא פסידא, ואף אם נאסור בזה, היכא שמושלים או שוללי ממון באים לקחת ממנו, מותר, והא דאיתא בגמרא (קמ"ב): **שכח ארנקי בסרטיא או בחצר מניח עליה תינוק ומטלמלה, ורב אשי אמר לא אמרו ככר או תינוק אלא למח בלבד**. משמע דע"י ככר ותינוק נמי אסור, שאני התם שהוא פושע בשכחה יותר ממי שהחשיך בדרך, ועוד שהוא יכול לישב שם בעירו ולשומרו בעצמו או ע"י נכרי, אבל בפחד תפיסה מותר לטלטל ולהצניע במקום המשתמר. עכ"ד. וכן התוס' מתירים לטלטל מוקצה מפני ליסטים או מפני השלטון.

אבל הרמב"ן והרשב"א אוסרים לטלטל מוקצה מפני הפסד ממון, וביאר הרשב"א שבדליקה התירו להציל ולעבור על איסור קל כדי שלא יעבור על איסור כיבוי החמור, אבל במתירא מפני הליסטים שאין חשש שיעבור על איסור חמור לא התירו. וכן דעת הר"ן והטור. וכתב הבית יוסף שאין לומר שאם לא נתיר לו לטלטל את המוקצה בתוך הבית, יבוא להוציאם מרשות היחיד לרשות הרבים, שזה איסור תורה, שהרי הוא ירא להוציאם בגלל האנשים, ועוד שהרי אין בזה איסור דאורייתא כיון שאין לנו רשות הרבים. (ומהר"י אבוהב כתב לדחות שבהוצאת מוקצה לכרמלית יש בו גם איסור טלטול מוקצה, וגם איסור הולכת ארבע אמות, וזה אסור יותר מכשאיין בכאן אלא איסור מוקצה. והבית יוסף כתב ד"ל דלא אשכחן דשרו רבנן איסור דדבריהם אלא כדי שלא יעברו על איסור דאורייתא, ולא מציינו שהתירו איסור דרבנן כדי שלא יעברו על כמה איסורים דרבנן).

כתב הבית יוסף שמשמע מבעל התרומה שלטלטל מוקצה מפני הדליקה לא פשוט להתיר, וכן בסמ"ג מבואר שאסור.

עוד כתב הטור שבבית שעדיין לא נגעה בו הדליקה אסור לטלטל משם דברי מוקצה, כיון שאין לחוש שיבוא לכבות ולעבור איסור דאורייתא, וכ"ש שבבית שנפלה בו הדליקה דאסור, דשם חוששים שאם נתיר לו להציל יבוא לכבות כמבואר בגמרא. אבל דעת מהר"י אבוהב שבעל התרומה מתיר גם בבית שנפלה בו הדליקה, וטעם ההתיר הוא כדי שלא יבוא לכבות. והקשה הבית יוסף דאם דברים שאינם מוקצה אסרו להציל שמוא יבוא לכבות, כ"ש שדברים שהם מוקצה אסור. ושמא י"ל שדברים שאינם מוקצים היינו דברים שאינם חשובים, שאין לחוש שיכבה כדי להצילם, ודברים המוקצים הם יקרים שיש חשש שיבוא לכבות כדי להצילם, דאין אדם מעמיד עצמו על ממנו.

אורחים שהתארחו אצל אחרים, אבל המזמן את חבריו לסעוד אצלו לא נחשב אורח והוי סעודת רשות, ואם מזמין את חבריו לכבוד האורח מותר לפנות גם בשבילו, ואם הסעודה היא סעודת מצוה מותר לפנות בשביל כולם.

חביות של יין שהובאו בשבת אסורים שמא הובאו מחוץ לתחום, ואם הובאו מערב שבת והיה בדעתו לשתות מהם, אסור להורידם בשבת וכן"ל לגבי אוצר, אלא יקח מהם כשהם על העגלה, ולכבוד אורחים או לצורך מצוה או היכא שא"א בענין אחר שזה לצורך שבת, מותר, אך חבית של יותר מט"ו סאין (אמה על אמה ברום אמה וג' אצבעות) אסור, ואם הוא מקום פסידא עיין בסימן ש"ז ובסימן של"ד אם מותר לומר לנכרי להורידה, ואם מורידה מעצמו א"צ למחות בידו.

סימן של"ד

דיני הצלה בשבת מפני דליקה וכדו'

מדאורייתא אם נפלה דליקה בשבת, ואין בדבר חשש סכנה, מותר להוציא את ממנו ממקום הדליקה למקום אחר, באופן שאין בדבר איסור הוצאה מרשות לרשות, או לטול ד' אמות ברשות הרבים. אמנם לפעמים יש בדבר איסור טלטול מוקצה דרבנן, או איסור הוצאה וטלטול מדרבנן, ועוד איסור מיוחד יש בהצלה מפני הדליקה, שאסור חכמים להציל גם דברים שאין בהם איסור טלטול והוצאה (כגון מזון יותר משיעור ג' סעודות), שמא מתוך שאדם בהול על ממנו, אם הוא יתעסק בהצלת ממנו יש לחוש שהוא ישכח שהיום שבת, ויבוא לכבות את הדליקה. ומאידך יש דברים שהקילו בהם חכמים בדליקה יותר, לפי שמתוך שאין אדם מעמיד עצמו על ממנו, יש לחוש שאם לא נתיר לו להציל הוא יבוא לכבות. ובסימן זה יבוארו פרטי הדינים מה ומתי מותר להציל מפני הדליקה כשאין בדבר חשש סכנה.

סעיף א'

הצלת מאכלים

איתא במתני' (שבת ק"ז): **מצילין מזון שלש סעודות, הראוי לאדם לאדם, הראוי לבהמה לבהמה. כיצד, נפלה דליקה בלילי שבת מצילין מזון שלש סעודות, בשחרית מצילין מזון שתי סעודות, במנחה מזון סעודה אחת**. ובגמרא איתא **מכדי בהיתרא קטרה, נציל טפי. אמר רבא מתוך שאדם בהול על ממנו, אי שרית ליה אתי לכבויי**.

פסקי ההלכה

אם נפלה דליקה בלילה, יכולים בני הבית שהדליקה בו להציל לחצר המעורבת כדי מזון ג' סעודות, הראוי לאדם לאדם, הראוי לבהמה לבהמה, וכן יכול בעה"ב להציל מזון ג' סעודות עבור כל אחד מבני ביתו, ומותר להציל לחם משנה לצורך כל סעודה, ומשקין מותר להציל לצורך כל היום, חוץ מיום שמוותר רק לצורך ג' סעודות. ואם נפלה הדליקה בשחרית מותר להציל מזון ב' סעודות, ובמנחה מזון סעודה אחת, (ואחר חצות לדעת הב"ח מציל מזון סעודה אחת אפילו אם עדיין לא אכל, והפמ"ג מפקפק בזה). ולחצר שאינה מעורבת אין להוציא מאכלים כלל.

אין להציל יותר מהשיעור הנ"ל, דכיון שהוא בהול יש לחוש שמא מתוך טירדתו יכבה, ומטעם זה בני הבתים הסמוכים לדליקה, שחוששים שהדליקה תתפשט לשם, מותרים להציל מביתם ללא הגבלה, כיון שאינם בהולים כ"כ. (ובבית יוסף מביא שהרבה ראשונים מתירים כנ"ל, והרמב"ן כתב שאין לזה ראייה).

י"א שלפי מה שכתב הרמ"א בסוף הסימן שבזמננו שאנו שרויים בין העכו"ם ומותר לכבות מפני פיקוח נפש, מותר גם להציל מאכלים ללא הגבלה, ואפילו מוקצה מותר, דאין לחוש שיבוא לכבות כיון שמוותר לכבות. וכתב המ"ב שאין

סעיף ו'

הצלת הרבה בכלי אחד

איתא במתני' (שם ק"כ.) **מצילין סל מלא ככרות אף על פי שיש בו מאה סעודות, ועיגול של דבילה וחבית של יין.** ובגמרא פריך **והא תנא רישא שלש סעודות ותו לא.** אמר רב הונא לא קשיא כאן בבא להציל (בבת אחת, שאז יכול להציל כל מה שבסל, כיון שהוא מוציא הכל בבת אחת) **כאן בבא לקפל** (בהרבה סלים, שכל אחד זה טירחא בפני עצמה). ורבי אבא מיישב באופן אחר, אבל הרי"ף והרמב"ם והרא"ש פסקו כרב הונא. ומשמע מדבריהם דאפילו במוציא בבת אחת, אסור להוציא בהרבה כלים.

ומבואר מדברי בעל התרומה שעד מזון ג' סעודות אין נ"מ כמה טירחה יש בזה, וכן מבואר בהגהות מרדכי, אבל מהר"ן משמע שבשום גונא לא התירו לו להוציא יותר מפעם אחת, וכן משמע ממש"כ המגיד משנה בשם הרשב"א.

עוד איתא בגמרא **בעי רב הונא בריה דרב יהושע, פירש מליחו וקיפל והניח וקיפל והניח, מאי, כבא להציל דמי או כבא לקפל דמי,** ופשיט **שמע מינה כבא להציל דמי, ושפיר דמי.** י"מ שהגמרא מתירה להביא הרבה כלים ולפרוס עליהם טליתו ולהוציאה עם כל הכלים, וכן מדייק הר"ן מדברי התוס'. אבל דעת הרמב"ן שזה אסור, כיון שהמזון בכלים מחולקים, וכל ההתר הוא לערות מהכלים לתוך הטלית, וכן משמע מרש"י, וכן משמע מהטור.

פסק ההלכה- כל ההגבלה בשיעור הסעודות הוא כשמציל בכמה כלים, אבל באותו הכלי יכול להציל אפילו מזון מאה סעודות, ויכול לשפוך מכמה כלים לתוך טלית ולקפלה ולחזור ולשפוך ולקפלה, כיון שמוציא הכל בפעם אחת, אמנם אסור לקחת כמה כלים אפילו אם מניחם בתוך טלית אחת.

סעיף ז'

איתא במתני' (שם ק"כ.) **ולשם הוא מוציא את כל כלי תשמישו,** והיינו שלמקום שהתירו לו להציל מזון שלש סעודות, מוציא כל כלי תשמישו. ופירש רש"י כלי תשמישו הצריכים לו לאותו היום, כגון כוסות וקיתונות.

פסק ההלכה- כלי תשמיש כגון כוסות וכדומה הנצרכים לצורך סעודת אותו היום מותר להציל לחצר המעורבת, ומותר להציל כלי שתיה לצורך כל היום.

סעיף ח'

הצלת בגדים

איתא במתני' (שם) **לובש כל מה שהוא יכול ללבוש, ועומף כל מה שהוא יכול לעטוף.** רבי יוסי אומר י"ח כלים, וחוזר ולובש ומוציא, ואומר **לאחרים בואו והצילו עמי.** ופסקו הפוסקים כתנא קמא, אמנם כתב הר"ן ש"ל שגם רגנן מוודים שמותר רק י"ח כלים, אלא שכיון שאינו מציל אלא לרשות היחיד מותר ללא הגבלה, ואין חוששים שיוציאם לרשות הרבים, אבל לענין להוציא לרשות הרבים אפשר שרבנן מוודים שיותר מ"ח כלים אסור משום משאוי. ובדעת הטור יש לדון אם מותר להוציא לרשות הרבים את הבגדים בדרך לבישה או לא. ובהגהות מרדכי מתיר להוציא גם לחצר שאינה מעורבת.

עוד איתא בגמרא (שם) **תנו רבנן לובש ומוציא ופושט וחוזר ולובש ומוציא ופושט ואפילו כל היום כולו דברי רבי מאיר. רבי יוסי אומר י"ח כלים.** דעת כמה ראשונים (ספר התרומה, סמ"ג, מגיד משנה) שהדין "חוזר

בבית שהדליקה בו אסור להציל מעות ודברים המוקצים, ויש מתירים דס"ל שבדבר שהוא חשוב מאד לאדם יש לחוש שאם לא נתיר לו להצילו יבוא לכבות, והבה"ל דחה דעה זאת, אך כתב שלא נוכל למחות ביד המקילים. ובתים הסמוכים לדליקה י"א שמוותרים להציל לחצר המעורבת (ולא לכרמלית, אא"כ נושאם שלא כדרך הוצאה), מעות או שאר מוקצה מפני הדליקה, דבמקום פסידא אין לחוש לאיסור מוקצה, דיש לחוש שיבוא לעשות מלאכה דאורייתא כיון שהוא בהול, ויש אוסרים דס"ל שאין לחוש כאן שיעשה מלאכה דאורייתא, והב"ח הכריע כדעת המתירים.

סחורה מוקצה שיורדים עליה גשמים ומפסידים אותה, אסור לטלטלה ע"י ישראל כיון שאינו בהול כ"כ, ויש אוסרים גם ע"י נכרי (דס"ל שרק במי שהחשיך בדרך התירו לתת כיסו לנכרי כדי שלא יעבור על איסור דאורייתא), והשו"ע בסימן ש"ז מתיר אמירה לנכרי באיסור דרבנן במקום צורך הרבה, והמ"א מסיק דדווקא במקום הפסד גדול מותר, וכן מותר לומר כל המציל אינו מפסיד אף שהנכרי יבין.

בשעת הזעם שמתיראים שאנסים יבואו ויחטפו כל אשר לו, מותר לישראל לטלטל מעותיו אפילו מחוץ לעירוב, והיינו שלא בדרך הוצאה כגון בין בגזו לברשו.

בני הבית יכולים כל אחד להציל לצורכו כמנין הסעודות הנ"ל, ואפילו אם בעה"ב הציל כבר הרבה פת, או שיש לו מה לאכול, או שהוא מתענה תענית חלום, מותרים להציל, דלא פלוג רבנן.

סעיף ג'

איתא בגמרא (שם קי"ז:) **תנו רבנן הציל פת נקיה אין מציל פת הדראה, פת הדראה מציל פת נקיה.**

פסק ההלכה- מי שהציל פת נקיה לא יציל פת הדראה (והיינו פת סובין שניטל הדרה), אבל איפכא שרי, ואפילו לכתחילה יכול להציל פת הדראה ואח"כ פת נקיה, (וה"ה בכל שני מינים כמו בשר ודגים, יכול להציל גם את המין השני).

סעיף ד'

הצלה לצורך יום אחר

איתא בגמרא (שם) **ומצילין מיום הכפורים לשבת, אבל לא משבת ליום הכפורים, ואין צריך לומר משבת ליום טוב, ולא משבת לשבת הבאה.** וכתב הר"ן דמדאמרין אבל לא משבת ליום הכפורים, משמע דמיום הכפורים למוציא יום הכפורים מצילין מזון סעודה אחת, וכן איתא בירושלמי, וכן כתב המגיד משנה בשם הרשב"א.

פסק ההלכה- מותר להציל מיוה"כ לשבת, כיון שבשבת אינו יכול להכין, (ואף שלדידן יוה"כ לא חל בערב שבת, מ"מ אם חל יוה"כ בחמישי בשבת וידוע שלא יוכל לקנות אוכל בערב שבת, מותר להציל), אבל משבת ליו"ט אסור מפני שיכול להכין ביו"ט, וכן משבת ליוה"כ שחל באחד בשבת אסור, וכן משבת לשבת הבאה אסור. ומותר להציל ביוה"כ מזון לצורך הלילה, מפני הסכנה שיתענו עוד אם לא יהיה להם מה לאכול.

סעיף ה'

שיעור ג' סעודות הוא לפי אדם בינוני, אף אם מציל לחולה וזקן או לרעבתן, דלא חילקו חכמים בשיעור ג' סעודות בין להקל בין להחמיר. (ומקור דין זה

להם שיצילו בשבילו כיון שמותר לו רק לג' סעודות, ואם הם מצילים עבורו מעצמם, כתב החיי אדם שאפשר שכיון שאינם בהולים כ"כ מותרים להציל ללא הגבלה.

סעיפים י' ו"א

להיכן מותר או אסור להציל באופנים הנ"ל

שיטת בעל התרומה והסמ"ג והסמ"ק והמרדכי והר"ן שבאופנים שנתבאר לעיל שמותר להציל, הכונה לחצר ולמבוי הסמוך לרשות הרבים, אבל לבית אחר שעירב עימו או לחצר שלו מותר להוציא כמה שירצה. והקשה הרמב"ן שכיון שטעם האיסור הוא שמא יבוא לכבות, מה ההבדל אם מוציא לחצר או לבית שעירב עימו, ועוד דבנשברה חבית בראש גגו (ק"ז:): רואים שאסור להוציא לבית חבירו שמא יוציא לרשות הרבים.

כתב הר"ן אהא דתנו רבנן (ק"ז:): **שכח פת בתנור וקדש עליו היום מצילין מזון שלש סעודות וכו'**, דכי אמרינן דמצילין מזון שלש סעודות, היינו דוקא כשאין לו מה לאכול, וכן נמי הא דאמרינן ואומר לאחרים בואו והצילו לכם, מיירי כשאין להם מה לאכול, הא לאו הכי לא שרי. וכתב הבית יוסף שמשמע דאמצילין מפני הדליקה נמי קאי, אך מדברי הפוסקים נראה שמותר אע"פ שיש להם מה לאכול, ואפשר שגם הר"ן סובר כך לענין דליקה, ודבריו הם רק לענין שכח פת בתנור.

פסקי ההלכה

לדעת השו"ע אין להציל בגדים אלא לחצר מעורבת, והרמ"א כתב שיש מקילים להציל בגדים כשהוא לבוש בהם אף לחצר שאינה מעורבת או לרשות הרבים (שהרי בעלמא מותר לצאת בשני מלבושים זה ע"ג זה), והב"ח פסק כדעה ראשונה, אבל כל האחרונים פסקו כהמקילים.

ולבית אחר שעירב עימו והבית מקורה, או לחצר שלו שאין בה דיירים אחרים, י"א שמותר להוציא כל מה שירצה (כמו שמחדר לחדר מותר לכו"ע), וי"א שאין חילוק בזה, ולמעשה אפשר שיש להקל בזה.

סעיף י"ב

הצלת כתבי הקודש

איתא במותני (קט"ו): **כל כתבי הקודש מצילין אותם מפני הדליקה**. ובגמרא (שם) **היו כתובים תרגום או בכל לשון, רב הונא אמר אין מצילין, דהא לא ניתנו לקרות בהם, רב חסדא אמר מצילין, משום בזיון כתבי הקודש**. ופסקו הפוסקים כרב הונא. והטעם שלא ניתנו לקרות בהם הוא כדאיתא במגילה (נ:): שרשב"ג אסר לכתוב ספרים בכל לשון מלבד לשון הקודש או יוונית. וכתב הרמב"ם שאפילו אם היה שם עירוב אין מצילין אותם. וכתבו התוס' והרא"ש והמרדכי והרמב"ן והרשב"א והטור דהאידינא שמותר לקרות בספרים שנכתבו בכל לשון משום "עת לעשות לד' הפרו תורתך", מצילים אותם מפני הדליקה, אבל הר"ף והרמב"ם לא כתבו לחלק בין הזמנים, והר"ן כתב שכיון שמותר לכתוב בלשון יוני (שם י"ה), א"כ ה"ה שמותר להציל, וכן מה שמבואר שם שהתירו במגילה גפסית לגפטיים עילמית לעילמיים, ויש ללמוד מזה דכ"ש ששאר ספרים מותר לכתוב בלשון שקוראים, וא"כ ה"ה שמותר להציל בכהאי גוונא, אמנם ההתר לכתוב הוא דווקא כשלא בקיאים לשון הקודש, אבל לבקיאיים לא. והרמב"ן כתב שאין לכתוב את התורה בלשון אחרת, ורק תרגום יונתן ואונקלוס מותר, אבל הר"ן כתב שמותר לכתוב בלשון שהעם בקיאים בו.

עוד איתא בגמרא (קט"ו): **בעא מיניה ריש גלותא מרבה בר רב הונא, היו**

ולובש ומוציא" הוא לכו"ע, ודעת הבית יוסף שלרמב"ם מותר ללבוש ולהוציא רק פעם אחת, ואפשר דס"ל דהא דתנן במתניתין פושט וחוזר ולובש ומוציא זה מדברי רבי יוסי, ות"ק אסור, דאם לא כן הוה ליה למיתני לובש כל מה שהוא יכול ללבוש וחוזר ולובש ומוציא, וס"ל דרבי מאיר לאו היינו תנא קמא דמתניתין, והלכה כתנא קמא דמתניתין, הילכך אינו פושט וחוזר ולובש ומוציא.

פסק ההלכה - אין להוציא בגדים בידו אלא מה שנצרך לאותו יום, אבל ללבוש ולהוציא מותר אפילו כמה פעמים, וי"א שמותר רק פעם אחת, והלכה כדעה ראשונה. ואחרים מותרים ללבוש כל מה שהם יכולים ללבוש, וגם הם יכולים לפשוט ולחזור וללבוש ולהוציא, ואפילו באומר בואו והצילו עימי.

סעיף ט'

הצלה ע"י אחרים

איתא במתני' (שם) **ואומר לאחרים בואו והצילו לכם, ואם הם פיקחים עושין עמו חשבון לאחר השבת**. ואיתא בגמרא **חשבון מאי עבידתיה, מהפקידא קזכו. אמר רב חסדא מדת חסידות שנו כאן. אמר רבא חסידי אגרא דשבתא שקלי** (שאע"פ שאינו שכר שבת גמור כיון שלא התנה עימו, חסידים יש להם לוותר משלהם בכל מקום שיש נדנדו עבירה). **אלא אמר רבא הכא בירא שמים עסקינן, ולא ניחא ליה דליתיהני מאחרים, ובחנם נמי לא ניחא ליה דליטרת, והכי קאמר ואם היו פיקחין רידיעי דכהאי גוונא לאו שכר שבת הוא** (להר"י אין זה שכר שבת, כיון דמעיקרא לאו אדעתא דשכר פעולה נחות. והרמב"ם כתב שהטעם לפי שאין שם מלאכה ולא איסור, שלא הוציאו אלא במקום המעורב) **עושין עמו חשבון לאחר השבת**.

וכתב הר"ן שמשמע מדברי רש"י שהמצילים זוכים מן הפקר בדברים שמצילים אם רצו, מפני שאמר להם הצילו לכם, כלומר לעצמכם. אבל דעת הר"ן שאף אם לא אמר בואו והצילו לכם זה שלהם, דכיון שהוא אינו רשאי להציל יותר ממזון שלש סעודות הרי השאר מופקר לכל, מידי דהוה אמציל מזוטו של ים ומשלוליתו של נהר. ודעת מהר"י אבוהב דלא דמי לזוטו של ים, דשאני הכא שהוא יכול להציל אלא דאריא רביע עליה. והבית יוסף דוחה דאין זו טענה, דכל שאינו יכול להציל מאיזה טעם שיהיה הוה ליה כזוטו של ים.

האם אחרים יכולים להציל יותר ממזון ג' סעודות - הר"ן מביא שדעת הר"ד שאחרים יכולים להציל ללא הגבלה, דליכא למיחש בהו דילמא אתי לכבווי, דאדרבה בזכות הדליקה הם יכולים לזכות מן ההפקר. והנה רש"י לענין להציל מחבית שנשברה (קמ"ג): כתב שגם אחרים יכולים להציל כל אחד רק מזון שלש סעודות. וכתב הבית יוסף ש"ל דשאני התם שהחשש בבעה"ב הוא שמא יביא כלים דרך רשות הרבים, וחשש זה שייך גם באחרים, משא"כ הכא. אמנם הרמב"ם כתב שגם כאן גם לאחרים מותר להציל רק מזון ג' סעודות, וכ"כ הטור.

פסק ההלכה - יכול לומר לאחרים בואו והצילו לכם כל אחד מזון ג' סעודות, או ללבוש כמה שיכולים ללבוש, ויכולים לזכות במה שמצילים כיון שאמר הצילו לכם, ואם אינם רוצים לזכות כיון שידועים שלא הפקיר מרצונו, והם רוצים להחזיר לו ולבקש שכר על הצלתם, הרשות בידם, ולא הוי שכר שבת כיון שלא הצילו על דעת זה ומהפקירא קזכו, (אך חסיד לא יטול שכר, די ש לוותר משלו בכל דבר שיש בו נדנדו עבירה), ואם כבר החזירו לו ואח"כ מבקשים שכר, בחול ודאי צריך לשלם, אבל בשבת יש סברא לומר דהוי שכר שבת. ואם לא אמר הצילו לכם לא הוי הפקר כיון שמצוי שיצילו ויחזירו לו, ואם אמר בואו והצילו ולא אמר לכם, הבה"ל דן למה אינם יכולים לזכות לעצמם. ואסור לבעה"ב לומר

כתובין בסם ובסיקרא בקומוס ובקנקותום בלשון הקדש, מצילין אותן מפני הדליקה או אין מצילין, וכו'. ופשיט רב המנונא תני מצילין.

עוד איתא בגמרא (קט"ו:): **תנו רבנן הברכות** (מטבע ברכות שטבעו חכמים) **והקמיעין, אף על פי שיש בהם אותיות של שם ומעניינות הרבה של תורה** (שהיו כותבים בקמיעין פסוקים כגון "כל המחלה וכו'"), **אין מצילין אותם מפני הדליקה.** וכתב הרא"ש דהאידינא נוהגים לכתוב סדר הברכות, ויש בהן הרבה מעניינות של תורה, וכיון שניתנו ליכתב משום "עת לעשות לד' ", וניתנו לקרות בהן, גם מצילין אותם מפני הדליקה. וכ"כ המרדכי. והר"ן מביא שהרמב"ן אוסר לכתוב פסוקים של רחמים, ולהצילם מפני הדליקה, והר"ן תמה שכמו שמותר לתוב אפסרתא מותר לכתוב פסוקי דרחמי. וקמיעין, כיון שגם האידינא אין בהם משום "עת לעשות לד' " גם האידינא אין מצילים אותם מפני הדליקה, וכ"כ הרשב"א, ובדעת הטור מסתפק הבית יוסף אם גם לדבריו בזמננו אסור להציל קמיעין, או דכיון דאתייהיב רשותא למיכתב ברכות הוא הדין לקמיעין. (דין ברכות מבואר בסעיף זה, ודין קמיעין בסעיף י"ד).

עוד איתא בגמרא (קט"ו:): **אם היו כתבי הקודש כתובים חרוגם או בשאר לשונות, מניחן במקום התורפה והן מרקיבין מאליהן.** וכתב הבית יוסף דהיינו לדידהו משום דלא ניתנו ליכתב, אבל לדידן כיון שניתנו ליכתב ומצילים אותם כ"ש שאין מניחים אותם במקום התורפה.

עוד איתא בגמרא (קט"ו:): **חרגום** (שבתורה או שבנביאים) **שכתבו מקרא, ומקרא שכתבו חרוגום, וכתב עברית, מצילין מפני הדליקה.**

איתא במתני' (קט"ז:): **להיכן מצילין אותן** (-ספרים), **למבוי שאינו מפולש, בן בתירא אומר אף למפולש.** ופסק הרמב"ם והסמ"ג וספר התרומה כת"ק, ובהגהות מרדכי כתב כבן בתירא. ומסקנת הגמרא (ק"י:): ששלש מחיצות ולחי אחד זהו שאינו מפולש, ופירש הר"ן שהקולא בהצלה היא רק שלא צריך שיתוף, וכן משמע בגמרא. והרי"ד מדייק שא"צ לא עירוב ולא שיתוף, מדלא קתני שמצילים למבוי מעורב כמו שכתוב לגבי הצלת אוכלין, וטעם החילוק הוא משום בזיון כתבי הקודש, ובלבד שלא יהיה מבוי מפולש.

פסקי ההלכה

כל כתבי הקודש והיינו בין תנ"ך בין גמרא בין שאר ספרי קודש, וכן נוסח ברכות, אפילו הם כתובים בכל כתב או בכל לשון, או בכל דבר אפילו אינו דיו, כיון שהאידינא מותר לכתוב כך משום "עת לעשות לד' הפרו תורתך" (דאילו מזדינא אין לכתוב תורה שבכתב אלא אשורית ובלשון הקודש, ותורה שבע"פ אין לכתוב כלל), הרי הם טעונים גניזה, ובשבת מותר להצילם מפני הדליקה ומכל מקום התורפה, אפילו לחצר שאינה מעורבת או למבוי שלא נשתתפו בו אך יש בו ג' מחיצות ולחי, (אבל בלא לחי הוי ככרמלית ואסור. סעיף י"ז).

אך אין לכתוב בלשון שאין העם בקיאים בו, כיון שאין בזה משום "עת לעשות לד' ", וממילא גם אין להצילו, ודעת הר"ן בשם הראב"ד שאין לכתוב תנ"ך בלשון אחר או לקרות בו, אלא כשאינו בקי בלשון הקודש, ונראה דהר"ן לא איירי אלא לענין מגילה, אבל לענין הצלה כיון שמותר לקרות למי שאינו בקי, צריך להציל, אך מי שיועד לשון הקודש אינו נכון ללמוד תורה שבכתב משאר לשונות.

תנ"ך שנכתב בלשון הקודש אין לכותבו שלא בדיו, ולכן אין לקרות בו באופן זה, ומי"מ צריך להצילו מפני הדליקה וכן טעון גניזה, אך שאר ספרים מותר לכותבם שלא בדיו אף היכא שהם כתובים בלשון הקודש.

ספרים שלנו שכתובים בלשון הכותמים ונמצא אצלם, ילה"ס אם טעונים גניזה. תורה שבכתב קודמת לענין הצלה לתורה שבע"פ, אפילו אם התורה שבע"פ מושאלת או מושכרת לו מאחרים ואם לא יצילם יצטרך לשלם לבעלים,

והצלת מת קודמת לספרים, והצלת בריא קודמת להצלת מסוכן.

איתא בגמרא (שם) **בעא מיניה רב הונא מרב נחמן, ספר תורה שאין בו ללקט שמונים וחמש אותיות, כגון פרשת ויהי בנסוע הארון** (שהוא ספר בפני עצמו), **מצילין אותו מפני הדליקה או לאו. אמר ליה ותיבעי לך פרשת ויהי בנסוע הארון גופה, פרשת ויהי בנסוע הארון לא קא מיבעיא לי, כיון דאית בה אזכרות אף על גב דלית בה שמונים וחמש אותיות מצילין, כי תיבעי לי ספר תורה שאין בו ללקט, מאי, א"ל אין מצילין. איבעיא להו הני שמונים וחמש אותיות מכוונות או מפוזרות, רב הונא אמר מכוונות, רב חסדא אמר אפילו מפוזרות. מתיבי ספר תורה שבילה אם יש בו ללקט שמונים וחמש אותיות מצילין, תיובתא דרב הונא** (דמדקתני ללקט מבואר דאיירי במפוזרות). **תרגמא רב חסדא אליבא דרב הונא בתיבות** (שא"צ ללקט אותיות, אלא נשארו תיבות שלימות, והמחלוקת היא כשמפוזרות אותיות ולא תיבות). ופסקו הפוסקים כרב הונא. ואמרינן בגמרא שאפילו אי אפשר ללקט שמונים וחמש אותיות אלא אם כן נמנה יגר שהדותא מכללם, מצילים.

פסק ההלכה - ספר תורה שנמחק ונשארו בו מעט תיבות שלימות מפוזרות בכמה מקומות, אם יש בהם פ"ה אותיות מתיבות שלימות (ואפילו חלק מהם זה תרגום שכתבו עברי כגון יגר שהדותא, שתיבות אלו עצמם א"צ להצילם מפני הדליקה אפילו לא העתיקים לעברי), או פחות מפ"ה אותיות אך יש בהם אזכרה, מותר להצילם מפני הדליקה, אבל בלאו הכי אין להצילם, ומי"מ טעונים גניזה דלא גרע ממקק ספרים.

סעיף י"ג

הצלת מגילת אסתר - השו"ע מביא בשם י"א שמגילת אסתר כיון שאין בה אזכרות, אם אינה כתובה אשורית על העור ובדיו, אין להצילה מפני הדליקה. אך המ"א מסיק שדין זה הוא רק בזמן התלמוד, אך בזמננו שמותר ללמוד מגילת אסתר הכתובה בכל לשון או על הנייר, ממילא מצילים אותה מפני הדליקה, ורק אם כתבה בלשון הקודש אך לא בדיו, אין קורין בה ואין מצילים אותה מפני הדליקה, והא"ר מתיר גם בזה, והיכא שנכתבה או נדפסה על נייר מסתבר שגם המ"א מודה שקורין בה בכל גוונא.

סעיף י"ד

הצלת קמיעין - קמיעין שיש בהם פסוקים אין מצילים אותם מפני הדליקה (וכתב השעה"צ שבכל מקום ששינו אין מצילין היינו אף לחצר המעורבת), וי"א שמצילים, והלכה כדעה ראשונה, אך אם יש בהם אזכרות י"ל שמצילים. וכל זה לחולה שאין בו סכנה, אבל לחולה שיש בו סכנה מציל את הקמיע שלו, ויוציאה עליו בדרך מלבוש.

סעיפים ט"ו ט"ז

הצלת מעות אגב ספר או תפילין

איתא במתני' (קט"ז:): **מצילין תיק הספר עם הספר ותיק התפילין עם התפילין, אף על פי שיש בחוכן מעות.** וכתב בעל התרומה דהוא הדין לשאר כתבי הקודש, וכ"כ בסמ"ק.

כתב בעל התרומה אם הניח תפילין בארנקי מלא מעות יכול להצילו כדין תפילין אפילו לחצר שאינה מעורבת, אבל אם הניח בו טבעת או כלי אחר שמותר לטלטלו, אסור לטלטל את הארנקי אגב הכלי, מפני שהכלי אינו חשוב והוא בטל לגבי הארנקי. וכן איתא בסמ"ג ובמרדכי, והמדרכי מסתפק אם מונחת שם טבעת, האם היא בטלה לגבי המעות כיון שהמעות שוים יותר,

או לא. ויש להסתפק האם ההתר בתפילין הוא דווקא כשהתפילין היו בתוך הארנקי מערב שבת, או שגם בהניחם בשבת מותר, ובירושלמי משמע להתיר גם במניח בשבת, וכן משמע בטור, אמנם המדרכי כתב שדווקא אם הניח לפני שבת מותר, אבל במניח בשבת אסור.

פסק ההלכה - ספר או שאר כתבי הקודש או תפילין, מותר להצילם יחד עם התיק שלהם, אע"פ שיש בתיק גם מעות, ואפילו לחצר שאינה מעורבת מותר. וכתב השו"ע שאם הניח תפילין בארנקי מלא מעות, יכול להצילם מפני הדליקה או הגזלנים אפילו לחצר שאינה מעורבת, וי"א שמותר רק באופן שהניחם בארנקי מערב שבת, והט"ז והמ"א כתבו שאין בזה מחלוקת ואסור להניח בשעת הדליקה כדי להציל, ואם היה מונח מלפני הדליקה מותר להצילם וא"צ לנער את המעות, והגר"א הכריע שהעיקר כהשו"ע שלדעה הראשונה מותר אף להניח לכתחילה מפני הדליקה, ומשמע שם שהוא מצדד כך למעשה.

סעיף י"ז

כתבו המדרכי וספר התרומה והסמ"ג שמוותר להציל דסקיא מלאה מעות מפני הגניבה, ע"י שמניחים עליה בשבת ככר או תינוק, ובבבלי מבואר שלא אמרו ככר ותינוק אלא למת בלבד, וכתב הסמ"ג דשמוא הבבלי מודה להתיר בדליקה. ודעת הטור שאין להקל בזה. והכל בו כתב בשם רבינו פרץ שאם הניח מערב שבת פת או אוכלין בכיס מלא מעות, מותר לטלטלם בשבת מפני הדליקה או מפני האויבים, משום דהוי בסיס לדבר האסור ולדבר המותר. והרשב"א כתב שדווקא בספר ותפילין מותר להצילם עם התיק שלהם, וא"צ לנער מן התיק כדי שלא יתעכב בהצלתם עד שיוציא הספר והתפילין וינער את התיק, וכן הדין בכלכלה מלאה פירות דמיטנפי אם ינערם, אבל בפירות דלא מיטנפי אסור להוציאה עד שינער את האבן מתוכה, וכן הדין בתיבה שיש בה מעות.

פסק ההלכה - יש מתירים להציל דסקיא מלאה מעות מפני הדליקה או הגנבים ע"י שמניח עליה בשבת ככר או תינוק, ועיין בסעיף ב' שיש מתירים אפילו בלא ככר.

סעיף י"ח

כתב השו"ע בשם גאון, שמוותר לומר לנכרי להציל ספרים מן הדליקה אפילו דרך רשות הרבים, (כדאיתא בעירובין (צ"ח). שאין דבר משום שבות עומד בפני כתבי הקודש, ואף שר"ש אמר דין זה ואין הלכה כמותו, י"ל שאמירה לנכרי יותר קלה משבות שישראל עושה בידיים. בית יוסף). ואף גמרות ושאר ספרים בכלל התר זה.

סעיף י"ט

כל מה שמותר להצילו מפני הדליקה, מותר כמו כן להצילו ממים ומשאר דברים המאבדים.

סעיפים כ' כ"א

איתא בגמרא (שבת קט"ז). **ספרי מינין** (-שכתבו מינים ספרי תורה נביאים וכתובים בכתב אשורי ובלשון הקודש. וכתב רבינו ירוחם שמינים היינו האדוקים בע"ז, וה"ל למשומדים לע"ז) **אין מצילין אותן מפני הדליקה, אלא נשרפין במקומן הן ואזכרותיהן.**

עוד איתא בגמרא (שם) **איבעיא להו, הגליונין של ספר תורה** (-מה שמעל ומתחת הכתב ובין פרשה לפרשה ובין דף לדף ובתחילת הספר וסופו) **מצילין אותן**

מפני הדליקה, או אין מצילין אותן מפני הדליקה. ולא איפשיטא. וכתבו הרי"ף והרמב"ם והרא"ש שאין מצילין אותם. וכתב הר"ן דטעמא משום דפשטא דברייתא משמע דאין מצילין, ואע"פ שהגמ' דוחה ומבארת את הברייתא באופן אחר, לא סמכינן אדיחויא. אי נמי כיון דלא איפשיטא אין מצילין, דשב ואל תעשה שאני.

פסקי ההלכה

הגליונים והיינו חלקי הספר שלא כתוב בהם דברי תורה (מעל ומתחת הכתב, ובין הפרשות ובין הדפים, ובתחילת וסוף הספר) שנחתכו מן הספר, או שנמחק הספר ולא נשארו בו פ"ה אותיות, אין מצילים אותם, ובנמחק איירי לענין הגליונים, ומהקלף שתחת הכתב פשיטא שבטלה הקדושה. וכתב מהר"ם שתיקנו בחרם שלא לקצוץ את הגליונים אפילו כדי לכתוב עליו, ובמשאת בנימין כתב שמה שנוהגים לחתוך ולהשליך את הגליונים הטעם הוא דכיון שכך המנהג הוי כאילו התנו, וא"כ אין מצילים אותם, ובאגודה מחלק שבחדשים מותר לחתוך ובישנים אסור.

כתבי הקודש שנכתבו ע"י אפיקורסים והיינו האדוקים בעבודת כוכבים וכן מומרים לעבודת כוכבים, אין מצילים אותם, ואף בחול שורפם עם האזכרות שבהם, מפני שודאי כתבום לשם ע"ז. ולכן מטבעות שטבעו עכו"ם לשם ע"ז אין לתלותם על הס"ת ואין להחזיקם ברשותו אלא יתיכם מיד כדי שלא יהיה שום זכרון למעשיהם, ור"י מילר מסתפק אם מותר להתיכם דשמוא אינם מינים לע"ז. והחוות יאיר מתיר להתיר מטבעות של שם בן ד' שנעשים בשודיה, דכיון שטבעום להוצאה הוו חול, וכן משמע בפמ"ג. עוד כתב שאין להניח בארון קודש מעות שגבו לצורך חולה, ובלאו הכי אסור להניח בארון הקודש דברי חול.

כבוי הדליקה

סעיף כ"ב

גרימת כיבוי

איתא במתני' (ק"כ). **רבי שמעון בן ננס אומר פורסין עור של גדי** (שהוא רך ולח) **על גבי שידה תיבה ומגדל שאחז בהם האור, מפני שהוא מחרך** (ואינו נשרף, ומתוך כך הוא מגין על התיבה), **ועושין מחיצה בכל הכלים בין מלאים בין ריקנים בשביל שלא תעבור הדליקה. רבי יוסי אומר בכלי חרס חדשים מלאים מים, מפני שאינם יכולין לקבל את האור והן מתבקעין ומכבין את הדליקה.** ומשמע בגמרא דהלכה כרבי שמעון בן ננס דסבר גרם כיבוי מותר, וכן פסקו הפוסקים.

פסק ההלכה - תיבה שאחז בה האור מותר לפרוס מצידה השני עור לח של גדי (ולענין מוקצה עיין בסימן ש"ח, ולהמבואר לעיל בסימן זה שלדעה ראשונה מותר לטלטל מוקצה במקום פסידא, אתי שפיר בפשיטות), וכן מותר לעשות מחיצה בכל סוגי הכלים, ואפילו כלי חרס חדשים מלאים מים שודאי יתבקעו כשתגיע אליהם הדליקה מותר לשים, משום שגרם כבוי וכן גרימת שאר מלאכות מותר, במקום פסידא, אפילו אם הוא מכויין לזה.

סעיף כ"ג

עוד איתא בגמרא (שם) **אמר רב יהודה אמר רב, מלית שאחז בה האור מצד אחד, נותנין עליה מים מצד אחר, ואם כבתה כבתה. מיתבי מלית שאחז בה האור מצד אחד, פושטת ומתכסה בה, ואם כבתה כבתה, וכן ספר תורה שאחז בו האור פושטו וקורא בו, ואם כבה כבה,** (כלומר דדווקא כי האי גוונא שרי, אבל לתת עליה מים אסור). **הוא דאמר כרבי**

שמעון בן ננס דאמר גרם כיבוי שרי.

האם מותר להתכנסות בטלית ולפתוח את הס"ת כשכוונתו לכיבוי-מדברי הטור נראה שכל ההתר להתכנסות בטלית הוא רק באופן שהוא צריך לכך, ואינו מתכוין לכבות, אבל אם הוא מתכוין לכבות על ידי כך אסור. ואע"פ שבנתנית מים מותר אפילו שכוונתו לכבות, שאני התם דלא הוי אלא גרם כיבוי, שהרי אינו עושה מעשה בגוף הדליקה, אלא שכשתגיע האש למקום המים היא תכבה מאיליה, אבל הכא כשמתכנסה בטלית ופותח הספר תורה הוא מנענע את האש ועי"ז היא נכבית, אסור אם כוונתו לכך. אבל משאר הפוסקים שלא כתבו תנאי זה משמע שמותר אף אם כוונתו לכיבוי, כיון שזה רק גרם כיבוי, ומשמע מפשט הלשון שהוא מתכנסה בטלית וקורא בספר כדי שלא יהיה נראה כמתכוין לכבות, אבל הוא ודאי מכוין לכבות, ואפילו הכי שרי. וכן משמע בירושלמי. ונראה שהטעם הוא משום שזה לא פסיק רישא שיכבה עי"ז, ועוד דהוי כיבוי כלאחר יד, הילכך לא גזרו ביה רבנן במקום פסידא.

האם להלכה מותר לתת מים על הטלית - הרי"ף והרא"ש לא הביאו את דינו של רב יהודה שמותר לתת מים בצד השני של הטלית. והר"ן והמגיד משנה ביארו דס"ל שאין הלכה כרב יהודה, דנתנית מים על הטלית להדיא, חמירא מנתנית כלי חרס חדשים מלאים מים שזה מותר לרבי שמעון בן ננס, דדמי להא דאיתא בגמרא (מ"ז): **ונתין כלי תחת הנר לקבל בו ניצוצות ולא יתן לתוכו מים מפני שהוא מכבה**, שזה אסור אפילו לרבנן שמתירים גרם כיבוי, מפני שהוא מקרב את הכיבוי, וכן מבואר בירושלמי. אבל הר"ן פוסק כרבי יהודה שמותר לתת מים על הטלית, וכן דעת הרמב"ן והרמב"ם והרשב"א, ושאינו מנתנית מים תחת הנר, דשם המים מתחת הניצוצות והאש נופלת ממש לתוך המים, ואין מפסיק ביניהם אלא אויר, אבל בטלית המים מן הצד, והאש לא נופלת לתוך המים. והר"ן מחלק שבטלית אין המים מכבים אש דולקת, אלא מונעים שלא תתפשט יותר, מש"כ בניצוצות. ובהגהות מרדכי חילק באופן אחר.

עוד איתא במתני' (קכ"א): **כופין קערה על הנר בשביל שלא תאחז בקורה**.

פסק ההלכה - מותר להתכנסות כדרכו בטלית שאחז בה האור, ואינו חושש אם תכבה, וי"א שצריך שלא יתכוין לכבות מה שכבר נדלק, אלא רק שלא תדלק יותר, ואז אפילו אם נכבה מה שכבר נדלק מותר כיון שלא נתכוין לזה, ולדינא מותר אף בנתכוין, ובלבד שלא ירוץ וינענע את הטלית כדי שתכבה, מפני שזה מעשה כיבוי ממש. וכן מותר לכפות קערה על הנר, בשביל שלא תידלק הקורה (ועיין בדין זה בסימן רע"ז).

סעיף כ"ד

יש אוסרים לתת משקים בעין במקום שעדיין לא הגיעה האש משום שהוא מקרב את הכבוי, ויש מתירים דס"ל דלא חמיר מגרם כבוי (אך יתן רק משקים ולא מים משום כיבוס), וכן פסק השו"ע, ויש מתירים אף במים (דס"ל שאין כיבוס בבגד נקי). וכן ס"ת שאחז בו האור פושטה וקורא בה, (או קורא לנכרי שיכבה).

סעיף כ"ה

כבוי ע"י קטן או נכרי

איתא במתני' (קכ"א): **נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה, מפני שאין שבייתו עליך, אבל קטן שבא לכבות אין שומעים לו, מפני ששבייתו עליך**. ובגמרא שמעת מינה קטן אוכל נבלות בית דין

מצווין להפרישו. אמר רבי יוחנן בעושה על דעת אביו. דכוותה גבי נכרי, דקעביד אדעתא דישאל, מי שרי. נכרי לדעתא דנפשיה עביד (ואפילו אם יודע שנוח לו לישראל, הוא להנאת עצמו מכוין, שידוע שלא יפסיד).

כתב בהגהות מרדכי בשם רא"מ, שעבד נכרי או שפחה המושכרים לזמן, אדעתא דנפשיה עבדי, ואין צריך לומר להם שלא יכבו.

באיזה קטן זה נחשב שהוא עושה לדעת אביו - רש"י מבאר דקטן שהגמרא אומרת שהוא עושה על דעת אביו, היינו קטן שידוע להבחין שכיבוי זה נוח לאביו, ועושה בשבילו. והנה איתא בגמרא (יבמות ק"ג): **רב יצחק בר ביסנא אירכסו ליה מפתחי דבי מדרשא ברשות הרבים בשבתא, אתא לקמיה דרבי פדת, אמר ליה זיל דבר מלי ומליא וליטיילו התם, דאי משכחי להו מייתי להו. אלמא קסבר קטן אוכל נבלות אין בי"ד מצווין להפרישו. וכו'.** ת"ש עובד כוכבים שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה, מפני שאין שבייתו עליהם, קטן הבא לכבות, אומרים לו אל תכבה, ששבייתו עליהם. א"ר יוחנן בעושה על דעת אביו. ופירש רש"י דמייירי שהתינוק צופה באביו שנוח לו בכך, ואביו עומד עליו, דהוה כאילו הוא מצווה לעשות, אבל במפתחות דרב יצחק לא הודיעו שנאבדו ולא ראה באביו שנוח לו.

ומשמע מרש"י שכל שאין בו דעת להבחין אם נוח לאביו בכיבוי זה, מותר אע"פ שאביו עומד עליו ומראה לו שנוח לו בכך, ואם אין אביו מראה לו שנוח לו בכך, וגם אינו עומד עליו, מותר אע"פ שיש בו דעת להבחין, דשוב אינו כמצווה, ובהו איירי ביבמות. ויותר נכון לומר שבדליקה שהזיקה ברור מסתמא הקטן מרגיש שהוא עושה נחת רוח לאביו בכיבוי, ולכן אסור אע"פ שהאב לא מראה שנוח לו בכיבוי, וצריך למחות בידו, דאם אינו מוחה הוי כמצווה לכבות, ורק אם אין בו דעת להבחין שנוח לאביו בכך מותר, אבל בדבר שאין הזיקו ברור והקטן לא מרגיש בנזק, כמו אבידת מפתחות, אע"פ שאם היה מרגיש בנזק היה לו דעת להבחין דניחא לאבו בהכי, מותר.

ומשמע דקיימא לן שכשאינו עושה על דעת אביו, מותר להניחו לכבות, וכ"כ הרמב"ם והסמ"ג ורבינו ירוחם, ומשמע מרבינו ירוחם שבעושה על דעת גדול אסור אע"פ שאינו אביו.

וכתבו התוספות דהא דאין בי"ד מצווים להפרישו, זה דווקא בלא הגיע לחינוך, אבל אם הגיע לחינוך, כיון שחייב לחנכו כל שכן שצריך להפרישו שלא יעשה עבירה.

פסק ההלכה - קטן שבא לכבות אפילו אם לא הגיע לחינוך צריך למחות בידו, אפילו אם הוא מכבה דליקה של אחרים, ואם הדליקה היא של אביו מחויב אביו מן התורה למחות בידו. אבל נכרי שבא לכבות א"צ למחות בידו, אפילו אם הוא עבדו המושכר לו לזמן, דאדעתא דנפשיה קעביד דידוע שלא יפסיד, אבל אסור לזרוז לזה אף אם בא מעצמו.

סעיף כ"ו

אמירת כל המכבה אינו מפסיד

איתא בגמרא (קכ"א): **אמר רבי אמי בדליקה התיירו לומר כל המכבה אינו מפסיד**.

פסק ההלכה - מותר לומר בפני נכרי כל המכבה אינו מפסיד, אפילו אם הוא שכירו המושכר לו לזמן, ואפילו אם הנכרי אינו כאן מותר לקרות לו שיבוא אע"פ שודאי יכבה, וכן בכל נזק שבא לאדם פתאום, כגון חבית יין שעומדת להשבר, מותר לקרוא לנכרי אע"פ שודאי יתקנה כשיבוא, וכן מותר לומר לו כשיבוא כל המתקן אינו מפסיד, (ודעת הבית יוסף שדין זה הוא גם אם היה

יכול לעשות זאת לפני שבת, אבל מהאחרונים משמע שלא פשיטא להו דין זה), אמנם לענין לומר בלשון נוכח אם תכבה לא תפסיד, משמע ביו"ד סימן רכ"א שאסור, והש"ג מצדד להקל בזה לענין דליקה, אמנם אם ישרפו בדליקה כתבי הקודש מותר לומר לנכרי לכבות. וכל זה לענין הצלה מהפסד, אבל אסור לומר על שום מלאכה כל העושה מלאכה זו אינו מפסיד.

המכבה דליקה כדי שלא להפסיד ממון, הרמב"ם כתב שהוא חייב חטאת, וכתב המגיד משנה דהיינו לרבי יהודה שמחייב במלאכה שא"צ לגופה, דלר"ש פטור אבל אסור. והר"ן על דברי הגמרא (כתובות ט.) **צינור שעולו בו קשקשים ממעכנ ברנלו וכו' ובמקום פסידא לא גזור רבנן**, הקשה א"כ למה לא התירו לכבות דליקה בשבת במקום פסידא, והרי זה מלאכה שא"צ לגופה שאסורה מדרבנן, ותיירץ דשאני כיבוי שאם היה צריך לגופו היה אסור מן התורה, ואין הכל בקיאיין לחלק בין מלאכה הצריכה לגופה לשאינה צריכה, ולכן חכמים אסרו אפילו במקום פסידא, ואפילו על ידי נכרי אסרו, דמתוך שאדם בהול על ממנו אי שרית ליה על ידי נכרי יבוא לכבות בעצמו. אי נמי רק שבות כלאחר יד מותר במקום פסידא, אבל אמירה לנכרי אסורה. והנה הר"ש מביא מהירושלמי שלר"ש שפוטור מלאכה שאינה צריכה לגופה, אם אינו יכול להציל כתבי הקודש אלא בכיבוי מכבה, לפי שאין דבר שעומד בפני כתבי הקודש. וכתב הבית יוסף שממה שבמשנה ובבבלי לא הוזכר שום היתר לכבות למד הטור שהלכה כרבי יהודה, או דנימא שלא כל השבותין נדחין מפני כתבי הקודש, שהרי לא התירו הצלתן למבוי המפולש. וכתב המרדכי שגם לדברי הירושלמי, דווקא משום כתבי הקודש מותר לכבות, אבל משום ממון דעלמא אסור אפילו לר"ש, ואע"פ שמכבים גחלת של מתכת כדי שלא יזוקו בה רבים משום דליכא אלא שבות דרבנן, שאני התם שיש חשש לנזק לגופו, אבל משום הפסד ממון לא התירו.

כבוי דליקה במקום חשש סכנה

כתב המרדכי שנהגו בזמננו ברוב הארצות לכבות דליקה בשבת, ואין להם על מה שיסמוכו, אלא שאומרים שחוששים שישרפו בדליקה תינוקות שלא יוכלו לברוח, ועוד שיש חשש ספק נפשות מאימת המלכות אם יראו שמניחים הדליקה להיות דולקת והולכת, ולפיכך מכבין אליבא דרבי שמעון דקיימא לן כוותיה, ואין היתר ברור בדבר זה, והנח להם לישראל מוטב שיהו שוגגין ואל יהו מזידין. ובביצה מביא המרדכי שי"א שלרבי יהודה מותר לכבות משום הפסד ממון, דהוי כמו מפסיד מורסא (שבת ק"ז.) דלרבי שמעון שרי משום צערא, ולא מילתא היא דמפיס מורסא צערא דגופיה הוא.

ובהגהות אשר"י כתב בשם האור זרוע שבזמננו מותר לכבות את דליקה בשבת, מפני שאנו דרים בין הנכרים והם שוללים והורגים, ולא גרע מעיר הסמוכה לספר. והביאו בתרומת הדשן. ובאור זרוע כתב שאפילו בספק סכנה מכבים ע"י גדולי ישראל, אע"פ שאפשר לכבות ע"י נכרים. והתרומת הדשן כתב שאחד מהגדולים דרש ברבים להתיר בזה, ואמר שדרש כן ברבים מפני שלא יהא נקרא פושע בנפשות, כדאמרין שהנשאל הרי זה מגונה לפי שהיה לו להודיע כבר ברבים. וי"א שרק אם הדליקה נפלה בבית הישראל יש בזה סכנה, כי משפט הנכרים להשליך אותו שיצא דליקה מתוך ביתו לתוך האש, אבל אם הדליקה התחילה בבית נכרי אין חשש סכנה. אמנם מלשון ההגהות אשר"י לא משמע חילוק זה, דהחשש סכנה הוא מפני שהנכרים שוללים והורגים, וע"י חטיפת הממון יכולים לבוא לידי הריגה, ואפילו בעיירות שלא נשמע בהם שום יראה מחללים שבת, דאין הולכים בפיקוח נפש אחר הרוב, אמנם אם לפי ראות חכמי העיר אפשר לסמוך על השלטונות שישמרו ואין בזה שום חשש סכנה לא יחללו את השבת. עוד כתב התה"ד שאפילו אם הדליקה היא בבית הנכרי מחללים שבת, אמנם הכל לפי ראות עינים והזמן

לפי מה שיתקרב לביתו של ישראל.

פסק ההלכה - כתב הרמ"א שבזמננו שאנו שרויים בין הנכרים, מותר לכבות דליקה, מפני שיש בזה סכנת נפשות (מפני שיבואו לשלול שלל וכשיעמיד עצמו על ממנו יבוא להורגו, ואפילו אם הדליקה היא בבית הנכרי מותר), והזריז הרי זה נשכר, ומצוה להודיע דין זה לרבים, אמנם הכל לפי הענין דאם בטוחים שאין שום חשש סכנה אסור לכבות, וכתב המ"ב שמזה יצא ההתיר לכבות תמיד דליקה, כיון שאפשר שיהיה איזה זקן או חולה שאינו יכול לברוח. אמנם אסור לעשות שום מלאכה כדי להציל ממון, ואפילו היא מלאכה דרבנן כגון מלאכה שא"צ לגופה אסור, (אך אם הוא בעל חוב ויש צד שיתפסוהו נכרים, יש צדדים בזה).

תשובה על חילול שבת - מי שעבר וחילל שבת במלאכה דאורייתא או דרבנן, צריך להתענות ארבעים יום שני וחמישי (ויכול לדחות לימי החורף), ולא ישתה יין ולא יאכל בשר בלילה שאחרי התענית, ובמקום חטאת יתן י"ח פשיטין לצדקה (שזה בערך ה' זהובים, שזה המחיר של הפחות שבכבשים או בעיזים), ויזהר שלא יאמר שזה לחטאת, אלא שנותן את זה לצדקה במקום חטאת, ונכון שיאמר פרשת חטאת ויבין אופן הקרבתה, ואם רוצה לפדות את התענית יתן בעד כל יום לפחות י"ב פשיטין, והעשיר יתן יותר לפי עושרו. וכל זה בעבר בשוגג אפילו באיסור דרבנן, או במזיד וכגון שחפר גומא להטמין מעות מפני האנשים, אבל העובר בשאט נפש למלאות תאוותו צריך כפרה יותר ויותר, ומי שחילל שבת מפני פיקוח נפש א"צ כפרה כלל, והנשים המתענות מפני שהדליקו נר בשביל יולדת הרי זה הוללות וסכלות. והמחלל שבת בתחומין דרבנן דינו כנ"ל, וכן על טלטול נר דלוק בשביל להציל ממון צריך להתענות, אך לזה מספיק ג' ימים בה"ב, ואולי גם בתחומין מיירי שלא היה כ"כ מורא והפסד רב. ואם כיבה דליקה שהיה איזה חשש סכנה א"צ תשובה, כדי שלא יבואו להמנע מלכבות.

סעיף כ"ז

כבוי גחלת שמזיקה לרבים

איתא בגמרא (מ"ב.) **אמר שמואל מכבין גחלת של מתכת ברשות הרבים בשביל שלא יזוקו בה רבים, אבל לא גחלת של עץ**. ופירש רש"י שבשל מתכת אין בה איסור כיבוי אלא מדרבנן, ובמקום נזק של רבים לא גזרו, אבל של עץ שזה איסור דאורייתא וחיוב סקילה אסור. והגמרא מעמידה דין זה כרבי יהודה שמחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה, אבל לר"ש שפוטור מותר לכבות גם גחלת של עץ, דכל כיבוי אינו צריך לגופו חוץ מעושה פחמין או מהבהב פתילה. והטור פוסק ר"ש ולכן הוא מתיר גם בשל עץ, אבל הרמב"ם פוסק כרבי יהודה ולכן הוא מתיר רק בשל מתכת.

פסק ההלכה - גחלת הנמצאת במקום שרבים ניזוקים בה, אם הנזק הוא לממון אסור לכבותה, ואם הנזק הוא לגוף, אם יכול לפנותה צריך לפנותה, ואם אינו יכול לפנותה מותר לכבותה בין אם היא של מתכת בין אם היא של עץ, והרמב"ם אסור בשל עץ, והלכה כדעה ראשונה.

עיקרי הדינים

מדאורייתא אם נפלה דליקה בשבת, ואין בדבר חשש סכנה, מותר להוציא את ממנו ממקום הדליקה למקום אחר, באופן שאין בדבר איסור הוצאה מרשות לרשות, או טלטול ד' אמות ברשות הרבים. אמנם לפעמים יש בדבר איסור טלטול מוקצה דרבנן, או איסור הוצאה וטלטול מדרבנן, ועוד איסור מיוחד יש בהצלה מפני הדליקה, שאסרו חכמים להציל גם דברים שאין בהם איסור טלטול והוצאה (כגון מזון יותר משיעור ג' סעודות (בלילה לפני הסעודה, וכל זמן לפני הסעודות שנשארו), ובכלי אחד מותר), שמא מתוך שאדם בהול על ממנו, אם הוא יתעסק בהצלת ממנו יש לחוש שהוא ישכח שהיום שבת, ויבוא לכבות את הדליקה. ולחצר שאינה מעורבת אין להוציא מאכלים כלל. ומאידך יש דברים שהקילו בהם חכמים בדליקה

יותר, לפי שמתוך שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו, יש לחוש שאם לא נתיר לו להציל הוא יבוא לכבות. וכלי תשמיש כגון כוסות שנצרכות לסעודת שבת מותר להציל לחצר המעורבת. ומותר ללבוש ולהוציא כמה שירצה, אבל בלא לבישה מותר רק מה שנצרך לאותו יום. מותר לומר לאחרים בואו והצילו לכם, ואם הם מצילים מעצמם, וכן בני חצר אחרת שיש חשש שהדליקה תתפשט לשם, מותר להם להציל ללא הגבלה (כיון שאינם בהולים ואין חשש שיכבו את הדליקה). וכתבי הקודש מותר להציל אפילו לחצר שאינה מעורבת או למבוי שלא נשתתפו בו אך יש בו ג' מחיצות ולחי, (אבל בלא לחי הוי ככרמולית ואסור). וספר תורה שנמחק ונשארו בו מעט תיבות שלישיות מפורזות בכמה מקומות, אם יש בהם פ"ה אותיות מתיבות שלישיות או פחות מפ"ה אותיות אך יש בהם אזכרה, מותר להציל מפני הדליקה, אבל בלאו הכי אין להציל, ומ"מ טעונים גניזה. ספר או שאר כתבי הקודש או תפילין, מותר להצילם יחד עם התיק שלהם, אע"פ שיש בתיק גם מעות, ואפילו לחצר שאינה מעורבת מותר. קטן שבא לכבות צריך למחות בו, אבל בנכרי לא, ומותר לומר לו כל המכבה אינו מפסיד, או לקרוא לו לכאן בלי לומר לו לכבות, אבל אסור לזרז נכרי לכבות. כתב הרמ"א שבזמננו מותר לכבות דליקה משום שיש בזה סכנת נפשות, והכל לפי הענין. כל מה שמותר להצילו מפני הדליקה, מותר כמו כן להצילו ממים ומשאר דברים המאבדים.

גרימת כיבוי - תיבה שאחז בה האור מותר לפרוס מצידה השני עור לח של גדי או לעשות מחיצה בכל סוגי הכלים, ואפילו כלי חרס חדשים מלאים מים שודאי יתבקעו כשתגיע אליהם הדליקה מותר לשים, ואפילו מים בעין מותר (אם אין בזה משום כיבוס), ואפילו אם הוא מתכוין לכבות, משום שגרם כבוי וכן גרימת שאר מלאכות מותרים בשבת. וכתב הרמ"א שהתר זה נאמר במקום פסידא. וכן מותר להתכסות כדרכו בטלית שאחז בה האור אפילו אם כוונתו לכבות, ואינו חושש אם תכבה, ובלבד שלא ירוץ ויגענע את הטלית כדי שתכבה, מפני שזה מעשה כבוי ממש. וכן ס"ת שאחז בו האור פושטה וקורא בה.

סימן של"ה

קליטת משקין מחבית שנשברה

כפי שנתבאר בסימן הקודם שחכמים אסרו להציל מפני הדליקה יותר ממזון ג' סעודות, שמא מתוך שהוא מתעסק בהצלה יבוא לכבות את הדליקה, כך אסרו חכמים להציל מחבית שנשברה יותר ממזון ג' סעודות, שמא יביא כלים דרך רשות הרבים או יתקן את החבית. ובסימן זה יבוארו פרטי איסור זה.

סעיף א'

איתא במתני' (שבת קמ"ג:) **חבית שנשברה מצילין ממנה מזון שלש סעודות** (אפילו בהרבה כלים, שהרי בכלי אחד מבואר בגמרא ק"כ. שיכול להציל כמה שהוא רוצה), **ואומר לאחרים בואו והצילו לכם ובלבד שלא יספוג.** ובגמרא **תנא ובלבד שלא יספוג בין ולא ימפח בשמן, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול.**

ופירש רש"י, ובלבד שלא יספוג: שלא ישים הספוג בכלי במקום היין לחזור ולהטיפו, גזירה שמא יסחוט. והתוספות כתבו שאפילו ספוג שיש לו עור בית אחיזה שאין בו חשש סחיטה אסור, כדאמר בגמרא שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול.

שיטת רש"י שגם אחרים יכולים להציל רק מזון ג' סעודות, ולשיטת הרי"ד באחרים אין הגבלה, שכיון שאינם בהולים על המזון אין בהם חשש הוצאה. דעת התרומת הדשן שאם נשברה החבית ונשפך היין לארץ, מותר לשאוב כל מה שירצה לתוך כלים קטנים, דלא הוי עובדא דחול, דכיון שנשפך לארץ לגמרי אינו בהול, ואם תאמר דבהול הוא שלא יבלע בקרקע, מהיכי תיני לומר שזה נחשב בהול כמו שנשברה כדו, דילמא אינו בהול כמו בנסדקה. וכתב הבית יוסף דמתוס' משמע שגם שנשפך לארץ מותר רק מזון ג' סעודות, ומסקנת הבית יוסף לאסור בזה.

פסקי ההלכה

חבית שנשברה אם מציל ממנה בכלי אחד יכול להציל ללא הגבלה, אבל

בכלים הרבה אין להציל ממנה יותר מג' סעודות, (והיינו שנשברה לפני סעודת הלילה, וכמבואר בתחילת סימן של"ד), שמא יבוא מתוך בהילותו להביא כלים דרך רשות הרבים או לתקן את החבית.

אומר לאחרים בואו והצילו לכם, וגם הם מותרים להציל כשיעור ג' סעודות.

ודין זה הוא אפילו אם הכל כבר נשפך, וי"א שאם נשפך הכל מותר להציל ללא הגבלה לתוך כוסות קטנות, שכיון שכבר הכל נשפך אינו בהול, אבל בגדולות אסור משום עובדין דחול, ואפשר שיש להקל כך בזמננו שלא מצוי אצלנו רשות הרבים.

כתב בתוספת שבת שבמקום שהיין מצוי ודרך לשתותו בכל יום, וכ"ש שאר משקין שאינם יקרים ושותים אותם כל היום, שמותר להציל יותר מג' סעודות, דאין קבע לשתיה.

צריך המציל להזהר שלא ישים ספוג בתוך היין ולהטיף ממנו, אפילו אם יש לו בית אחיזה, ולא יכניס ידו לשמן ויקנחה בשפת הכלי.

כתב הרמ"א שי"א שכל זה במציל לחצר אחרת ואפילו עירבו יחד, אבל לבית אחר שהוא מקורה, אם עירב עימו מצילים בכל ענין, (והבית יוסף מביא בזה מחלוקת ראשונים), והט"ז מפקפק בזה והא"ר מיישבו, אך להציל לחצר שלו שא"צ לעירוב כלל מותר גם להט"ז.

כתב הרמ"א שי"א שכל זה שנשברה, אבל בנסדקה, והמשקה מטפסף, שאינו בהול, מותר להציל אפילו בכלים הרבה.

סעיפים ב' ג'

איתא בגמרא (ק"י:): **נשברה לו חבית בראש גגו, מביא כלי ומניח תחתיה, ובלבד שלא יביא כלי אחר ויקלוט, כלי אחר ויצרף, גזירה שמא יביא כלי דרך רשות הרבים. נודמן לו אורחין, מביא כלי אחר וקולט, כלי אחר ומצרף. ולא יקלוט ואחר כך יזמין אלא יזמין ואחר כך יקלוט, ואין מערימין בכך. משום רבי יוסי בר יהודה אמרו מערימין.**

עוד איתא בגמרא (ק"כ.) **מצילין סל מלא ככרות. אטעיה רב שזבי לרב חסדא ודרש ובלבד שלא יביא כלי שהוא מחזיק יותר משלש סעודות, אמר ליה רב נחמן בר יצחק לרבא מאי טעוהא, אמר ליה דקתני ובלבד שלא יביא כלי אחר ויקלוט כלי אחר ויצרף, כלי אחר הוא דלא, אבל בהוא מנא כמה דבעי מציל.** וכתבו הסמ"ג והתרומה שכשמציל בכלי אחד יכול גם לקלוט או לצרף, דכיון דלא שרית ליה להציל אלא בכלי אחד תו ליכא למיחש למידי.

רש"י מבאר שאין מערימין הכונה לזמן אורחים שאינם צריכים לאכול ויותר, ומשמע דלא איירי כלל בעבר והערים אלא באי שרי להערים לכתחלה, ופסק כתנא קמא. אבל מדברי הרמב"ם והמגיד משנה נראה שהם מפרשים שאין מערימין היינו שאם הערים וקלט קודם שיזמין האורחים מותר, ופסק כרבי יוסי בר יהודה להקל בדרבנן.

פסקי ההלכה

אם נשברה חבית בראש גגו מותר להביא כלי אחד ולהניח תחתיה אפילו אם הוא מחזיק מאה סעודות, אבל לא יביא כלי אחר לקלוט את הקילוח שבאור ולצרף, אלא עד כדי ג' סעודות, דחיישינן שיביא כלים דרך רשות הרבים, והפמ"ג מצדד להחמיר ע"י קליטה וצירוף אף בג' סעודות, אם זה ביותר מכלי אחד.

אם נזדמנו לו אורחים יכול להביא כלי אחר ולקלוט כלי אחר ולצרף, ולא

סימן של"ו

סעיפים א' ב'

שימוש באילן בשבת

מדאורייתא אין איסור להשתמש באילן כגון לעלות עליו או להניח עליו דברים, ורבנן אסרו גזירה שמא יתלוש. ולהלן יבואר באיזה אופנים אסור להשתמש באילן, והאם מי שעלה על אילן מותר לו לרדת.

איתא בגמרא (עירובין ק) **תנו רבנן שרשי אילן שגובהין מן הארץ שלשה טפחים, או שיש חלל תחתיהן שלשה טפחים, אע"פ שצידו אחד שווה לארץ הרי זה לא ישב עליהם, לפי שאין עולין באילן, ואין נתלין באילן, ואין נשענים באילן.**

עוד איתא בגמרא (ק): **תני חדא אחד אילן לח ואחד אילן יבש אסור, ותניא אידך במה דברים אמורים בלח אבל ביבש מותר, לא קשיא כאן בימות החמה כאן בימות הגשמים,** (בימות החמה יבש מותר דליכא אפילו משום מראית העין שהרי ניכר לכל שהוא יבש, מפני שאינו מוציא עליהם, אבל בימות הגשמים אין ניכר הבדל בין לח ליבש ואסור משום מראית העין). **בימות החמה הא קא נתרי פירי** (-נשארו פירות, ויש לחוש שיתלשם), **בדליכא פירי. והא קא נתרי קינסי, בגדודא** (-יחור שנשרו כל ענפיו).

עוד איתא בגמרא **תני חדא מותר לילך על גבי עשבים בשבת, ותני חדא אסור. לא קשיא, כאן בימות החמה, כאן בימות הגשמים. ואיבעית אימא הא והא בימות הגשמים, ולא קשיא הא דסיים מסאני, והא דלא סיים מסאני. והשתא דקיימא לן כרבי שמעון דאמר דבר שאין מתכוין מותר כולו שרו.**

והנה הרי"ף השמיט את דברי הגמרא שמעמידה את ההתר לעלות לאילן בימות החמה כשאין בו פירות וענפים, וביאר הרא"ש דס"ל שכיון שפוסקים כר"ש דדבר שאין מתכוין מותר, ממילא מותר לעלות על אילן יבש, והרא"ש עצמו חולק וסובר שההתר לפי ר"ש נאמר רק על עשבים, אבל באילן יבש אסור משום דמינכר טפי. וכן כתבו התוספות דבאילן שהוא גבוה שייך למיגזר טפי משום דמינכרא מלתא. ודעת הבית יוסף שדעת הרי"ף שעשבים שהאיסור ללכת עליהם הוא רק מפני שהם נתלשים בדריסתו עליהם, לרבי שמעון דאמר דבר שאין מתכוין מותר מותר ללכת עליהם, אבל לעלות באילן שאסור משום **גזירה שמא יעלה ויתלוש**, כדאמרינן בביצה (ל"ו:), זה אסור גם לפי ר"ש, וביבש נמי אסור דגזרינן אטו לח. וכ"כ הרמב"ם. אמנם הרמב"ם אוסר אפילו כשאין עליו ענפים, ואף שבגמרא הנ"ל מבואר שמותר, בהמשך הגמרא איתא **איני והא רב איקלע לאפסטיא ואסר בגדודא ומשני רב בקעה מצא ונדר בה גדר**, וכתב הבית יוסף שנראה שגם הרי"ף סובר כהרמב"ם. והטור פסק כהרא"ש, והבית יוסף פסק כהרמב"ם שלדעתו זו גם דעת הרי"ף.

ולענין ישיבה על קנים רכים איתא בגמרא (עירובין ל"ד): **אמר להו רב נחמן פוקו כבושו כבשי באגמא, ולמחר ניזיל ונתיב עליהו** (-שיכפו קנים רבים זה על זה כמין כסאות לישיב עליהן). **אייתיביה נתנו לעירוב בראש הקנה כל זמן שהוא תלוש ונעוץ אפילו גבוה מאה הרי זה עירוב, תלוש ונעוץ אין, לא תלוש ונעוץ לא. התם בעוזרדין.** ופירש רש"י שעוזרדין היינו שהוקשו כבר, דדינם כאילן, אבל קנים רכים דינם כירק ומותר. וכ"כ ההגהות אשיר"י בשם אור זרוע להתיר לשבת על קנים הרכים אע"פ שהם מחוברים לקרקע. וכתב הבית יוסף שהפוסקים שלא הזכירו התר זה אפשר שסמכו על מה שכתבו אסור להשתמש באילן, דמשמע דוקא אילן אבל בירק מותר, דאם לא כן ה"ל לכתוב אסור להשתמש במחובר לקרקע.

יקלוט ואח"כ זימין אורחים, ואם עשה כך מותר בדיעבד, אך אם לא זימן נאסר אף בדיעבד עד מוצאי שבת, ובשוגג בדין או ששכח שהוא שבת מותר בשבת אפילו לו, וכתב השו"ע שלא יערים לזמן אורחים שאינם צריכים לאכול, והרמב"ם מתיר להערים לכתחילה.

סעיף ד'

תירוש שזב מחבית ענבים שעדיין לא נדרכו, שהמשקין אסורים משום משקין שזבו, אם נשברה החבית לגמרי אסור להניח כלי כדי להצילם, דכיון שהוא בהול חוששים שיעשה איסור תורה, ואפילו פחות מג' סעודות אסור כיון שזה לא ראוי לשבת. ואם המשקין רק מטפטפים שאינו בהול, אסור לשים שם כלי משום מבטל כלי מהיכנו, כיצד יעשה, יניח שם מיטתו או שלחנו, ואז יהיה הדלף גרף של רעי ויוכל להניח כלי לקבל הדלף, אמנם כשיתמלא הכלי אין להריקו לכלי אחר משום שמבטלו מהיכנו, אלא יריקו בתוך הגיגית שדלף ממנה, וכתב המ"א שאם יש לו עוד כלי עדיף להניחו ע"ג כלי זה מאשר לטלטל מוקצה, וכן מצדד רעק"א, והא"ר והפמ"ג מפקפקים בזה. ובדרכי משה כתב שיכול גם לתת כלי עם מים תחת הדלף, ויתבטלו למים מדין קמא קמא בטיל, ואפילו היכא שהאיסור רבה על ההתר מותר. (והבית יוסף מקשה שזה דבר שיש לו מתירין שאינו בטל אפילו באלף).

כלי יין שנסדק מותר לתת כלי תחתיו, שכיון שהיין ראוי לשתיה אין כאן מבטל כלי מהיכנו.

סעיף ה'

איסוף פירות שנתפזרו

איתא בגמרא (קמ"ג): **תנו רבנן נתפזרו לו פירות בחצר מלקט על יד על יד ואוכל, אבל לא לתוך הסל ולא לתוך הקופה, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול.** וכתבו התוספות והרא"ש שנראה שלא גורסים "ואוכל", דכיון דקתני סיפא אבל לא לתוך הסל ולא לתוך הקופה, משמע שרק בזה אסור, אבל ללקט ולתת לתוך חיקו או לתוך כסותו מותר.

וכתב רבינו יונה דמיירי הכא שנתפזרו בחצירו אחת הנה ואחת הנה, ולהכי הוי עובדין דחול, דאי לאו הכי מותר, כדאיתא בגמרא (קמ"ב) גבי כלכלה והאבן בתוכה **לישדינהו לפירי ולישדיא לאבן ולינקטינהו.** והרמב"ן כתב שהגמרא (קמ"ג) מדברת כשנפלו בחצירו בתוך צרורות ועפרורית שבחצר, ומשום הכי נקט חצירו, דאילו בית עשוי להתכבד בכל יום. ודעת הרמב"ם שהחשש הוא שיכבשם בידו לתוך הקופה עד שיעשם גוף אחד שהוא חייב בזה משום מעמר, והמגיד משנה כתב שזה חשש רחוק. ובסמ"ג כתב שיהיה שלא לאסוף פירות ולקבצם יחד דהוי כמעמר, אמנם בגמרא (ביצה ל"ג) מבואר שאין עימוור אלא כשלוקחן ממקום גידולן ומקבצן יחד, כעין קמה קצורה שמגבב השיבלים.

פסק ההלכה - פירות שנתפזרו בחצר אחת הנה ואחד הנה, אין לקבצם לסל או לקופה משום עובדין דחול, אלא מלקט מעט מעט ואוכל, ומשמע מהבית יוסף שלתת לתוך חיקו וכסותו מותר, אבל דעת הגר"א שאף לחיקו וכסותו אסור לדעת הרבה ראשונים, ואפשר שהבית יוסף ג"כ חזר בו מדבריו בזה. ואם נפלו במקום אחד מותר אף לתת לתוך הסל, אא"כ נפלו לתוך צרורות ועפרורית שבחצר, שאז אם אין דעתו לאוכלם לאלתר אסור משום בורר, ואף אם דעתו לאוכלם מיד אסור לתת לתוך הסל או הקופה, אבל ללקט אחד אחד ולאכול, מותר, והגר"א אוסר גם לתת לתוך חיקו וכסותו, ולפמ"ג דעת הבית יוסף שמוותר ללקט לתוך חיקו וכסותו אם כוונתו לאכול לאלתר.

דמות, אך י"ל דכין שיש בו פירות חוששים שיתלשם, וכן בירק הראוי לאכילה אפשר דאסור מטעם זה, וכן יש להסתפק בקנה רך שיש לחוש שיקטמנו אפילו בפחות מג'.

קנים הרכים כירק דעת הרמ"א שמותר להשתמש בהם אע"פ שהם מחוברים לקרקע וגבוהים ג', כמו שלא גזרו איסור להשתמש בעשבים, אמנם קלחי כרוב ודלעת אסור להשתמש בהם. והרבה פוסקים סוברים שאין ההתר אלא בקנים הגדלים באגם שאינם מתקשים לעולם, אבל קנים העשויים להתקשות אסור אפילו בעודם רכים וכן נכון לפסוק. והב"ח והט"ז חולקים על הרמ"א ואוסרים בקנים או בירק רכים, אבל הא"ר חולק ומביא כמה ראשונים שפוסקים כמו הרמ"א, אך כתב שאם הוא קשה אף שאינו קשה כאלין אסור להשתמש בו משום שקל לשברו, וכ"כ התו"ש, והח"א מסכים עם הרמ"א וכתב שגם הריטב"א כתב כך, ודלא כהט"ז.

ירידה מהאילן בשבת - אם עלה על אילן בשבת בשוגג מותר לרדת, ואם עלה במזיד אסור לרדת עד מוצאי שבת. ואם עלה לפני שבת בכל גוונא מותר לרדת בשבת, וכן הלכה, וי"א שדווקא אם היה דעתו לרדת מבעוד יום מותר לרדת משחשיכה, אבל אם לא היה בדעתו לרדת מבעוד יום לא ירד משחשיכה. וכתב הרמ"א שכל זה באדם, אבל אם הניח שם חפץ מבעוד יום אסור ליטלו בשבת (דשאני אדם שגם בישיבתו יש איסור, משא"כ כלים, ומשמע מהריטב"א שמע"ג בהמה מותר ליטול, וכן משמע לכאורה מהמ"א), אמנם אסור להניח מבעוד יום על האילן כלים המותרים לשימוש בשבת, שמא יורידם בשבת.

וע"ע בסעיף י"ג דין שימוש בצידי האילן בשבת.

איסורי זורע וקוצר בשבת

זורע וקוצר בשבת הם מל"ט מלאכות, ולהלן יבואר לענין מלאכת קוצר האם מותר ללכת כאשר נחתכים עשבים בדרך הילוכו, וכן יבואר האיסור לתלוש מעציץ אפילו אינו נקוב, וכן יבואר באיזה אופן מותר לתלוש דבר יבש או להוציא עשבים שאינם מחוברים. ולענין מלאכת זורע הנה כל דבר המועיל לצמיחת עשבים וכדומה אסור מדאורייתא משום תולדת זורע, וכל המרפה את הקרקע חייב משום חורש, ולהלן יבואר האיסור לשפוך מים ע"ג עשבים, או להניח זרעים במקום שיכולים להשריש, או להכניס ענפים תלושים למים.

סעיף ג'

הליכה ע"ג עשבים

איתא בגמרא (עירובין ק): **תני חדא מותר לילך על גבי עשבים בשבת, ותניא אידך אסור. לא קשיא הא בלחים הא ביבשים. ואי בעית אימא הא והא בלחים, ולא קשיא כאן בימות החמה כאן בימות הגשמים. ואיבעית אימא הא והא בימות החמה, ולא קשיא הא דסיים מסאניה הא דלא סיים מסאניה. ואיבעית אימא הא והא דסיים מסאניה, ולא קשיא הא דאית ליה עוקצי, הא דלית ליה עוקצי. ואיבעית אימא הא והא דאית ליה עוקצי, הא דאית ליה שרכא, הא דלית ליה שרכא. והאידין דקיימא לן כרבי שמעון כולהו שרי.** וכיון שהמסקנה שהלכה כר"ש ולדבריו הכל מותר, הכי הלכתא.

פסק ההלכה - מותר ללכת ע"ג עשבים, בין בלחים בין ביבשים, ואפילו אם העשבים ארוכים והוא הולך יחף שרגילים העשבים להדבק בקשרי אצבעותיו מותר משום דאינו מכויץ לזה ולא הוא פסיק רישא, (ומ"מ אם מצא שנדבקו אליו עשבים הרי הם מוקצה ואסור לסלקם בידו), אבל לא ירוץ ע"ג עשבים גדולים, משום שבזה הוא פסיק רישא שיתלשו, ואפשר שצריך להזהר גם לא ללכת מהר.

ולענין אם מותר לרדת מהאילן בשבת, איתא בגמרא (שם ק). **תני חדא אם עלה מותר לירד, ותני חדא אסור לירד, לא קשיא כאן מבעוד יום כאן משחשכה, ואיבעית אימא הא והא משחשכה ולא קשיא הא בשוגג הא במזיד.** ולפי זה עלה מבעוד יום אפילו במזיד, ירד, עלה בשוגג, אפילו עלה משחשכה נמי ירד, ורק בעלה משחשכה ובמזיד אסור. (ואע"ג דאמרינן בגמרא ואיבעית אימא הא והא בשוגג, ובקנסו שוגג אטו מזיד קא מיפלגי. לא כתבוהו הרי"ף והרא"ש, ומשמע דסבירא להו דאין סברא לקנוס שוגג אטו מזיד). וכתב המגיד משנה שההתר לרדת אם עלה במזיד מבעוד יום נאמר גם אם היה דעתו לישב שם בשבת, וכתב שכך דעת הרמב"ם, והטעם מפני שבשעת עלייתו לא עשה שום איסור, אבל דעת הטור שדווקא בשהיה דעתו לירד מבעוד יום מותר לרדת. עוד כתב המגיד משנה בשם המפרשים, שרק אדם שעלה מותר לרדת בשעלה מבעוד יום או בשוגג, מפני שהוא עושה איסור בעמידתו שם, אבל אם הניח חפץ באילן אפילו מבעוד יום אסור להורידו בשבת.

ולגבי ישיבה על שורשי אילן, איתא במתני' (שם צ"ט): **שרשיו גבוהים מן הארץ שלשה טפחים לא ישב עליהן.** ובגמרא (ק). איתא **איתמר שרשי אילן הבאים למעלה משלשה לתוך שלשה** (שאחרי שהגביהו שלשה חזרו וירדו), **רבה אמר מותר להשתמש בהם, רב ששח אמר אסור להשתמש בהם, רבה אמר מותר להשתמש בהם דכל פחות משלשה דארעא ארעא היא, רב ששח אמר אסור להשתמש בהם דכיון דמכח איסור קא אתו אסורים, דדמו כמשוניתא (כשן סלע בהר משופע). דסלקין לעילא אסורין, דנחתין לתתא שרו, לצדין (השורשים הקטנים היוצאים מתוך הגדולים למעלה מג', והם יודים ללמטה מג') פלוגתא דרבה ורב ששח. וכן אנגרא** (אילן היוצא מתוך חריץ קצר העשוי להוליך המים לשדות, שבשני הצדדים של החריץ זה למעלה מג', ובשני הצדדים האחרים זה פחות מג', לרבה מותר, דכל פחות משלשה לארעא כארעא, ולרב ששח מעומקו מודד והרי גבוה ג' ומכח איסורא אתו). **וכן בקרן זוית** (אילן העולה בפנית גדר, ושלשת צדדיו נמצאים בין הכתלים, לרבה מותר עד ג' טפחים מעל הגדר, ולרב ששח מודדים ג' טפחים מהקרקע. אמנם בסתם כותל אסור גם לרבה, שכיון שג' צדדים הם גלויים, מודדים מהקרקע). **ופסקו הפוסקים כרבה.**

עוד איתא בגמרא (שם ק). **תנו רבנן שרשי אילן שגבוהים מן הארץ שלשה טפחים, או שיש תחתיהם חלל שלשה טפחים, אף על פי שצדו אחד שווה לארץ, הרי זה לא ישב עליהם.**

פסקי ההלכה

אסור לעלות על אילן המחובר לקרקע, וכן אסור להתלות עליו או להשען עליו, או להשתמש בו שום תשמיש כגון להניח עליו או להוריד ממנו (שמא ישען עליו) או לקשור אליו, גזירה שמא יתלוש בכונה ויבוא לידי חיוב חטאת. ואף אילן שנתייבש לגמרי ואין בו שום לחוחית, ונשרו העלים והענפים והפירות, שאין בו חשש תלישה, אפ"ה אסור משום סייג וגדר, ויש מקילים בזה בימות החמה שניכר לכל שהוא יבש.

וכל זה **למעלה מג' טפחים**, אבל בחלק שפחות מג' טפחים מותר להשתמש בין באילן עצמו, בין בענפים, בין בשורשים היוצאים מן הקרקע. ואם השורשים גבוהים שלשה וחזרו ונכפפו, מותר להשתמש בהם במקום שאינו גבוה ג'. ואם יוצאים שורשים מצד האילן למטה, ובצד אחד הקרקע גבוהה יותר ואינם גבוהים ג', ובצדדים האחרים הם גבוהים ג', אסור להשתמש אפילו בצד השווה לארץ, (וגבוהים ג' זה כולל גם את החלל וגם את עובי השורשים), אבל אם בשני צדדים זה שווה לארץ מותר להשתמש באותם צדדים. וירק שאינו גבוה ג' מותר להשתמש בו, ואילן פחות מג' שיש בו פירות אפשר

שפיכת משקים על עשבים

אסור ליטול ידיים ע"ג עשבים, דאף שאינו מכוין להשקותם, מ"מ הוא פסיק רישא, (ויש בזה משום זורע בזה שמועיל להצמיח, ומשום חורש בזה שמרפה את הקרקע). ואם אוכל בגינה שלא שלו ולא של אוהבו, יש מתירים, דס"ל דפסיק רישא דלא ניחא ליה מותר, והרבה פוסקים אוסרים גם בפסיק רישא דלא ניחא ליה. וכתב הרמ"א שטוב שלא לאכול בגינות אם משתמש שם עם מים, דקשה להזהר שלא יפלו מים. וכתב הט"ז שאם הגינה היא יותר מע' אמה שהיא כרמלית ולא מועיל בה הקף, בלאו הכי צריך להזהר משום טלטול ד' אמות, ולפי זה אף בגינת חבירו יש להזהר.

ולהטיל מי רגלים או שאר משקים שאינם מצמיחים (כמו יין שהוא חריף. שכמה ראשונים כתבו להתיר בזה, והיראים אוסר), לדעת השו"ע מותר וקשה למה אין בזה משום חורש, ושמה רק כאשר זה מועיל לזרעים הוא חורש, אבל כשהוא מקלקל לזרעים אפשר שגם הקרקע לא מתייפה, אבל זה דוחק, וצ"ע. והמ"א כתב שלכחילה ראוי להזהר אף במשקים (ומ"מ בגינת חבירו אין להחמיר), ועיין בא"ר שכתב שביין חזק אין להזהר כלל. ומי דבש ושיכר יש בהם מים וודאי הם מצמיחים. ובתפארת ישראל דן לאסור גם במי רגלים מפני שחכמי הבוטניקה אומרים שזה מזבל את הקרקע, ולא נהגו העולם להזהר בזה כלל, וגם מהגמרא בשבת מוכח שלא כדבריו.

סעיף ד'

השלכת זרעים - יש להזהר מלהשליך זרעים במקום לח מחמת גשמים או דבר אחר, מפני שסופם לצמוח מחמת הריכוך או להשתרש בקרקע במשך הזמן. והמשליך זרעים לתרנגולים בשבת לא ישליך אלא בשיעור שיאכלו ביום או יומיים, אבל ליותר לא מפני שיצמחו ויתחייב למפרע משום זורע, (ואם משליך בכמה פעמים לא ישליך יותר מהנצרך לשבת, משום איסור הכנה לחול).

סעיף ה'

איתא בגמרא (שבת ק"ז: ק"ח.) **אמר אביי האי מאן דתלש פיטרא מאונא דחצבא, מיחייב משום עוקר דבר מנידולו.**

פסק ההלכה - עשבים שגדלו בידית של כלי מחמת הלחות שיש שם, התולשם חייב משום קוצר, ואף שהתולש מעציץ שאינו נקוב פטור, שאני הכא שעיקר גידולם כן. וה"ה התולש מכישות הגדלה על קוצים חייב אע"פ שהכישות לא מחוברת לקרקע.

סעיף ו'

הוצאת עשבים מעפר

איתא בגמרא (:) **אמר רב הונא האי סליקוסתא** (עשב נאה למראה ולריח, וממלאים כד בעפר לח, ומכניסים את העשב לתוכו, וכשהוא רוצה נוטלו ומריח בו), **דצה ושלפה והדר דצה שרי ואי לא אסור. וכו'.** **מחייב רב קטינא תיובתא הטומן לפת וצוננות תחת הגפן, אם היה מקצת עליו מגולים אינו חושש לא משום כלאים ולא משום שביעית ולא משום מעשר, וניטלין בשבת. תיובתא.**

ופירש רש"י שההתר ליטול בשבת הוא כשאוחז במקצת העלים המגולים, ואין חוששים אם העפר נזוז מאליו. וכתבו התוספות והר"ן דמירי שלא השרישו, דאם השרישו הרי הוא עוקר דבר מגידולו. עוד כתבו התוספות דבדווקא נקט "הטומן" והיינו שאינו רוצה בהשרשתם, אבל במתכוין לזריעה אסור. ונראה מדברי התוספות שאם אין כוונתו לזריעה מותר להוציא אע"פ שניתוספו מחמת לחות הקרקע שרי, כיון שלא נתכוין לזריעה וגם לא

השרישו. ודין זה נתבאר בסימן שי"א.

פסק ההלכה - עשבים שתחבם בעפר מבעוד יום כדי שיהיו לחים, מותר לאחוז בעלים ולהוציאם, (וכן יכול להחזירם אם לא נסתם הנקב), ובלבד שלא השרישו וכגון לפני שעברו ג' ימים, וגם אינו רוצה בהשרשתם.

סעיפים ז' ח'

איסורי זורע וקוצר בעציץ

איתא במתני' (צ"ה.) **התולש מעציץ נקוב חייב, משאינו נקוב פטור. וכל פטורי דשבת פטור אבל אסור בר מתלת.** ופירש רש"י שעציץ נקוב הוא כמחובר, מפני שע"י הנקב הצמח מריח את לחלוחית הקרקע ויונק מהקרקע, ואפילו אם הנקב בדופנו אסור. וכתב הרשב"א שדווקא כשהנקב כנגד מה שטומן מהגזע בעפר העציץ חייב, אבל למעלה ממה שטומן לא, דאם לא כן אפילו שאינו נקוב כנקוב דמי. ומשמע בגמרא (צ"ה:) שאם ניקב בכדי שורש קטן חשיב עציץ נקוב ליחשב מחובר לקרקע.

שיטת רש"י (גיטין ז:) דעציץ של עץ בעי נקיבה ליחשב כמחובר, ושל חרס לא בעי נקיבה אם הוא מונח על גבי קרקע. והתוספות כתבו להיפך, דבשל חרס בעי נקיבה ובשל עץ לא בעי נקיבה, מפני שעץ מתלחלח יותר מהחרס. ודעת ההגהות מיימוני שרבינו תם של חרס מהני ביה נקיבה, אבל של עץ אפילו נקוב כאינו נקוב דמו. והרא"ש כדברי רש"י בשם הירושלמי, וכ"כ הטור.

ולענין עציץ המונח ע"ג יתדות איתא בגמרא (פ"א:) **פרפיסא** (עציץ נקוב שזרעו בו), **היה מונח על גבי קרקע והניחו על גבי יתדות, מיחייב משום חולש** (כיון שאינו נהנה יותר מריח הקרקע), **היה מונח על גבי יתדות והניחו על גבי קרקע, חייב משום נוטע.** וכתב רש"י שנראה דחייב לאו דווקא, אלא אסור משום דדמי לתולש, וביאר בהגהות אשר"י שהעציץ ממשיך לינוק מהקרקע קצת אף שהוא מונח ע"ג יתדות, ואין חיוב דאורייתא אלא כשמפסיק יניקתו לגמרי, וה"ה לענין נוטע, וא"כ משמע שאם הפסיק את היניקה לגמרי ע"י בגד או עצים, יש בזה קוצר ונוטע מדאורייתא. ולרמב"ם בכל גוונא יש בזה חיוב דאורייתא.

פסקי ההלכה

עציץ נקוב התולש ממנו חייב, אפילו אם הנקב קטן בשיעור שיצא ממנו שורש קטן, ואפילו אם הנקב הוא בצד העציץ (והוא כנגד מה שטומן מן הגזע בעפר, וכ"ש למטה כנגד השורש), חשיב עציץ נקוב. ובעציץ שאינו נקוב שנשתרשו בו הזרעים או שהניחם שם לשם זריעה, התולש ממנו פטור אבל אסור מדרבנן, וכן אסור להשקותו, ואפילו אם הוא מונח בעליה הדין כנ"ל, ואין ליטלו מהקרקע ולהניחו ע"ג יתדות או ע"ג עצים או בגדים, או איפכא, בין בשל חרס בין בשל עץ, (ואם עושה כך בעציץ נקוב יש בזה תלישה ונטיעה מן התורה), ויש להזהר בכלי עם עשבי בושם שלא להעבירו מהקרקע לשלחן או להיפך, וכן לענין טלטול מפסק הפמ"ג. ד"א שבשל עץ אפילו אינו נקוב הוא נקוב, אבל בחרס בעיני נקיבה, וי"א איפכא, וי"א שבחרס בעי נקיבה, אבל בעץ אפילו נקוב הוא כאינו נקוב. וכד של תבואה מותר להגבירה ולהניחו על השלחן אפילו אם הוא נקוב, כיון שאין כוונתו לזריעה וגם לא התחילו לצמוח, אבל לא אם הם מונחים שם כמה ימים, דקרוב לומר שיש בשולי הכד גרעינים שהתחילו לצמוח, וכן אסור לקחת כד מהשלחן ולהניחו על הקרקע לכמה ימים, ורק ליום או יומיים מותר.

יחור של אילן שנסדק והשתחרר מהאילן מערב שבת ואינו יכול לחיות עוד, ויש בו פירות, מותר לתלוש ממנו את הפירות בשבת, ואם הוא מחובר בקליפתו יש להזהר בזה, דאין העולם בקיאים בכך, ורק בנפרד לגמרי יש להתיר.

סעיף ט'

איתא בגמרא (כתובות ט.) **צינור** (המקלח מים מן הגג) **שעלו בו קשקשין** (עשבים שסותמים את יציאת המים, והמים מתפשטים בגג ודולפים לבית), **ממעכן ברנלו בצנעא בשבת ואינו חושש**. **מאי טעמא מתקן כלאחר יד הוא** (ע"י שינוי ברנלו), **ובמקום פסידא לא גזרו בה רבנן**.

וכתבו התוספות דהא דאמר (שבת ט"ד:) כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור, היינו דוקא כשיחשבו שהוא עשה איסור דאורייתא, אבל הכא לא יראו שעושה אלא מלאכה כלאחר יד שהיא דרבנן, ולא גזרו חכמים לאסור בחדרי חדרים. וקרוב לזה כתב הר"ן. עוד כתב הר"ן שאפשר שאם א"א לעשותו בצינעא מותר גם בפרהסיא.

פסק ההלכה - צנור המנקז מים מהגג שהתאספו בו עשבים תלושים, והם מפריעים ליציאת המים והמים מציפים את הגג ודולפים לבית, מותר למעכם ברגליו בצינעא, אבל לא לדוחפם לצדדים.

סעיף י'

להריח דבר מחובר

איתא בגמרא (סוכה ל"ז:) **הדס במחובר מותר להריח בו, אתרוג במחובר אסור להריח בו**. **מאי טעמא הדס דלהריח קאי אי שרית ליה לא אתי למגזייה, אתרוג דלאכילה קאי אי שרית ליה אתי למגזייה**. זו גירסת הר"ף והרא"ש והרמב"ם, והר"ן כתב שהגאונים גורסים בהיפך, שהדס אסור, דכיון דלריחא קאי ליכא היכרא וחוששים שיבוא לתולשו. וכתב הבית יוסף שכיון שהר"ף והרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעת אחת, הכי נקטינן.

פסק ההלכה - הדס מחובר מותר להריח בו, אבל דבר הראוי לאכילה אסור להריחו כשהוא מחובר, דבזה יש לחוש שמא יתלוש, (ואף נגיסה בפרי כשהוא מחובר נחשב תלישה).

סעיף י"א

שרית גרעינים במים - השורה גרעיני חיטים וכדו' במים כדי שיתרכו ויצמיחו כדרך ששורים לפני הזריעה, או ששורה גרעינים כדי לעשות מהם לתת שכונתו להצמיחם, הרי זה תולדת זורע וחייב אפילו בגרגיר אחד, ואף שלא יצמיחו אלא אחר כמה ימים חייב מיד, וכתב השעה"צ שגם המ"א לא חולק אלא כשתנן מים לזמן מועט שא"א שיצמח בזמן זה, אבל בנותן לזמן שיכול להצמיח חייב אף אם נותנם סמוך לחשיכה, כמו שהזרע סמוך לחשיכה חייב. ולענין שרית גרעינים כדי לרככם לצורך אכילת הבהמה, אין בזה משום זורע, אמנם אם הגרעינים נדבקים זה בזה ונעשים כעיסה, אסור משום לש. ומותר לשרות פירות יבשים במים, ומ"מ בכובש כבשים אסור.

הכנסת ענפים למים - ענפים המיועדים ליפות את הבית מותר להכניסם למים, אם אין בהם פרחים שיפתחו מלחוחית המים, והוכנו לכך מאתמול (דאל"כ הו"ו מוקצה), וכתב הרמ"א שאין ההתר אלא להחזירם למים שכבר היו בהם הענפים, אבל להעמידם מתחילה במים או להוסיף מים או להחליף מים אסור, ויש אחרונים שסוברים שהשו"ע מיקל אם יש לו כד עם מים מזומנים מערב שבת, ואין האיסור אלא להוסיף מים משום טירחא יתירא, ואפשר שיש לסמוך על זה היכא ששכח להעמידם מבעוד יום, ואם יש בהם פרחים אסור לכו"ע בכל גוונא.

סעיף י"ב

תלישת דבר יבש - פירות שהתייבש מקום חיבורם לענף, או שהאילן עצמו

התייבש, התולש מהם בשבת חייב (אע"פ שלענין טומאת אוכלים מקבלים טומאה כמו תלושים ממש), ונחלקו הפוסקים אם גם כשיבשו הפירות ועוקציהם, וכן אם יבש האילן באופן שאין גזעו מחליף, חייב, או שרק אם יבשו הפירות והעוקץ לח (ובזה אפשר שחייב גם אם יתלוש מעט מהפרי היבש), או שיבש האילן ועדיין גזעו מחליף חייב, אבל אם יבשו לגמרי פטור. ועשבים יבשים התולשם פטור, אבל מדרבנן אסור לתולשם, ואם השדה היא שלו והיא מתייפה לחרישה ע"י התלישה חייב משום חורש אפילו על תלישת כל שהוא.

בצלים שנשתרשו בעפר והבצל עצמו מגולה, חייב משום תולש רק אם הוא רוצה בהשרשתם, אבל אם גם הבצל עצמו נתכסה חייב משום תולש אף באינו רוצה בהשרשתם.

סעיף י"ג

שימוש בצידי האילן

איתא בגמרא (שבת קנ"ה.) לגבי השתמשות באילן בשבת, **והלכתא צדדים אסורים, צידי צדדים מותרים**.

פסק ההלכה - אסור להשתמש בגוף האילן בין מעליו בין בדפנותיו, וכן אסור להשתמש בצידי האילן והיינו בדבר התחוב או קשור לאילן עצמו, ולכן אסור לעלות על סולם שנשען על האילן עצמו, אפילו סמכו לפני שבת, ואפילו לסומכו על דבר המחובר לאילן אסור, אבל בצידי צדדים וכגון לעלות על סולם שסמכו לפני שבת על דבר המחובר לאילן מותר, ובלבד שלא יעלה על הדבר המחובר לאילן עצמו. וכן אם תלה סל על דבר המחובר לאילן, מותר להניח בסל פירות או ליטול ממנו פירות, אבל לתלות או להוריד את הכלכלה אסור, ואם תלאה על האילן עצמו אסור גם להניח בתוכה או ליטול מתוכה, ואם פי הכלכלה צר וכשנוטל ממנה הוא מזיז את האילן, אסור בכל גוונא.

מותר לגעת באילן, ולהשען מותר רק לאדם בריא, אבל לתש כח שסומך עליו בכל כוחו אסור, ואם האילן זז אסור אף בבריא, דזה גופא נחשב שימוש באילן.

טיפוס בשבת

איתא בגמרא (עירובין ק.) **בור שיח ומערה וגדר, מטפס ועולה מטפס ויורד, ואפילו הן מאה אמה**. רש"י מבאר שהחידוש הוא שהאיסור לעלות באילן אינו משום טירחא, דא"כ אף בבור אסור, אלא גזירה שמא יתלוש מן המחובר. והטור מבאר שהחידוש שלא חוששים שמא יעקור מן הקרקע במתכוין ואתי לאשוויי גומות.

פסק ההלכה - בור עמוק אפילו מאה אמה, מותר לרדת לתוכו או לעלות ממנו אף ע"י טיפוס, ואין חוששים שיעקור קרקע.

סימן של"ז

סעיף א'

דבר שאין מתכוין

איתא בגמרא (שבת כ"ב.) **הלכה כרבי שמעון בגרירה, דתניא רבי שמעון אומר גורר אדם מטה כסא וספסל, ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ**. אמנם מבואר בגמרא (שבת ק"ג.) ובעוד מקומות) **אביי ורבא דאמרי תרוייהו מודה רבי שמעון בפסיק רישא ולא ימות**.

פסק ההלכה - דברים המותרים לעשותם בשבת, ובשעת עשייתם יתכן

שתיעשה בגללם מלאכה אחרת, ואין כוונתו לאותה מלאכה, מותר לעשותם, אפילו בדבר שאם הוא מתכוין יש בזה איסור דאורייתא, ואי הוה פסיק רישא (-שודאי תיעשה אותה מלאכה) אסור, (ואף פסיק רישא דלא ניחא ליה אסור לכתחילה. שעה"צ סק"י).

איסור חורש ובונה, ומה הדין כשאינו מתכוין לזה

להלן יבואר אלו דברים אסור לעשות משום חורש (בשדה) או בונה (בבית) אף שאין כוונתו לזה, כיון דהוי פסיק רישא, או משום גזירה שמא יעשה מלאכה דאורייתא.

חורש הוא אחד מל"ט מלאכות, ובין מי שמרפה את הקרקע, בין מי שמיפה את הקרקע ע"י סתימת גומא או שהיה תל קטן ופיזרו, וכן מי שעושה חריץ או בור, חייב משום חורש (והיינו בשדה, אבל המשוה גומות בבית חייב משום בונה), וכן כל מה שעושה ליפות את הקרקע הרי זה תולדת חורש וחייב בכל שהוא.

כל האיסורים שבסימן זה אסורים בין בשבת בין ביו"ט, ויש שנכשלים בזה.

גריה בשבת

בתחילת הסימן הובא מדברי הגמרא שמותר לגרור מיטה כסא וספסל, ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ, ושלא יהיה פסיק רישא שיהיה חריץ. ואיתא בגמרא (כ"ט): **ריש כנישתא דבצרה גרר ספסלא לעילא מרבי ירמיה רבה, אמר ליה כמאן כרבי שמעון, אימר דאמר רבי שמעון בגדולים, דלא אפשר, בקטנים מי אמר, ופליגא דעולא, דאמר עולא מחלוקת בקטנים, אבל בגדולים דברי הכל מותר.** והגמרא מוכיחה שגם בקטנים מותר.

הרי"ף והרא"ש והרמב"ם סתמו להיתר ולא חילקו בין גדולים לקטנים, וכ"כ הסמ"ג וספר התרומה והרוקח וההגהות מיימוני, ודלא כהיראים שפסק שבקטנים אסור אפילו ברצפה של שיש, משום שאפשר לטלטלם שלא בגרירה, וכתב הבית יוסף שליראים היתה גירסה אחרת בגמרא, וגירסה שלנו עיקר. וכתב הרוקח שבגדולים מאד אסור משום דהוי פסיק רישא. עוד כתב הבית יוסף שהגורר מיטה כסא וספסל וכוונתו לעשות חריץ, אעפ"כ אין בזה אלא איסור דרבנן, כיון דהוי שלא כדרך, ובאינו מתכוין מותר לעשות כן לכתחילה היכא דלא הוי פסיק רישא.

פסק ההלכה - מותר לגרור רהיטים בשבת אף בקרקע שאינה מרוצפת שיתכן שע"י גרירתו ייעשו חריצים בקרקע (שזה חשש חופר ולא חופר גמור משום שזה כלאחר יד, ובפרט בבית שזה מקלקל ואסור מזרבנן), כיון שאינו מתכוין לעשות חריץ, ואף רהיטים קטנים שיכול לקחתם על כתפו מותר, אבל רהיטים גדולים מאד שזה פסיק רישא שיעשה חריץ אסור, ואפילו במקום מרוצף אסור גזירה אטו מקום שאינו מרוצף, אך אם כל העיר מרוצפת באבנים או בקרשים יש להקל בזה, אפילו לדעת המחמירים לגבי כיבוד הבית.

ריבוי

איתא בגמרא (שבת צ"ה). **אמימר שרי זילחא** (לרבוץ בית) **במחוזא** (שהיתה כולה מרוצפת באבנים), **אמר טעמא מאי אמרו רבנן דילמא אתי לאשוויי גומות, הכא ליכא גומות. רבה חוספאה אשכחיה לרב אשי דקא מצטער מהבלא** (שהיה אבק עולה ומרבה הבל) **אמר ליה לא סבר לה מר להא דתניא הרוצה לרבוץ את ביתו בשבת מביא עריבה מלאה מים ורוחץ פניו בזוית זו וידיו בזוית זו ורגליו בזוית זו ונמצא הבית מתרבוץ מאליה, אמר ליה לאו אדעתאי, תנא אשה חכמה מרובצת ביתה בשבת. והאידיא דסבירא לן כרבי שמעון שרי אפילו לכתחלה.**

פסק ההלכה - מותר להתיז מים על קרקע הבית כדי שלא יעלה אבק, אף

אם הקרקע אינה מרוצפת, ואף שיתכן שיתמלאו גומות, מותר כיון שאין כוונתו לזה ולא הוי פסיק רישא.

סעיף ב'

כיבוד הבית בשבת

שיטת בה"ג להתיר לכבד את הבית במכבדות של תמרה שמזויזות עפר ממקומו, וכתב הרי"ף דאף דאיתא בגמרא (שבת קכ"ד): **מכבדות של תמרה אסור לטלטלן בשבת מחמה לצל**, מ"מ האידיא דקיימא לן כרבי שמעון דאמר דבר שאין מתכוין מותר, המכבדות הם כלי שמלאכתו להיתר ואפילו מחמה לצל שרי, והא דאמרינן במתני' (ביצה כ"ב): אף הוא היה אומר שלשה דברים להקל, וכו' **מכבדין בין המטות וכו' וחכמים אוסרים**, חכמים היינו רבי יהודה, ולא קיימא לן כוותיה. וכן דעת הרמב"ן והרשב"א. וכתב הר"ן וכי תימא הרי מ"מ הוא מזיז עפר ממקומו, איכא למימר דטלטול מן הצד על ידי דבר אחר משום כבוד יום טוב התירוהו.

אבל התוספות והרא"ש אוסרים לכבד את הבית בשבת, כתבו בהמצניע דכיבוד ודאי אסור כדמשמע בגמרא (קכ"ד): שמכבדות של תמרה מלאכתן לאיסור מפני שעשויות לכבד בהם את הבית, ואפילו לרבי שמעון אסור לכבד את הבית מפני שמזיז עפר ממקומו, וכ"כ הסמ"ג והסמ"ק וספר התרומה והמרדכי בשם כמה גדולים, וכתב רבינו ירוחם דכן עמא דבר לאסור כיבוד בשבת.

והאגור כתב שאביו היה אוסר כיבוד, ובבגד או במטלית היה מתיר כיבוד. וצ"ע מאי שנא, שהרי בשניהם הוא מזיז עפר ממקומו וגם משוה גומות.

ולענין אם יש מקום להיתר יותר בבית מרוצף, בספר התרומה כתב שגם בבית מרוצף אסור, משום דמרוצף נמי איכא משום אשוויי גומות בין הרובדין או גזירה אטו מקום שאינו רצוף כדאמרינן בגמרא (כ"ט): גזירה עיליתא דשישא אטו עיליתא דעלמא, ומה אמימר התיר לרבוץ בבית מרוצף ולא גזר אטו שאינו מרוצף, שאני התם שכל העיר היתה מרוצפת, ולא גוזרים אטו עיר אחרת. ומכל מקום מותר לכבד שולחן או תיבה מן הפירורין שעליהם, ולא שייך לגזור בהם כיון שאינם מיוחדים לכך.

ולרש"י שאוסר כיבוד משום פסיק רישא י"ל שבמרוצף מותר, כמו שמותר ריבוץ במרוצף וכנ"ל, וכן הרמב"ם מתיר במרוצף, וכן משמע שהבין המגיד משנה בדעת רש"י והתוספות, אבל הטור כתב בשם ר"י לאסור כיבוד בכל מקום, ונראה מדבריו שכן דעת הרא"ש והגהות מיימוני

וכתב הר"ן בשם הראב"ד, שמה שהתיר לכבד הבית, דווקא בבית שנתכבד מערב שבת ולא נפל בו בשבת דבר האסור בטלטול, ויש בו רק פרוורים או דבר הראוי למאכל בהמה, אבל בלא נתכבד מערב שבת אסור כיון שודאי יש בו גומות. והרשב"א מתיר אפילו כנפלו דברים שהם מוקצה, דהוי כגרף של רעי, וכתב המגיד משנה שהמנהג כהרשב"א.

וכתב הבית יוסף שלענין הלכה כיון שהרמב"ם והרא"ש מסכימים לאסור לכבד קרקע שאינו מרוצף, הכי נקטינן, אלא אם כן הוא מקום שפשט המנהג להתיר, דכיון דמידי דרבנן הוא ויש להן גדולים על מי שיסמוכו אין מוחין בידם, וקרקע מרוצף נקטינן להורות לכתחלה להתיר בו כיבוד, כיון דלהרי"ף והרמב"ם שרי.

פסק ההלכה - כתב השו"ע שאסור לכבד את הבית בשבת, (דהוי פסיק רישא שישוה גומות, וי"א שחוששים שיתכוין להשוות גומות, ושני הטעמים נכונים), ואם הקרקע מרוצפת באבנים או בקרשים מותר, ויש מתירים אפילו באינו מרוצף, והרמ"א אוסר אפילו במרוצף, גזירה אטו שאינו מרוצף, אמנם

ונחלקו הפוסקים מה נפסק להלכה, ולהלן יבוארו הדעות בגמרא ובראשונים, ופרטי הדינים בזה.

סעיף א'

איתא בגמרא (עירובין ק"ד). **עולא איקלע לבי רב מנשה, אתא ההוא גברא מרף אבבא, אמר מאן האי ליתחל גופיה דקא מחיל ליה לשבתא** - דקסבר כל אולודי קלא אסור. רש"י. **אמר ליה רבה לא אסור אלא קול של שיר** (הנשמע כעין שיר בנעימה ונחת). **איתיביה אביי: מעלין בדיופי ומטיפין מיארגו** (כלי מיוחד שמטפטפים בו מים על מתכת טיף אחר טיף) **לחולה בשבת, לחולה אין לבריא לא, היכי דמי, לאו דנים וקא בעי דליתער** (שאז הקול אינו בנעימה ונחת, שהרי קול נעים מרדיומו), **שמע מינה אולודי קלא אסיר, לא דתיר וקא בעי דלנים, דמשתמע כי קלא דזמומי. איתיביה המשמר פירותיו מפני העופות ודלעיו מפני החיה, משמר כדרכו בשבת, ובלבד שלא יספק ולא ימפח ולא ידקד כדרך שהן עושין בחול, מאי מעמא לאו דקמוליד קלא וכל אולודי קלא אסיר, אמר רב אחא בר יעקב גזירה שמא יטול צרור** (ויזרוק לרשות הרבים כדי להבריח את העופות).

ואלא הא דאמר רב יהודה אמר רב נשים המשחקות באגוזים אסור, מאי מעמא לאו דקא מוליד קלא וכל אולודי קלא אסיר, לא דלמא אתי לאשוויי גומות (להכין דרך לגלגל האגוז), דאי לא תימא הכי הא דאמר רב יהודה נשים משחקות בתפוחים אסור, התם מאי אולודי קלא איכא, אלא דילמא אתי לאשוויי גומות. תנן ממלאין מבור הגולה ומבור הגדול בגלגל בשבת, במקדש אין במדינה לא, מאי מעמא לאו משום דאולודי קלא ואסיר, לא גזירה שמא ימלא לגינתו ולחורבתו. ופסק הר"ף והרמב"ם כרבא שלא אסרו אלא קול של שיר, ורבינו חננאל ומקצת רבוותא פסקו כעולא, וכן מבואר בירושלמי, והרא"ש מביא את שתי השיטות ודעתו נוטה לדעת הר"ף. וכתב הבית יוסף שהלכה כדעת המתירים. וכתב הטור שלדעת האוסרים אסור להקיש על הדלת אפילו באגרופו, ובמהרה"ם מרוטנבורג איתא שבאופן שאינו צריך את הקול מותר, ולכן מותר להניח טבעת חלולה שיש בה אבן המשמיע קול, ולפי הר"ף מותר להקיש על הדלת כשאינו דרך שיר, וגם ר"ת ואבי העזרי מתירים בזה. והאגור בשם מהר"י מולן כתב שאסור לדפוק על הדלת בכלי המיוחד להשמיע קול, והקשה הבית יוסף דממה נפשך אם מותר קול שאינו של שיר, יהיה מותר גם בכלי המיוחד לכך, ואם כל השמעת קול אסורה יהיה אסור בכל כלי, ושמא י"ל דס"ל כרבא שרק קול שיר אסור, ובמיוחד לכך אסור שמא יכוין לשיר, וכן נראה מפסקי התוס'.

עוד כתב הטור שלפי המתירים מותר להטיף מיארג גם לבריא כשאינו מכוין לשיר, ולרבינו חננאל אסור, וצ"ב דבגמרא משמע שרק לחולה מותר, ושמא אורחא דמילתא נקט.

ובסעיפים הבאים (א' עד ו') יתבאר מה נפסק להלכה בכל המקרים הנ"ל.

פסקי ההלכה

אסור להשמיע קול בשבת בדרך שיר, בין בכלי שיר, בין ביד כגון להכות כף אל כף דרך שמחה ושיר, ואם רוצה להכות כף אל כף כדי לשמח את התינוק או להרגיעו, יעשה זאת כלאחר יד. והשמעת קול בלי מעשה, כגון לצפצף בפיו, מותר אפילו אם מנעים את הקול כעין שיר.

אסור לתת מים בכלי מלא נקבים כדי לטפטף לתוך כלי ממתכת ולהשמיע קול נעים ע"י הנטיפה, דהוי ככלי שיר, ולצורך הרדמת חולה מותר, וכן אם מטיף בחוזק כדי לעורר בריא משנתו מותר.

ע"י נכרי מותר אפילו באינו מרוצף, וכן ע"י בגד או מטלית או כנף אווז שהם קלים ונוטלים רק את השכבה העליונה של האבק מותר אפילו באינו מרוצף, (והרש"ל והא"ר מחמירים בכנף אווז, והגר"א מפקפק גם בע"י בגד, אמנם במרוצף יש להקל בכל זה), ואפילו אם יש בבית קליפות וכדו' האסורים בטלטול מותר משום דהוי כגרף של רעי. ויש מתירים גם במברשת רכה, אך לא כדאי להקל בזה אלא במרוצף. ואם בא לכבד את כל העפרוריות שנמצאות בארץ אסור גם כשמכבד בדברים קלים. ומכבדות העשויות מקיסמים שאינם נכפפים אסור לכבד בהם אפילו את השלחן, כיון שהקיסמים נשברים, ומקלקל פטור אבל אסור, ויש מפקקים וסוברים דלא הוי פסיק רישא, אך אין כדאי להקל בזה, דמחזי כעובדא דחול וכמזלזל באיסור שבת.

וכתב הבה"ל שאם כל או רוב בתי העיר מרוצפים בקרשים, ובפרט אם כיבד את הבית מערב שבת, מותר לכבד את הבית, ואיסור מוקצה אין בזה דהוי כגרף של רעי, ועוד דהוי טלטול מן הצד ע"י דבר אחר לצורך שבת, אמנם בדבר שיש לחוש שישתברו ממנו קיסמים אין ההתר ברוו, והמיקל גם בזה אין למחות בידו.

סעיף ג'

שטיפת רצפה

איתא בגמרא (מ:): **מעשה בתלמידו של רבי מאיר שנכנס אחריו לבית המרחץ וביקש להדיח לו קרקע, אמר לו אין מדיחין, לסוך לו קרקע, אמר ליה אין סכין**. ופירש רש"י דילמא אתי לאשוויי גומות.

פסק ההלכה - אין לשטוף את הרצפה במים או לסוך אותה בשמן, אפילו ללא סמרטוט, משום חשש אשוויי גומות, ואפילו בקרקע מרוצפת אסור (ואף שכיבוד מותר, כיבוד יותר נחוץ מהדחה), ואם שורה סמרטוט במים אסור גם משום כיבוס.

נפיהה על הקרקע - המ"א מביא מהתוספתא שאסור לנפוח על הקרקע בשבת. וכתב הבה"ל שאם הכונה לנפוח בפיו על האבק והעפר, צ"ע למה שיהיה אסור עכ"פ במרוצף, וי"ל דאף כיבוד לא התירו אלא משום צורך שבת, או שכיון שהיו עושים זאת ליפוי הקרקע גזרו שמא יבוא להשוות גומות, וגזרו במרוצף אטו שאינו מרוצף, אבל אם הוא צריך לכבד את הבית (למ"ד שמתיר) ואין לו מכבדת, מותר לו לנפח בפיו את האבק והעפר, ואפשר דאפילו בכלי שרי.

סעיף ד'

ציוד חבית

איתא בגמרא (שבת קמ"א). **אמר רבא לא ליצוד איניש כובא, דילמא אתי לאשוויי גומות**.

פסק ההלכה - אסור לצדד חבית מלאה לסדרה שתעמוד טוב על הקרקע, וכן אין לצדדה כדי לשפוך ממנה אלא יגביה וישפוך, דכיון שהיא כבדה הוי פסיק רישא שישווה גומות, (ואף דהוי מקלקל וזה מלאכה שאינה צריכה לגופה ועושה אותה כלאחר יד, מ"מ זה אסור מדרבנן), וי"א שטעם האיסור שמא ישכח ויבוא להשוות גומות. ובקרקע מרוצפת התוספת שבת מתיר והפמ"ג מצדד לאסור, ומסתבר שאם כל בתי העיר מרוצפים אין להחמיר בזה.

סימן של"ח

השמעת קול בשבת

חכמים אסרו להשמיע קול בשבת גזירה שמא יתקן כלי שיר (ביצה ל"ו:), ונחלקו בגמרא (עירובין ק"ד). אם רק השמעת קול בדרך שיר אסורה, או כל השמעת קול אסורה,

הקשה על הדלת וכדומה - מותר להקיש על הדלת אף בכלי, כשאנו דרך שיר, אף שכוונתנו להשמיע קול, והגר"א מחמיר בזה, אך העולם נוהגים להקל כהשו"ע, ואם מקיש כלאחר יד נראה שזה מותר לכ"ע. אבל להכות על הדלת בטבעת הקבועה לכך, כיון שזה מיוחד לכך אסור אע"פ שאינו מכוין לשיר, (והפמ"ג מסתפק אי הוי מוקצה או לא), ובכלי המיוחד להשמיע קול שיר פשיטא שאסור, ובספר כלכלת שבת כתב שבמקום הדחק שאינו יכול להכנס בלי זה יש להקל בכלי המיוחד לכך אם אינו קול של שיר, והבה"ל אסר גם בזה, אמנם אפשר שבשעת הדחק שאינו יכול להכנס לביתו לישון, יש להקל, אבל לכתחילה צריך לזרוז עצמו שלא יבוא לזה, וגם בדיעבד עדיף שימשוך את החוט בשינוי, אבל לקרוא למשרתת ע"י הענבל אין להקל כלל. וברזל המיועד לפתיחת וסגירת הדלת מותר להקיש בו על הדלת. ואסור למשוך בחוט הענבל בשבת כדי שישמעו ויפתחו לו. ולפתוח דלת שיוודע שיש בה ענבל אך הוא אינו מכוין להשמיע קול, למ"א מותר שהרי אינו מכוין להשמיע קול, ולט"ז והגר"א והא"ר אסור, דכיון שהענבל הוקבע בבגד כדי להשמיע קול והוא לובש את הבגד נעשה כאילו מכוין לזה, ולכן נכון שיוציא את הענבל לפני שבת, או שיפקקנו באופן שלא ישמע קול, אך במקום הדחק וכגון ששכח וכל כהאי גוונא, נראה שאפשר להקל.

השמש שקורא לבית הכנסת לא יכה בכלי המיוחד לכך אלא בידו, ויש מקומות שהשמש לוקח כלי מיוחד לשבת. ומותר לשמש להכות בכלי כדי להשתיק את הציבור לחזרת הש"ץ, כיון שאינו מכה בכלי המיוחד לזה.

קול פעמונים - פרוכת שיש בה פעמונים, וכן המניחים פעמונים על עצי החיים של הס"ת, הט"ז אסר בזה כיון שעיקר מטרתם להשמיע קול, והש"ך מתיר כיון שזה לצורך מצוה שישמעו העם ויקומו וכן בגלל שהפוחת את הפרוכת אין כוונתו להשמיע קול, ובשער אפרים כתב שלכתחילה אין לעשות כך בשבת, אך במקומות שנהגו התר אין למחות בידם.

סעיף ב'

כלי שיר בחופה - כתב השו"ע שיש מתירים לומר לנכרי לנגן בכלי שיר בחופה, דהוי שבות דשבות לצורך מצוה, והרמ"א כתב שאפילו לומר לנכרי לתקנם לצורך החופה מותר, אבל לצורך שאר שמחה של מצוה כגון סעודת מילה או שמחת תורה אסור, אך כתב הרמ"א שבזמן הזה נהגו להקל אף בשאר שמחה של מצוה, כיון שאין אנו בקיאים בתיקון כלי שיר, אמנם לומר לנכרי שיתקן אסור אף לצורך חתן וכלה. וכתב המ"ב שכיון שאנו סוברים כשיטות הפוסקים שאוסרים לעשות מלאכה דאורייתא ע"י נכרי לצורך מצוה, א"כ אין להקל כדעת הרמ"א לומר לנכרי לתקן. ויש מקומות שנהגו להחמיר אף לומר לנכרי לנגן, אם לא שדיברו עימו מערב שבת או שבא מעצמו לנגן.

סעיף ג'

עריכת שעון - שעון המשמיע קול להודיע את השעה מותר לערוך אותו לפני שבת כדי שישמע קול בשבת (דרך ריחיים של מים אסרו משום דאושא מילתא), אבל בשבת אסור למשוך את המשקולות או את הגלגלים כדי שלא יפסוק מהילוכו, וכ"ש שאם עמד מהילוכו שאין להכנינו שילך אפילו רק ע"י נענוע חוט הברזל (וי"א שזה אסור מדאורייתא), וגם שעון שרגיל לפסוק מהילוכו ומנענעים אותו כדי שימשיך יש להזהר מלנענעו בשבת. ובחולה הצריך לכך יש להתיר לערוך את השעון בעודו הולך, אם קשה למצוא לזה נכרי, וע"י נכרי מותר לצורך חולה אף כשאנו הולך, ולשאר צרכי מצוה משמע מהח"א שאין להתיר אלא כשהשעון ערוך. ובטאש"ן אה"ר (שעון כיס) אפשר שיש להתיר למשוך השלשלת שלהם ע"י נכרי אף שלא לשם מצוה, וצ"ע למעשה.

סעיף ד'

הברחת בעלי חיים ע"י השמעת קול - כתב השו"ע שהמשמר פירותיו וזרעיו לא יספוק כף אל כף ולא יטפח כפיו על יריכו ולא ירקד ברגל כדי להשמיע קול ולהבריא חיה או עוף, גזירה שמא יטול צרור וזרוק להם. (עיין בתחילת הסימן מה המקור לדין זה). וכתב המ"ב שלהפוסקים שבזמננו אין רשות הרבים אפשר דשרי בכל זה, ולספק כף אל כף כלאחר יד מותר לכ"ע.

סעיף ה'

מותר **לשחק בעצמות הנקראים טשי"ך** (-כעין חמש אבנים) אע"פ שמשמיעים קול כיון שאינו מכוין לקול שיר, ונוהגים לעשותם מכסף לצורך שבת שלא יהיה מחזי כעובדא דחול. ומהר"א ששון אסר כיון שאין תועלת בידיעת חכמת משחק זה, וה"ה בכל מיני שחוק, ואף בחול יש להזהר בזה משום מושב לצים, ובברכי יוסף הביא עוד כמה גדולים שמחמירים בזה.

דברים נוספים האסורים בשבת מדרבנן

בתחילת הסימן הובאה המחלוקת בגמרא האם השמעת קול שאינה בדרך שיר אסורה בשבת או לא, ולהלכה רק השמעת קול בדרך שיר אסורה, והגמרא מביאה כמה מקרים האסורים בשבת שמשמע שהשמעת קול אסורה בכל גוונא, והגמרא מתרצת שיש במקרים אלו טעם אחר לאסור. ולהלן יבוארו דינים אלו וטעמי האיסור בהם, וכן יבוארו דינים נוספים האסורים בשבת מדרבנן.

משחק באגוזים או בתפוחים - אין לשחק בגלגול אגוזים או תפוחים, משום אשוויי גומות (וגם רבינו חננאל שאוסר בזה משום השמעת קול, מודה שאסור משום אשוויי גומות. בית יוסף), וכתב הרמ"א שעל גבי שלחן או מחצלת וכדו' מותר (כיון שלהלכה אין בזה איסור משום השמעת קול, ולא גזרינן שמא ישחק ע"ג קרקע, דהוי גזירה לגזירה. בית יוסף), אבל בקרקע מרוצפת אסור, דקרקע בקרקע מיחלף.

משחק כדי להרויח אפילו משחק בתם וחסר אסור בשבת, דהוי כמקח וממכר, ומ"מ אין למחות בנשים וקטנים, דמוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזיזים.

סעיף ו'

שאיבת מים בגלגל

איתא בגמרא (שם) **אמימר שרא למימלא בגלגל במחוזא, אמר מאי טעמא גזרו רבנן שמא ימלא לגינתו ולחורבתו** (ויבוא להשקות, כיון שאין בזה טורח. רש"י). **הכא לא גינה איכא ולא חורבה איכא. כיון דקא חזא דתרו ביה כיתנא** (בחול) **אסר להו**. ודעת ר"ת שרק בגלגל גדול שמוציא הרבה מים ביחד אסור, אבל גלגלים שממלאים בהם מעט מעט מותר. והרמב"ם לא חילק בזה, עוד מבואר ברמב"ם שאם הבור של הגלגל נמצא בחצר מותר למלא ממנו, וביאר המגיד משנה שאמימר לא אסר בור שבחצר, אלא רק בורות שבחוץ שהם עומדים למלא בריכות וחריצים ולשרית פשתן, והבית יוסף כתב שהרמב"ם מתיר גם בור מחוץ לחצר אם אין שם גינה וחורבה או בריכות לשרית פשתן.

פסק ההלכה - אסור לשאוב מים בגלגל שמא ימלא מים לגינתו או לחורבתו או למשרה של פשתן, כיון שזה בלא טורח, ולכן אם אין שם גינה או חורבה או בריכת פשתן מותר. וי"א שאין האיסור אלא בגלגל גדול שקבועים בו מסביב הרבה דליים, והוא מוציא הרבה מים בלי טורח, אבל גלגלים שלנו שאין ממלאים בהם אלא מעט מותר, וכן עיקר.

סעיף ז'

איתא במתני' (ביצה ל"ה): **משילין פירות דרך ארובה ביום טוב, אבל לא בשבת. ומכסים פירות בכלים מפני הדלף, וכן כדי יין וכדי שמן.** ובגמרא (ל"ו): **איתא ומכסין את הפירות - אמר עולא ואפילו אורא דלבני, רבי יצחק אמר פירות הראויין. ואורא רבי יצחק למעמיה, דאמר רבי יצחק אין כלי ניטל אלא לדבר הניטל בשבת.**

דעת רש"י שמה שהתירו כסוי פירות זה דווקא ביו"ט, אבל בשבת אסור, (אמנם נתינת כלי תחת הדלף מותרת גם בשבת, כמפורש במתני'), והרי"ף והרא"ש מתירים אפילו בשבת, וכתבו שגם לכסות דבר מוקצה מותר, דאין הלכה כרבי יצחק.

פסק ההלכה - פירות שעומד לבוא עליהם מטר אסור לשלשלם בשבת דרך ארובה, משום שהוא טורח שלא לצורך שבת, (ואם צריך להם לשבת עצמה מותר), אבל לכסותם מותר, ואפילו לבנים שהם מוקצין מותר לכסותם בשבת, אבל לטלטלם אסור אף שאין לו במה לכסותם.

סעיף ח'

נתינת כלי תחת מים הדולפים

איתא במתני' (ביצה ל"ה): **ונותין כלי תחת הדלף בשבת.** ובגמרא (ל"ו): **איתא תנא אם נתמלא הכלי שופך ושונה ואינו נמנע.** וכתב הרמב"ם שאם הדלף אינו ראוי לרחיצה אסור, והקשה הטור שזה רק לרב יצחק דס"ל שאין כלי ניטל אלא לצורך דבר הניטל, ואין הלכה כרב יצחק. וכתב הבית יוסף שמקור הרמב"ם מדברי הגמרא (שבת מ"ג). שאסור לתת כלי תחת התרנגולת לקבל ביצתה משום **מבטל כלי מהיכנו**, וגם הר"ן כתב לאסור מטעם זה, אבל ברמב"ם משמע שטעם האיסור הוא דאין עושין גרף של רעי לכתחילה.

פסק ההלכה - מים הדולפים בשבת אין עליהם דין מוקצה או נולד, ועל כן אם הם ראויים לרחיצה או אפילו לשתיית בהמה מותר לתת כלי בשבת כדי לקולטם, אבל אם אינם ראויים כלל אסור, דאין מניחים כלי ע"מ שימאס ויהיה גרף של רעי, אע"פ שאינו מתכוין להוציאו אח"כ, וממילא יש בזה משום מבטל כלי מהיכנו, אמנם בדיעבד מותר לטלטל את הכלי אף קודם שנתמלא, אם הוא במקום הקבוע לשיבת האדם. והח"א מתיר במקום צורך גדול להניח את הכלי שם, וכדעת הטור. ומה שאנו נוטלים ידים בבוקר או מים אחרונים לתוך כלי, מבואר דס"ל כהטור, או דלא חשיב שאין המים ראויים, כיון דאינו אלא רוח רעה.

עיקרי הדינים

השמעת קול בשבת - חכמים אסרו להשמיע קול בין בכלי בין ביד, גזירה שמא יתקן כלי שיר, אמנם רק השמעת קול בדרך שיר אסורה, ולכן מותר להקיש על הדלת אף בכלי, אבל בטבעת המיוחדת לכך אסור, וכן שמש שקורא לבית הכנסת לא יכה בכלי המיוחד לכך אלא בידו או בכלי המיוחד לשבת, והשמעת קול בלי מעשה כגון ע"י שריקה מותרת.

משחקים בשבת - יש משחקים שאסורים מחשש אשוויי גומות, ויש שאסורים משום דהוי כמקח וממכר.

סימן של"ט

דברים האסורים בשבת מדרבנן

איתא במתני' (ביצה ל"ו): כל שחייבין עליו משום שבות משום רשות משום מצוה בשבת, חייבין עליו ביום טוב. ואלו הן משום שבות, לא עולין באילן, ולא רוכבין על גבי בהמה, ולא שטין על פני המים, ולא מטפחין, ולא מספקין, ולא מרקדין. ואלו הן משום רשות,

לא דנין, ולא מקדשין, ולא חולצין, ולא מיבמין. ואלו הן משום מצוה, לא מקדישין, ולא מעריכין, ולא מחרימין, ולא מגביהין תרומה ומעשר. כל אלו ביום טוב אמרו, קל וחומר בשבת. אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד. ובסימן זה יבוארו מה הטעם שחכמים אסרו דברים אלו, ופרטי הדינים בה.

סעיף א'

רכיבה ע"ג בהמה אסורה בשבת, כדאיתא במתני' (ביצה ל"ו): **ולא רוכבין על גבי בהמה**, והטעם ופרטי הדינים נתבארו בסימן ש"ה סעיף י"ח.

סעיף ב'

שחיה בשבת

עוד איתא במתני' (שם) **ולא שטין על פני המים**, ואיתא בגמרא (שבת מ:): **אמר רבי זירא אנא חזיתיה לרבי אבהו דשט באמבטי, ולא ידענא אי עקר אי לא עקר. פשיטא דלא עקר, דתניא לא ישוט אדם בבריכה מלאה מים, ואפילו עומדת בחצר, לא קשיא הא דאית לה גידודי הא דלית לה גידודי.** לפי הרי"ף טעם ההתר באית לה גידודי הוא שאם הוא עוקר את המים הגידודי מחזירים אותם, וביאר הר"ן שעקר ולא עקר היינו עקירת המים, ואם יש לה גידודי אין המים נעקרים החוצה ולא דמי לנהר אלא לכלי. וכן דעת הרמב"ם. אבל רש"י מבאר שהעקירה היינו עקירת רגליו מן הארץ, ובאית לה גידודי דמי לכלי וליכא למיגזר שמא יעשה חבית של שייטין, וכן דעת הרא"ש.

פסק ההלכה - אין לשחות על פני המים שמא יעשה חבית של שייטין, ואפילו בבריכה שבחצר אסור, מפני שכשהמים נעקרים ויוצאים חוץ לבריכה דמי לנהר וזה בכלל הגזירה, ואם הבריכה ברשות הרבים אסור בלאו הכי שמא יתז מים מחוץ לד' אמות, ושחיה היינו כשעוקר גם רגליו מן הקרקע דאי לא הכי מותר, כמבואר ברש"י, וגם הרי"ף מודה לזה, ואם יש לבריכה שפה, והיינו כעין כתלים גבוהים בכל צד, מותר, כיון שאפילו אם נעקרו המים השפה מחזירה אותם, וכתב הבה"ל שלפי רש"י אין ההתר אלא בחצר ולא ברשות הרבים, ולפירוש הרי"ף שהעתיק השו"ע לא ברירא, ומהרמב"ם משמע קצת שמותר.

סעיף ג'

דברים שנאסרו שמא יבוא לתקן כלי שיר

עוד איתא במתני' (ביצה ל"ו): **ולא מטפחין, ולא מספקין, ולא מרקדין.** ומפרש בגמרא הטעם **גזירה שמא יתקן כלי שיר.** וכתבו התוס' (שם ל.) דהאידינא שאין בקיאים לתקן כלי שיר לא שייך למיגזר. ומשאר הפוסקים שסתמו דבריהם מבואר שגם בזמננו אסור, וכן נראה מדברי מהר"י קולון שהתיר לרקוד בשמחת תורה בשעה שאומרים קילוסים לתורה, ומבואר שבלא הטעם של כבוד התורה אסור.

הרמב"ם אוסר להכות באצבע אחת על האצבע השניה כדרך המשוררים, והתה"ד מתיר להקיש באמה על האגודל, והבית יוסף מקשה על דברי התה"ד.

עוד איתא בגמרא (שם) **אמר ליה רבא בר רב חנין לאביי תנן אין מטפחין ואין מספקין ואין מרקדין, והאידינא דקא חזינן דעבדן הכי ולא אמרינן להו ולא מידי וכו', אלא הנח להם לישראל, מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין.**

פסקי ההלכה

אין מכים כף על כף או כף על ירך בין באבלו או בחמתו כדי לעורר את הצער, בין מחמת שמחה, שמא יבוא לתקן כלי שיר, או לקשקש באגוז לתינוק או

לשחק בו בזוג כדי שישתוק, כל זה וכיוצא בו אסור, ולספק כלאחר יד מותר, אבל קשקוש זוג וכדומה שזה יותר דרך שיר אסור אף כלאחר יד.

אסור להכות באצבע על הקרקע או על הלוח או אצבע על אצבע (כגון המכים באמה על האגודל בנעימה), שעושים בזה תנועות עריבות כדרך המשוררים. ולהכות באצבע על אצבע כדי להקיץ את חבריו משנתו, מהמ"א משמע שמותר, ומהתו"ש והפמ"ג משמע להחמיר.

אסור לרקוד אף בשמחה של מצוה כגון בנישואין, ובשמחת תורה מותר לרקד לכבוד התורה, אמנם אין כדאי להתיר בזה אלא טיפוח וריקוד ולא קשקוש בפעמונים וזגים או שאר כלי שיר.

כתב הרמ"א דהאידינא מספקין ומרקדין ואין מוחים בידם, משום דמוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידיים, וי"א שבזמן הזה הכל מותר כי אין אנו בקיאים בעשית כלי שיר, ואפשר שמכח זה נהגו להקל בטיפוח וסיפוק וריקוד, אבל קשקוש זגים אסור, וכ"ש ניגון כלי שיר שזה אסור גמור, ומ"מ שלא במקום מצוה אין להניח לנהוג כך אלא מפני שמוטב שיהיו שוגגים, ורש"ל מתיר מדינא במקום מצוה, אך מהבית יוסף לא משמע כך, וכ"כ המאמר מרדכי.

הבה"ל מביא מספר זכרון יוסף שמעורר אודות חומר האיסור בעשית ריקודים ומחולות ביו"ט ע"י כלי שיר ומנגנים, ובשער אפרים אסור בזה אפילו בחול המועד, וכ"ש מה שיש שעושים ריקודים ומחולות נערים עם בתולות, ומתערבים שם גם אנשים ונשי אנשים, שזה עבירה על דת בפרהסיא, וודאי צריך למחות בידם ולבטל דברים אלו, וזה מביא לגרות בעצמו יצר הרע ולהביאו לזנות ויותר מזה, וידוע שרוב הבתולות הגיע זמנם לראות, ולדעת הרמב"ם וכמה פוסקים הנוגע בהם לשם חיבה וקירוב בשר עובר על "ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב" ואפילו קורבה בעלמא אסור, ואין חילוק בזה בין נשואה לפנייה, ואסור אפילו להסתכל על בגדי צבעונים של אשה, וכ"ש שאסור להביט בפניה בין בתולה בין נשואה, ולכן חייבים לעשות גדר וסייג ולמנוע דבר זה.

סעיף ד'

איתא במתני' (שם ל"ו): **לא דנין, והא מצוה קעביד, לא צריכא דאיכא דעדיף מיניה. ולא מקדשין, והא מצוה קעביד, לא צריכא דאית ליה אשה ובנים. לא חולצין ולא מיבמין, והא מצוה קא עביד, לא צריכא דאיכא גדול, ומצוה בגדול ליבם. וכולהו טעמא מאי, גזירה שמא יכתוב.** ומשמע מהגמרא שבאופן שזה מצוה כגון לדון היכא שאין מי שעדיף ממנו, או לקדש אשה כשאין לו אשה ובנים, ולחלוץ ולייבם כשאין גדול, מותר, וכן דעת ר"ת, אך לא היה מורה כך למעשה, ובתשובה כתב שאין מקדשים אשה בשבת אלא מתוך דוחק גדול, וכתבו בשם הסמ"ק שאסור לכנוס ביו"ט, ומשמע שגם לר"ת אסור לכנוס, אבל מרש"י מבואר שהאיסורים הנ"ל שייכים גם במקום מצוה, והגמרא מבארת רק למה המשנה כתבה דינים אלו יחד עם דיני הרשות ולא עם המצוות, וכן דעת הרי"ף והרא"ש והרמב"ם.

הר"ן כתב שאם אסור לקדש אשה גזירה שמא יכתוב, כ"ש שאסור לגרש, דגירושין א"א לעשות ללא כתיבה וצריך לכתוב באותו יום, וכן איתא בתוספתא, וכן מבואר ממה שהגמרא (גיטין ע"ז): מתירה רק לשכיב מרע שעומד למות לגרש, כדי שאשתו לא תיזקק ליבום וכדי שלא תיטרף דעתו עליו.

פסקי ההלכה

דין בשבת - אין דנים בשבת לענוש איזה אדם, ובירושלמי יליף לה מקרא, ודיני ממונות ג"כ אסורים מדרבנן, ואפילו לסדר את הטענות לפני הדיינים אסור, שמא יבוא לידי כתיבה, אבל לקבול ולהציע דברים כגון על טענות

בתולים מותר.

אסור לתפוס ולהכניס אדם לבית הסוהר, וכ"ש שאסור להלקותו דהוי בכלל דין וגם יכול לבוא לידי חבורה בשבת, ואם יברח אין עלינו כלום, אמנם מי שרוצה לברוח כדי לעגן את אשתו מותר לחובשו, וכן מותר לקבל עדות על אשה שמת בעלה, אם העד היחיד הוא מסוכן וקרוב למות.

קידושין וחופה בשבת - אין מקדשין בשבת, ואפילו היו הקידושין מבעוד יום אסור להכניסה לחופה בשבת, וכן אין מייבמים ואפילו אם קידשה בכסף והתייחד מבעוד יום אסור לבעול בשבת כיון שעיקר כניסת היבמה היא בביאה.

יש מתירים למי שאין לו בנים לקדש או להכניס לחופה בשבת משום פריה ורביה, וה"ה למי שיש לו בנים אך אין לו אשה דמותר כיון דמצוה קעביד, ואע"ג דמעיקר הדין קיימא לן כהאוסרים, מ"מ בשעת הדחק סומכים על זה, וגם גדול כבוד הבריות, שלפעמים לא השתנו בענין הנדוניא ביום שישי עד הלילה, וכבר הכינו את הסעודה, ויש בדחיה הפסד רב ובושה לחתן ולכלה. וכתב הח"א שאין להקל בזה אלא בג' תנאים, א' שלא קיים פריה ורביה, ב' שיש בזה הפסד רב, ג' שיהיה בושה לחתן ולכלה. ובבין השמשות אין להחמיר, דלא גזרו על שבות בבין השמשות במקום מצוה, אך לכתחילה יש להזהר שלא לאחר כ"כ, כי יכולים להכשל בטלטול מוקצה של הנרות, או להדליק נרות שבת בבין השמשות (דעדיף שלא להדליק כלל). ומי שהיכולת בידו טוב שלא יעשה כלל נישואין בערב שבת, ובפרט סמוך לחשיכה. אם נתאחרה החופה עד חשיכה ובידי השושבינים נרות, צריכים לתתם לנכרי, דאף שמוקצה שהוא בידו מותר להוליכו למקום שירצה, מ"מ אם יכול מחויב לסלקו מידו.

חליצה - אין חולצין בשבת, ואפילו לקבוע מקום לחליצה אסור, ויכול לקבוע בליל מוצאי שבת שתהיה החליצה ביום ראשון, ואם יש צורך גדול מותר אפילו בבין השמשות של ערב שבת לקבוע ליום ראשון, אם א"א בענין אחר.

עוד איתא במתני' (ביצה ל"ו): **לא מקדישין, ולא מעריכין, ולא מחרימין,** ומפרש בגמרא (שם ל"ז), הטעם **גזירה משום מקח וממכר.**

פסקי ההלכה

אין מקדישין בשבת, אבל מותר לומר הרי עלי להקדש כך וכך, או לפסוק צדקה לעניים. ואין מעריכין, ואין מחרימין, וכל זה משום דהוי כמקח וממכר. ואין מפרישים תרומות ומעשרות או חלה, ואם עבר והפריש, במזיד לא יאכל לו ולאחרים עד מוצאי שבת, ובשוגג מותר מיד אפילו לו עצמו.

פדיון הבן - אין פודים בן בשבת אפילו בכלי ששוה ה' סלעים, ואין לתת המעות לכהן בערב שבת, ובשבת שזה היום הל"א יחול הפדיון, משום שאינו יכול לברך לא בערב שבת ולא בשבת, ולכן ימתין עד מוצאי שבת. ואפילו אם כלו בערב שבת כ"ט יום וי"ב שעות ותשצ"ג חלקים משעה (שזה חשבון של חודש), לא יפדוהו ביום שישי, דצריך לפדות ביום הל"א.

גירושין - אין מגרשים בשבת אפילו אם הגט נכתב לפני שבת, אא"כ הוא שכיב מרע ורוצה לגרש את אשתו כדי שלא תיזקק ליבום, דבזה התירו כדי שלא תיטרף דעתו עליו, ואיירי שאין הגט מוקדם, כגון שנכתב בו השבוע ולא היום.

כל הדינים דלעיל (מאין דנים ואילך) אם נעשו בשוגג, והיינו ששכח שהיום שבת, או שחשב שדבר זה מותר לעשותו, או במזיד, או במוטעה, מה שעשה עשוי, מלבד תרומות ומעשרות שבמזיד אסור בו ביום.

סעיף ה'

ביאה ראשונה בשבת באלמנה או גרושה – הכונס אלמנה או גרושה לא יבוא עליה ביאה ראשונה בשבת או ביו"ט, כיון שזה עיקר הקנין לירושתה ולמעשי ידיה. אמנם כיון שביחוד הראוי לביאה סגי כדי לקנותה, אם התייחד עימה יחוד הראוי לביאה מבעוד יום אחרי החופה, והיא היתה טהורה, מותר לבוא עליה בשבת. והרבה אחרונים כתבו שאף **בבתולה** יש להזהר לכתחילה שהיחוד יהיה מבעוד יום, ד"א שחופה שלנו לא מיקרי עדיין חופה, אמנם בבתולה מספיק יחוד בעלמא אף שאינו ראוי לביאה, ולכן אפילו אם היתה נדה, או שבני אדם נכנסים ויוצאים באותו חדר, הוי כנשואה, ומותר לבוא עליה בשבת, וצריך ליחד לחתן את אותו החדר והוי כהכניסה לביתו, (ונדה אסורה להתייחד עימו קודם ביאה ראשונה), ולכן גם בחופת בתולה צריך לעשות את החופה בעוד היום גדול.

סעיף ו'

השטת דבר במים – אסור להשיט בשבת דבר במים לקרבו אליו או להרחיקו ממנו, ולכן אסור לסלק קיסמים לכאן ולכאן כדי לנקות את המים, וכל זה בנהר, אבל בכלי או בבריכה שיש לה שפה מותר.

סעיף ז'

כניסה לספינה

איתא בגמרא (שבת קל"ט): **אמרו ליה רבנן לרב אשי, חזי מר האי צורבא מרבנן וכו' ואזיל ונאים במברא, ועבר להך גיסא וסייר פרי, ואמר אנא למינן קמיכוניא. אמר להו הערמה קאמרת, הערמה בדרבנן היא, וצורבא מרבנן לא אתי למיעבד לכתחילה.** והיינו שלצורבא מרבנן מותר להערים, מפני שלא חוששים שיעשה בלי הערמה. וכתב הרא"ש שאין כל דיני ההערמה שוים, דיש הערמה שמותרת לכל אדם, ויש הערמה שאסורה גם לצורבא מרבנן. והרמב"ם לא הזכיר את ההתר של הערמה, וביאר הרב המגיד הטעם משום שאין צורבא מרבנן מצוי בזמן הזה.

הרשב"ם מתיר להכנס לספינה בערב שבת אע"פ שהיא יוצאת מחוץ לתחום, דספינה ממילא אזלא ואיהו לאו מידי עביד, וגם בשבת אין בזה איסור, והתוס' והרא"ש סתרו דבריו, וכתבו בשם ריצב"א שטעם האיסור להכנס לספינה הוא דדמי לאמירה לנכרי. וכתבו בשם ריצב"א שטעם האיסור להכנס לספינה הוא דדמי לשט בנהר דאסור שמא יעשה חבית של שייטין, או שמא ינהיג הספינה והוי כמוליכה ד' אמות. ומהר"ק מתיר להכנס לספינה הנמשכת בחבלים ע"י נכרים או בהמה, והיא מהלכת בשפת הנהר במקום שאין בו י' טפחים, אם נכנס ג' ימים קודם השבת. האגור מביא שרבינו ישעיה היה נכנס למעבורת של נכרים בוניציה, ואמר שהנכרים מכוונים להנאת עצמם, ורבינו מאיר הקשה מרבן גמליאל שירד לנמל (עירובין מ"א:), ולדעת התוס' והרא"ש אסור, והתירו של רבינו ישעיה הוא דבר תימה. (בית יוסף).

האגור מביא מהגאונים שאם הספינה לא יכולה להתקרב ליבשה מותר לעבור במעבורת קטנה שמעבירה ליבשה כמו בגשר, וה"ר אביגדור אסור לעבור במעבורת שהיא זה ממקומה, וכתב הבית יוסף דהיינו באינה קשורה, אבל בקשורה מותר אע"פ שהיא זה, אמנם בתשובות הגאונים כתוב בשם רב משה גאון שספינה שהעמידה בעוגן שלה אסור להכנס לתוכה אא"כ היא יושבת בקרקע הים ממש ואינה שטה כלל, ומ"מ כיון שזה דין דרבנן יש לסמוך על המתירים.

פסקי ההלכה

אסור להכנס לספינה בשבת, אמנם אם היא יושבת בקרקעית הים ואינה שטה, או שהיא קשורה (קשר אחד בספינה וקשר שני ביבשה, כמו שרגלים לקשור את הספינות בנמל) אע"פ שהיא שטה, מותר להכנס בה.

אסור להערים להכנס לישון בספינה אם יודע שהנכרי יוליכה בשבת ואפילו בתוך התחום, ואם נכנס בה מערב שבת וקנה בה שביטה מותר אפילו אם יוליכנה חוץ לתחום, ומ"מ אסור לעבור לספינה אחרת.

מי שנכרי חייב לו חוב גדול ונודע לו שהוא חולה, אסור לשכור ספינה כדי ללכת אצלו אפילו בתוך התחום, כיון דלא ברי הזיקא דשמא לא ימות או יצוה לפרוע, והמ"א אסר אפילו בבירי הזיקא או לדבר מצוה, והח"א כתב שלצורך מצוה עוברת אם א"א בענין אחר, או היכא דברי הזיקא, אפשר שיש לסמוך ולהתיר, אבל מחוץ לתחום אין להקל כלל.

עיקרי הדינים

דברים האסורים מדרבנן וטעמיהם – אין לשחות על פני המים שמא יעשה חבית של שייטין ואם יש לבריכה שפה, והיינו כעין כתלים גבוהים בכל צד, מותר. אין מכים כף על כף או כף על ירך בין באלו או בחמתו כדי לעורר את הצער, בין מחמת שמחה (ויש מקילים בשמחה של מצוה), שמא יבוא לתקן כלי שיר, ואין לקשקש באגוז לתינוק או לשחק בו בזוג כדי שישתוק, ואסור להכות באצבע על הקרקע או על הלוח או אצבע על אצבע כדרך המשוררים, ואסור לרקוד אף בשמחה של מצוה כגון בנישואין, (ובשמחת תורה מותר לרקוד לכבוד התורה), ואין דנים בשבת לענוש איזה אדם או דיני ממונות שמא יהוא לידי כתיבה, ואין מקדשין בשבת, ואפילו היו הקידושין מבעוד יום אסור להכניסה לחופה בשבת (ויש מקילים במי שאין לו בנים או אשה, דמצוה קעביד, ובשעת הדחק יש להקל כדבריהם), וכן אין מייבמים, ואין חולצין בשבת, ואין מקדישין בשבת (אבל מותר לפסוק צדקה לעניים), ואין מעריכין, ואין מחרימים, ואין מפרישים תרומות ומעשרות או חלה, ואין פודים בן, ואין מגרשים אפילו אם הגט נכתב לפני שבת. ואם עשה אחד מהדברים הנ"ל בשוגג, מה שעשה עשוי, מלבד תרומות ומעשרות שבמזיד אסור בו ביום.

סימן ש"מ

סעיף א'

נטילת שיער וצפורניים

איתא במתני' (שבת צ"ד:): **הנוטל צפרניו זו בזו או בשיניו, וכן שערו וכן שפמו וכן זקנו, רבי אליעזר מחייב חטאת, וחכמים אוסרים משום שבות.** ופסקו הרמב"ם והטור כחכמים, אבל הר"ן כתב שרבינו חננאל מסכים לדברי הפוסקים כר"א. ואיתא בגמרא **אמר רבי אלעזר מחלוקת ביד, אבל בכלי חייב. ואמר רבי אלעזר מחלוקת לעצמו, אבל לחבירו דברי הכל פמור.**

עוד איתא בגמרא שם **תנא הנוטל מלא פי הזוג חייב, וכמה מלא פי הזוג, שתיים, רבי אליעזר אומר אחת, ומודים חכמים לרבי אליעזר במלקט לבנות מתוך שהורות שאפילו אחת חייב, ודבר זה אף בחול אסור משום שנאמר "לא ילבע גבר שמלת אשה".** ודין זה נפסק ביו"ד סימן קפ"ב.

פסקי ההלכה

תלישת שיער – אסור ליטול שערו בין ביד בין בכלי בין בשיניו (ביד פטור בכל גזונא, ובכלי חייב משום גזוז בכל גזונא), בין לעצמו בין לאחרים, והנוטל שתי שערות בכלי חייב, ושערה אחת אסורה מדין חצי שיעור, (וכן בכל מלאכות שבת אין השיעור אלא לענין חיוב, אבל אפילו חצי שיעור אסור מדאורייתא,

משום דחזי לאיצטרופי), והמלקט לבנות מתוך שחורות או שחורות מתוך לבנות אפילו באחת חייב אפילו ביד, (והבה"ל דן מה הדין כשנשארו עוד הרבה שערות כאלו), ואפילו בחול אסור משום לא ילבש.

מלאכת גוזז – הגוזז צמר או שיער מבהמה או חיה חייב, והשיעור לחיוב הוא, לרמב"ם כדי לטוות מזה חוט שארכו קרוב לדי' טפחים, ולרש"י מחצית מזה. גוזז חייב בין אם גזז מחי בין אם גזז ממת, ואפילו מעור שנפשט מבהמה חייב, אמנם תולש מן החי פטור ומן המת חייב, ולכן הלוּבשים עורות צריכים להזהר לא לתלוש שיער בשבת, ובספר חסידים אסור לקחת כינים מהעורות. ובעופות אף התולש מעוף חי חייב. הטווה צמר מן החי פטור בין מן הטוויה בין מן הגזיזה בין מן הנפוץ, ומשמע מהרמב"ם שאף כשטווה בכלי פטור, אבל מהרא"ש משמע שדווקא בטווה ביד פטור. (מ"ב ס"ק ה').

נטילת צפורניים – אסור ליטול ציפורניו בין ביד בין בכלי בין בשיניו, בין לעצמו בין לאחרים, ובנטילת ציפורן אחת חייב. ואשה ששכחה ליטול צפרנים מערב שבת וזמן טבילתה לביל שבת, תאמר לנכרי ליטול ביד, דהוי שבות דשבות לצורך מצוה, ואם א"א ביד מותר בכלי כיון שאין כוונתה להתנאות אלא לצורך הטבילה, ואם אין נכרי נראה שיש לסמוך בשעת הדחק שתנקר תחת הצפורן, ובלבד שתעיין היטב שלא יהיה שם שום לכלוך, ובצפורני הרגליים עדיף להתיר ע"י ניקור מלהתיר ע"י נכרי.

כתבו כמה אחרונים דהא דחייב בנטילת צפורניו או שערו, זה רק לר"י שמחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה, אבל לר"ש שפוטר בזה פטור אף בכלי, והקשו שהרי המחבר מצדד לפטור כר"ש. וכתב הבה"ל ששיטת הריב"ש שמלאכת הגזיזה נחשבת מלאכה לכו"ע אפילו כשאינו צריך לשיער, וכ"כ הר"ן שאע"פ שאינו צריך לגיזה אם עושה כדי ליפות עצמו חייב, והבה"ל מוכיח שכך שיטת עוד כמה ראשונים, וא"כ י"ל שזה גם דעת השו"ע.

סעיף ב'

חתיכת יבלת – אסור לחתוך בשבת יבלת מגופו, בין ביד בין בכלי, בין לו בין לאחר, ואפילו יבלת יבשה העומדת להתפרך לבסוף מעצמה אסור, אמנם אינו חייב אלא כשנוטלה בכלי והיא לחה.

ציצין של עור שפרשו קצת מיזו או ממקומות אחרים בגופו אסור לתולשם (כמבואר בסימן שכ"ח סעיף ל"א), ומבואר בבכורות שדבר שדרך לתולשו ביד חייב על התלישה משום גוזז, וא"כ ציצים המדולדלים על שפתיו שלא פירשו רובם, אפשר שחייב חטאת אפילו כשתולשם בידו, ולפי זה מה שמתירים בסימן שכ"ח לתלשם ביד כשמצערות אותו, כאן אסור כיון שזה הדרך.

מלאכת כותב ומוחק

סעיף ג'

איתא בגמרא (שבת ע"ה): **תנו רבנן כתב אות אחת גדולה ויש במקומה לכתוב שתיים פטור, מחק אות אחת גדולה ויש במקומה לכתוב שתיים חייב, אמר רבי מנחם ב"ר יוסי זה חומר במוחק מבכותב.**

והוא הרא"ש שמלאכת מוחק היתה במשכן כשכתבו אות אחת בטעות על קרש אחד ומחקה כדי לכתוב אחרת במקומה, ולפי זה היה ראוי לחייב כבר במחיקת אות אחת, אלא שאינו ראוי לחייב על מחשבת כתיבה יותר מאשר על הכתיבה עצמה.

ובענין **מחיקת דיו כדי לכתוב שתי אותיות**, הרא"ש רצה לומר מסברא שפטור כיון שזה לא היה במשכן, והביא שבתוספתא מבואר שאם מוחק דיו ויש שם מקום לכתוב ב' אותיות חייב, וי"ל שהטעם הוא שגם במחיקת אות אין החיוב בגלל האות שנמחקה, שכיון שהיא נכתבה בטעות כמאן דליתיה דמי, ועיקר החיוב הוא על מחשבת הכתיבה, וא"כ אין הבדל בין מוחק אות למוחק דיו. והרמב"ם והטור הביאו את התוספתא להלכה.

פסקי ההלכה

שיעור מלאכת כותב הוא שתי אותיות, ובאות אחת פטור, אפילו אם היא גדולה כשניים, ואפילו אם כתבה סמוך לכתב, אבל אם באותה אות השלים את הספר חייב, ואפילו אם אינו ספר מכ"ד ספרים והשלימו ע"י אות אחת באמצעו חייב, ואפילו אם תיקן אות אחת והשלים את הספר חייב, ומ"מ בכל אות אחת יש איסור דאורייתא. ואף הכותב אות אחת ומנקד עליה לסימן (כגון מ' והיינו מעשר, או ארבעים) פטור. ואם הגיה אות אחת ועשה אותה שתיים, כגון ח' עשה ב' זיינין, והוא צריך לזה, חייב. אם נתכוין לכתוב אות אחת ויצא לו שניים ע"י שנשארו רווח באמצע האות, פטור. החיוב בשתי אותיות הוא אפילו אם הם לא מילה שלמה, ואפילו אם שניהם אותה אות חייב, וכששניהם אות אחת צריך שיהיה להם משמעות של מילה שלמה, ובה אפילו היה כוונתו להשלים לתיבה ולא השלים, חייב, וי"א שגם באא חייב, ודעת רש"י שאם התכוין לכתוב אא חייב, ואם נתכוין לתיבה גדולה אינו חייב באותה האות כשאין לזה משמעות. והכותב ב' אותיות מאותיות שעטנ"ז ג"ץ ולא תייגם חייב, דהוי כתב גמור. מלאכת כותב היא בכל כתב ובכל לשון, וכן סימן המורה על מספר הוי כתיבה. אינו חייב בשתי אותיות אלא כשהן נקראים יחד, ואפילו אם כתבם בשני דפי פנקס או בשני כתלים זו ליד זו, או שכתב ע"ג גויל כל אות במדינה אחרת ואילו היה מקרבם היו נהגים זה עם זה ואין מחוסר מעשה לקריבתם, חייב, אבל אם כתב אות אחת בקרקע ואות אחת בתקרה, או על שני כתלים והם רחוקות זו מזו, או על ב' דפי פנקס ואינם נקראים יחד ומחוסרים קציצה פטור, ואם כתב אות אחת ואח"כ כתב אות אחרת למעלה על גבה, ילה"ס אם חייב כיון שאין נהגים זה עם זה.

שיעור מלאכת מוחק הוא שימחוק ע"מ לכתוב במקום המוחק ב' אותיות, אמנם א"צ שיתכוין לכתוב בשבת, ואפילו מוחק אות אחת גדולה ויש במקומה כדי לכתוב שתי אותיות חייב.

המוחק ע"מ לתקן ולא ע"מ לכתוב, כגון שמוחק אותיות יתירות בתורה, חייב.

מוחק – המוחק דיו שנמצא על הקלף או על דבר אחר שרגילים לכתוב עליו, ואפילו על עצים, שלא במקום האותיות, אם אפשר לכתוב במקום זה שתי אותיות חייב, וכ"ש אם מוחק שתי אותיות שנכתבו שלא כהוגן ע"מ לכתוב אחרים במקומם (כשירצה, וא"צ שיכוין לכתוב בשבת, וכן הדין בסותר ע"מ לבנות ובקורע ע"מ לתפור) שחייב, וזהו עיקר אב מלאכה דמוחק, ואיסור יש אפילו באות אחת, ואם מוחק אות אחת כדי לכתוב אות אחרת מתוקנת חייב, כיון שבזה יושלם הספר. וכן המוחק שעוה שעל פנקס כדי שיוכל לכתוב שם חייב.

אם נפל דיו או שעוה או חלב על האותיות, וע"י המחיקה ניכרים האותיות, הוי כמוחק ע"מ לכתוב וחייב, ויש חולקים, אך לדינא אין להקל בזה. ואם נדבקו הדפים זה לזה ע"י שעוה יש להזהר שלא לפרקם זו מזו, ואם נדבקו בדבק במקום האותיות אסור מדאורייתא לפרקם. ואם הוא באמצע הקריאה ונפל על האותיות שעוה או חלב, כתבו הפמ"ג והח"א שיקרא אותה תיבה בעל פה ולא יוציא ספר אחר, ובדרך החיים כתב שאם הוא בין גברא לגברא יש להוציא אחרת אם אין האותיות ניכרות, ועיין בה"ל סימן ל"ב. ואם נפל דיו או שאר דבר לח על ספר לא ילחכנו בלשונו ולא ירחצנו במים מפני שהוא מוחק, ואסור לתת שעוה על ספר כדי לסמן שרוצה לעיין שם, מפני חשש מירוח. מחיקה שיש בה תיקון, כגון שמוחק מה שהיה חייב לחבירו וצריך למוחקו, חייב אע"פ שאינו ע"מ לכתוב.

שבירת עוגה שיש עליה כמין אותיות – הרמ"א אסור לשבור עוגה שיש עליה כמין אותיות, אע"פ שכוונתו רק לאכילה, משום מוחק, ויש מחמירים אפילו בצירורים, ולתת לתינוק מותר אף באותיות, (דמוחק שלא ע"מ לכתוב זה איסור דרבנן, וקטן האוכל נבילות אין ב"ד מצווים להפרישו, ובלבד שלא יתנו לו בידיים. מרדכי). וכל זה כשהאותיות מדבר אחר, אבל כשהאותיות הם מהעוגה עצמה מותר, וכן אם כתב בדבש המעורב במים או בשאר מי פירות אין להחמיר. והדגול מרובה מצדד להקל בעיקר הדין הזה, ויש לסמוך עליו כשאינו שובר בידו במקום האותיות אלא בפיו בדרך אכילה.

ספר שכתוב על חודי דפיו אותיות או תיבות יש אוסרים לפותחו או לסוגרו משום מוחק וכותב, אבל דעת הרמ"א וכמה אחרונים להקל בזה כיון שזה עשוי לפתיחה ולסגירה תמיד, ונוהגים להקל, ונכון להחמיר כשיש לו ספר אחר.

סעיף ד'

כתיבה שאינה מתקיימת

אין הכותב חייב עד שיכתוב בדבר הרושם ועומד כגון דיו וכו' שזה מתקיים, אך א"צ שיתקיים לעולם אלא שמתקיים קצת עד שדוך לרשום כך דברים שאין צריכים לזכורם לעולם אלא לזמן מסוים, כספרי הזכרונות וכדומה, ולכן הכותב בעפרון חייב. וכן צריך שהדבר שעליו הוא כותב יהיה מתקיים כגון קלף ונייר, וכן אין המוחק חייב אלא כשהיה כתוב בדבר מתקיים ע"ג דבר מתקיים וכן אם כתב על עלים של זית או חרוב או דלעת, או על אוכלין, או שכתב ע"י שריטה בדם או חלב קרוש חייב. וכן הכותב על שעוה משמע ברש"י שזה דבר המתקיים, והגר"א כתב שפטור. אבל כתיבה על דבר שאינו מתקיים כגון על עלי ירקות אסורה מדרבנן, וכן כתיבה בדבר שאינו מתקיים אסורה מדרבנן, (וה"ה במחיקה), ולכן יש להזהר שלא לטבול אצבעו במשקין ולכתוב על השלחן או על נייר או קלף וכדו', ואפילו אם כותב בזה על דבר שאינו מתקיים ג"כ אסור מדרבנן, (והיינו בכגון מי תותים שמשחירים, אבל בסתם מים מותר, חוץ ממי גשמים שלח לישנא ברש"י חייב חטאת). וכן אין לשרוט באצבעו כמין אותיות על אפר או על חול או על חלון זכוכית שיש בו חות מחמת הקור. (והרושם אותיות בדם או חלב שנקרש משמע בתוספתא שחייב). אבל מותר לרשום באויר או על דף יבש כמין אותיות כדי לרמז לחבירו איזה דבר, ולא אומרים שזה כמאמץ ידו בכתיבה. וכן מותר לראות באקראי אומנות בשבת אע"פ שמתלמד בה, אך יזהר שלא ידבר על כך עם הנכרי, וכן ללכת כדי לראות אסור משום "ממצוא חפצך".

כתיבה על עור - הכותב על בשרו בדיו אע"פ שחמימות בשרו מעבירה את הכתב לאחר זמן חייב, כיון שכתב על העור, ומשמע שאם כתב על סוג בעל חי שאין לו עור פטור, אבל המשרט על בשרו צורת כתב פטור, מפני שאין זה דרך כתיבה. והקורע על העור כצורת כתב חייב, והרושם על העור כתבנית כתב פטור, (ובתוספתא איתא להיפך וכבר נתחבטו בזה הראשונים).

כתב ע"ג כתב והיינו שמחדש את האותיות פטור, כיון שלא הועיל כלום, אבל בדיו ע"ג סיקרא שהוא כתב הגון יותר חייב משום כותב על הדיו ומשום מוחק על הסיקרא, ואם כתב בסיקרא ע"ג דיו פטור משום מקלקל.

כתיבה שלא כדרך - הכותב בשמאל או בגב ידו או ברגלו או בפיו או במרפקו פטור, מפני שאין דרך כתיבה בכך, ומ"מ איסור יש בכל זה. ואיטר אינו חייב אלא בשמאל. והשולט בשתי ידיו בשוה חייב בשתי ידיו. ובשאר מלאכות אין חילוק בין ימינו לשמאלו, אך משמע בתוספתא שברגלו או בפיו או במרפקו פטור ואסור.

סיוע לכתובה - קטן האוחז בקולמוס וגדול כותב חייב, כיון שהוא העיקר והקטן לא עושה כלום, ואם הגדול אוחז והקטן כותב פטור, ואם האוחז בקולמוס נתכונן לסייעו, תלוי החיוב באוחז בקולמוס.

הכותב ע"מ לקלקל את העור חייב כיון שהחיוב תלוי בכתיבה ולא במקום הכתיבה, אבל המוחק ע"מ לקלקל פטור.

הרושם רשמים וצורות בכותל כדרך שהציירים רושמים הרי זה תולדת כותב וחייב, וכן המוחק את הרשום כדי לתקן חייב משום תולדת מוחק, ולא נתבאר ברמב"ם אם צריך בזה שתי צורות כמו באותיות, או שבזה חייב אפילו באחת כיון שהיא חשובה בפני עצמה, ובירושלמי מבואר שגם בצורה אחת חייב. (ואם עושה צורה בכלי העומד לכך, אפילו עושה מקצתה חייב משום מכה בפטיש, ולא איירי ברושם בעלמא, אלא כשעושה את הצורה בבת אחת, ומה שאינו חייב משום צובע י"ל דלא איירי שצר בצבע. והמעביר צבע על הצורה חייב משום צובע).

אסור לחבר אותיות של כסף לפרוכת וכדו' או להסירם.

שרטוט - המשרטט כדי לכתוב ב' אותיות תחת אותו שרטוט חייב, וכן כשרוצה

לחתוך עור או שאר דברים ומשרטטו תחילה כדי לכיון מקום החיתוך, זה בכלל משרטט. וכן המשרטט על קרש או על אבן כדי לחותכם בצורה ישרה חייב. ואף המשרטט בלא צבע חייב.

הנ"מ בכל הנ"ל אם הדבר אסור מדאורייתא או מדרבנן, זה לענין אם מותר ע"י נכרי במקום מצוה.

סעיף ה'

רשימה בצפורן על הספר - לדעת השו"ע מותר לרשום בצפורן על הספר, כמו שרושמים לסימן, כיון שזה לא מתקיים, ויש מחמירים בזה, וכתבו הכנסת הגדולה והברי יוסף שראוי לירא שמים להחמיר בזה. ואף לדעת השו"ע יש ג' תנאים להתר: א' אין ההתר אלא בקו בעלמא אבל אסור לעשות כמין אות ואפילו אות אחת. ב' אין ההתר אלא בקלף שהוא קשה, אבל בנייר אסור. ג' אף בקלף ועץ אין ההתר אלא בצפורן, אבל בכלי שעושה רשימה עמוקה יותר אסור. וכתב הפמ"ג שאם רושם סימן שיש טעות בספר, אסור, ויש לחוש בזה לחיוב חטאת, וכתב הבה"ל שמדברי שאר אחרונים לא משמע כן, והדין עימו.

מלאכת תופר

סעיף ו'

התופר שתי תפירות וקשר ראשי החוט משני הצדדים כדי שלא תיפרם התפירה, חייב משום תופר, ואם הקשר הוא של קיימא חייב אף משום קושר, ולענין איסורא י"א שאסור אף בלי קשר, ואם עשה ג' תפירות חייב גם בלי קשר.

סעיף ז'

הידוק חוטי התפירה

איתא בגמרא (שבת ע"ה.) **המותח חוט של תפירה חייב חטאת**. רש"י מבאר דמיירי בבגד התפור ועומד, והניח החוט ארוך, ונתפרדו שתי חתיכות הבגד זו מזו במקצת, וחוטי התפירות נמשכים, והוא מותח את ראש החוט להדק ולחבר, וזו היא תפירתו וחייב. ומדברי המרדכי משמע שאינו חייב אא"כ קשר את החוט בסופו, דאל"כ אינו עומד. וברמב"ם משמע שהוא מבאר דברי הגמרא במותח את החוט שהוא רוצה לתפור בו, וחייב מפני שזה מצורכי התפירה.

פסקי ההלכה

חוט של תפירה שנפתח ונתפרדו שתי חתיכות הבגד זו מזו, אסור למתוח את החוט כדי להדק ולחבר, ואם עשה קשר אפילו אם אין הקשר של קיימא חייב משום תופר, אבל בלא קשר פטור והא"ר מוצדק דמ"מ אסור מדרבנן. ואם נתפרדו ג' תפירות ומתחם חייב גם בלא קשר, וכן מוצדק הפמ"ג שאם יש עוד תפירות מלבד אלו שנתפרדו חייב אף כשמתח שתי תפירות.

מתיחת חוט לצורך הידוק הבגד אסורה משום תופר, אא"כ הנקבים רחבים קצת ומתוקנים בתפירה בעיגול סביב הנקב, ועומדים בתמידות למתוח או להרפות, ואז מותר אפילו אם החוט תחוב במחט נקובה, ואין בזה משום טלטול כיון שאינו נפרד לעולם. ואם אינו מהדק היטב ופעמים נמלך להשאירו כך לעולם ולפשוט כשהו מהודק, אסור להדק בשבת.

סעיף ח'

נתינת מוכין בכסת

איתא בגמרא (שבת מ"ח.) **אין נותנין את המוכין לא לתוך הכר ולא לתוך הכסת ביום טוב, ואין צריך לומר בשבת. נשרו מחזירין אותן בשבת, ואין צריך לומר ביום טוב.**

פסק ההלכה - מוכין (כל דבר רך, כגון צמר גפן ונוצות ופרורי בגדים בלויים וכדו')

שנפלו מכסת, מותר להחזירם (אך יזהר שלא יתפור), ולתת בתחילה אסור משום עשית כלי, ויש בזה חיובא דאורייתא.

מלאכת מעמר

סעיף ט'

איתא בגמרא (שבת ע"ג): **אמר רבה האי מאן דכניף מילחא ממילחא חייב משום מעמר. אביי אמר אין עימור אלא בגידולי קרקע.** ופסק הרא"ש והרמב"ם כאביי, והטור פסק לאסור בזה, וביאר הבית יוסף דהיינו מדרבנן, דלא מסתבר שרבא יחייב חטאת ולאביי יהיה מותר לגמרי.

פסקי ההלכה

אסור לקבץ דבר ממקום גידולו, ובגידולי קרקע חיובא נמי איכא, ושומרי גנות ופרדסים צריכים להזהר בזה מאד, כיון שהשיעור הוא קטן מאד (לאכילה כגרוגרת, לבהמה כמלוא פי הגדי, להסקה כדי לבשל ביצה). אבל שלא במקום גידולם אפילו איסורא ליכא.

אסור מדרבנן לקבץ מלח ממשרפות המלח ששם הוא מקום גידולו של המלח, אבל אם נתפזר המלח במקום אחר מותר לקבצם למקום אחד.

סעיף י'

המחבר פירות שדרך לחברם יחד, כגון עיגול דבילה, הרי זה תולדת מעמר וחייב, (ובנשמת אדם מצדד שאפילו בבית חייב, כיון שכך הדרך, וכ"כ בספר מעשה רוקח).

סעיף י"א

אע"פ שמותר לתת שומשמיין ואגוזים לדבש, לא יחבצם בידו להפריד את הדבש, משום בורר, ועיין בזה בסימן שי"ט.

סעיף י"ב

איתא בגמרא (זבחים צ"ד): **ורק פשתן למים חייב** ומפרש בגמרא הטעם משום דקעביד לישא.

פסק ההלכה - גנות זרע פשתן או שומשמיין וכדו' במים, חייב משום לש, מפני שמתערבים ונתלים זה בזה.

תיקון כלי ותופר וקורע

סעיף י"ג

אסור לשבור חרס או לקרוע נייר כדי להניח עליהם וכדו', משום שהוא כמתקן כלי,

ואם מקפיד על המידה יש בזה גם משום מחתך. והקשה הפמ"ג אמאי לא חייב גם משום קורע, ואין לומר שלא שייך קריעה אלא בדבר הנתפר ונארג שנתדבק מגופים רבים, כמו היריעות, אבל לא בעור ונייר שהם גוף אחד, דמבואר בירושלמי שגם בעור יש איסור קורע. וכתב הבה"ל שיש מקום לומר שלא שייך קורע ע"מ לתקן אלא כשקורע איזה דבר באמצע והוא צריך לתקן את שניהם, (וקורע בחמתו כיון שמשוך חמתו הוי כמתקן את כל הבגד), אבל אם קורע חתיכה בצד הבגד כיון שהבגד ארוך מדאי או ששפת הבגד מקולקלת, בזה כיון שאין שום תיקון בחתיכה הנקרת לא שייך קורע ע"מ לתקן אלא תיקון מנא, ואם הוא תיקון גמור חייב משום מכה בפטיש, ותיקון שאינו גמור אסור מדרבנן, ולפ"ז זה אם קורע נייר לכמה חתיכות והוא צריך לכולם חייב, וצ"ע בכל זה.

הקורע נייר כדי לקנח או לשאר תשמיש חייב משום קורע, וכן אסור לכו"ע לקרוע איגרת אף אם נזהר שלא לשבור את אותיות החתימה, ואפילו לומר לנכרי אין להתיר אלא לצורך גדול, ובפרט היכא שהאיגרת מונחת בתוך נייר אחר יש להקל, ובאגודה כתב שיאמר לנכרי איני יכול לקרותו כל זמן שאינו פתוח, ואם הנכרי יבין מעצמו לפותחו לית לן בה, ולכתחילה יש לעשות כך רק במקום צורך גדול.

סעיף י"ד

המדבק ניירות או עורות בקולן של סופרים וכדו' הרי זה תולדת תופר שמחבר שני דברים לאחד, וחייב, ומסתברא ששיעורו כמו בתופר והיינו ב' תפירות לחיוב, ואף ששיעור התולדה אינו מוכרח שיהא כמו האב, שהרי מצינו שטוחן שיעורו כגרוגרת והמנסר עצים לצורך הנסורת שיעורו בכל שהוא, שאני התם שהחשיבות היא בכל שהוא, אבל בתפירה לא מצינו חילוק. וכן המדבק עץ לעץ ע"י דבק שם תופר עליו. וכן המפרק ניירות או עורות דבוקים וכוונתו לאיזה תועלת ולא רק לקלקול, אף שאין כוונתו לדבקם יותר, הרי זה תולדת קורע וחייב, וכ"ש שהקורע בגד במקום התפירה לאיזה תועלת שחייב, וצ"ע אם בזה השיעור הוא ב' תפירות, או שבכל תיקון השיעור הוא לפי הדבר הצריך לו. והנה הנשמת אדם כתב שהמפרק ניירות וכל קורע ע"מ לתקן אינו חייב אלא אם מלאכה שא"צ לגופה חייב, אבל אם פטור בעיני קורע ע"מ לתפור ממש, והבה"ל כתב דהכא מיקרי מלאכה הצריכה לגופה. ומה שבפתח בית הצוואר כתב רש"י שחייב משום מכה בפטיש, ולא כתב שחייב משום קורע ע"מ לתקן, צ"ל שקורע היינו שמקלקל עכשיו וכוונתו לתקן, אבל פותח בית הצוואר שהוא עושה כלי לא חשיב קורע, וחייב משום מכה בפטיש. ואם כוונתו רק לקלקול פטור אבל אסור. ואם מתחילה לא נתדבקו לקיום, אלא נדבקו ע"י שעוה או בשעת הקשירה, מותר לפותחם, אמנם אם נדבקו במקום האותיות אסור. ודפים של ספרים שעדיין לא נחתכו יש בזה חיובא, ואסור גם ע"י נכרי.

מי שנסתבכו בגדיו בקוצים מפרשם בצינעא ובנחת כדי שלא יקרע, ואם נקרע נקרע, וכן מותר ללבוש בגדים חדשים ואם נקרע נקרע, כיון שאינו מתכוין לקריעה, ומותר להכות על המטלית כדי לשבר אגוזים, ואינו חושש שמא תקרע.

מבחני 'לדעת'

מבחנים שבועיים על דף היומי / משנה ברורה / חפץ חיים / אהבת חסד

ניתן לעשות את המבחנים מיום ו' בבוקר עד יום ג' בשעה 7:00 בבוקר

- בטלפון 0737-289-669

- במייל 7692282@gmail.com

- בנדרים פלוס קופת לדעת.

הגרלות: בכל שבוע על 500 ₪ במזומן, זיכוי 400 ₪ ברשת יפה גוף, 101 זוכים בזיכוי 100 ₪ ברשת יפה גוף.

סיכומי 'תמצית'

ניתן להשיג את גליונות סיכומי תמצית החודשיים על הדף היומי / משנה ברורה ומוסר.

- בנקודות ההפצה

- במייל 7692282@gmail.com

- בפקס 0799-414144

בנוסף ניתן לקבל במייל סיכומים על כל מסכתות הש"ס, ועל כל המשנה ברורה, ועל תנ"ך וספרי מוסר, או סיכומים לפי סדר הלימוד של: חבורת ש"ס, קנין ירושלמי, העמוד היומי, דף הכולל, קנין הלכה, תרי דף, אורייתא, אהבת שלום.